శ్రీః

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

గదాధరీయె

సిద్ధాన్తలక్షణమ్.

ఇదమ్

కృష్ణభట్టీయాఖ్యవ్యాఖ్యాసహితమ్

శ్రీమత్పణ్డితరత్నకస్తూరీరఙ్గాచార్య, తరూతీర్థ

కరుణాకటాక్షవీక్షాసమాసాదితపాణ్డిత్యేన

లక్ష్మీపుర శ్రీనివాసాచార్యేణ

పరిశోధ్య పరిష్కృతమ్

శ్రీమన్మహిశూరపురీమధ్యవిద్యోతమానదివ్య

రత్నసింహాసనారూఢ శ్రీమచ్చామరాజేన్ద్రాశ్రితేన

ధర్మాధికారిచక్రవర్త్యయ్యఙ్గార్యేణ

మహిశూరపురీమధ్యవర్తిన్యామ్

విద్యాతరఙ్గిణ్యాఖ్యాయామ్

స్వీయముద్రాక్షరశాలాయామ్

ముద్రాపితమ్

విజయతాంతమామ్

ఇదానీమేతన్మూల్యం సార్ధమేకరూప్యకమ్

సన్ ౧౮౯౩.

శ్రీరస్తు

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

అథ తత్త్వచింతామణౌ సిద్ధాంతలక్షణమ్

అత్రోచ్యతే ॥ ప్రతియోగ్యసమానాధికరణ యత్సమానాధికర
ణాత్యంతాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నం యన్నభ
వతి తేనసమంతస్య సామానాధికరణ్యం వ్యాప్తిః ॥

ఇతి తత్త్వచింతామణౌ సిద్ధాంతలక్షణమ్

అథ దీధితౌసిద్ధాంతలక్షణమ్

* ప్రతియోగ్యసమానాధికరణేతి * ప్రతియోగ్యసమానాధికరణ యద్రూపవి
శిష్ట సమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకోయోధర్మః తద్ధర్మావచ్ఛిన్నే
న యేనకేనాపి సమంసామానాధికరణ్యం తద్రూపవిశిష్టస్య తద్ధర్మావచ్ఛిన్న
యావన్నిరూపితావ్యాప్తిరిత్యర్థః ॥ దండ్యాదౌసాధ్యేపరంపరాసంబద్ధ దండ
త్వాదికమేవ సాధ్యతావచ్ఛేదకమతోనావ్యాప్తిః ॥ ఇత్థంచేదం ద్రవ్యం గుణ
కర్మాన్యత్వేసతిసత్త్వాదిత్యాదౌ సత్తాధికరణగుణాదినిష్ఠాత్యంతాభావ ప్రతియో
గిత్వేపి ద్రవ్యత్వాదేర్నావ్యాప్తిః సాధనస్యవిశిష్టసత్త్వాదేర్గుణాదావవృ
త్తేః ॥ సామానాధికరణ్యవ్యక్తీనాం భేదేపి నిరూపకతావచ్ఛేదకస్యాధికరణతా
వచ్ఛేదకస్య చైక్యాద్వ్యాప్త్యైక్యం ॥ వస్తుతస్తు ॥ ధూమత్వవిశిష్టవ్యాపక వ
హ్నిసామానాధికరణ్యస్య రాసభాదిసాధారణ్యాల్ ధూమత్వాదిమత్తాదృశసా
మానాధికరణ్యం తద్వతి ధూమత్వాదికంవావ్యాప్తిః ॥ ద్యాభిన్నాద్వితీయా
త్వభిన్నేతిధ్యేయం ॥ అయంకపిసంయోగ్యేతద్వృక్షత్వాదిత్యాదిసంగ్రహాయా
సమానాధికరణాంతం ॥ యత్త్విదంసంయోగిద్రవ్యత్వా దిత్యాదావవ్యాప్తివా
రణాయతల్ సంయోగస్య శాఖాద్యవచ్ఛేదేన వృత్తేః వృక్షత్వావచ్ఛేదేన
సామాన్యాభావవృత్తౌ బాధకాభావాల్ తత్రచాతీంద్రియస్యాపిసంయోగస్య స
త్త్వాత్పరితః ప్రతియోగ్యుపలబ్ధేర్దోషాద్వావృత్తేనసంయోగఇత్యాదినాధ్య

క్షమితి ॥ తన్న ॥ ద్రవ్యేసంయోగసామాన్యాభావేమానాభావాత్ ॥ నచయోయ
దీయ[illegible]వద్విశేషాభావవాన్సతత్సామాన్యాభావవానితివ్యాప్తేర్ద్రవ్య[illegible]యోగా
భావాపవమానం ॥ యత్తదర్థయో రననుగమాత్ ॥ ఏకావచ్ఛేదేనయావద్వి
శేషాభావవత్వస్యోపాధిత్వాచ్చ ॥ ఏతేనాయంసంయోగాభావవాన్యావద్విశేషా
భావాదితిపరాస్తం ॥ వ్యర్థవిశేషణత్వాదప్రయోజకత్వాన్నిర్గుణత్వాదేరుపా
ధిత్వాచ్చ ॥ నచ ప్రతియోగ్యనవచ్ఛేదకతయైవ వృక్షత్వాదేరభావా వచ్ఛేదక
త్వం గుణాద్యనవచ్ఛేదకప్రమేయత్వాదేస్తదభావావచ్ఛేదకత్వ ప్రసంగాత్ ॥
యథాచ ఘటపూర్వవృత్తిత్వస్య ప్రతిదండంవహ్నిసామానాధికరణ్యస్యవాప్రతి
ధూమం భిన్నత్వేపి దండత్వం ధూమత్వంవా తత్సామాన్యావచ్ఛేదకం తథా
సంయోగసామాన్యస్యావచ్ఛేదకం ద్రవ్యత్వాదికమిత్యస్యాపి సువచత్వాచ్చేతి
సంప్రదాయవిదః ॥ నవీనాః పునరుత్పత్తికాలావచ్ఛేదేన ఘటాదౌగుణస్య
ప్రళయావచ్ఛేదేనగగనాదౌ సంయోగస్యసామాన్యాభావ వర్తతే తథాధూ
మవత్యపివిరహోదహనస్య। ఇహపర్వతేనితంబే హుతాశనోనశిఖరఇతి ప్రతీతేః
సంయోగేనద్రవ్యస్యావ్యాప్యవృత్తేః వృత్తేరవ్యాప్యవృత్తిత్వే వృత్తిమతోవ్యా
ప్యవృత్తిత్వస్యాత్యంతమసంభావితత్వాత్ ॥ ఏవంప్రతి[illegible]గిమతోపి దేశకాల
యోర్దేశకాలావచ్ఛేదేన తదభావ స్తథాచ తత్తత్సాధ్యకావ్యాప్తివారణాయ
తదుపాదానం ॥ నోపాదేయంచ సర్వత్రైవవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేతత్ సాధ్యాది
భేదేన వ్యాప్తేర్భేదాదితివదంతి ॥ ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యంచ స్వప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నా సామానాధికరణ్యం తేనాయంగుణకర్మాన్యత్వే
సతి సత్తావాన్జాతేః భూతత్వమూర్తత్వోభయవాన్మూర్తత్వాదిత్యాదౌ
నాతిప్రసంగః ॥ నచోభయత్వమేకవిశిష్టాపరత్వం విశిష్టంచ కేవలాదన్యదితి త
దభావోమనసిసహజతఏవ ప్రతియోగివ్యధికరణఇతివాచ్యం ॥ ఉభయత్వంహి న
విశిష్టత్వాదనతిరిక్తం నవాతదవచ్ఛిన్నాభావ స్తదనవచ్ఛిన్నాభావాత్ ॥ వైశి
ష్ట్యవిరహేపి ఘటత్వపటత్వయోరుభయత్వస్యోభయత్వేన తదభావస్య ప్రత్య
క్షసిద్ధత్వాత్ । నచ తత్రవ్యాప్తిరేవ ఉభయత్వాధికరణస్య మూర్తత్వస్యమనసి
సత్వాదితివాచ్యం ॥ తథాత్వేప్యుభయత్వేన రూపేణతత్రాసత్వాన్నాత్రోభ
యమితి ప్రతీతేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ అత్యంతపదంచాత్యంతాభావత్వ నిరూపక
ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యస్యాత్యంతాభావత్వ నిరూపకప్రతియోగితాయాశ్చలా

భావ ॥ అన్యథాసర్వస్యైవాభావస్య స్వసమానాధికరణాభావాంతర భిన్న
త్వాత్తద్భేదస్యచస్వస్వరూపానతిరిక్తతయాప్రతియోగ్యసమానాధికరణస్యైవ
దుర్లభత్వాపత్తేః॥ సర్వేషామేవాభావానాం హేతుసమానాధికరణాత్యంతాభా
వత్వ నిరూపక ప్రతియోగ్యసమానాధికరణాభావాంతరాత్మకస్య స్వభేదస్యప్ర
తియోగిత్వాదభావసాధ్యకావ్యాప్తేశ్చేతి సంప్రదాయవిదః॥ అథయదాగోత్వం
తదాగౌరిత్యత్రాతివ్యాప్తిః ॥ ప్రళయస్య గోధ్వంసవత్వేనగవాత్యంతాభావా
నధికరణత్వాత్ ॥ సంసర్గాభావమాత్రోక్తావపి యదాస్వేదస్తదాద్వ్యణుకం
యదాదృష్టంతదాజన్యజ్ఞానందుఃఖంవా యదాతస్యాదృష్టంతదాఽదీయజ్ఞానమి
త్యాదావతివ్యాప్తిః ॥ ద్వ్యణుకత్వాదేః ద్వ్యణుకాదిమత్వ శూన్యఖండప్రళ
యాదినిష్ఠధ్వంస ప్రాగభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ నహి తయోస్సా
మాన్యాభావత్వమతేప్యేకవిశేష ప్రాగభావవిశేషాంతరధ్వంసవత్యపి సమయే
స్సామాన్యావచ్ఛిన్నధ్వంస ప్రాగభావయోస్సంభవఇతి చెన్న ॥ ప్రతియోగిమత
ఇవ ధ్వంసాదిమతోపి కాలస్యాత్యంతాభావవత్వే విరోధాభావాత్ ॥ అన్యథా
అత్యంతాభావస్య కాలమాత్రావృత్తిత్వప్రసంగాత్ । ఇయాంస్తువిశేషోయదేక
స్య దేశభేదావచ్ఛిన్నం తథాత్వం అపరస్యతు స్వరూపావచ్ఛిన్నమితి దేశకా
లస్యైవ కాలే దేశస్యావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ తచ్ఛూన్యేచకాలే తదభావస్య ప్రతి
యోగివ్యధికరణత్వాత్ ॥ నచ సంసర్గాభావ విశేషాత్యంతాభావ స్సంసర్గాభావ
త్వంచసంసర్గారోపజన్యప్రతీతివిషయాభావత్వరూపంజన్యతాఘటకనియమఘ
టితమితి వాచ్యం॥తద్వదన్యావృత్తిత్వరూపనియమస్యతత్రాఘటకత్వాత్ ॥ ఏవంని
యమాంతరస్యాత్రప్రవేశేపినక్షతిరిత్యాహుః॥వక్ష్యతేచనియమాఘటితమేవసంస
ర్గాభావాదిలక్షణ మనుపదమేవవివేచయిష్యతే॥ సంసర్గాభావత్వవిశేషప్రయో
జనవిరహోఽవ్యాప్తిశ్చ॥ అథజ్ఞానవాన్ద్రవ్యత్వాద్విశేషగుణవాన్ మనోన్యద్రవ్య
త్వాజ్జాతిమాన్స్వావత్వాదిత్యాదౌ సమవాయేన జ్ఞానాదేస్సాధ్యతాయామతివ్యా
ప్తిః ॥ సాధ్యశూన్యానామపి హేతుమతాం విషయత్వవిశేషణతైవ కాలికాదిసమ
వాయైస్సాధ్యవత్వాదితి చెన్నైవం॥ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగినో
యదధికరణంసంబంధివాతద్వృత్తిత్వాభావస్యవివక్షితత్వాత్ ॥భవతి చైవమన్యో
న్యాభావోపిప్రతియోగ్యసమానాధికరణః ॥ తద్విశిష్టస్య హేత్వధికరణవృత్తిత్వంవా
చ్యం తేననావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకాసంగ్రహః॥ తద్వృత్తిభిన్నత్వంతునార్థః ॥

అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకవ్యభిచారిణ్యతిప్రసంగాత్ ॥ అత్ర సామానాధికరణ్యవత్త్వేన తదభావవత్త్వం ప్రతీతేరన్యథానుపపాదితత్వాదిత్యస్వరసాత్ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యేత్యాదివిశేషణంవక్ష్యతి । తచ్చ హేత్వధికరణేబోధ్యం ॥ ప్రతియోగ్యనధికరణీభూతహేత్వధికరణవృత్త్యభావేతి పునరభావాంతార్థనిష్కర్షః ॥ నను ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్య యస్యకస్యచిత్ తత్సామాన్యస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదక యత్కించిదవచ్ఛిన్నస్యవాఽనధికరణత్వముక్తం । ఆద్యేఽవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేవ్యాప్తిః ॥ ఏకప్రతియోగ్యధికరణస్యాపి తద్వ్యక్త్యంతరానధికరణత్వాత్ ॥ ద్వితీయేసంయోగసామాన్యాభావవాన్ ద్రవ్యత్వాభావవాన్ వా సత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తిః సాధ్యాభావవతో ద్రవ్యస్య తత్ప్రతియోగిసంయోగవిశేషాభావవత్త్వాత్ ॥ నిత్యత్వాదివిశిష్టద్రవ్యత్వాభావాత్మక తత్ప్రతియోగినోఽనధికరణత్వాచ్చ ॥ స్వాభావాత్మకస్య విశిష్టస్యాపి ద్రవ్యత్వస్య ద్రవ్యత్వానతిరేకాత్ ॥ తృతీయే కపిసంయోగాభావానాత్మత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిః సాధ్యాభావానాం కపిసంయోగానాం గుణానామధికరణస్యాత్మనస్తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకగుణసామాన్యాభావత్వావచ్ఛిన్నానధికరణత్వాత్ ॥ మైవం ॥ యాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణత్వం హేతుమతస్తదనవచ్ఛేదకస్యోక్తత్వాత్ ॥ అత్రచ గ్రాహ్యసామానాధికరణ్యే హేతోర్యాదృశసంబంధఃప్రవిష్టస్తేనసంబంధేన యో హేతుమాన్ తత్రవర్తమానత్వమభావస్య సాధ్యస్యచ యాదృశసంబంధః ప్రవిష్టస్తత్సంబంధావచ్ఛిన్నాయాశ్చ ప్రతియోగితాయా అనవచ్ఛేదకత్వంవాచ్యం ॥ తేన ధూమసమవాయి నిష్ఠాత్యంతాభావస్య సంయోగావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాః ధూమసంయోగినిష్ఠాభావస్యచ సమవాయావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయా అవచ్ఛేదకత్వేపి వహ్నిత్వస్య న క్షతిః ॥ యద్వా సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగ్యసంబంధిత్వం హేతుమతోవక్తవ్యం ॥ తథాచ సంబంధభేదేన ప్రతియోగితానవిశేషణీయా ॥ ఏవంస్థితే సామానాధికరణ్యాదౌ సంబంధిత్వం నివేశనీయం ॥ నత్వధికరణత్వం ॥ తథాచ ధర్మిణో వ్యాప్యత్వం వ్యాపకత్వంచ నిర్వహతి ॥ తథాహి ॥ తాదాత్మ్యేన ధూమవతస్సంబంధిని మహానసే వర్తమానో యోన్యోన్యాభావస్తస్య తాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నాయా ప్రతియోగితాతదనవచ్ఛేదకవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న[illegible] వహ్నిమతస్తాదాత్మ్యేన సంబంధిని మహానసే ధూమవతస్తాదాత్మ్యేన సం

బంధిత్వం ॥ ఏవం ధర్మిణో ధర్మవ్యాపకత్వవ్యాప్యత్వే బోధ్యే ॥ అతఏవజలాదీ
నాం పృథివీత్వాభావవ్యాప్యత్వం తత్ర తత్రోక్తం సంగచ్ఛతే ॥ యథాచయా
దృశేనసంబంధేన హేతోర్వ్యాప్యతాగృహీతా తాదృశేన సంబంధేన తస్య ప
క్షవిశిష్టజ్ఞానే యాదృశేన సంబంధేనచ సాధ్యవ్యాపకత్వమవగతం తాదృశేనైవ
సాధ్యపక్షయోః విశిష్టానుమితిస్తేనసంయోగేనధూమావయవేనవాసమవాయేన
పర్వతే వహ్న్యాదేః తత్రైవావగతవ్యాపకతాఘటకసంబంధేన వ్యాపకస్యాభావగ్ర
హే గృహీతవ్యాప్యతాఘటకసంబంధేనవ్యాప్యస్యాభావస్సిధ్యతీతి॥కథమన్యథా
సమవాయేనవహ్నివిరహిణిమహానసేసంయోగేన సంయోగేనవావహ్నివిరహిణి
స్వావయవే సమవాయేన ధూమోననివర్తతేనివర్తతేచ సంయోగేన వహ్నివిర
హిణి స్వావయవే సంయోగేనేతి నియమఉపపద్యతే ॥ తథాచ తాదాత్మ్యసం
బంధేన జలాదీనాం వ్యాప్యత్వగ్రహాత్ వ్యాపకనివృత్త్యా తాదాత్మ్యేనైవ తేషా
మభావస్సిధ్యతి సఏవచాన్యోన్యాభావః ॥ ఇత్థమేవచ తాదాత్మ్యాద్వృక్షశిం
శపయోఃవ్యాప్తినిశ్చయఇతిసంగచ్ఛతే ।అతఏవగోత్వత్వాద్యగ్రహదశాయాం
యత్రసాస్నాదిస్సగౌరితి తాదాత్మ్యేన గోర్వ్యాపకత్వగ్రహే సాస్నాదినా
తాదాత్మ్యేన గౌః తాదాత్మ్యేనగోవ్యతిరేకాచ్చ సాస్నాదివ్యతిరేకస్సిధ్య
తి ॥ ఏవంచ సంయోగేన గగనాదేరపి ద్రవ్యత్వవ్యాప్యత్వం వృత్త్యనియామక
సంయోగమాత్రస్యాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధరూపత్వే సాధ్యతావ
చ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగ్యసంబంధిత్వాభిధానేవా పృథివీత్వాదివ్యాపక
త్వమపి । తదభావవతోపి పృథివ్యాదేస్సంయోగేన తత్సంబంధిత్వాత్సిద్ధిరపి త
స్య తత్రైవ నతు వృత్తినియామకసంబంధేన తేనాసంబంధిత్వాదవ్యాపకత్వాచ్చ
వ్యక్తీభవిష్యతీతిచేదముపరిష్టాత్ ॥ నను అష్టద్రవ్యాతిరిక్తద్రవ్యాత్మకకాలమా
త్రవృత్తిధర్మస్యవిశేషణతావిశేషేణావ్యాప్యవృత్తి కిమపి వ్యాపకం నస్యాత్ ॥
స్వావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగినోఽసంబంధిని కాలేవర్తమానస్యాభావస్య
ప్రతియోగితాయాం తత్సంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య తేన సంబంధేన యత్ప్రతియో
గిసంబంధి తదన్యత్వస్యచ కాలేఽసంభవాత్ ॥ నచ తాదృశసంబంధేన హేత్వ
ధికరణీభూతయత్కించిద్వ్యక్తివృత్తిప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టప్రతియోగిసా
మాన్యకత్వమేవ వక్తవ్యం ॥ తథాచావృత్తిగగనాద్యభావద్వారికైవతత్సిద్ధిః ॥
సత్తాద్యధికరణకర్త్రాదౌ సమవాయేన జ్ఞానసామాన్యస్య సంయోగసామాన్య

స్యశావృత్తేర్నాతిప్రసంగః ॥ భూతత్వమూర్తత్వోభయత్వవిశిష్టగుణకర్మాన్యత్వవిశిష్టసత్తాత్వవిశిష్టసత్తాదికం తు న మన్మోగుణాదివృత్తిసంయోగసామాన్యం తు న యత్కించిద్ద్రవ్యావృత్తీతి వాచ్యం ॥ విశిష్టస్యానతిరిక్తత్వాత్సమవాయేన జాతేస్సాధ్యత్వే మేయత్వాభావతివ్యాప్తేశ్చ జాతిమన్నిష్ఠ తాదృశాభావప్రతియోగితాయా జాతిత్వేనానవచ్ఛేదాత్ ॥ జాతిశూన్యేచ తాదృశసంబంధేన వృత్తేరప్రసిద్ధేః ॥ సంయోగాదిసాధ్యకగుణకర్మాన్యత్వాదౌ చాతివ్యాప్తిః॥ అద్రవ్యే హేతుమతి తాదృశసంబంధేన వృత్తేరప్రసిద్ధేః । ద్రవ్యేచ సంయోగాదేరపివృత్తేః ॥ మైవం ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్యే నిరుక్తప్రతియోగిప్రతియోగికత్వహేత్వధికరణీభూతయత్కించిద్వ్యక్త్యనుయోగికత్వసామాన్యోభయాభావస్య వివక్షితత్వాత్ । ధూమసంయోగే వహ్న్యధికరణాయోగోళకానుయోగికత్వస్య చైత్రాన్యత్వవిశిష్టైతద్ఘటసంయోగే తద్ఘటాధికరణ చైత్రానుయోగిత్వస్య గుణకర్మాన్యత్వవిశిష్టసత్తాసమవాయేచ జాత్యధికరణగుణానుయోగికత్వస్య విరహాన్నాతిప్రసంగః॥ స్వరూపసంబంధేన గగనాదేస్సాధ్యత్వే తు నిరుక్తప్రతియోగ్యనధికరణ హేతుమన్నిష్ఠాభావప్రతియోగితాసామాన్యే యత్సంబంధావచ్ఛిన్నత్వయద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావస్తేన సంబంధేన తద్ధర్మావచ్ఛిన్నస్య వ్యాపకత్వం బోధ్యం ॥ సమవాయసంబంధేన ప్రమేయసామాన్యాభావస్య సామాన్యాదౌ సత్త్వాత్ప్రమేయత్వాదేరప్యభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం ॥ అతఏవ సమవాయస్యైకత్వేన ద్రవ్యత్వాదిప్రతియోగికత్వ గుణాద్యనుయోగికత్వోభయవత్త్వేపి ద్రవ్యం జాతేరిత్యాదౌ వహ్నిధూమోభయవాన్ వహ్నేరిత్యాదౌ సంయోగస్య ద్విత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగికత్వ విరహేపి చ నాతివ్యాప్తిరితి వదంతి ॥ ప్రతియోగిత్వాదిశ్చ స్వరూపసంబంధవిశేషః ॥ స సంబంధత్వేన నివిష్టః ॥ సామానాధికరణ్యేపి సంబంధస్సంయోగత్వాదినైవ నివిశతే ॥ దర్శితం చ నియమాఘటితమపి సంబంధత్వం ॥ అభావత్వం చేదమిహ నాస్తీదమిదం న భవతీతి ప్రతీతి నియామకో భావాభావసాధారణస్స్వరూపసంబంధవిశేషః ॥ అత్రోనాభావసాధ్యకవ్యతివారిణ్యతిప్రసంగః ॥ తదపి నానోపాదేయం ప్రయోజనవిరహాత్ ॥ విషయతాత్వాదివత్ప్రతియోగిత్వాధికరణత్వతత్సంబంధత్వాదయోప్యతిరిక్తా ఏవపదార్థా ఇత్యేకదేశినః ॥ * * * * * * * * *

ఇతి దీధితౌ సిద్ధాంతలక్షణమ్

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

అథకృష్ణభట్టీయసహితగదాధరీయే-సిద్ధాంతలక్షణమ్

ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నం యన్న భవతీతి యథాశ్రుతమూలా ద్యత్పదార్థే సాధ్యప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్యత్వం ప్రతీయతే తతశ్చ వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హేతుసమానాధికరణ మహానసీయవహ్నిత్వా వచ్ఛిన్నాభావ మాదాయదోషో దుర్వారః సర్వేషామేవ వహ్న్యాదీనాం తాదృశాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదక విశిష్టతయా తదన్యత్వాసంభవాత్

అసమానాధికరణైరవచ్ఛిన్నా న కేచన । అతో౽త్రదూషితాస్సర్వాస్తాదృశ్యో ప్రతియోగితాః ॥ ౧ ॥ పరాంగనాపాంగభిన్నాస్సాన్వ ఇవాన్యేన రేమిరే । అసమానాధికరణైరవచ్ఛిన్నా న సేహిరే ॥ ౨ ॥ నిత్యదుష్టావిషయతా అసమానాశ్రయైర్యది । అచ్ఛిన్నాస్తతో౽విద్వైస్తాః ప్రామాణ్యాద్వినివర్తితాః ॥ ౩ ॥ *మహానసీయవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయేతి* రూపవాన్పృథివీత్వాదిత్యాదౌ విషయితయా రూపత్వ విశిష్టాభావమాదాయ తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూపత్వావచ్ఛిన్నాన్యత్వాసంభవేనావ్యాప్తివారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధేన హేతుసమానాధికరణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం నివేశ్యం ఏవంచ తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయావ్యాప్తివిరహాదే తదభావానుధావనం వస్తుతస్తు కాలికసంబంధేన మహానసానుయోగికసంయోగవతః సమవాయేన వహ్నిత్వవతః సంయోగేన సాధ్యతాయాం సద్ధేతౌ సమవాయేన తాదృశసంయోగవతః కాలికసంబంధేన వహ్నిత్వవిశిష్టస్యాభావమాదాయావ్యాప్తిరతః సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం పరిత్యజ్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం స్వానవచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్వసామానాధికరణ్యోభయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతావిశిష్టాన్యత్వంనివేశనీయం । నచ తాదృశాభావో నప్రతియోగివ్యధికరణః హేతుమన్మాత్రే కాలికసంబంధేన తాదృశసంయోగవిశిష్టస్య సమవాయేన వహ్నిత్వవిశిష్టస్యసత్త్వాదితివాచ్యం ॥ సమవాయేన తాదృశసంయోగవతః కాలికసంబంధేన వహ్నిత్వవిశిష్టస్య సాధ్యత్వే ధూమాదావ

యత్పదస్యయద్రూపావచ్ఛిన్నపరతయా యద్రూపావచ్ఛిన్నస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకా యేయేధర్మాః ప్రత్యేకం తదవచ్ఛిన్నాన్యత్వమిత్యర్థే సాధ్యతావచ్ఛేదకస్య తత్తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదక ధర్మావచ్ఛిన్న భేదకూటేన ప్రత్యేకం సామానాధికరణ్యే పర్యవసితే వహ్న్యాదిసాధ్యకహేతౌ వహ్నిత్వాదేర్విభిన్న వహ్న్యాదివ్యక్త్యంతర్భావేన మహానసీయవహ్నిత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదైః ప్రత్యేకం సామానాధికరణ్యసత్త్వేప్యేకవ్యక్తి సత్తాదిసాధ్యకే సత్తాత్వాదౌ హేతుమన్నిష్ఠాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదక విశిష్టసత్తాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేద సామానాధికరణ్యాసత్త్వాదవ్యాప్తిః యద్రూపావచ్ఛిన్నం ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నావిషయకప్రతీతి విషయఇత్యర్థః ఉక్తదోషోద్ధారేపి యద్రూపం ప్రతియోగితావచ్ఛేదకభిన్నం ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావిషయకప్రతీతివిషయో వ్యాభిచారిణి కాలికసంబంధేన తాదృశసంయోగవతః సమవాయేన వహ్నిత్వవిశిష్టస్య సత్త్వే నాతివ్యాప్తివారణాయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణతాఘటకనిరూపకతావచ్ఛేదకతాయా ఉక్తోభయసంబంధేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతావదన్యత్వేన విశేషణీయతయా ఉక్తదోషాత్ । ఏవంచ తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయావ్యాప్తి దుర్వారైవేతి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేనానుగతతత్తదవచ్ఛిన్నాన్యత్వనివేశే ఉక్తదోషతాదవస్థ్యమతో యేయేతి తత్రావ్యాప్తివారణాయవీప్సాకూటనివేశార్థా తేషాం సర్వేషాంధర్మాణాం కేనచిదనుగతరూపేణ నివేశే నతద్దోషతాదవస్థ్యం । అన్యథా తత్తదవచ్ఛిన్నైకప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధిరిత్యతః ప్రత్యేకమితి అత్ర ప్రతియోగ్యవృత్తిధర్మస్యైవ భేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేనాసంభవః ప్రత్యేకం తదవచ్ఛిన్నభేదకూటాధికరణాప్రసిద్ధిశ్చేత్యతః సాధ్యతావచ్ఛేదకస్యేత్యాది * యద్రూపావచ్ఛిన్నమితి * యద్రూపం ప్రతీతి విషయతావచ్ఛేదకమిత్యర్థః తేన ప్రమేయమిత్యాకారక ధూమత్వాశ్రయవిషయకప్రతీతేః ధూమత్వావచ్ఛిన్నావిషయకత్వేపి నాతివ్యాప్తిః । ఏవం ప్రతియోగితావచ్ఛేదకాశ్రయావిషయత్వనివేశే సత్తావాన్జాతేరిత్యాదౌ విశిష్టసత్తాత్వరూపతాదృశావచ్ఛేదకాశ్రయావిషయకత్వస్య సత్తాత్వావచ్ఛిన్నావగాహి ప్రతీతావభావాదవ్యాప్తిరతః ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేతి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకభేదనివేశే మహానసీయవహ్నిభిన్నవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకవ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిర్విశిష్టవహ్నిత్వాదిభేదస్య

వహ్నిత్వేఽసత్త్వాదవ్యాప్తిశ్చేత్యతః ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావిషయకేతి స్వ
విషయక ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావిషయక ప్రతీతికత్వమర్థః ప్రతియోగితావ
చ్ఛేదకతాయా అవ్యాప్యవృత్తిత్వానుపగమేనేదం. (ప్రతియోగితాయావ్యా
సజ్య వృత్తితోఽపగమేనేదం) నన్వేవం తత్కల్పే గుణాద్యన్యత్వ విశి
ష్టసత్తావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ హేతుసమానాధికరణాభావ ప్రతియో
గితావచ్ఛేదకగుణత్వత్వావచ్ఛిన్నావిషయక ప్రతీతి విషయత్వస్య సా
ధ్యతావచ్ఛేదకత్వే సత్త్వాదేవావ్యాప్తి సంభవే గౌరవ ప్రదర్శనమనుచితం నచ
గుణత్వత్వేన గుణత్వం నభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకం గౌరవాదితి స్వరూప
తో గుణత్వావచ్ఛిన్న భేదస్యైవ సాధ్యఘటకతావాచ్యా అన్యథా గుణత్వ
త్వేన గుణత్వవద్భేదాప్రసిద్ధ్యా సాధ్యాప్రసిద్ధ్యాపత్తేః. తథాచ సాధ్యతావ
చ్ఛేదకస్య గుణత్వత్వావచ్ఛిన్నావిషయకప్రతీతి విషయత్వాన్నావ్యాప్తిరితి వా
చ్యం తథాపి హేతుసమానాధికరణకమాఽభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకా
విషయకప్రతీతి విషయత్వస్య విశిష్టసత్తాత్వేసత్త్వాదవ్యాప్తేః ఘటకాలీనవహ్ని
మాన్ ధూమాదిత్యాదౌ చావ్యాప్తిస్తత్ర ఘటకాలీనవహ్నిత్వే తాదృశఘటత్వా
వచ్ఛిన్నావిషయకప్రతీతి విషయతావచ్ఛేదకత్వ సత్త్వాదితిచేన్న తాదృశప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతావచ్ఛేదకత్వస్య తదవచ్ఛిన్న
ముఖ్యవిశేష్యతా భిన్నవిశేష్యతావచ్ఛేదకత్వస్య వావాచ్యత్వాత్ (తాదృశప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతాశూన్య ప్రతీతిముఖ్యవిశేష్యతావ
చ్ఛేదకత్వస్యతదవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాన్యవిశేష్యతావచ్ఛేదకత్వస్యవావాచ్యత్వా
దితి॥పా) తదవచ్ఛిన్నాపర్యాప్తవిషయతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకత్వం వాచ్యమితి
కశ్చిత్ అథోక్తసకలదోషవారణాయ స్వప్రతియోగికత్వ స్వసామానాధికర
ణ్యోభయసంబంధేన సాధ్యవాన్యస్తదన్యోయో హేతుసమానాధికరణాభావస్త
త్ప్రతియోగితా శూన్యసాధ్యసామానాధికరణ్యంప్రతియోగ్య సమానాధికరణేతి
మూలార్థః కపిసంయోగీసత్త్వాదిత్యాదౌ గుణావృత్త్యభావ ద్రవ్యమాత్ర స
మవేతాభావ ఏవాతివ్యాప్తివారకః ఉత్పత్తికాలావచ్ఛేదేన ధూమాభావ అ
యః పిండవృత్త్యభావాదిసత్త్వాదతివ్యాప్తేస్సాధ్యవత్తాగ్రహ విరోధితానియా
మకసంబంధేన సాధ్యసామానాధికరణ్యం నివేశ్యం నిరవచ్ఛిన్న విశేషణతైవ
తాదృశీతి నాతివ్యాప్తిః ప్రతియోగివైయధికరణ్య సార్థక్యంచ విశిష్టసత్తా

వాన్ జాతేరిత్యాదౌ విశిష్టసత్తాభావస్యోభయసంబంధేనసాధ్యవత్తయాఽన్యా
భావమాదాయాఽతివ్యాప్తేస్సాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టంవివక్షణీయం ఏవంసతిప్ర
మేయవాన్వహ్నేరిత్యాదౌ సర్వస్యైవాభావస్యోభయసంబంధేనసాధ్యవత్తయా
హేతుసమానాధికరణత్వేనేన హేతుసామానాధికరణ్యవృత్తిమతోఽభయాభావో
వివక్షణీయః గగనాత్మకాభావ ఏవలక్షణఘటకః సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన
తత్ప్రతియోగితాశూన్యత్వానివేశేనగగనాభావేతత్ప్రతియోగితాసత్త్వేప్యక్షతేః
ఏవ వ్యాప్యధాశ్రితహేతుసామానాధికరణ్యానివేశేపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబం
ధావచ్ఛిన్న సాధ్యనిష్ఠప్రతియోగితాకత్వ నివేశాత్సంయోగేనఘటాద్యభావమా
దాయనావ్యాప్తిః ఏవంసతితద్వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ సమవాయేనవహ్న్య
భావవారణాయసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాశూన్యత్వం
వక్తవ్యమితి చేన్నైవం సత్తాభావాన్ జాత్యభావాదిత్యాదౌ తాదృశవిరోధి
తా నియామకసంబంధేన సాధ్యవద్వృత్తేరప్రసిద్ధేః కాలస్సర్వవానణుపరిమా
ణాదిత్యాదావభావాప్రసిద్ధేః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నఘటాద్యభావస్యోభ
యసంబంధేనసాధ్యవత్వాత్ అన్యసంబంధేనాభావస్యచతాదృశప్రతియోగిత్వా
ప్రసిద్ధేరితిదిక్ ప్రమేయసాధ్యకే సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్య
ప్రతియోగితాకత్వ నివేశేనాభావ ప్రసిద్ధికరణేపి వహ్నిమాన్ ధూమాది
త్యాదౌ సమవాయాదినా వహ్న్యభావ వారణాయ ప్రతియోగితాయా
స్సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నాన్యయా ఏవనివేశ్యతయా సాధ్యతా
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాపర్యంతోపాదానేపి ప్రమేయవత్త్వాన్వాచ్య
త్వాదిత్యాదావప్రసిద్ధిర్దుర్వారైవ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛే
దకీభూతధర్మావచ్ఛిన్న పర్యాప్తికావచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితాకత్వ పర్యం
తవివక్షణంచ నసంభవతి వహ్నినిష్ఠయావత్త్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయావ్యా
ప్తేః నచ ప్రతియోగి వైయధికరణ్యానివేశాన్నదోషః ఏవమపి తార్ణాతా
ర్ణదహనోభయాభావ మాదాయావ్యాప్తేరితిచేత్ అథ ప్రతియోగ్యసమా
నాధికరణ హేతుసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నంయ
న్నభవతీత్యేవసమ్యక్ హేతుసమానాధికరణాభావస్య ప్రతియోగికత్వస్య సా
మానాధికరణ్యోభయసంబంధేన సాధ్యవిశిష్టాన్యత్వనివేశేనైవ మహానసీయవ
హ్న్యభావ తత్తద్వ్యక్త్యభావాదివారణాత్ వక్ష్యమాణతాదృశప్రతియో

గితానవచ్ఛేదకత్వ రూపనఞ్వ్యత్యాస వైయర్థ్యాత్ అత్ర ధూమవాన్వహ్నే రి
త్యాదౌ ధూమాభావసంగ్రహాయ స్వసామానాధికరణ్యం వహ్నిమాన్ ధూ
మాదిత్యాదౌ సర్వస్యైవాభావస్య స్వసామానాధికరణ్యాదవ్యాప్తి రతః స్వ
ప్రతియోగికత్వంచోక్తం నచైవం ప్రతియోగ్య సామానాధికరణ్యం వ్యర్థం క
పిసంయోగ్యేతత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్త్యసత్త్వాదితి వాచ్యం సంయోగీసత్త్వాది
త్యాదౌ సంయోగాభావసంగ్రహాయ స్వసామానాధికరణ్యస్య స్వాధికర[illegible]
నిరవచ్ఛిన్నవిశేషణతా సంబంధేన వృత్తిత్వ రూపస్యవక్తవ్యతయా తద్దలసార్థ
క్యాత్ నచతత్ర గుణావృత్త్యభావమాదాయాదోషాన్నిరవచ్ఛిన్నత్వం వ్యర్థమి
తి వాచ్యం యథాసన్నివేశే నవైయర్థ్యాత్ అన్యథా నిరుక్తసాధ్యవిశిష్టాన్యత్వ
స్య తదర్థత్వాత్ నచ ప్రమేయవాన్వాచ్యత్వాదిత్యాదావభావాప్రసిద్ధిస్స
ర్వస్యైవాభావస్య తాదృశోభయసంబంధేన సాధ్యవత్త్వాదితి వాచ్యం విశేషణ
తా విశేషేణ స్వసామానాధికరణ్య ఘటకవృత్తిత్వస్యోక్తతయా ఘటాద్యాత్మ
కాభావప్రసిద్ధేః ప్రమేయవాన్ జాతిత్వాదిత్యాదౌ జాతివృత్తేరభావస్య భా
వాత్మనోప్యతథాత్వాదవ్యాప్తి రతో భావభిన్ననిరూపిత స్వరూప సంబంధేన
వృత్తిత్వం నివేశ్యం నచ హేత్వధికరణే వృత్తిత్వం విశేషణతా విశేషసంబంధేనైవ
వాచ్యం అన్యథా సత్తావాన్ జాతేరిత్యాదౌ సత్తాభావస్య కాలిక విశేషణతా సం
బంధేన హేతుసమానాధికరణతయాఽవ్యాప్తిరితి ఘటాత్మకాభావోనలక్షణఘ
టక ఇతి వాచ్యం ద్రవ్యత్వశూన్యం సత్త్వాదిత్యాదౌ ద్రవ్యత్వాభావాభావస్య
ద్రవ్యత్వస్య హేతుమతి విశేషణతావిశేషసంబంధేనావర్తమానతయాఽతివ్యా
ప్తిరతో హేతుమతి స్వప్రతియోగిమత్తాగ్రహవిరోధితా నియామక సంబంధేన
వృత్తేర్వాచ్యతయా ఘటాత్మకాభావ ప్రసిద్ధేరితి చేన్న పృథివీత్వవ్యాప్య జాతి
త్వోపలక్షితధర్మావచ్ఛిన్నాభావవాన్మేయత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తేః సాధ్యానాం
ఘటాభావాదీనాం యేఽభావా ఘటాదయః హేతుసమానాధికరణాస్తేషాం సర్వే
షాం నిరుక్తస్వసామానాధికరణ్యవిరహేణ సాధ్యవిశిష్టభిన్నానాం ప్రతియోగి
త్వసత్త్వాత్ నచ కథమస్య సద్ధేతుత్వం ఘటవతి ఘటాభావవిరహాదితి వాచ్యం
తథాపి తాదృశ పటాభావసత్త్వాత్ నహి హేత్వధికరణే యావత్సాధ్యసత్త్వం
ప్రయోజకం వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావేవాసత్త్వాదితి. మిశ్రాస్తు ప్రతియో
గితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నం యన్న భవతీతి మూలస్థయత్పదస్య యద్ధర్మావచ్ఛిన్న

ఇత్యత ఏవ సామంజస్యే ప్రతియోగితావచ్ఛేదక విశిష్టావిషయక ప్రతీతి విషయత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టే నివేశనమనుచితం ఏవం స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛిన్నత్వ వివక్షయా యద్రూపావచ్ఛిన్నం ప్రతియోగిత్వ ముక్తాభావప్రతియోగితా వచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నమిత్యర్థేఽశుద్ధవహ్నిత్వాది రూపసాధ్యతా వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగిత్వే మహానసీయత్వాదివిశిష్టవహ్నిత్వాద్యనవచ్ఛేద్యత్వం సులభమేవ యద్రూపావచ్ఛిన్నం ప్రతియోగిత్వంతాదృశప్రతియోగితాభిన్నమిత్యుక్తౌ సమవాయాదినా ఘటాదౌ సాధ్యే సంయోగాదినా ఘటాదిమాతావతివ్యాప్తి స్సంయోగాదిసంబంధావచ్ఛిన్న ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియో

ప్రతియోగిత్వ రూపమ వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న పదస్యావచ్ఛేదకతావర్యాప్తి నిరూపకతాకావచ్ఛేద్యత్వంవార్థఃమాదాయో క్తదోషోద్ధారమాహు స్తన్మతముపన్యస్యతి * ఏవమితి * అత్రచ విషయితాసంబంధావచ్ఛిన్న ధూమత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాక ప్రతియోగితాయాం తాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక ధూమత్వనిష్ఠసమవాయావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితాభేద సత్త్వాదతివ్యాప్తిః సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్న యద్ధర్మనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితోపాదానేపి సమవాయావచ్ఛిన్న వహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాక ప్రతియోగితాయా స్తాదృశాభావ ప్రతియోగితాయా విషయతాసంబంధా వచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాశ్రయ వహ్నితావచ్ఛిన్నతావదవ్యాప్తి రతోఽవచ్ఛేదకతాద్వయమేకసంబంధావచ్ఛిన్నం నివేశ్యమిత్యపి ద్రష్టవ్యం యద్వా హేతుసమానాధికరణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతైవ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధేనవాచ్యా. నత్వన్యాకాప్య వచ్ఛేదకతాసంబంధేన విశేషణీయా ప్రయోజనాభావాదితి ధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదౌ కస్యాపిధూమత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వస్య నతాదృశప్రతియోగితా సామాన్యభిన్నత్వం సంభవతి కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నస్యాపి తస్యయావద్ధూమధ్వంసానంతరం వహ్న్యధికరణే విద్యమానధూమాభావ ప్రతియోగితాత్వాత్. జన్యమాత్రస్య కాలోపాధిత్వానుపగమే కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నధూమాభావస్యాయోగోళకాదౌ సత్త్వాచ్చేత్యతస్సమవాయాదినేతి నన్వత్ర కపిసంయోగ్యేతత్త్వాదిత్యాదిసంగ్రహాయ ప్రతియోగ్యసామానాధికరణస్య నివేశితత్వాన్నాతివ్యాప్తిసంభవ స్సాధ్యతా వచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్య నివేశపక్షే

గితాయాం హేతుమన్నిష్ఠాభావ ప్రతియోగితాభేద సత్త్వాత్. ఇదంవాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తి వారణాయ హేతుమన్నిష్ఠాభావప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య నివేశనీయతయా వ్యభిచారి

సంయోగాదిసంబంధావచ్ఛిన్నఘటత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాం హేతుమత్యుత్పత్తికాలావచ్ఛేదేన వర్తమానసంయోగసంబంధావచ్ఛిన్న ఘటాభావప్రతియోగితాత్వసత్త్వాత్ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన తన్నివేశేతు సంయోగీసత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తిః. సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్న సంయోగత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగిత్వే తాదృశ ప్రతియోగితాసామాన్యభేదసత్త్వాత్ సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్న సంయోగాభావస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతసంయోగసంబంధేన ప్రతియోగ్యధికరణాప్రసిద్ధ్యాతథాత్వాత్ నచ ప్రతియోగితావచ్ఛేదక సంబంధేన స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సమానాధికరణంయద్యత్తత్తద్భిన్నత్వం తత్రోక్తమితి వాచ్యం తథాసతి సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న సంయోగాభావస్యా తాదృశతయా సమవాయావచ్ఛిన్న సంయోగత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వే తాదృశప్రతియోగితా సామాన్యభేద సత్త్వేనాతివ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్ నచ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్యేయదభావప్రతియోగిప్రతియోగికత్వ హేత్వధికరణీభూత యత్కించిద్వ్యక్త్యనుయోగికత్వోభయాభావ రూపతన్నివేశస్సమ్యక్ ఏతదగ్రిమాతివ్యాప్త్యసంగత్యనుద్ధారాత్ మైవం ప్రతియోగితావచ్ఛేదక సంబంధసామాన్యే యదభావ ప్రతియోగిప్రతియోగికత్వ హేత్వధికరణీభూతయత్కించిద్వ్యక్త్యనుయోగికత్వోభయాభావస్యోక్తత్వాత్ నచ యమ్రోపావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాసామాన్యం తాదృశప్రతియోగితాభిన్న మిత్యుక్తౌ నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం వ్యధికరణసంబంధావచ్ఛిన్న వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాం తాదృశప్రతియోగితా భేదవిరహేణాసంభవాపత్తేః *అవ్యాప్తీతి * స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న వాచ్యత్వత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయా అప్రసిద్ధావపి సమవాయావచ్ఛిన్న తాదృశప్రతియోగిత్వస్య హేతుసమానాధికరణాభావీయతయా తద్భిన్నప్రతియోగితాయా అప్రసిద్ధ్యా ఽవ్యాప్తిరిత్యర్థః నన్వవ్యాప్తిరయుక్తైవ హేతుసమానాధికరణాభావప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యస్య జాగరూకతయా స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతసమవాయసంబంధేన ప్రతియోగ్యధికరణాప్రసిద్ధేస్తాదృశాభావానాం లక్షణాఘటకత్వేన

మాత్రఏవచ సంబంధాంతరావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాభేద సత్త్వేనాతివ్యాప్తిస్స్యాదితి ప్రతియోగితాభేద ముపేక్ష్యప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నభేదోపాదానం. సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వంభేదానుయోగిసా కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న వాచ్యత్వాభావాదేరేవ లక్షణఘటకతయా తదీయప్రతియోగితాభేదస్య సంయోగాదిసంబంధావచ్ఛిన్న వాచ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయా మక్షతత్వాదితి సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నత్వరూపం ప్రతియోగితావిశేషణమసంగతమితి మైవం స్వరూపసంబంధేన ప్రమేయసాధ్యకవాచ్యత్వ హేతుకేఽవ్యాప్తివారణాయ తన్నివేశావశ్యకత్వేతాత్పర్యాత్ నచ సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధసామాన్య ఉభయాభావఘటిత ప్రతియోగివైయధికరణ్యనివేశపక్షే దోషవిరహాత్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశోవ్యర్థఇతిశంక్యం స్వరూపసంబంధేన గగనాదేర్వృత్తిమత్వమతే కాలోఘటవాన్పటా ద్ఘటవాన్నిత్యజ్ఞానత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తేః అత్రవ్యధికరణసంబంధావచ్ఛిన్నధూమాభావస్య ప్రతియోగివైయధికరణ్యార్థం ప్రతియోగితావచ్ఛేదక సంబంధసామాన్యే ఉభయాభావరూపం తన్నివేశ్యం అన్యథావ్యధికరణసంబంధావచ్ఛిన్నధూమత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాంప్రతియోగివ్యధికరణధూమాభావప్రతియోగితాన్యత్వాదతివ్యాప్తేః. ఏవంచ వాచ్యత్వసాధ్యకేఽవ్యాప్తిరపిసమంజసైవేతిబోధ్యం *అతివ్యాప్తిరితి* నచకాలోఘటవాన్పటాదిత్యాదౌఘటవాన్నిత్యజ్ఞానత్వాదిత్యాదావవ్యాప్త్యకథనాన్న్యూనతా ప్రతియోగ్యసమానాధికరణసమవాయాద్యవచ్ఛిన్న ఘటాభావాదేస్సాధ్యతా వచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వాభావాదితి వాచ్యంఉభయాభావఘటితప్రతియోగి వైయధికరణ్యాశ్రయ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న గగనాభావీయ సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వ ప్రసిద్ధే ర్విషయతాసంబంధేన వ్యాపకత్వానుపగమాచ్చ వస్తుతస్తు యథాశ్రుతప్రతియోగివైయధికరణ్యేపి నక్షతిః తాదృశాభావ ప్రతియోగితాత్వ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావ నివేశాదుభయత్రాపి లక్షణగమనాత్ యద్రూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాసామాన్యంతాదృశసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాభిన్నమిత్యుక్తౌచ వ్యాపకత్వాదన్యస్య సామాన్యపదార్థస్య దుర్వచతయా గౌరవంబోధ్యం * ఉపాదానమితి * అత్రాపిప్రథమప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబం

ధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాం నివేశ్యాతివ్యాప్తివారణే కేవలా
న్వయిసాధ్యకే తాదృశప్రతియోగిత్వాఽప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిరితి రీత్యామిశ్రైర్వ్యా
ఖ్యాపరిష్కారేపి గౌరవమిత్యుపాధ్యాయోపదిష్టనఞ్వ్యత్యాసపక్షమవలంబ్య
వ్యాచష్టే * ప్రతియోగ్యసమానాధికరణేతి * నచ నఞ్వ్యత్యాసేన సాధ్య
తావచ్ఛేదకే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకభేద నివేశేపి శుద్ధవహ్నిత్వాదౌ మహానసీ
యత్వాదివిశిష్ట వహ్నిత్వాది భేదస్యాసత్వాత్సాధ్యతావచ్ఛేదకే ప్రతియోగి
తావచ్ఛేదకావిషయక ప్రతీతివిషయత్వమేవ వివక్షణీయం తదపేక్షయా సాధ్య
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగిత్వేప్రతియోగితావచ్ఛేదకానవచ్ఛేద్యత్వనివేశ

ధావచ్ఛిన్నత్వం నతు ద్వితీయప్రతియోగితాయాం తథాసతి వ్యభిచారిమాత్రే
ఽతివ్యాప్తేః తథాచ హేతుసమానాధికరణాభావీయ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబం
ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాభేదస్తాదృశప్రతియో
గితావచ్ఛేదకావచ్ఛేద్యత్వాభావో వా వివక్షితమితి భావః *అవ్యాప్తిరితి*యద్ధర్మా
వచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారత్వం తాదృశాభావప్రతియో
గితావచ్ఛేదకధర్మసంబంధోభయానవచ్ఛిన్నమిత్యర్థస్తుసంభవతిగురుధర్మస్యప్ర
తియోగితానవచ్ఛేదకత్వేతుయేనసంబంధేనతాదృశహేతుసమానాధికరణాభావప్ర
తియోగితాయాఅవచ్ఛేదకంయేనసంబంధేనయద్విశిష్టసంబంధినిష్ఠాభావస్యకేనసం
బన్ధేనప్రతియోగితానవచ్ఛేదకంతేనసంబంధేనతద్ధర్మావచ్ఛిన్నమిత్యర్థేసత్తావా
న్జాతేరిత్యాదౌనకుత్రాపిదోషః.అత్రాపిసాధ్యాధికరణతాయాంతద్విశిష్టాధిక
రతామపేక్ష్యగౌరవమేవ*గౌరవమితి*యథాశ్రుతమూలాద్యత్పదార్థభేదప వ
లభ్యతఇతిమిశ్రాణామపినఞ్వ్యత్యాసావశ్యకత్వంబోధ్యంతాదృశహేతుమన్నిష్ఠా
భావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకాభావవత్సాధ్యసామానాధికరణ్యం నార్థస్సంయో
గసాధ్యకవ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తేః ఏవం తాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకావ
చ్ఛేద్యప్రతియోగిత్వాభావ సమానాధికరణ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సా
మానాధికరణ్యమపి నార్థః సత్తావాన్జాతేరిత్యాదౌవిశిష్టసత్తాభావమాదా
యావ్యాప్తేరితిదిక్ * నఞ్వ్యత్యాసేతి * ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నం
యన్నభవతి తేన సమమితి మూలే ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నం · యత్
తేనసమమిత్యవచ్ఛిన్నపదయోజనయాతద్ధర్మావచ్ఛిన్నేనసమంసామానాధికరణ్య
మిత్యర్థపర్యవసానమేతల్లాభాయైవవావచ్ఛిన్నపదోపాదానమితిబోధ్యం స్రా

పక్షే నగౌరవమితివాచ్యం ప్రత్యేకంఘటాదౌఘటపటో భయత్వాద్యవచ్ఛి
న్నభేదవచ్ఛుద్ధవహ్నిత్వాదౌ మహానసీయత్వాద్యంతర్భావేన పర్యాప్తవిశి
ష్ట వహ్న్యాద్యభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నభేదస్య సుఘటత్వా
త్ అవచ్ఛేదకావిషయకప్రతీతివిషయత్వవివక్షణమంతరేణైవ ప్రతీకారాదవచ్ఛే
దకత్వస్య వహ్నిత్వ మహానసీయత్వాదినిష్ఠస్యసంబంధాదిభేదేనభిన్నత్వేపి తత్త
త్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వత్వాద్యనుగత రూపేణవ్యాసజ్యవృత్తితాయాశ్చక్రోవ
ర్తిలక్షణవహ్నిత్వాదేరవచ్ఛేదకత్వ పర్యాప్త్యనధికరణత్వ ముపపాదితవతో

బంధాదీత్యాదినా సావచ్ఛిన్నత్వనిరవచ్ఛిన్నత్వపరిగ్రహః * భిన్నత్వేపీతి *
ప్రతియోగితావిషయతాభేదస్యైవావచ్ఛేదకతాభేదనియామకత్వమతే నదోషశం
కాపీత్యుక్తం * తత్ప్రతియోగితేతి * నను హేతుసమానాధికరణాభావీయ త
త్తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నభేదకూటనివేశే దుర్జ్ఞేయత్వం నచ హే
తుసమానాధికరణాభావీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాత్వేనాపి పర్యాప్త్యంతర
మస్త్యేవేత్యనుగతరూపేణైవ నివేశః కార్య ఇతివాచ్యం తథాసతి ధూమవాన్వ
హ్నేరిత్యాదౌ యావంతో వహ్నిసమానాధికరణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేద
కధర్మాస్తావత్సముదాయత్వస్యైవ తదవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతయాధూ
మత్వత్వావచ్ఛేదేన తాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వవద్భేదసత్వే నాతి
వ్యాప్తిరితిచేన్న తాదృశప్రతియోగితాత్వేననిరుక్తిఘటకతాత త్తత్ప్రతియోగితావ
చ్ఛేదకతాత్వేనతుపర్యాప్తిః తచ్చావచ్ఛేదకమవచ్ఛేదకత్వవదితప్రతీత్యోర్వైలక్ష
ణ్యానురోధేన క్రమేణ పర్యాప్తిసంబంధస్వరూపసంబంధావగాహిత్వం నియా
మకముపగంతవ్యం తథాచ ధూమత్వం వహ్నిమన్నిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛే
దకమితి ప్రతీతిబలేనైవ ధూమత్వత్వావచ్ఛేదేన తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛే
దకతాపర్యాప్తేస్స్వీకారేణ నాతిప్రసంగః వహ్నిత్వం ధూమసమానాధికర
ణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకమితి ప్రతీత్యనుదయేనచ వహ్నిత్వత్వావచ్ఛే
దేన తాదృశాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా పర్యాప్త్యభావాన్నా
వ్యాప్తిః (తథాచ ధూమత్వం వహ్నినిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకమితి ప్ర
తీతిబలేనైవ ధూమత్వత్వావచ్ఛేదేన తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తి
స్స్వీక్రియతే తథాచావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధసామాన్యాంతర్గతతత్పర్యాప్తి
సంబంధేన హేతుసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాత్వాశ్రయ

ధూమాభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా ధూమత్వేసత్వాన్నాతిప్రసఙ్గః
వహ్నిత్వంధూమసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకమితి ప్రతీత్యనుద
యేన వహ్నిత్వేన ఘటాద్యభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా మహానసీ
యత్వాదికం విహాయమహానసీయవహ్న్యద్యభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా
శ్చాసత్వేనచ వహ్నిత్వత్వావచ్ఛేదేన తాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా
పర్యాప్త్యభావాన్నావ్యాప్తిః) నచ తాదృశాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదక
తాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతా ఘటకసంబన్ధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశాత్తాదృశావ
చ్ఛేదకత్వం దుర్వారమితివాచ్యం. వహ్నిత్వంసమవాయేన ధూమసమానా
ధికరణాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకమితి ప్రతీత్యనుదయేనాసంభవాత్పృథక్ప
ర్యాప్తికస్య సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న వహ్నిత్వమాత్రవృత్త్యవచ్ఛేదకతా
విశేషస్యాపివహ్నిత్వత్వావచ్ఛేదేన పర్యాప్తిసంబన్ధేనాభావస్య తద్వ్యచ్ఛేద
స్యచోపగమే తత్తదవచ్ఛేదకత్వాభావాది కూటస్య సామాన్యాభావనివేశాప
యికస్యనిర్వాహాత్. ఏతేన తాదృశాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాత్వేన
పర్యాప్త్యభావాత్కథం సామాన్యాభావనివేశస్స్యాదితి శఙ్కాపరాస్తా.
ఏవంచ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతా నిరూపక
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాత్వేన నివేశోఽవ్యాప్తివారణాయనోపాదేయ ఇతి
నను హేతుమన్నిష్ఠాభావ ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదక తదితరోభ
యానవచ్ఛిన్నత్వం నివేశ్యమ్. నఞ్వ్యత్యాసేపి పర్యాప్తిసంబన్ధావచ్ఛి
న్నప్రతియోగితా వచ్ఛేదకతాకత్వానివేశే విశిష్టాభావమాదాయావ్యాప్తివా
రణాయ తదావశ్యకత్వాత్తతఏవ తాదృశావ్యాప్త్యుద్ధారాదితికిం నఞ్వ్యత్యా
సేనేతి చేన్న. ఏవమపి ఉభయానవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక కేవల మహానసీయ
త్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయావ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్. నచనఞ్వ్యత్యాసేపి రూ
పవాన్పృథివీత్వాదిత్యాదౌ అవ్యాప్తివారణాయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా
యాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతా ఘటకసంబన్ధావచ్ఛిన్నత్వస్యావశ్యకత్వాత్తతఏ
వోక్తావ్యాప్తినిరాస ఇతివాచ్యమ్. మహానసీయత్వస్య మహానసానుయోగిక
సంయోగరూపత్వేన తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాః స్వసమవాయసంబన్ధావచ్ఛిన్న
త్వాదవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్. నచ శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకకస్థలే తాదృశావ
చ్ఛేదకతాయాంనిరవచ్ఛిన్నత్వమపి విశేషణమితివాచ్యమ్. వహ్నినిష్ఠతత్తద్వ్య

క్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయావ్యాప్తేస్సంభవాత్. నచతద్వ్యక్తిత్వస్యస్వరూ
పసంబంధరూపత్వే తాదృశ్యావచ్ఛేదకతానసాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధా
వచ్ఛిన్నేతివాచ్యమ్. వహ్నినిష్ఠతత్తద్వ్యక్తిత్వస్య తత్తద్వ్యక్తితాదాత్మ్యవిశిష్ట
సమవాయేన వహ్నిత్వ స్వరూపతయావ్యాప్తేస్సంగమనీయత్వాత్. నచనఞ్
వ్యత్యాసేపి వహ్నిత్వమాత్రస్యప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాదవ్యాప్తిరేవేతివా
చ్యమ్. మహానసీయవహ్న్యనుయోగిక సమవాయ సంబంధావచ్ఛిన్నవహ్ని
త్వనిష్ఠప్రతియోగితా వచ్ఛేదకతాకాభావమాదాయావ్యాప్తివారణార్థం సా
ధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంసర్గతావచ్ఛేదకః యద్రూపం తత్పర్యాప్తావచ్ఛే
దకతాకసంసర్గనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వ విశిష్టస్యహేతు సమానాధికరణాభావ
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్యాభావస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకే నివేశనీయత్వాదితి.
అత్రైవం మూలోక్తలక్షణంయథాశ్రుతమేవసమ్యక్. హేతుమన్నిష్ఠాభావప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంసర్గావచ్ఛిన్నత్వ
నివేశాదేవ తత్తద్వహ్నిత్వా వచ్ఛిన్నాభావ వారణసంభవాత్ న నఞ్ వ్య
త్యాసస్తద్వారకత్వేన సప్రయోజక ఇతి చేత్ తార్ణత్వాదివైజాత్యావచ్ఛిన్నా
భావమాదాయావ్యాప్తేర్వారణాయ నఞ్ వ్యత్యాసస్య స్వీకారాత్. అథ
వా సత్తాన్యజాతిమాన్సత్వాత్ అన్యోన్యాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదక
త్వాన్మేయత్వాద్రూపత్వ ప్రకారక ప్రమావిషయవాన్పృథివీత్వాదిత్యాదౌజా
తివ్యతిరేకి రూపనిష్ఠతత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావ మాదాయావ్యాప్తిః
ప్రత్యేకంసాధ్యవ్యక్తేః హేతుమన్నిష్ఠాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న
త్వాత్ 'సత్తావాన్జాతేరిత్యాదౌ తాదృశవిశిష్టసత్తాత్వావచ్ఛిన్నభేదస్య సత్తా
యామభావాదవ్యాప్తిశ్చస్యాత్ నఞ్ వ్యత్యాసే త్వవచ్ఛేదకతాయా అవ్యాప్య
వృత్తిత్వాపగమేనైవోపపత్తౌ ప్రతియోగితావిశేషణాదికంవ్యర్థమితిభావః.
ఏవం జాతిమాన్ఘటత్వాదిత్యాదౌ విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకకస్థలే ఘటేపటసమ
వేతజాతిమదభావమాదాయనావ్యాప్తిర్విశేషణవిశేష్యరూపజాతి పటసమవే
తత్వయోరవచ్ఛేదకతా పర్యాప్తేరితి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం సాధ్య
తావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతదితరోభయానవచ్ఛిన్నత్వం [వ్యర్థమితిబోధ్యమ్.
అత్ర జగదీశతర్కాలఙ్కారాదయః. ప్రత్యేకంతార్ణతార్ణోభయత్వాభా
వవత్ వహ్నిత్వంమహానసీయవహ్న్యభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకంనేత్యప్రత్య

యా దవచ్ఛేదకతాపర్యాప్తేర్వ్యాప్యవృత్తితయా తాదృశప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వ సత్త్వావవ్యాప్తిం నిశ్చిత్యప్రతియోగ్యసమానాధికరణ హేతుసమానాధికరణాభావప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతదితరోభయానవచ్ఛిన్నత్వం నివేశయంతి. అథ ప్రత్యేకంద్విత్వావచ్ఛేదేన ద్విత్వస్యవర్తమానతయావకోనద్వావితి ప్రత్యయానుపపత్తిరతఃప్రత్యేకం తాదృశోభయత్వావచ్ఛిన్నభేదోంగీకరణీయః తథాచ ప్రకృతేపి సాధ్యతావచ్ఛేదకేతాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేద ఏవనివేశ్యతాం కిముక్తవిశేషణేనేతి చేన్న. మహానసీయత్వవహ్నిత్వయోఃసంబంధభేదేనమహానసానుయోగికసంయోగరూపమహానసీయత్వస్థలేఽవచ్ఛిన్నత్వతదభావభేదేనావచ్ఛేదకతాభేదాత్ తత్పర్యాప్త్యధికరణతాయా ఏవచవవహ్నిత్వేసత్త్వాత్. విశేషధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకూటానతిరిక్తసామాన్యధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాసంబంధత్వేన వ్యాసజ్యవృత్తిత్వ ప్రదర్శనంసార్వభౌమాణాం నసిద్ధాంతినాం మణికారాణామావశ్యకమ్. కింతు సామాన్యాభావానంగీకర్తౄణామేవేతి కథం తద్విరోధః. ఏవంచ చక్రవర్తినామేవ పర్యాప్తేరవ్యాప్యవృత్తిత్వమితి దీధితికారాణామనుమతం నతు స్వానుమతం తథాసతి స్వపర్యాప్త్యనధికరణమిత్యేవ బ్రూయాదితి నతద్విరోధః. తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాత్వేన తదీయపర్యాప్తే ద్విత్వావచ్ఛేదేనోపగమేపి నతదనవచ్ఛేదకీభూతైకత్వావచ్ఛేదేన తత్సంబంధావచ్ఛిన్న తదభావ తదవచ్ఛేదయోరనుపగమాచ్చ అన్యథాపర్యాప్తేర్వ్యాప్యవృత్తిత్వభంగాపత్తేః. అథ పర్యాప్తేర్వ్యాప్యవృత్తిత్వేపి హేతుసమానాధికరణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకోయోనుమితి విధేయతావచ్ఛేదకతా పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకోవాయో ధర్మస్తదవచ్ఛిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సామానాధికరణ్యమితి పరిష్కారసంభవాత్కింగురుతరవిశేషణేనేతి చేత్సత్యమ్. సాధ్యతావచ్ఛేదకే తాదృశానవచ్ఛేదకత్వ ప్రవేశాభిప్రాయేణతదుపాదానాత్ నను సాధ్యతావచ్ఛేదకతదితరోభయానవచ్ఛేద్యత్వంనతాదృశావచ్ఛేద్యత్వత్వావచ్ఛిన్నభేదః మహానసీయ వహ్న్యభావ ప్రతియోగితాయాం తథావిధసాధ్యతావచ్ఛేదకతదితరోభయావచ్ఛేద్య ఘటోభయభేదసత్త్వాత్ నచోక్తోభయభేదవారణాయభేదేస్వనిరూపకత్వ స్వసామానాధికరణ్యోభయసంబంధేన ప్రతియోగితావిశిష్టా

న్యత్వం విశేషణం తావతాపి ప్రతియోగితావిశిష్టె తాదృశప్రతియోగితా విశిష్టఘ
టోభయభేదసత్వాత్. తాదృశావచ్ఛేద్యతాత్వావచ్ఛిన్నపర్యాప్తప్రతియోగితా
వచ్ఛేదకతాకభేద స్తేత్ర న్మతేనసంభవతి. తాదృశావచ్ఛేద్య ఘటోభయభేదస్య
తథాత్వేనావారణాత్, అథ తాదృశావచ్ఛేద్యతాత్వేతరధర్మానవచ్ఛిన్నప్రతి
యోగితాకభేదః వివక్షితః తచాతాదృశధర్మానవచ్ఛేద్యత్వం యది తాదృశధ
ర్మావచ్ఛేద్యతాత్వావచ్ఛిన్నాభావః తదాకించిద్విశిష్ట తాదృశావచ్ఛేద్యతా
త్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయ దోషఇతిశుద్ధతాదృశావచ్ఛేద్యత్వత్వావచ్ఛిన్నా
భావో నివేశ్యః. శుద్ధతాదృశావచ్ఛేద్యత్వత్వంచతదతిరిక్తానవచ్ఛేద్యత్వ మితి
విశేషణానవస్థాప్రసంగః. ఏవం తత్తత్ప్రతియోగితావృత్తిత్వవిశిష్టావచ్ఛేద్య
తాద్వయవచ్ఛేద సంభవాత్ తాదృశావచ్ఛేద్యత్వత్వం తదతిరిక్తానవచ్ఛేద్యత్వ
మితి విశేషణానవస్థాప్రసంగః ఏవంతత్తత్ప్రతియోగితావృత్తిత్వ విశిష్టావచ్ఛే
ద్యతాద్వయ వచ్ఛేదసంభవాత్ తాదృశావచ్ఛేద్యతాత్వేతర ధర్మానవచ్ఛిన్న
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకభేదనివేశేఉక్తరీత్యా తదనవస్థాప్రసంగః. ఏతేన
మహానసీయవహ్న్యభావ ప్రతియోగితాయాముక్తరీత్యా తాదృశావచ్ఛేద్య
ఘటోభయత్వస్యాప్యంగీకారాత్తదవచ్ఛిన్నభేదనివేశేఉక్తరీత్యా తదనవస్థైవేతి
నైవం తాదృశోభయావచ్ఛేద్యానేతి ప్రతిసిద్ధాఖండభేద వ్యక్తైస్తద్వ్యక్తిత్వే
న నివేశాత్. అథ రూపవాన్పృథివీత్వాదిత్యాదౌ విషయితయారూపత్వవజ్జ్ఞా
నాదివారణాయ తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతా
ఘటక సంబంధావచ్ఛిన్నత్వమావశ్యకమ్. తత్రచ తద్ఘటకసంబంధమాత్రావచ్ఛి
న్నత్వ వివేశాదేవ మహానసీయవహ్న్యభావవారణాదలంప్రతియోగితావిశేష
ణేన నచ సంబంధభేదేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాభేదాత్తదభావీయ వహ్ని
త్వ నిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వే అవచ్ఛిన్నాంతమక్షతమిత్యవ్యాప్తిదుర్వా
రైవేతివాచ్యమ్. తథా సత్యవచ్ఛేదకతాభేదేన ప్రతియోగితాభేదాదేకస్యామ
పి ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదక తదితరోభయావచ్ఛిన్నత్వాసత్వేనమ
హానసీయవహ్న్యభావావారణాదితిచేన్న. యద్వ్యక్త్యాభావప్రతియోగితా ద్వయీ
తచాసాధ్యతావచ్ఛేద కనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకప్రతియోగితాకత్వేసతి తది
తర నిష్ఠావచ్ఛేదకతా నిరూపకప్రతియోగితాకాన్యత్వం తదర్థః. వస్తుతస్త్వ
వచ్ఛేదకతాభేదాన్నప్రతియోగితాభేదః కింతుస్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపిత

విశేష్యతాభేదాత్ ప్రతియోగివిషయితాభేదాద్వా। తథాచ యథాశ్రుతమే
వ తద్విశేషణమితి నను సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంసర్గానవచ్ఛిన్ననిరవచ్ఛి
న్నావచ్ఛేదకతామాత్ర నిరూపకప్రతియోగితాకాభావనివేశాన్మహానసీయవ
హ్నిసంయోగవద్వహ్న్యభావమాదాయావ్యాప్తేర్వారణాదుక్తవిశేషణం వ్యర్థ
మితిచేన్న స్వరూపతో భానానర్హపరస్పరవ్యభిచారిఖండోపాధ్యన్యతరేణా
వచ్ఛిన్నస్య సాధ్యత్వేప్రతియోగివిశేషణతాపన్న తదుభయావచ్ఛిన్నాభావ
మాదాయావ్యాప్తివారణాయోక్తవిశేషణస్యైవావశ్యకత్వాత్. పరేతు వహ్ని
త్వనిరూపితసమవాయేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతాయాం హేతుమతిదర్శితాభావ
స్సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వా నిరూ
పకప్రతియోగితాకాభావః సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధానవచ్ఛిన్నావ
చ్ఛేదకత్వానిరూపకప్రతియోగితాకాన్యాభావో వాతన్నలైవప్రసిద్ధః అస్మన్మ
తే సాధ్యతావచ్ఛేదకతా ఘటకసంబంధేన వృత్తిమత్వేసతి తత్సంబంధావచ్ఛి
న్నావచ్ఛేదకత్వీయ స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక తాదృశాభావ
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ సామాన్యాభావ నివేశాన్నదోషః తత్రైవఘటత్వా
దేర్వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వ వారణాయసత్యంతమిత్యాహుః సాధ్యతావచ్ఛే
దకేతరత్వంచ వదనవచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛేదకత్వం తేన ప్రమేయవత్త్వాన్ధా
మాదిత్యాదౌ సాధ్యతావచ్ఛేదకభిన్నాప్రసిద్ధావపి నావ్యాప్తిః నను తత్రైవ
ఘటవత్త్వాజ్ఞానీయఘటాది ప్రకారతాయా ఘటత్వాత్మకమేయావచ్ఛిన్నత్వాద
వ్యాప్తిః యేనరూపేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకతా తద్రూపవిశిష్టానవచ్ఛిన్నత్వస్య
తదనవచ్ఛిన్నత్వేనెన వివక్షణె వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదావవ్యాప్తిః వహ్ని
త్వస్య స్వరూపతఏవ సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వాత్ యత్తు సాధ్యతావచ్ఛేదకేతర
త్వం సాధ్యతావచ్ఛేదక సమానాధికరణభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం తేన
ప్రమేయవత్సాధ్యకే నిరవచ్ఛిన్నసాధ్యకేచ నదోషఇతి తత్తుచ్ఛమ్. మహానసీ
యవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదావవ్యాప్తేః మహానసీయత్వవహ్నిత్వయోః పర
స్పరసమానాధికరణభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాత్తదవచ్ఛిన్న ప్రతియోగి
తాయా ధర్తుమశక్యత్వాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకపదేన యత్రయత్సాధ్యతావ
చ్ఛేదకం తత్ర తస్యోపాదానేపి సత్తాసాధ్యకసద్ధేతౌ వవ్యాప్తిః తాదృశవిశి
ష్టాభావ ప్రతియోగితాయాస్సత్తాత్వగుణాద్యన్యతత్వ వైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నత్వ సత్వే

పి తాదృశ వైశిష్ట్యస్యసత్త్వావృత్తిభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయా తాదృశభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూత ఘటత్వసత్త్వాత్వోభయానవచ్ఛిన్నాయా అవచ్ఛేదకత్వస్య సత్త్వాత్వేనసత్త్వాన్నైవమ్- యేన రూపేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకతావర్యాప్తిస్తద్రూపవిశిష్టానవచ్ఛిన్నత్వస్య తదర్థత్వాత్ అథైవంప్రమేయాశ్రయ సాధ్యకే ఘటాభావాదేరసంగ్రహః తత్ప్రతియోగితాయాఘటత్వాదిరూపసాధ్యతావచ్ఛేదకీభూత ప్రమేయావచ్ఛిన్నత్వాత్ యేన రూపేణసాధ్యతావచ్ఛేదకతావర్యాప్తిస్తద్రూపవిశిష్టానవచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛేదకీభూత ఘటత్వావచ్ఛిన్నత్వాచ్చ నచ యేన రూపేణసాధ్యతావచ్ఛేదకతావర్యాప్తిస్తద్రూపావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వం పూర్వదలార్థః వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌవహ్నిఘటోభయాభావమాదాయావ్యాప్తేః మైవం యేనరూపేణసాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిస్తదితరరూపావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వస్య తదర్థత్వాత్ ఏవంచోక్తస్థలే ఘటాభావాదేరసంగ్రహేఽపి ఘటవదభావఏవ లక్షణఘటకః నన్వేవం ధూమాభావోలక్షణఘటకోనస్యాత్ యేనరూపేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిః తదితరరూపవిశిష్టేనతద్రూప విశిష్టానవచ్ఛిన్న ప్రకారతావచ్ఛేదకీభూతేనచ ధూమత్వేనావచ్ఛిన్నత్వాత్ మైవమ్. సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణతావచ్ఛేదకధర్మః యద్రూపావచ్ఛిన్నప్రకారతానవచ్ఛేదక స్తత్వస్యతదితరత్వపదార్థత్వాత్ నచప్రమేయవత్సాధ్యకే ప్రమేయవత్త్వానితి జ్ఞానస్య సకలరూపావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వాదప్రసిద్ధిః నిరవచ్ఛిన్నత్వేనాపి యద్రూపనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయా వాచ్యత్వాత్ వస్తుతస్తు సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకోయోధర్మ స్తదవచ్ఛిన్నపర్యాప్త్యావచ్ఛేదకతాకత్వతదితరధర్మావచ్ఛిన్న పర్యాప్త్యావచ్ఛేదకతాకత్వోభయాభావఏవతదర్థః అతఏవపూర్వకల్పే మహానసీయ వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ మహానసీయ వహ్న్యభావప్రతియోగితాయా నిరుక్తోభయావచ్ఛిన్నతయా ఘటాభావమాదాయాతివ్యాప్తిరితి దూషణమనవకాశం నచైవం తాదృశప్రతియోగితావిశేషణపక్షే అగ్రేతత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్న వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగిత్వయోరైక్యేపి అవ్యాప్త్యభావాత్కథంసామాన్యాభావగ్రంథోద్ధృతిః. అత్ర కేచిత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకతదితరోభయ నిష్ఠావచ్ఛేదకతాన్యావచ్ఛేదకతా నిరూపకత్వంతదర్థః.అన్యథాధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదౌధూమత్వావచ్ఛిన్నప్ర

తియోగిత్వ తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వయోరభేదేనతాదృశాభావస్య లక్షణాఘటకత్వేనాతివ్యాప్తేః తథావివక్షణేచ ధూమోనాస్తీతి ప్రతీతిసిద్ధవిలక్షణావచ్ఛేదకత్వం ధూమత్వమాత్రఏవ వర్తతఇతితస్యోభయవృత్తిభిన్నత్వేన తాదృశావచ్ఛేదకతా నిరూపకత్వం తాదృశప్రతియోగితాయాఇతి నాతివ్యాప్తిః ఏవంచ వహ్నిత్వనిష్ఠవిలక్షణావచ్ఛేదకతాయా ఉభయవృత్తితయావహ్న్యభావస్యలక్షణఘటకత్వాత్సామాన్యాభావానుపగమేఽవ్యాప్తిస్స్యాదితి తద్గ్రంథోద్ధితిః ఉభయవృత్తిరవచ్ఛేదకతాచ మహానసీయవహ్నిర్నాస్తీతి ప్రతీతిసిద్ధవిలక్షణావ్యక్తిరేవేత్యాహుః అపరేతు ఉభయనిష్ఠావచ్ఛేదకత్వా నిరూపకత్వమేవార్థః పరంతు ధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదౌ అతివ్యాప్తిభయేనేదానీం తద్విశేషణస్య త్యాజ్యతయా సామాన్యాభావగ్రంథోద్ధితిమాహుః మతద్వయేపి ప్రతియోగితాభేద ఏవావచ్ఛేదకతాభేదనియామకో నసంబంధభేదః తథా సతి మహానసీయత్వవహ్నిత్వయోరేకావచ్ఛేదకతాదౌర్లభ్యాపాతాత్ కింతు తత్కృతస్తమనురుధ్యైవోక్తగురుతరవిశేషణప్రవేశేన మహానసీయ వహ్న్యభావోవారితః లాఘవేనసాధ్యతావచ్ఛేదకతదితరోభయనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వ విశేషణమేవయుక్తోనక్రమితి అద్వైవమపి ధూమత్వాదౌగృహీతోధూమవన్నిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావోవహ్నిత్వాదావుపనయమర్యాదయా భాసతఇతివ్యాప్తిగ్రహోపాయదీధిత్యసంగతిః. ధూమత్వవహ్నిత్వయోరేక విధస్యధూమవన్నిష్ఠావప్రతియోగితావచ్ఛేనకత్వస్యాభావాత్ ధూమత్వేధూమవన్నిష్ఠోయోమహానసీయ ధూమాభావ స్తత్ప్రతియోగితాయా వహ్నిత్వతదితరోభయానవచ్ఛిన్నాయా అవచ్ఛేదకత్వసత్వాత్ వహ్నిత్వేధూమవన్నిష్ఠోయోమహానసీయ వహ్న్యభావస్తత్ప్రతియోగితాయాధూమత్వతదితరోభయానవచ్ఛిన్నాయా అవచ్ఛేదకత్వ సత్వాదితి చెన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకేతరఘటితోభయానవచ్ఛేద్యత్వస్య తదర్థత్వాత్ ధూమత్వాదౌచ వహ్నిత్వేతరఘటితోభయానవచ్ఛేద్యతాదృశఘటాద్యభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వ సత్వాత్। ఏతేనసాధ్యతావచ్ఛేదక తదితరోభయనిష్ఠావచ్ఛేదకత్వా ప్రసిద్ధ్యా సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకత్వానిరూపకత్వేసతి తదితరనిష్ఠావచ్ఛేదకతా నిరూపకం యత్తదన్యత్వమేవ తదర్థఇతిపరాస్తం. ఉక్తోపాయదీధితివిరోధాత్

అథ స్వప్రతియోగికత్వస్వసామానాధికరణ్యోభయసంబంధేన సాధ్యవిశిష్టాన్య

త్వస్యాభావే ప్రవేశాన్మహానసీయ వహ్న్యభావాదివారణాప్రకాశికాస్థవిశేష ణం కిమర్థం అత్రపృథివీత్వవ్యాప్యజాతిత్వోపలక్షితధర్మావచ్ఛిన్నాభావ వాన్మేయత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యానాం ఘటాభావాదీనామభావాఘటాదయో హేతుసమానాధికరణాస్తేషాంసాధ్యవిశిష్టాన్యత్వేపి తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేద కం యద్ఘటాభావత్వాదితదన్యత్వస్యసాధ్యతావచ్ఛేదకసత్వాద్ధేతుమతిసాధ్యతా వచ్ఛేదకరూపేణ సాధ్యస్యాభావసత్వాల్లక్షణసంగతిః ఏవం వహ్నిప్రతియో గికాభావవాన్ తత్తద్వహ్న్యభావాన్యతమవాన్ధూమాదిత్యాదౌ వహ్నీదృశక్ర మేణైవావసేయమపరమనుకూలం నచ సంయోగీసత్వాదిత్యాదౌ గుణావృత్త్య భావాదేరేవ లక్షణఘటకత్వాదతివ్యాప్తిరితివాచ్యం నిరవచ్ఛిన్నవిశేషణతా సంబంధేన సాధ్యసామానాధికరణ్యస్య నివేశేన సంయోగాభావస్యాపి లక్షణ ఘటకత్వాత్ జాతిత్వవాన్ద్రవ్యత్వాదిత్యాదావభావాప్రసిద్ధివారణాయ స్వ ప్రతియోగికత్వనివేశః యదిచ ప్రమేయవాన్జాతిత్వాదిత్యాదౌ తదప్రసిద్ధివా రణాయభావభిన్ననిరూపితత్వం విశేషణం తదుపాదానేప్యావశ్యకమితితద్వైవ యర్థ్యం తదాసామానాధికరణ్యమాత్రస్య ప్రతియోగిసంబంధత్వాభావాత్తన్ని వేశః కపిసంయోగాభావస్య సాధ్యవిశిష్టత్వాదేవవారణేపి కపిసంయోగాభావ వాన్మేయత్వాదిత్యాదౌ అవ్యాప్తివారణాయస్వప్రతియోగివైయధికరణ్యమావ శ్యకం ఏవంచ తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయామపి నిరవచ్ఛిన్నత్వవిశేష ణం వ్యర్థమితిచేన్న అభావవాన్మేయత్వాదిత్యాదౌ ఘటాభావాభావ మాదా యావ్యాప్తేః ప్రకాశికాకృదుక్తవిశేషణస్యావశ్యకత్వాత్ ఏవం ఘటాభావ వృత్తిత్వ విశిష్టాభావత్వవాన్నాస్తీతి ప్రతీతిసిద్ధాభావమాదాయావ్యాప్తైర్నిర వచ్ఛిన్నత్వమపి సార్థకమితి పరేతు సాధ్యతావచ్ఛేదకాతిరిక్తసాధ్యవృత్తి ధర్మావచ్ఛిన్నత్వేన ప్రతియోగితావిశేషణీయా అథప్రమేయవాన్వాచ్యత్వా దిత్యాదౌ తాదృశాభావప్రసిద్ధిః ఘటాభావాదేస్తాదృశఘటత్వావచ్ఛిన్నప్ర తియోగితాకత్వాత్ నను ప్రసిద్ధానుమానే ఘటత్వాదీనాం కాలికతయా సాధ్య వృత్తిత్వేన తాదృశాభావాప్రసిద్ధిగతః సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధేన సాధ్యనిష్ఠత్వంవాచ్యం । తథాచోక్తస్థలె ఘటత్వాదే స్తాదృశసవ్రూపసంబంధే న సాధ్యవృత్తిత్వాభావేన తదవచ్ఛిన్నాభావమాదాయైవ లక్షణసమన్వయ ఇతి చేన్న ॥ మహానసీయ వహ్న్యభావస్యాపి మహానసీయత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేద

కాతిరిక్తత్వేపి తాదృశసమవాయేన సాధ్యవృత్తిత్వాభావేన లక్షణఘటకత్వాపత్తేః । నచ మహానసీయత్వం మహానసానుయోగిక సంయోగ ఏవేతి తాదృశసమవాయేన నసాధ్యవృత్తిభిన్నమితివాచ్యం ॥ ఏవమపి మహానసీయత్వప్రకారక ప్రమావిషయత్వవిశిష్ట వహ్న్యభావమాదాయావ్యాప్తేః । నాపి స్వరూపసాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకే తదన్యతర సంబన్ధేన సాధ్యనిష్ఠత్వం వివక్షితం తాదృశవిషయత్వస్య స్వరూపేణసాధ్యనిష్ఠత్వాన్నదోషఇతివాచ్యం ॥ ఏవమపి సంయోగసంబన్ధేన మహానసీయత్వవిశిష్ట వహ్న్యభావావారణాదితి చేన్నైవమ్ ॥ (యత్కించిద్ధత్వధికరణానుయోగిక సంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకస్య సాధ్యాభావస్యప్రమేయ సాధ్యకాదావప్రసిద్ధేః)ప్రమేయాశ్రయవాన్ధూమాదిత్యాదిస్థలానురోధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్న ప్రకారతావచ్ఛేదకత్వ మతిరిక్తాం తేన వివక్షితమ్ । యేనరూపేణ యదవచ్ఛేదకతా పర్యాప్తిస్తద్రూపవిశిష్టానవచ్ఛిన్నత్వస్య వివక్షణీయతయా వ్యధికరణ సంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకస్య సాధ్యాభావస్యైతత్సాధ్యకే ప్రమేయసాధ్యకేప్రసిద్ధిః ॥ నచైవం సాధ్యతావచ్ఛేదకే తదవచ్ఛేదకత్వసత్వాద్దోషః। సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వీయ స్వరూపసంబన్ధావచ్ఛిన్న తదవచ్ఛేదకత్వ సామాన్యాభావవివక్షణాత్ ॥ యద్వావృత్తిమత్సాధ్యవృత్తిత్వమేవ నిరుక్తిఘటకమ్ । తేనప్రమేయసాధ్యకే గగనాభావప్రసిద్ధిః ॥ నన్వేవమపి వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ మహానసీయవహ్న్యనుయోగిక సమవాయేన వహ్నిత్వవిశిష్టస్యాభావమాదాయావ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి చేన్న. భవన్మతే తాదృశప్రతియోగితాయాస్సాధ్యతావచ్ఛేదక తదితరోభయానవచ్ఛిన్నతయావ్యాప్తేః।యేనరూపేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధతా తేన రూపేణ తాదృశసంబన్ధావచ్ఛిన్నత్వస్య తాదృశావచ్ఛేదకతాయాం నివేశ్యతయా తాదృశప్రతియోగితానిరూపిత సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధతావచ్ఛేదక రూపవిశిష్టావచ్ఛిన్నా వచ్ఛేదకత్వీయ స్వరూపసంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ సామాన్యాభావస్యైవా వివక్షణీయతయా నదోషఇతి చేత్ ॥ కిమిదం మమాపిపాణిపిహితమిత్యాహుః॥తన్నసాధ్యేతాదృశప్రతియోగితాయాస్సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంసర్గావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వీయ స్వరూపసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావనివేశేనైవోపపత్తేఃసాధ్యతావచ్ఛేదకేతాదృశావచ్ఛేదకత్వాభా

వపర్యంతనివేశవైయర్థ్యాపత్తేః। మన్మతే చ తత్తద్వహ్న్యభావవారణాయ తదుపాదానాత్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకాతిరిక్తోయ ఉభయవృత్తిధర్మస్తదనవచ్ఛిన్నత్వస్య ప్రతియోగితావిశేషణత్వే తత్ర సాధ్యవ్యక్త్యభావమాదాయ దోషవారణాయావచ్ఛేదకత్వాభావనివేశావశ్యకత్వే౽పి తస్య లక్షణాంతరత్వేన ప్రకృతలక్షణేతద్వైయర్థ్యమేవేతి యథా-విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకస్థలే నిరవచ్ఛిన్నహేతుసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావ ఘటితా తథా విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదక స్థలే యేనరూపేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వం తత్తదితరోభయానవచ్ఛిన్నం యత్తాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం తదభావవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యసామానాధికరణ్యం వ్యాప్తిః తథాచ వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ మహానసీయవహ్నివృత్తిజాతిమదభావమాదాయావ్యాప్తేర్వారణాయ నిరవచ్ఛిన్నత్వ ప్రవేశః। తథైవజాతిమత్త్వాన్ఘటత్వాదిత్యాదౌ పటసమవేతత్వ విశిష్టజాతిమదభావమాదాయావ్యాప్తివారణాయ నిరవచ్ఛిన్నత్వ (తాదృశోభయానవచ్ఛిన్నత్వ) నివేశః॥ అథ విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకకస్థలీయ నిరుక్తా నిరవచ్ఛిన్నత్వం కిమర్థమ్। ఉక్తాభావస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకీభూత వహ్నిత్వతదితరోభయాద్యవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకతయాదర్శితప్రతియోగితావిశేషణేన వారణాత్। న చ మహానసీయ వహ్నివృత్తిత్వ విశిష్టతేజస్త్వన్యూనవృత్తిజాతిమదభావో గ్రాహ్యః। తస్యాపి తేజస్త్వన్యూనవృత్తితదితర తార్ణత్వాదినిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకత్వాత్। నచ మహానసీయ వహ్నివృత్తిత్వవిశిష్టాయాజాతిః తన్నిష్ఠవహ్నిత్వప్రతియోగికత్వ విశిష్టసమవాయ సంసర్గావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకాభావః। తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటక సంబంధావచ్ఛిన్నత్వే౽పి శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకతా ఘటకసంసర్గావచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ మైవమ్ ॥ వహ్నిత్వప్రతియోగికత్వవిశిష్ట సమవాయ సంబంధేన మహానసీయవహ్నివృత్తిత్వ విశిష్టా యాజాతిః శుద్ధసమవాయేన తద్విశిష్టాభావస్య మహానసీయ వహ్నివృత్తి వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య వా గ్రాహ్యత్వాత్ ॥ అథ తత్ర నిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానివేశే౽పి మహానసీయ వహ్నివృత్తిత్వ విశిష్టజాతిమద్వహ్న్యభావస్య కథం వారణమ్। తద్వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య చాగ్రాహ్యత్వాత్ వహ్నిత్వస్య ద్విధాభానేన నిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాసత్త్వాచ్చ। నిరవచ్ఛిన్నత్వం యది యేనరూపేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిస్తదన్యధర్మాన

వచ్ఛిన్నత్వావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావ స్తదానిరవచ్ఛిన్నత్వసావచ్ఛిన్నత్వా
భావ్యమవచ్ఛేదకతాభేదాదక్షతం । నచావచ్ఛేదకత్వే నిరవచ్ఛిన్నత్వప్రవేశః ప్ర
తియోగితాయాం కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వానిరూపకత్వలాభార్థః । ప్ర
కృతే జాతిత్వావచ్ఛిన్న వహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వా న్నాతివ్యాప్తి
రితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి సాధ్యతావచ్ఛేదక తదితరోభయానవచ్ఛిన్నత్వ రూ
పప్రతియోగితావిశేషణ వైయర్థ్యాత్ । మహానసీయ వహ్న్యభావ ప్రతియోగితా
యామహానసీయత్వ రూపధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వాత్ ॥ మై
వం ॥ నిరవచ్ఛిన్నత్వస్య స్వనిరూపితప్రతియోగితా నిరూపితత్వ స్వసామానాధి
కరణ్యోభయసంబంధేన కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతావిశిష్టాన్యత్వరూప
త్వాత్ । ఘటాద్యభావస్య ఘటసమవేతత్వవిశిష్ట జాతిమదభావీయావచ్ఛిన్నా
వచ్ఛేదకతా సమానాధికరణప్రతియోగితాకత్వాదతః ప్రథమసంబంధనివేశః ।
మహానసీయ వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావసంగ్రాహాయ ద్వితీయసంబ
న్ధనివేశః ॥ వస్తుతస్తు ॥ కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వానిరూపకత్వమేవనిర
వచ్ఛిన్నత్వం । ప్రతియోగితావిశేషణంతు వహ్నిఘటోభయాభావాది వారకం
తత్రస్వాశ్రయ పర్యాప్తిమత్వ సమ్బన్ధేన ద్విత్వస్యోభయపర్యాప్త ప్రకా
రతా విశేష్యత్వస్యవోభయత్వ రూపత్వాత్ । నతు మహానసీయవహ్న్య
భావాదివారక మితినతద్వైయర్థ్యం । నచోభయాభావ ప్రతియోగితావ
చ్ఛేదకతాయామేవ వహ్నిత్వాద్యవచ్ఛేదకత్వం నతు ప్రతియోగితాయామి
తివాచ్యం । తథాసతి మహానసీయత్వస్యాప్యవచ్ఛేదకతావయాస్స్వవచ
తయా తర్కాలంకారాణాం ప్రతియోగితా విశేషణోపాదానే వైయర్థ్యా
త్ ॥ ఏవంచ మహానసీయ వహ్నివృత్తిత్వ విశిష్టజాతి మద్వహ్నిమాన్ధూ
మాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావస్య లక్షణఘటకత్వేపి నాతివ్యాప్తిః శుద్ధసాధ్యతావ
చ్ఛేదకస్థలే ఇత్యస్యకించిదవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వానిరూపకసాధ్యతావచ్ఛేదక
స్థలే ఇత్యర్థకత్వేన తత్ర తదనివేశాదితి ॥ అథ విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకస్థలీయ
నిరుక్తైః వహ్నిత్వత్వేన వహ్నిత్వసాధ్యతావచ్ఛేదకకస్థలేఽవ్యాప్తిః । సాధ్యతావ
చ్ఛేదకీభూత వహ్నిత్వే మహానసీయ వహ్నిసమవేతత్వ విశిష్ట జాతిమదభావ
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా యేనరూపేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకతా తద్రూపం వ
హ్నిత్వత్వం తదితరమేవరూపం జాతిత్వం తదుభయానవచ్ఛిన్నాయాస్సత్వాత్

షచ సాధ్యతావచ్ఛేదకేతరఘటితోభయానవచ్ఛిన్నత్వ మప్యవచ్ఛేదకతా విశే
షణార్థః । తథాపి మహానసీయ వహ్నివృత్తిత్వ విశిష్టవాన్నాస్తీతి ప్రతీతి
సిద్ధాభావ మాదాయావ్యాప్తిః. నచోక్తస్థలీయ నిరుక్తా విశేషణస్యసాధ్య
తావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకే తదనవచ్ఛిన్నత్వే తాత్పర్యం । ఏవంచ జాతిమ
త్త్వాన్ఘటత్వాదిత్యాదౌ పటసమవేతత్వ విశిష్టజాతిమదభావస్య, వహ్నిమా
న్ధూమాదిత్యాదౌ మహానసీయవహ్నిసమవేతజాతిమదభావస్యచ ప్రతియోగి
తావచ్ఛేదకతాయాఅతథాత్వాన్నావ్యాప్తిరితి వాచ్యం। దండిమాన్ దండిసంయో
గాదిత్యాదౌ సంయోగేనసాధ్యతావచ్ఛేదకతాయాం నిరవచ్ఛిన్నప్రతియోగి
తావచ్ఛేదకత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వఘటక సంసర్గావచ్ఛిన్నస్యాప్రసిద్ధేః
అవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య హేతుమన్నిష్ఠాభావ ప్రతియోగి
తానిరూపితస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకేతరావచ్ఛిన్నత్వ నియమే
న తదభావ విశిష్టస్యాప్రసిద్ధేరితిచేత్సత్యమ్ ॥ నహి రూపవాన్ పృథివీ
త్వాదిత్యాదౌ విషయతాసంబంధేన రూపవదభావవారణాయ సాధ్యతావచ్ఛే
దకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం నివేశయా
మః । కింతు తాదృశాభావ ప్రతియోగితాయాం స్వానవచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛి
న్నత్వ స్వసామానాధికరణ్యోభయ సంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతా విశిష్టావ
చ్ఛేదకత్వానిరూపితత్వ మన్యథాకాలికసంబంధేన మహానసీయత్వవిశిష్ట వ
హ్నిస్సాధ్యత్వేధూమే సమవాయేన మహానసానుయోగికసంయోగ విశిష్ట వ
హ్న్యభావ మాదాయావ్యాప్తేః ॥ ప్రకృతే సాధ్యతావచ్ఛేదకే తదనవచ్ఛి
న్నత్వస్య తాదృశావచ్ఛేదకతాయాం నివేశేపి సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వ ఘట
కసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకాన్యనిష్ఠనిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకప్రతి
యోగితాకాభావ మాదాయైవనావ్యాప్తిః ॥ యద్వా యేనరూపేణేత్యాద్యవ
చ్ఛేదకతా విశేషణేజాతిమత్త్వాన్ఘటత్వాదిత్యాదౌ పటసమవేతత్వవిశిష్ట జాతి
మాన్నాస్తీతి ప్రతీతిసిద్ధాభావ మాదాయదోషవారణేపి పటసమవేతత్వ విశి
ష్టవాన్నాస్తీతి ప్రతీతిసిద్ధాభావ మాదాయావ్యాప్తిః ॥ నచ యేనరూపేణసా
ధ్యతావచ్ఛేదకతా తదతిరిక్తసాధ్యతావచ్ఛేదక వృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వం తద
ర్థః । తథాపి సంయోగేన ప్రమేయవతఃసంయోగేనసాధ్యతాయామవ్యాప్తిః
ఘటవదభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా స్తాదృశఘటత్వావచ్ఛిన్నత్వాత్ ఘ

టాద్యభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా నిరవచ్ఛిన్నత్వేపి సాధ్యతావచ్ఛేదకతా ఘటకసంయోగానవచ్ఛిన్నత్వాత్ । నచ రూపవాన్పృథివీత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తివారణాయ తాదృశావచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతానావచ్ఛిన్నత్వం నని వేశ్యం కింతు యేనరూపేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకతా తదన్యసాధ్యతావచ్ఛేదక వృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నాయాతాదృశ్యవచ్ఛేదకతా తన్నిరూపకప్రతియోగితావచ్ఛేదస్సాధ్యేనివేశ్యః । ఏవంచ తాదృశప్రతియోగితావజ్జ్ఞానభేదసత్వాన్నావ్యాప్తిః । ఏవంచోక్తస్థలే ఘటసామాన్యాభావ ఏవలక్షణ ఘటక ఇతివాచ్యమ్ । దండిమాన్దండిసంయోగాదిత్యాదౌ తథావిధచైత్రత్వావచ్ఛిన్నాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా స్తథావిధతయా తన్నిరూపక ప్రతియోగితావచ్ఛేదస్య దండిన్యసత్వాదవ్యాప్తిః । జ్ఞానవానాత్మత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తేశ్చ విషయితాసంబంధేన జ్ఞానత్వ విశిష్టజ్ఞానాభావప్రతియోగిభేదవిరహాత్ । నచ తథావిధహేతు సమానాధికరణాభావీయ నిరుక్తోభయానవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం యేన రూపేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకతా తదితరసాధ్యతావచ్ఛేదకవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటక సంబంధావచ్ఛిన్నత్వైతదుభయాభావ స్తదాశ్రయవిశిష్టావచ్ఛిన్న సాధ్యసామానాధికరణ్యంవ్యాప్తిరితి నిష్కర్షే నదోషఇతివాచ్యమ్। దండిమాన్ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ కస్యాంచిద్ధాతు సమానాధికరణాభావీయ ప్రతియోగితాయా ముక్తోభయాభావ సత్వేనాతివ్యాప్తేః । యదిచ తాదృశోభయాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా సామాన్యే ఉక్తోభయాభావనివేశః । తద్దండ్యభావప్రతియోగితా వచ్ఛేదకతాయాం తద్ధర్మమాదాయోభయాభావసత్వేపి దండిసామాన్యాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాస్సామాన్యాంతర్గతత్వాత్ తత్రోభయసత్వాన్నాతివ్యాప్తిరిత్యుచ్యతేతదాదండిసాధ్యకసద్ధేతావవ్యాప్తిః। ఘటవదభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం సామాన్యాంతర్గతాయా ముభయసత్వాత్ । నచ తథావిధాభావప్రతియోగివచ్ఛేదకతా సామాన్యే యేనరూపేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకతా తదితరసాధ్యతావచ్ఛేదక వృత్తి ధర్మావచ్ఛిన్నత్వ సాధ్యతావచ్ఛేదకతా ఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వైతదుభయాభావోనివేశ్యఇతివాచ్యం । తత్రైవదండనిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాయా ముభయాభావసత్వేనావ్యాప్తేః । తస్మాద్యేన రూపేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాతదితరసాధ్యతావచ్ఛేదకవృత్తి ధర్మానవచ్ఛి

దీధితికారస్యానుమతత్వాత్. సార్వభౌమైస్తు విశేషధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకూటానతిరిక్త సామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాసంబంధస్య విశేషరూపేణావ్యాసజ్యవృత్తేరపి సామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాసంబంధత్వేనానుగతేనవ్యాసజ్యవృత్తిత్వమితి కంఠరవేణైవోక్తం. ఏవంసతి మహానసీయవహ్నిభిన్నవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ సాధ్యతావచ్ఛేదకమహానసీయవహ్నిభిన్నత్వవహ్నిత్వాత్యోః ప్రత్యేకం ధూమాదిసమానాధికరణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వపర్యాప్త్యనధికరణత్వేపి

న్నా యాహేతుసమానాధికరణతాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాతస్యాః సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతీయ స్వరూపసంబంధేన యేనరూపేణత్యాదిక్రమేణ ధర్మావచ్ఛిన్నాయా అవచ్ఛేదకతాయా హేతుసమానాధికరణాభావీయ తాదృశప్రతియోగితానిరూపిత సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటక సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతీయ స్వరూపసంబంధేనవాఽభావస్య నిరుక్తోభయానవచ్ఛిన్నాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం యేనరూపేణసాధ్యతావచ్ఛేదకతాతదితరధర్మానవచ్ఛిన్నత్వ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటక సంబంధావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావ స్తన్మాత్రవిశిష్టత్వంవా సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశేషణత్వ ముపగంతవ్యం । వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న సాధ్యకేమహానసీయ వహ్న్యభావవారణాయప్రతియోగితావిశేషణనివేశః । అధికం జాగదీశటిప్పణ్యామనుసంధేయమిత్యాహుః । తదేతత్సర్వం వహ్నిత్వంమహానసీయ వహ్న్యభావప్రతియోగితా వచ్ఛేదకమితి ప్రతీత్యాపిష్టాపత్తిః కింతు వహ్నిత్వంమహానసీయావహ్న్యభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ వన్నైత్యేవనప్రతీతిః । అవచ్ఛేదకమవచ్ఛేదకత్వవదితి ప్రతీత్యోర్వైలక్షణ్యానురోధాదితి యుక్త్యాపర్యాప్త్యవ్యాప్యవృత్తితాయాస్సర్వసమ్మతాయాస్స్వీకారేణ నిర్వాహసంభవాత్ । మహానసీయవహ్నివృత్తిత్వ విశిష్టజాతిమదభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః ప్రతియోగివిశేషణతావన్న మహానసీయత్వ వహ్నిత్వయోరేవ స్వీకారసంభవాత్ । విశేషరూపేణ సంసర్గతాయా అనంగీకారాత్కోలాహలజాతమేవేతి మనసి కృత్వా గ్రంథకారఉజ్ఝాఞ్చకార ॥ * మహానసీయేతి * నను మహానసీయవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ మహానసీయత్వ వహ్నిత్వాద్యోరేవ సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వే తత్రైకస్యవహ్నిత్వస్యానవచ్ఛేదకతయాతివ్యాప్తిసంభవాత్కుతస్త

ప్రకృతానుమితివిధేయతావచ్ఛేదకతాయాదృశరూపావచ్ఛిన్నపర్యాప్తా తాదృశ
రూపావచ్ఛిన్నానుయోగితాకతాదృశావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నభేదస్యైవవ్యాప్తి
ఘటకత్వోపగమేన నాతివ్యాప్తిః ఉక్తస్థలీయానుమితివిధేయతావచ్ఛేదకతాప
ర్యాప్త్యవచ్ఛేదకదర్శితధర్మద్వయనిష్ఠద్విత్వాద్యవచ్ఛిన్నహేతుమన్నిష్ఠాభా
వప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వపర్యాప్తిమతి విరోధేనతదవచ్ఛిన్నభేదాసత్వాత్.

దుపేక్షా ॥ యత్తుయావత్సాధ్యతావచ్ఛేదకేష్వనవచ్ఛేదకత్వ వివక్షణాన్నత
త్రాతివ్యాప్తిరితి ॥ తన్న ప్రమేయవత్త్వాద్ధూమాదిత్యాదౌ తథావిధయా
వత్ప్రమేయే తాదృశానవచ్ఛేదకత్వాసంభవేనోక్తవివక్షాయా అశుద్ధత్వాది
తిచేన్న । కారణీభూతజ్ఞానస్య ప్రమాత్వాపత్తిరప్యభిహితా సాచ న మహాన
సీయ వహ్నిసాధ్యకే మహానసీయత్వస్యా వచ్ఛేదకత్వాత్ । నచానుమి
తి విధేయతావచ్ఛేదకతా పర్యాప్త్యవచ్ఛేదక ధర్మసామానాధికరణ్యే
న ప్రమాత్వాపత్తి రస్త్యేవేతివాచ్యం । దర్శిత సద్ధేతవనురోధేన తద్రైవా
భిధాతుముచితత్వేపి తాదృశ ధర్మావచ్ఛేదేన ప్రమాత్వాపత్తిపర్యంత మభి
ధాతుం తదుపేక్షణాత్ ॥ వస్తుతస్తు ॥ మహానసీయవహ్ని సాధ్యకేఽతివ్యాప్తి
వారణాయతాదృశ ధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకత్వ రూపవిశేషణప్రాణే త
దుపేక్ష్యతాదృశావచ్ఛేదకతా పర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీతి విషయత్వ
రూపపారిభాషికభేదనివేశన ముచితం । యావతిసాధ్యతావచ్ఛేదకే తాదృశావ
చ్ఛేదకతా పర్యాప్త్యధికరణాపర్యాప్త విషయతాశ్రయత్వరూప తదుపాదా
నే వహ్నిత్వేతత్సంభవేపి మహానసీయత్వేతదసత్వేనాతివ్యాప్త్యుద్ధారాత్ ప్ర
మేయ సాధ్యతావచ్ఛేదకకేఽవ్యాప్తైరసత్వాచ్చేత్యతో మహానసీయ వహ్నిభి
న్న వహ్నిసాధ్యతానుసరణం । ఇహతు ప్రత్యేకం వహ్నిత్వమహానసీయ వ
హ్నిభిన్నత్వయోఃతదిత్యేవతద్బీజమ్ । తాదృశధర్మావచ్ఛిన్న విషయతాప్రవే
శేతు లాఘవేనతాదృశధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాయా ఏవప్రవేశౌచిత్యాది
తి స్వరూపతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకకేఽవ్యాప్తివారణాయ పర్యాప్తినివేశః * ప్ర
కృతేతి * అనుమితివిధేయతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకత్వం వహ్నిత్వ
త్వ జాతిత్వాదిధర్మవిశేషపరిచాయకమాత్రం । నతు తస్యాపి నిరుక్తిఘటక
తా॥ ననూక్తస్థలె పరామర్శభ్రమత్వస్యోపపాదనేపి వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యా
దౌ వహ్నిత్వత్వస్యోక్తస్థలెచ తాదృశోభయత్వస్యానుమితివిధేయతా మవ

సాధ్యతావచ్ఛేదకవృత్తిమహానసీయ వహ్నిభిన్నత్వ వహ్నిత్వోభయత్వాద్యనుపస్థితికాలే తదవచ్ఛిన్నేఽనవచ్ఛేదకత్వస్య దుర్గ్రహతయాఽనుమిత్యనుత్పాదో వ్యాపకతాజ్ఞాన కారణతావాదినామిష్టమేవ। తేన తేనరూపేణానవచ్ఛేదకత్వాగ్రహాత్ తత్తద్రూపావచ్ఛిన్నవిధేయతావచ్ఛేదక తాకానుమిత్యనుపపత్తిః కేవలాన్వయిగ్రంథే గ్రంథకృతైవ వక్ష్యతే. యత్త్వ తత్రైవన హేతోర్నివేశే హేతువ్యక్తిభేదేనవ్యాప్తిర్భిద్యేత సాచసానుమిత్యుపయోగినీ పక్షీయధూమాదివ్యక్తివ్యాపకతాయాఃపూర్వం వహ్న్యాదావగృహీతత్వాదితి యద్రూపవిశిష్టేత్యుక్తం. తథాచ ధూమత్వాదిరూపహేతుతావచ్ఛేదకధర్మేణైవపరిశిష్యనివేశ్య తత్తద్రూపావచ్ఛిన్న హేతుకానుమిత్యుపయికవ్యాప్తిర్నిర్వాచ్యాతథాచ మహానసాదౌ ధూమవహ్న్యాది సహచారగ్రహాద్వహ్న్యాదౌ తద్ధూమత్వాద్యవచ్ఛిన్న నిరూపితాయా ఇవ పక్షీయధూమాదిసాధారణధూమత్వాద్యవచ్ఛిన్న నిరూపితాయాఅపి వ్యాపకతాయాగ్రహసంభవాత్ తద్ఘటితవ్యాప్తేః పక్షధర్మే ధూమేగ్రహాదనుమితి నిర్వాహఇతిభావః. నచసామానాధికరణ్యస్య వ్యాప్తిత్వపక్షే హేతువ్యక్తిభదేనవ్యాప్తిభేద ఆవశ్యకఏవేత్యనుగతరూపేణ హేతునివేశోవ్యర్థఇతి వాచ్యం। హేతువ్యక్తిభేదేనవ్యాప్తిభేదేప్యనుగతరూపేణహేతునివేశేధూమవ్యాపకవహ్నిప్రతియోగికధూమనిష్ఠసామానాధికరణ్యత్వాదినాధూమాదినిష్ఠసకలవహ్నిసామానాధికరణ్యవ్యక్తీనా మనుగమాత్ సామాన్యప్రత్యాసత్త్యాపక్షీయహేతునిష్ఠవ్యాప్తేరపి ప్రథమం గ్రహసంభవేనానుమిత్యుపపత్తేః.

చ్ఛేదకత్వస్య తదవచ్ఛిన్నానుయోగిత్వ గ్రహేఽనుమితిర్నస్యాత్ తద్ధర్మమవిషయీకృత్య సంబంధవిధయాపి తదవచ్ఛిన్నానుయోగితాయా అగ్రహాదితిశఙ్కా మిష్టాపత్త్యానిరాకురుతే * సాధ్యతేతి * వ్యాపకేతి * సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వ జ్ఞానస్య తదనుపస్థితిదశాయామపి సంభవాత్తథోక్తమ్। నతుతదవచ్ఛిన్నేఽనవచ్ఛేదకత్వ గ్రహానురోధేన తదుపస్థితేరావశ్యకత్వే తద్బలాత్సాధ్యతావచ్ఛేదకాంశే తజ్జ్ఞానప్రసంగః। ఇష్టాపత్తౌచ। నిరవచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకానుమితి విలోపప్రసంగ ఇత్యత ఆహ * తేనేతి * ఏతచ్చ సాధ్యతావచ్ఛేదకవృత్తివిషయతాయా ఏవసజాతీయ సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వ నియామకత్వమతేన। తేన తాదృశగ్రహస్థలే తదనవచ్ఛిన్నవిధేయతాకానుమిత్త్యుపపత్తిప్రకారస్య వక్ష్యమాణత్వేపినాసంగతిః *యత్త్వితి * తత్తద్రూపావ

తత్తద్వ్యక్తిత్వేన హేతునివేశే ఽననుగమాత్। సామాన్యప్రత్యాసత్త్యాపి పక్షీ
యహేతునిష్ఠవ్యాప్తేర్వ్యక్తిత్వేన దుర్గ్రహతయాఽనుమిత్యనుపపత్తేః. హే
తుతావచ్ఛేదకాశ్రయాధికరణత్వముపేక్ష్య తద్విశిష్టనిరూపితాధికరణత్వప్రవే
శప్రయోజనమగ్రే వక్ష్యతే ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమాత్రేణ సాధ్యతావచ్ఛే
దకనివేశే వహ్నిత్వత్వాదినా వహ్నిత్వాదికమనవగాహమానాత్ ప్రతియోగి
తానవచ్ఛేదకవత్సమానాధికరణవానిత్యాదిజ్ఞానాద్వహ్నిమానిత్యాద్యనుమితి
స్స్యాత్. నచేష్టాపత్తిసంభవః కదాచిద్వహ్నిత్వేన కదాచిద్ద్రవ్యత్వాదినావ
హ్న్యనుమితిరితి నియమానుపపత్తేః. నచానవచ్ఛేదకత్వేనతత్తద్ధర్మావగాహిత్వ
మేవవ్యాప్తిగ్రహస్యానుమితౌ విధేయతావచ్ఛేదకతయా తత్తద్ధర్మభాననియా
మకమితివాచ్యం। అనవచ్ఛేదకత్వేనవహ్నిత్వాదిభానే ద్రవ్యత్వాదిభానస్యాపి

చ్ఛిన్నానుమిత్యౌపయికవ్యాప్తిశరీర ఇత్యాదిః। విశేషరూపావచ్ఛిన్న వ్యాప
కతాగ్రాహకసామగ్రీదశాయాం సామాన్యధర్మావచ్ఛిన్న వ్యాపకతాగ్రాహ
కత్వం దర్శయితుం తత్తద్ధూమత్వాదీతి దృష్టాంతానుసరణం। అనుగతరూపా
వచ్ఛిన్నహేతుకానుమిత్యౌపయికవ్యాప్తిశరీరే తత్తద్ధేతువ్యాపకసాధ్యప్రతి
యోగిక తత్తద్ధేతునిష్ఠసామానాధికరణ్యస్య వ్యాప్తిత్వం దూషయతి * తత్తద్వ్య
క్తిత్వేనేతి * అననుగమాదితి * నచ మహానసీయధూమాదిరూప తద్ధూమవ్యా
పకతావచ్ఛేదక వహ్నిత్వాద్యనుగత ధర్మావచ్ఛిన్న ధూమసామానాధికరణ్య
త్వేన పక్షీయధూమనిష్ఠసామానాధికరణ్యానుగమసంభవః। తథాసతి ధూమవా
న్వహ్నేరిత్యాదౌ తద్వహ్నివ్యాపకతావచ్ఛేదక ధూమత్వావచ్ఛిన్న సమానా
ధికరణ వహ్నిమత్తదయోగోలకమితి జ్ఞానస్య ప్రమాత్మకస్య హేతుత్వాపత్తేః॥
వస్తుతస్తు॥ వ్యాపకతానిరూపకతావచ్ఛేదకీభూత ధర్మావచ్ఛిన్నత్వమేవ సా
మానాధికరణ్య విశేషణం ధూమవ్యాపక వహ్నిసమానాధికరణేంధనవత్త్వజ్ఞాన
ధూమవ్యాపకవహ్నిసమానాధికరణ తద్ధూమవత్త్వజ్ఞానయో రవిశేషేణోభయ
త్రాప్యనుత్పాదస్య తుల్యత్వాత్। మణికారేణాపి సాధ్యస్య యద్వ్యాపక
త్వం తన్నిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యస్యైవ వ్యాప్తిత్వాభిధానాచ్చ॥ ఏవంచ
తద్ధూమవ్యాపక వహ్నిప్రతియోగిక ధూమనిష్ఠసామానాధికరణ్య మకించిత్కర
మేవేతి * ద్రవ్యత్వాదిభానస్యాపీతి * సంయుక్తసమవాయ రూపసన్నికర్షస్య
ద్రవ్యత్వ సాధారణ్యాత్ ద్రవ్యత్వాదిజ్ఞానానపేక్షణాచ్చ। నచ ధర్మిణో

(ప్రా)యశస్సంభవాత్. ఏవం తత్తత్సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న వ్యభిచారితయా హేతుజ్ఞానస్య హేతుసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమాత్రేణ తత్తత్సాధ్యతావచ్ఛేదకావగాహివ్యాప్తిజ్ఞానాంశే విరోధితయా విశిష్యసాధ్యతావచ్ఛేదకానవగాహివ్యాప్తిజ్ఞానస్య హేతుత్వే వ్యభిచారస్య హేత్వాభాసతానుపపత్తిశ్చేతి విశిష్యసాధ్యతావచ్ఛేదకస్య వ్యాప్తిఘటకతాలాభాయ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేనేత్యనుక్త్వా ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకో యో ధర్మస్తదవచ్ఛిన్నేనేత్యుక్తం। యత్ర వహ్నిత్వత్వాది విశేషణావచ్ఛిన్నస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకతా తత్ర తేన తేనరూపేణైవ తత్తద్ధర్మాణాం

విశిష్యానివేశే మహానసీయవహ్నిభిన్న వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదావతివ్యాప్తిః। యేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతా పర్యాప్తిః తద్రూపావచ్ఛిన్నానుయోగికత్వస్య సంబంధవిధయా నివేశాసంభవాదితి వాచ్యం। తదతివ్యాప్తేః పశ్చాద్వారణీయత్వాత్॥ యద్వా తద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వాంతం పరిచాయకమేవ। తాదృశానుయోగితామాత్రస్య పరమనవచ్ఛేదకత్వ సంబన్ధవిధయా నివేశనాన్నాతివ్యాప్తిః పశ్చాత్త్వవచ్ఛేద్యతాయా అపి నివేశః। సమానవిషయకత్వేన విరోధితామతే ద్రవ్యత్వాదావ్యాపకతానవచ్ఛేదకత్వ భానస్య తత్ర నిర్ధర్మితావచ్ఛేదక వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వ గ్రహప్రతిబంధకత్వం సంభవతీత్యాశయేన (ప్రాయశ ఇతి) అత్రానవచ్ఛేదక ధర్మధర్మితావచ్ఛేదకతయా యస్య భానం తస్యైవ విధేయతావచ్ఛేదకతయా భానమితి నియమః। ఏవంచ ద్రవ్యత్వవిధేయతావచ్ఛేదకానుమితౌ హేతుసమానాధికరణాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకవద్ద్రవ్యసమానాధికరణ ధూమవానిత్యాకారకస్య వహ్నిత్వవిధేయతావచ్ఛేదకానుమితౌ చ తాదృశానవచ్ఛేదకవద్వహ్నిసమానాధికరణత్యాదిరీత్యోక్త్వా దూషణాంతరమాహ * ఏవమితి * విశిష్యేతి * అనుమితితత్కారణాన్యతరవిరోధిన ఏవాభాసత్వం వ్యభిచారగ్రహదశాయామనుమిత్యాపత్తిః వ్యభిచారస్యానుద్భావనాపత్తిశ్చ। తేన విశిష్యసాధ్యతావచ్ఛేదకస్యాభాసలక్షణఘటకత్వ కరణేఽపి న క్షతిః * యో ధర్మ ఇతి * అత్రానవచ్ఛేదకవహ్నిత్వవత్సమానాధికరణేత్యనవచ్ఛేదకాంశే నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకపరామర్శసంగ్రహో భవత్యేవేతి నన్వేవమపి కదాచిద్వహ్నిత్వత్వవత్త్వేన కదాచిచ్చ వహ్నిమానిత్యనుమితౌ న నియామకమత ఆహ * యత్రేతి * తేనేతి * వహ్నిత్వత్వరూపేణైవ వహ్ని

వ్యాప్తిఘటకతాయత్రస్వరూపత ఏవ వహ్నిత్వాద్యఖండధర్మాణాం సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వం. తత్రాపి విశేషణానవచ్ఛిన్నతత్తద్ధర్మఘటితతత్తద్ధర్మవదితరావృత్తిత్వరూప వహ్నిత్వత్వాదినా తన్నివేశో న తు స్వరూపత ఏవ। అనవచ్ఛేదకత్వరూప విశేషణపురస్కారేణ భానే నిర్విశేషణకభానాత్మకస్య స్వరూపతో భానస్యాసంభవాత్. వహ్న్యాదీతరావృత్తిత్వస్య వహ్న్యాదిమాత్రవృత్తిధర్మాంతర సాధారణస్యాపి తన్మాత్రపురస్కారేణ వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వగ్రహస్యాపి వహ్నిత్వాద్యవచ్ఛిన్న విధేయకానుమితిహేతుత్వముపేయతే సకలవహ్న్యాది వృత్తిత్వ విషయతానివేశే గౌరవాత్। సకలవహ్న్యాదివృత్తిత్వస్య వహ్న్యాదీతరవృత్తిసాధారణతయా తన్మాత్రపురస్కారేణ వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వ గ్రహస్య న హేతుతాసంభవః. తథా సతి ఇంధనాదిహేతునాపి

త్వాదీనాం * వ్యాప్తిఘటకతా * తద్ఘటకవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వ ధర్మితావచ్ఛేదకఘటకతా * విశేషణేతి * వహ్నిత్వత్వాదినానవచ్ఛిన్నేన వహ్నిత్వాదినా ఘటితేన వహ్నితరావృత్తిత్వేనేత్యర్థః। తథాచ వహ్నిత్వత్వవిశిష్ట వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నానుమిత్యుపయికవ్యాప్తిశరీరే వహ్నిత్వవదితరావృత్తిత్వేన శుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నానుమిత్యుపయికతచ్ఛరీరే వహ్నితరావృత్తిత్వేన వహ్నిత్వస్య ప్రవేశ ఇత్యర్థః। వహ్నిమానిత్యనుమిత్యుపయికవ్యాప్తిశరీరే స్వరూపతో వహ్నిత్వనివేశం దూషయతి * నత్వితి * తన్మాత్రేతి * వహ్నితరావృత్తిత్వం ధర్మితావచ్ఛేదకీకృత్యానవచ్ఛేదకత్వప్రకారకపరామర్శత్వేనైవ హేతుతయా తార్ణత్వాదేరేవానవచ్ఛేదకత్వ ధర్మితావచ్ఛేదకతయావగాహి పరామర్శస్య ఫలోపధాయకత్వే ఇష్టాపత్తిరిత్యర్థః। అనవచ్ఛేదకత్వ ధర్మితావచ్ఛేదకతాపన్న నిరుక్తధర్మోభయావచ్ఛిన్న విషయతాత్వేనైవ కారణతావచ్ఛేదకతయా సకలవహ్నివృత్తిత్వావగాహిపరామర్శస్యాపి సంగ్రహ ఇత్యేతల్లాభాయాహ. తాదృశావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనపహానాత్ పూర్వక్షణవృత్తిత్వ విశిష్టవహ్నితరావృత్తిత్వం ధర్మితావచ్ఛేదకీకృత్యానవచ్ఛేదకత్వగ్రహవత్సంగ్రహసంభవాత్. వహ్నిత్వవిషయతాతు న ప్రవేశ్యా ఘటత్వాదీనాముక్తధర్మితావచ్ఛేదకతానవచ్ఛేదకత్వ పరామర్శాసంగ్రహప్రసంగాత్ నతు వహ్నివృత్తిత్వసహితవహ్నితరావృత్తిత్వంధర్మితావచ్ఛేదకీకృత్యానవచ్ఛేదకత్వ ప్రకారేణ పరామర్శత్వేన కారణతాం నిరాకరోతి * సకలేతి *

వహ్నిత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుమితి ప్రసఙ్గాత్ సకలవహ్న్యాదివృత్తి ద్రవ్యత్వా
ద్యావిన్ధనాదివ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వసత్వాత్. వహ్నిత్వాదినిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వ
ధూమజనకతావచ్ఛేదకజాతిత్వాదేః వహ్నిత్వాదిమాత్రవృత్తిత్వేపి తేనరూ
పేణ వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వ గ్రహాద్వహ్నిమానిత్యాద్యనుమితి రనుభవ విరు
ద్ధా యేనరూపేణోపస్థితేవహ్నిత్వాదౌ వహ్న్యాదీతరసాధారణ్య సంశయో
నజాయతే తత్పురస్కారేణ వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వ గ్రహాదేవోక్తానుమిత్యు
త్పాదానుభవాత్. అతఏవ జ్ఞానత్వత్వానుభవత్వవ్యాపక గుణత్వవ్యాప్యజాతి
త్వయో రవిశేషేణ జ్ఞానత్వత్వరూపేణవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వగ్రహాత్ జ్ఞానవాన
యమిత్యనుమితిర్న భవితుమర్హతీతిదీధితికారవక్ష్యమాణదూషణంప్రత్యుక్తం.

ననుతర్హి సకలవహ్నివృత్తిత్వమాత్రంధర్మితావచ్ఛేదకీకృత్యానవచ్ఛేదకత్వప్ర
కారేణ పరామర్శత్వేనహేతుత్వమస్తు అస్తుచ వహ్నితరావృత్తిత్వవిషయతా
యా ఔదాసీన్యం తావతాపివహ్నివృత్తిత్వశరీరే వహ్నిత్వత్వేన స్వరూపత
శ్చ వహ్నిత్వప్రవేశాత్తథావిధద్వివిధానుమితి నిర్వాహాదితిశఙ్కాం నిరాకరోతి
* సకలేతి * వహ్నీతరవృత్తిద్రవ్యత్వాదౌ॥ నను వహ్నిత్వమాత్రనిష్ఠధర్మం
పురస్కృత్యేత్యుచితం తత్కిం వహ్నితరావృత్తిత్వం పురస్కృత్యేత్యుక్తమత
ఆహ * వహ్నిత్వాదినిష్ఠేతి * యేనరూపేణేతి * ఆహార్యసంశయసంభవా
ద్యాదృశధర్మం ధర్మితావచ్ఛేదకీకృత్యేతరవృత్తిత్వ జ్ఞానస్యాహార్యతానియ
మస్తద్రూపపురస్కారేణేత్యర్థః సచ ధర్మోవహ్నితరావృత్తిత్వమేవ।
వస్తుతస్తు స్వరూపతోవిరోధినో రూపస్య లాభార్థంయేన రూపేణోపస్థితే
సంశయోనజాయతే ఇత్యుక్తం*ఉపస్థితే*నిశ్చితే। తథాచ యాదృశధర్మవిష
యతేతర వృత్తిత్వగ్రహప్రతిబధ్యతా ప్రతిబన్ధకతోభయావచ్ఛేదికా తాదృశ
ధర్మేత్యర్థః। స్వవృత్తి యద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయతాఘటితనిశ్చయత్వావ
చ్ఛిన్నప్రతిబధ్యఇతరసాధారణ్యసంశయఇతివా నిర్గళితం. ఏతేన వహ్నితరా
వృత్తిత్వ వ్యాపకత్వాదేర్యాదృశశబ్దేనోపాదానాపత్త్యా తద్ధర్మధర్మితావ
చ్ఛేదకతానవచ్ఛేదకత్వ జ్ఞానస్యకారణత్వం దుర్వారమిత్యపాస్తం*అతఏవ*
యేనరూపేణేత్యాదినాస్వరూపతోవహ్నిత్వ విధేయతావచ్ఛేదకకానుమితౌ
నియామకస్యోక్తత్వాదేవ। నన్వేతావతా స్వరూపతోవహ్నిత్వ విధేయతావ
చ్ఛేదకతాకానుమితౌ నియామకలాభాత్స్వరూపతో వహ్నిత్వవిధేయతా స్వ

అధికమగ్రే వక్ష్యామః ॥ తత్రద్వ్యక్తిసామానాధికరణ్యం నతత్రద్వ్యక్తిగమకతాప్రయోజకం పర్వతీయధూమేమహానసీయ వహ్నిసామానాధికరణ్యాగ్రహేపి తతఃపర్వతే లాఘవజ్ఞానాదివశాన్మహానసీయ వహ్న్యనుమితేరితి తన్నియతిచ్ఛేదకతాకానుమిత్య నిర్వాహోగ్రన్థకృతైవ వక్ష్యతఇతి పూర్వగ్రన్థవిరోధఇతిచేద్దత్తోత్తరత్వాత్ । అత్ర వహ్నితరావృత్తిత్వేన రూపేణవహ్నిత్వవిధేయతావచ్ఛేదకతాకానుమితౌ నియామకం కేన నైతల్లబ్ధమితితద్గ్రన్థస్య వహ్నితరావృత్తిత్వేనా నిర్వాహేతాత్పర్యం బోధ్యమితిసదోష ఇత్యపి నవాచ్యం । తత్ర నియామకలాభార్థమేవాధికమిత్యభిధానాత్ ॥ అత్రమహానసీయ వహ్నిభిన్నవహ్న్యదేస్సాధ్యత్వే తాదృశభిన్నత్వ వహ్నిత్వోభయమనవచ్ఛేదక మితి గ్రహవిషయోభయత్వభానందుర్వారమితిస్వరూపతో వహ్నిత్వభాననిర్వాహ ఇతి పూర్వగ్రన్థార్థః ॥ ఉభయత్వస్యయత్సదేనోపాదానసంభవాత్ *, అధికమితి * ఇతరత్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోటౌ ధర్మస్య యాదృశంభాన మనుమితావపితస్య తాదృశంభానమితికేవలాన్వయిఖండనవ్యాఖ్యానే వక్ష్యామఇత్యర్థః । అత్రానవచ్ఛేదకత్వ ధర్మితావచ్ఛేదకతాపన్నాభావాంశే ప్రతియోగితాసంబంధేన ప్రకారీభూతసామానాధికరణ్య ఘటకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేన ధర్మావిషయతాయాఏవ సజాతీయ విధేయతావచ్ఛేదకతా నియామకతయా యత్రమహానసీయ వహ్నిభిన్నవహ్నితరావృత్తి మహానసీయ వహ్నిభిన్నత్వ వహ్నిత్వోభయమనవచ్ఛేదక మితిజ్ఞానం తత్ర మహానసీయ వహ్నిభిన్నవహ్నిస్తాదృశవహ్నిభేద వహ్నిత్వోభయవదవృత్తి తదుభయ మనవచ్ఛేదకమితిజ్ఞానంతత్ర తాదృశవహ్నిభేదవహ్నిత్వోభయవతోనుమితిః. ఏవం వహ్నిత్వవదితరావృత్తిత్వాదినారూపేణ వహ్నిత్వవిధేయతావచ్ఛేదకతానుమిత్యుపపాదనం కుశలమతిభిరూహ్యమ్ ॥ నను యేనరూపేణోపస్థితే ఇతరవృత్తిత్వాహార్యసంశయో నజాయతే తద్రూపసామానాధికరణ్యానావచ్ఛేదకత్వభానాత్స్వరూపతోవహ్నిత్వభానవత్తదవచ్ఛేదేనానవచ్ఛేదకత్వ భానాత్తద్రూప విశిష్టవహ్నిత్వభానమస్తు । అవచ్ఛేద్యత్వప్రతియోగితయా తద్రూపభానస్యైవ సాధ్యతావచ్ఛేదకాంశే తద్రూపభానకత్వోపగమాత్ ॥ వహ్నిత్వవదితరావృత్తిత్వేసామానాధికరణ్యేనానవచ్ఛేదకత్వ భానంచాప్రయోజకమేవాస్తు । అథవా సామానాధికరణ్య ప్రతియోగితయాభాన మా-

*యేనకేనాపీతి యావన్నిరూపితేత్యాభ్యాం *తద్రూపవిశిష్టస్యతద్ధర్మావచ్ఛి
న్న యావన్నిరూపితావ్యాప్తిరితి*తద్రూపావచ్ఛిన్నస్యతద్ధర్మావచ్ఛిన్నయావ
ద్వ్యక్తి గమకతాప్రయోజికావ్యాప్తిరిత్యర్థః యథాశ్రుతే ఏకసాధ్యవ్యక్తిసా
మానాధికరణ్యస్యా పరవ్యక్తిప్రతియోగికత్వాసంభవేనాసంగతేః. యత్ర ఏ
కసాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యక్తిర్న సకలహేతుమద్వృత్తితావచ్ఛేదికా తత్రానుగ
తరూపావచ్ఛిన్నేనాపి తేన రూపేణ నతాదృశ హేతువ్యాపకతా సంభవః. స
కలసాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యక్తీనామేవ చాలినీన్యాయేన హేతుసమానాధికరణ త
త్తద్వ్యక్త్యవచ్ఛిన్నాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాదిత్యాశంకామిష్టాపత్యా
పరిహరతి*దండ్యాదావితి*పరంపరాసంబద్ధమితి* స్వసమవాయిసంయోగాది
సంబంధేనసాధ్యసంబద్ధమిత్యర్థః.ఏతచ్చ సాధ్యావృత్తితయాదండత్వాదేర్న వ్యా
పకతావచ్ఛేదకత్వ సంభవఇత్యాశంకానిరాకరణాయ*సాధ్యతావచ్ఛేదకం*దండి
సంయోగాదిరూప నానాధికరణవృత్తితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువ్యాపకతావ

నరూపఘటకేతరత్వాంశే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయా భానస్యసజాతీయవిధే
యతా వచ్ఛేదకతా నియమాత్తస్య వహ్నితరావృత్తిత్వేన వహ్నిత్వభానప్ర
యోజకత్వమితి చేన్న । ప్రమేయసాధ్యతావచ్ఛేదకే పరామర్శస్య భ్రమ
త్వాపత్తేర్లాఘవేన సామానాధికరణ్యానవచ్ఛేదకత్వ భానస్యైవ జనక
తా వచ్ఛేదకత్వాత్వాపి వహ్నిత్వత్వావ్యవచ్ఛేద్యత్వ విషయతాయా అతథా
త్వాత్ * యేనకేనేతి * తద్వ్యక్తిసామానాధికరణ్యం యావద్వ్యక్తిగమకతా
ప్రయోజకమిత్యుక్త్యాతద్వ్యక్తిభిన్నవ్యక్తిసామానాధికరణ్యస్యాప్రయోజకత్వా
పత్తిరతస్సామానాధికరణ్య సామాన్యస్యా నియమేన ప్రయోజకత్వ లాభార్థం
యేనేతి । తద్వ్యక్తిగమకతాప్రయోజకత్వోక్త్యావ్యక్త్యంతరగమకత్వాప్రయోజక
త్వాపత్తిరతోఽనియమేన వ్యక్తిసామాన్యగమకత్వార్థం యావదితి * గమ
కతా * అనుమితిః। విధేయతావా । తదన్వయిలింగకత్వం తాదృశలింగవిషయ
తా ప్రయోజ్యత్వంవా షష్ఠ్యర్థః *వ్యాప్తిః*వ్యాప్తిపదార్థః।భ్రమానరోధే
న తద్ఘటకపదార్థవిషయితాయాఃప్రయోజకత్వం వక్తుమిదం । తథాచ సామా
నాధికరణ్యప్రతియోగిత్వేనతద్రూపావచ్ఛిన్నప్రకారతాయాఃతద్రూపావచ్ఛిన్న
విధేయతా ప్రయోజకత్వనియమః।విధేయతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనుపాదానా
చ్చనదోషఇతిభావఃదండిమానేతత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్త్యభావాదాహ*నకేవలేతి*

చ్ఛేదకమిత్యర్థః । ఏవకారేణ దండాదిరూపసఖండధర్మావ్యవచ్ఛేదః। తథా చ తత్ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్య దురుపపాదత్వేపి నక్షతిః దండత్వాదినైవ ప్రకారేణ తద్ధేతుక దండ్యనుమితేరుపగంతవ్యత్వాత్. దండాదావ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వ భ్రమాదేవ దండాదిప్రకారక దండ్యనుమితేరుపగమాత్ స్వాశ్రయఘటితపరంపరాసంబంధేన యత్రధర్మేవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వ గ్రహ స్తద్విశిష్టధర్మిప్రకారేణ సామానాధికరణ్య ప్రతియోగితయా సాధ్యావగాహివ్యాప్తిగ్రహస్యైవవా తద్ధర్మవిశిష్టదండాదిరూపధర్మిణోఽనుమితి విధేయతావచ్ఛేదకతాప్రయోజకత్వోపగమేన దండిమానిత్యాద్యాకారానుమితేః భ్రమశూన్యతాదశాయాంనిర్వాహ్యత్వాదితి భావః.

---

* సఖండః * స్వరూపతోభానార్హః * తత్ర * సఖండే * భ్రమాదేవేతి * సల్లింగక పరామర్శ నిరాసాయాహ * స్వాశ్రయేతి * దండిమానిత్యనుమిత్యనురోధేన యాదృశపరంపరాసంబంధేనానవచ్ఛేదకత్వం నివిష్టం తాదృశపరంపరాయాం యాదృశసంబంధేన స్వాశ్రయఃప్రవిష్టః తాదృశసంబంధేన తద్విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకస్య యాదృశసంబంధేన తదాశ్రయోనివిష్ట స్తాదృశసంబంధేన సామానాధికరణ్య నిరూపకతావచ్ఛేదకతయా భానస్యైవానుమితౌ తస్యతస్యతాదృశసంబంధేన భాననియామకత్వముపేయమితిభావః । దండోనసంబంధ ఇత్యాశయేన పరంపరాపదం స్వమితి దండత్వాదిపరిచాయకం సంబంధాఘటకం దండత్వాదేః స్వరూపతోన్యథావాభానంపూర్వవదేవ ॥ వస్తుతస్తు ॥ వహ్నిమానిత్యనుమితౌ సంసర్గతయా సాధ్యతావచ్ఛేదకతా ఘటకసమవాయభానేఽనవచ్ఛేదకత్వప్రతియోగ్యవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదక సంసర్గవిషయతాయాఇవ పరంపరాసంబంధస్థలే తస్యానుగతతయా తద్ఘటకానాం విశేష్యవిశేషణభావ స్వీకారాత్ విశేషణతావద్వ్యాప్తిసాంసర్గికవిషయితాయాస్సాధ్యతావచ్ఛేదక సాధారణతయా విధేయతావచ్ఛేదకతాయాం నియామకత్వ ముపేయం । నచైవం పరంపరాసంబంధేన దండత్వవతః కదాప్యనుమితిర్నస్యాదితివాచ్యం । ధర్మితావచ్ఛేదకీభూతదండత్వత్వే సమవాయేనైవయత్రస్వరూపతో దండత్వస్యైవప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయాభానం తత్రైవతాదృశనియామకోపగమాత్ ॥ యత్రయత్రపరంపరాసంబంధేన తస్యతథాభానంతత్రైవతత్సంబంధేనదండత్వవతోనుమితేస్సర్వసమ్మత్వ

అథ మహానసీయత్వాదిసహితవహ్నిత్వాదేర్ధూమాదిమన్నిష్ఠాభావ ప్రతియో
గితావచ్ఛేదకత్వేపి శుద్ధవహ్నిత్వాదిరూపసాధ్యతావచ్ఛేదకస్య తాదృశప్రతి
యోగితానవచ్ఛేదకత్వ వత్తత్త్వాదివిశిష్టదండస్య తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదక
త్వేపి దండత్వాద్యవచ్ఛిన్నస్య తాదృశప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్య సుఘ
టతయా తస్యవ్యాపకత్వావచ్ఛేదకత్వానుపగమోనసంగచ్ఛతే। నచతద్దండీనా
స్తీతి బుద్ధౌతత్త్వోపలక్షితపదదండే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిర్భాస
తే నతుతత్తామంతర్భావ్య తత్త్వోపలక్షితవ్యక్తేరేవానతిప్రసక్తతయా తత్తాంశ
స్యావచ్ఛేదకాంతర్భావే.గౌరవాదతోవిశేష్యస్యావచ్ఛేదకత్వ పర్యాప్త్యధి
కరణతయా దండత్వవిశిష్టస్యాపి తస్యానవచ్ఛేదకత్వం దుర్ఘటం. మహానసీయ
వహ్న్యాద్యభావ ప్రతియోగితాయాం వహ్నిత్వాదేరతిప్రసక్తతయా తన్మాత్రే
ఽవచ్ఛేదకతా పర్యాప్త్యసంభవేన మహానసీయత్వాదేరవచ్ఛేదకాంతర్భావఆ
వశ్యక ఇతి శుద్ధవహ్నిత్వాదేస్తాదృశ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వం సుఘటమి
తివాచ్యం। స్వరూపతోభాసమానస్యైవ స్వరూపతోఽవచ్ఛేదకతాయాస్సి
ద్ధాంతసిద్ధతయా సఖండపదార్థస్యదండాదేః స్వరూపతోఽవచ్ఛేదకత్వా
సంభవేన దండత్వాది విశిష్టస్యాతిప్రసక్తతయా తత్త్వాదిరూపవిశేషణమనంత
ర్భావ్య తత్రావచ్ఛేదకత్వ పర్యాప్తేరయోగాత్ ॥ అభావప్రతియోగితావచ్ఛే
దకతయా భాసమానే ఉపలక్షణీభూత ధర్మాంతరస్య భానోపగమే ఉపల
క్షణతయా దండత్వమాత్రం తద్దండావచ్ఛిన్నాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత
యా భాసమానతద్దండాంశేవిషయీకృత్యదండిమతిదండీనాస్తీతిప్రత్యయస్యదు
ర్వారత్వాచ్చ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ ఉక్తానుశయేనైవ దండ్యాదావిత్యాదిపదోపా

త్తాత్ ॥ వహ్నిమానిత్యాదావపిపరామర్శస్య ధర్మేయత్సంబంధావచ్ఛిన్నే
తరత్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాభానమనుమితే స్తత్సంబంధావచ్ఛిన్న విధేయ
తావచ్ఛేదకతాకత్వ నియమాదితి ॥ ఏతేన సామానాధికరణ్యస్యాప్రయోజకత్వేపి
సామానాధికరణ్య నిరూపకతావచ్ఛేదకతయా ధర్మస్యయాదృశంభాన మను
మితావపితస్య తాదృశంభానమితి నియమస్యాగ్రేదూషణీయత్వేపిచ నక్షతిః
* అథేతి * విశేష్యవిశేషణభావమాత్ర స్థలదృష్టాంతేన తదాపన్నేపర్యాప్తి
మంగీకృత్యశంకా। తత్త్వోపలక్షితవ్యక్తేరనతిప్రసక్తత్వేపి తద్విశిష్టదండాదేర
నవచ్ఛేదకత్వం ప్రసాధ్యతదుపలక్షితస్య తథాత్వం దూషయతి * అభావేతి *

దానం । ఆదిపదాచ్చ పృథివీత్వాదివ్యాప్యజాతిత్వాదినానుగతీకృత్య ఘటత్వపటత్వమృత్తికాత్వ పాషాణత్వాదిమతస్సమవాయాదినా పృథివ్యాదిహేతుకసాధ్యస్య తాదృశజాతిత్వస్యచ పరిగ్రహః । సమవాయాదినా హేతుభూత పృథివ్యాదిమతితంతుకపాలాదౌ విశేషణానవచ్ఛిన్న ఘటత్వపటత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావస్య సత్వాత్. సర్వాస్వేవసాధ్యతావచ్ఛేదకతాదృశజాతిషు తథావిధాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ పర్యాప్తే స్తాసాంవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వాసంభవేన తదనుగమకోక్త ధర్మస్యైవ పరంపరాసంబంధేన తథాత్వోపగమస్యావశ్యకత్వాదిత్యాహుః ॥ అన్యేతు తత్తద్దండవాన్నాస్తీత్యాదౌ ప్రతియోగివిశేషణతయాభాసమానదండాదిష్వేవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ పర్యాప్తిర్భాసతే తద్విశేషణతత్త్వాదౌతు తదవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వమేవ ప్రతియోగితావ్యధికరణస్య తదవచ్ఛేదకత్వాసంభవేన తదంతర్భావేన తదవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యసంభవాత్ ॥ నచానవచ్ఛిన్నమవచ్ఛేదకత్వమేవ నివేశనీయమితివాచ్యం. సఖండసాధ్యతావచ్ఛేదకే వ్యభిచారిణ్యతిప్రసంగాత్ । అనవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వమేవచ స్వరూపతోఽవచ్ఛేదకత్వం తత్సఖండేనాస్త్యేవాతో దండాదేరనవచ్ఛేదకత్వం దుర్ఘటం। మహానసీయవహ్నిర్నాస్తీత్యాదౌ చ మహానసీయత్వాదేః ప్రతియోగిన్యేవ విశేషణతయా భానాత్తదంతర్భావేనైవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ పర్యాప్తిర్భాసత ఇతివిశేషః ॥ అథ వహ్నిత్వాద్యంశ ఏవ సామానాధికరణ్య సంబంధేన విశేషణతయా మహానసీయత్వాదికమవగాహమానా మహానసీయత్వ విశిష్టవహ్నిత్వవాన్నాస్తీత్యాద్యాకారికా యా ప్రతీతి స్తస్యా ఉక్తయుక్త్యా వహ్నిత్వాదావేవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ పర్యాప్తివిషయకతయా వహ్నిత్వాదేరప్యనవచ్ఛేదకత్వం దుర్ఘటమేవస్యాత్. యదిచ వహ్నిత్వాదేస్సమవాయేన ప్రతియోగితాయాం సామానాధికరణ్య సంబంధేనచ మహానసీయత్వాదే స్తదవచ్ఛేదకతాయా మవచ్ఛేదకత్వే గౌరవాన్మహానసీయత్వాదిసహితస్య వహ్నిత్వాదేః ప్రతియోగితాయామేవావచ్ఛేదకత్వముక్తప్రతీతిస్తు కంబు

విశేషణత్వేచ దండిమతిదండీనాస్తీతి నప్రత్యయః. తస్య తద్దండ్యభావాగోచరత్వాదితిభావః * అనవచ్ఛిన్నమితి * ధర్మానవచ్ఛిన్నమిత్యర్థః । నచదండ్యాదేస్సాధ్యత్వేసంయోగావచ్ఛిన్న ధర్మానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వాప్రసిద్ధిః పారిభాషికావచ్ఛేదకత్వ ఘటకానవచ్ఛేదకత్వ నిర్వాహకసంబంధేన

గ్రీవాదిమాన్నాస్తీతిప్రతీతివదవచ్ఛేదకత్వాంశే భ్రమరూపైవేత్యుచ్యతే తదాయత్రసామానాధికరణ్య సంబన్ధేనమహానసీయత్వాదివిశిష్టస్య వహ్నిత్వాదేస్సాధ్యతావచ్ఛేదకతాతత్ స్థలీయవ్యభిచారిణిధూమాదిహేతావతివ్యాప్తిరితిస్వవిశిష్ట సంబంధిన్యస్తిత్యాదినా నిర్వాచ్యం పారిభాషికమేవావచ్ఛేదకత్వం నివేశనీయం, తచ్చ తల్లక్షణే యాదృశస్య స్వపదార్థస్య నివేశః తాదృశత్వం । ఏవంచమహానసీయత్వాదివిశిష్టస్య వహ్నిత్వాదేస్తత్రస్వపదేనోపాదాన సంభవాత్ విశిష్టవహ్నిత్వాదికమేవపారిభాషికమవచ్ఛేదకం తద్భేదశ్చశుద్ధ వహ్నిత్వాదావపి దుర్ఘటః ॥ తథాచావచ్ఛేదకంయాదృశంస్వం తాదృశావిషయక ప్రతీతి విషయత్వమేవానవచ్ఛేదకత్వపదేన వివక్షణీయం ॥ తథాచసతి సఖండస్య దండాదేస్స్వరూపతోఽభానాత్తత్త్వాదివిశేషణవిశిష్టస్యైవావచ్ఛేదకలక్షణస్థ స్వపదేనోపాదేయతయా తద్విశిష్టావిషయకప్రతీతి విషయత్వస్య దండత్వాదివిశిష్టస్య సుఘటత్వాద్వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వమవ్యాహతమేవేతిచేన్న॥ పారిభాషికావచ్ఛేదకత్వస్య స్వత్వఘటితత్వేనా ననుగతస్యాభావకూటజ్ఞానా

తాదృశావచ్ఛేదకత్వంతునసత్, అప్రమాతివ్యాప్త్యసంగతేః। వ్యభిచారనిరూపకాధికరణాన్యత్వాదేః స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న ధర్మానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వాసంభవాత్, ఏతన్మతే పారిభాషికావచ్ఛేదకత్వానివేశాచ్చేతివాచ్యం ॥ అవచ్ఛేదకభేదం విహాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వీయ పర్యాప్తిసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వాభావస్య నివేశాత్॥ వస్తుతస్త్విదానీమవచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వంవ్యర్థమేవ. జాతేః సమవాయనిరూపితత్వాన్యతరసంబంధేనైవ స్వరూపతః ప్రకారతయారూపత్వవిశిష్ట జ్ఞానాభావీయావచ్ఛేదకతాయా నిరవచ్ఛిన్నత్వాభావాత్ ॥ రూపత్వ ప్రకారిత్వాభావస్య సమవాయరూపప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగివైయధికరణ్యాభావాచ్చాదోషాత్ । అఖండోపాధౌతు మానాభావాత్ ॥ తేన తత్ప్రకారిత్వాభావ మాదాయదోషాత్తన్నివేశోనశంక్యః । ఏవంచైతదాశంకాసంగతిః (* గౌరవాదితి * ఆధేయత్వాంశనివేశేనేత్యాశయః) * దుర్ఘటఇతి * తాదృశవహ్నిత్వత్వ పర్యాప్త్య సత్త్వేన । తథాచ వహ్నిసాధ్యకావ్యాప్తేః పారిభాషికావచ్ఛేదకత్వాఘటితలక్షణ పరత్వంవర్ణయతి * పారిభాషికేతి * అగత్యేతి * తావతైవ మహా

సంభవేన ప్రతియోగితాయాః స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వస్యా గత్యా
గురుధర్మసాధారణ్య మంగీకృత్యవ్యాప్తిలక్షణే తదేవనివేశనీయం ॥ ఏవంచ
సామానాధికరణ్య సంబన్ధేన మహానసీయత్వాది విశేషణావచ్ఛిన్నస్య వహ్ని
త్వాదేః హేతుమన్నిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేపి మహానసీయత్వాదివిశి
ష్ట నిరూపితసమవాయాదేరేవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధత్వం
తత్రాపేయం శుద్ధసమవాయాదినా వహ్నిత్వాదేరతిప్రసక్తత్వాత్ ॥ శుద్ధస
మవాయాదేస్తత్రావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వే మహానసీయత్వాది సామానాధి
కరణ్యోపలక్షితవహ్నిత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావాత్తద్విశిష్టవహ్నిత్వాద్యవచ్ఛిన్నా
భావస్య వైలక్షణ్యానుపపత్తేశ్చ । తథాచ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకశుద్ధస
మవాయాదినాఽఖండవహ్నిత్వాదేరనవచ్ఛేదకత్వం నదుర్లభం.

నసీయత్వ విశిష్టవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న సాధ్యకవ్యభిచారిణ్యనతిప్రసంగాత్ ॥ ప్ర
సిద్ధానుమానావ్యాప్తిం పరిహర్తుమాహ * ఏవంచేతి * నన్వుక్తవిశేష
రూపేణ సంబంధత్వానుగమేపి నహ్యతిప్రసక్తమవచ్ఛేదకమితి నియమో ప
పాదనం విశిష్టవ్యాపకప్రతియోగితాకత్వాదేవ భవిష్యతి ॥ ప్రతియోగితాశూ
న్యవిశేషరూపేణ సంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాప్రసిద్ధ్యాత్వయాపి యాదృశసం
బంధేన స్వవ్యాపకప్రతియోగితాకత్వస్యైవానతి ప్రసక్తత్వరూపతాయా ఉపే
యత్వాదిత్యతోయుక్త్యంతరమాహ * శుద్ధేతి *సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకేతి*
యద్యపి రూపవాన్పృథివీత్వాదిత్యాదౌ విషయతయా రూపత్వవిశిష్టజ్ఞానా
భావ మాదాయావ్యాప్తివారణాయా వచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదక
సంబంధావచ్ఛిన్నత్వంవాచ్యం । తచ్చ వ్యర్థం కాలికసంబంధేన ఘటత్వవిశిష్ట
స్య కాలికసంబంధేన సాధ్యతాయాం కాలపరిమాణాదిహేతౌ తాదృశసంబం
ధేనావచ్ఛేదకత్వాప్రసిద్ధే స్తద్భయేన పారిభాషికావచ్ఛేదకతాఘటకావచ్ఛే
దకతయోరేకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్యైవ స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వవ
దెచ్ఛేదనివేశ పక్షేఽవచ్ఛేదకతాఘటక సంబంధేనావచ్ఛేదకవిశిష్టావృత్తిసాధ్య
తావచ్ఛేదకతాఘటక సంబన్ధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్ట వృత్తివిషయతా నివేశ
స్యైవాదరణీయతయా ఉక్తావ్యాప్తేరపివారణసంభవాత్ ॥ తథాపి తథావిధని
రుక్తినిర్వాహార్థమేవ తదుల్లేఖఇతి । * నదుర్లభమితి * ఉపలక్షితాభావో
న హేతుమద్వృత్తిర్విశిష్టాభావశ్చనసాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటక స్సంబంధావ

నచ మహానసీయత్వాది సామానాధికరణ్యస్య యత్రోపలక్షణతా తత్రతస్యావచ్ఛేదకకోటౌ నప్రవేశః యత్ర విశేషణత్వం తత్రతత్ప్రవేశ ఇత్యతఏవ వైలక్షణ్యమితివాచ్యం । ఉపలక్షణీభవత్తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకాభావబుద్ధావపి తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకాంశేప్రకారతయా భానాత్తత్రావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వభానస్య [illegible]త యాఽవచ్ఛేదకశరీరాప్రవేశరూపోపలక్షణతాయా ఉపలక్షణవిధయాఽవచ్ఛేదకతతాసంభవాత్. యదుపలక్షితనిరూపిత సమవాయాదేరవచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధత్వం తస్యోపలక్షణతయాఽవచ్ఛేదకత్వం యద్విశిష్టనిరూపిత సమవాయాదేరవచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధత్వం తస్యవిశేషణవిధయాఽవచ్ఛేదకత్వమిత్యస్యైవవిశేషత్వాత్ ॥

చ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాక ఇతిభావః ॥ నన్వభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకాంశే యస్యోపలక్షణతయాభానం తస్యనప్రతియోగితావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వం యస్య విశేషణతయాభానం తస్యైవచ తథాత్వ మిత్యతఏవభేదసిద్ధౌ విశిష్టసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వ శుద్ధసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వయో రభావయోర్భేదకత్వ మనుచితమిత్యాశంకతే * నచేతి * భానాదితి * అన్యథాతాదృశాభావబుద్ధేర్వహ్నిర్నాస్తీత్యాకారకతాపాతాత్. ఉపలక్షణస్య భానస్యైవానుపపత్తేః ప్రతియోగితావచ్ఛేదక కోట్యప్రవిష్టస్య నభానమితిసిద్ధాన్తాత్ * విశేషత్వాత్ * అభావద్వయభేదకత్వాత్ ॥ నను విశిష్టధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్య విశిష్టనిరూపిత సంబంధప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధత్వ స్వీకారే తుల్యన్యాయేన విశిష్టాభావేపి తత్రైవప్రతియోగితాఘటక సంబంధత్వాపత్తిః । యద్విశిష్టనిరూపిత సమవాయాదేఃప్రతియోగితాఘటకసంబంధత్వ స్వీకారేతుల్యన్యాయేన విశిష్టాభావేపి తత్రైవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధత్వాపత్తిః యద్విశిష్టనిరూపిత సమవాయాదేఃప్రతియోగితాఘటక సంబంధత్వం తస్య విశిష్టాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం యదుపలక్షిత సమవాయాదేస్తథాత్వం తస్యోపలక్షితాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమిత్యుపగమాదేవ విశిష్టాభావోపలక్షితాభావయోర్భేదసిద్ధేః । ఏవంచాగ్రేదీధికృతః ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యశరీరే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వ నివేశవ్యావృత్త్యసంగతిః ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూత విశిష్టనిరూపిత

ఏవంచైకత్వ ప్రాగభావవిశిష్టఘటాదేస్సంయోగాది సంబంధేనాభావస్య ప్రతి
యోగితాయా అప్రసిద్ధతయా విశిష్టనిరూపితసంయోగాదేరవచ్ఛేదకత్వాసంభ
వేనాగత్యావిశేషణవిధయా ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్యాన్యత్రైవ వైలక్ష
ణ్యస్యోపపాదనీయతయా శుద్ధసమవాయాదేరేవ విశిష్టసత్తాద్యభావ ప్రతియోగి
తావచ్ఛేదక సంబంధతయా తాదృశాభావస్య తాదృశసంబంధేన ప్రతియోగిస
మానాధికరణతయా దీధితికృతాం ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టాసామానాధిక
రణ్యపర్యంత నివేశవ్యావృత్తిసంగతిః ॥ మాభూద్వావిశిష్టనిరూపిత సమవాయ
త్వాదినా ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదక సంబంధతా తథాపి మహానసీ
యత్వాది సామానాధికరణ్యోపలక్షిత వహ్నిత్వాదేస్తద్విశిష్టవహ్నిత్వాదేశ్చప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకతయోర్భేదేన వైలక్షణ్యం। అద్యాత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్య
పర్యాప్తా ॥ అన్త్యాచవిశేష్యవిశేషణభావాపన్నయోః ధర్మధర్మిణోర్ద్వ
యోఃపర్యాప్తేత్యేవంరీత్యైవోపపాదనీయం । తావతాపి అఖండస్యశుద్ధవహ్ని
త్వాదేర్హేతుమన్నిష్ఠాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వ ముపపద్యతే ధర్మా
న్తరోపలక్షిత వహ్నిత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావస్య ధూమాదిమత్యవృత్తేర్విశిష్టవహ్ని
త్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాశ్చ విశేషణాంతర్భావేణై
వ పర్యాప్తేః, తత్త్వోపలక్షితదండావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక హేతుమన్నిష్ఠాభా
వ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాచ తత్త్వావచ్ఛిన్నాశుద్ధవిశేష్యఏవ పర్యాప్తాసాధ్య
తావచ్ఛేదకతాఘటక శుద్ధసంయోగాదిసంబంధావచ్ఛిన్నాచేతి తాదృశ సంబం

సమవాయసంబంధేన ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యనివేశేనైవ సామంజస్యాది
త్యాశంక్య విశిష్టనిరూపిత సమవాయస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాఘటకసం
బంధత్వ సంభవేపి నప్రతియోగితాఘటకసంబంధత్వం సంభవతీతి శుద్ధసమవా
యస్యైవతథాత్వం స్వీకార్యం । తథాచ తద్వ్యావృత్తిసంగతిరిత్యాహ * ఏ
వంచేతి * అన్యత్రైవ * ప్రతియోగితాయావ్యాసజ్యవృత్తిత్వం స్వీకృత్యైవ। తే
న ఘటవత్యపి తదభావనిర్వాహః ప్రతియోగితాపర్యాప్త్యధికరణీభూత ఘ
టైకత్వ ప్రాగభావయోస్సంయోగేనాసత్త్వాత్పర్యాప్తి విశేషాపగమేనోపప
త్తౌ విశేషణసంసర్గతాయాస్స్వీకారోనుచితః । వ్యుత్పాదయిష్యతైవ విశిష్టా
భావస్య విశేష్యమాత్రప్రతియోగికత్వమితి సంగతిశ్చేత్యాశయేనాహ * మాభూ
ద్వేతి * అంత్యాచేతి * అతఏవైకత్వ ప్రాగభావవిశిష్ట ఘటవాన్నభవతీత్యా

ఢేన దండాదేస్తాదృశాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వం దురుపపాదమితి సా
మంజస్యమితివదంతి॥వస్తుతో గురుధర్మస్య ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే పారి
భాషికావచ్ఛేదకత్వం నివేశనీయం తచ్ఛరీరే యాదృశం స్వాంనివిష్టం తాదృశ
ధర్మభేదనివేశే వహ్నిత్వాదౌ విశిష్టవహ్నిత్వాదిభేదాసత్త్వేన తాదృశధర్మా
విషయక ప్రతీతివిషయత్వం నివేశనీయమితి గౌరవం. అతఃప్రతియోగితావచ్ఛేద
కం యాదృశయాదృశరూపం స్వవిశిష్టసంబంధినిష్ఠాభావప్రతియోగితా వచ్ఛేదక
తత్కత్వరూపం తత్తదతిరిక్తవృత్తిత్వమేవానవచ్ఛేదకాంతేన వివక్షణీయం త
థాచ సర్వాసామేవ దండాది వ్యక్తీనాం హేతుసమానాధికరణాభావ ప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకతయా కస్యాశ్చిదపి దండాదివ్యక్తేః నయావత్ప్రతియోగితా
వచ్ఛేదకాతిరిక్తవృత్తిత్వం స్వస్యస్వాతిరిక్తవృత్తిత్వ విరహాదిత్య ఖండధర్మ
స్య వ్యాపకతావచ్ఛేదకతయానుసరణం । ఏతచ్చ ఏకోక్త్యభిప్రాయేణ య
థాశ్రుతమూలలక్షణ ముపపాదయితుం సార్వభౌమ ప్రభృతిమతమనుసృత్య।ఏ
కోక్త్యనాదరేత్వనుగతరూపేణ నానావ్యక్తివిధేయతావచ్ఛేదకకాను మిత్యా
పయికవ్యాప్తిగ్రహప్రాహావచ్ఛిన్న మనవచ్ఛేదకం.

ది నప్రతీతిః । అవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణ విశిష్టఘటస్య సంయోగేనాధిక
రణాప్రసిద్ధేః । అత్రచ మహానసీయత్వవిశిష్టవహ్నిత్వవాన్నాస్తీత్యాదౌ మహా
నసీయత్వ వహ్నిత్వోభయస్మిన్ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ పర్యాప్త్యాసహ
మహానసీయత్వే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వమపి స్వీకార్యం। అన్య
థామహానసీయ వహ్నిర్నాస్తీతి ప్రతీతివిషయోభయావచ్ఛిన్నాభావ వైలక్ష
ణ్యానుపపత్తేరితిబోధ్యం । అతివ్యాప్తివారణాయ యాదృశేతిపీఘ్నా * అఖం
డధర్మస్యేతి * దండిమాన్ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ దండత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేద
కత్వస్థలె సకలదండ్యన్యతమత్వాదేః స్వవిశిష్టసంబంధినిష్ఠాభావప్రతియోగితా
నవచ్ఛేదకతయానాతివ్యాప్తిః। అత్రచ యత్రయాదృశంసాధ్యతావచ్ఛేదకం త
త్ర తాదృశమేవ స్వపదేన ధర్తవ్య మన్యథామహానసీయత్వవిశిష్ట వహ్నిత్వ
వత్త్వాద్ధూమాదిత్యాదావవ్యాప్తేః । తథాచాత్రాపిస్వపదేన దండత్వ విశిష్ట
స్యోపాదానాత్సకలదండస్య తద్విశిష్టసంబంధినిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేద
కతయానావ్యాప్తిరితి । వస్తుతఇత్యాదిపాఠః ప్రామాదికః ॥ కేచిత్తు ॥ ఉక్త్యై
క్యాపి విశిష్టోపలక్షితసాధ్యతావచ్ఛేదకయోర్నైకాత్వావ్యాప్తిః తథాచహేతుమ

యద్రూపంవాఽవచ్ఛేదకతానవచ్ఛేదకం తద్రూపవిశిష్టావచ్ఛిన్నసామానాధికరణ్యం తద్రూపవిశిష్టావచ్ఛిన్న నిరూపితావ్యాప్తిరిత్యేవంరీత్యా నిర్వచనీయా. తథాసతి దండిసంయోగాదిహేతుకాపిదండిమానయమిత్యాకారికానుమితి ర్విశేషదర్శినామపి నిర్వహతి ॥ ఏవమేకత్వాప్రతియోగితాధర్మికోభయాభావఘటితాయాగ్రంథకారేణ స్వయముపదర్శనీయాయా వ్యాప్తేరపి దండత్వాదివిశిష్టదండాద్యవచ్ఛిన్న నిరూపితత్వనిర్వాహః హేతుసమానాధికరణ విశేషాభావప్రతియోగితాయాం దండత్వపృథివీత్వ వ్యాప్యజాతిత్వాదివిశిష్టావచ్ఛేద్యతాభావస్యావ్యాహతత్వా ద్దండ్యాదిసామాన్యాభావప్రతియోగితాయామేవ తద్ధర్మవిశిష్టనిరూపిత విలక్షణావచ్ఛేద్యత్వ సత్త్వాదితిధ్యేయం *ఇత్థంచేతి* హేతుతావచ్ఛేదకోపలక్షిత హేతుసామానాధికరణ్య సాధారణరూపముపేక్ష్య విశిష్టసామానాధికరణ్యత్వేన సామానాధికరణ్యనివేశనేచేత్యర్థః*నావ్యాప్తిరితి* నవిశిష్టసత్తాత్వరూపహేతుతావచ్ఛేదక విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిజ్ఞాన జన్యానుమిత్యౌపయికవ్యాప్త్యనిర్వాహఇత్యర్థః ॥

దవ్యాప్త్యభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకం యావత్స్వవిశిష్టసంబంధినిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకమితి ప్రకృతలక్షణే విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకకే స్వపదేన విశిష్టోపాదానేపి ఉపలక్షితసాధ్యతావచ్ఛేదకకస్థలేస్వపదం తత్తద్వ్యక్తిపరమేవేతి వస్తుతఇతి పాఠో నప్రామాదికఇత్యాహుః ॥ యదిచైకమాత్రపర్యాప్తిమవచ్ఛేదకత్వం నావ్యాప్యవృత్తీతి తదవచ్ఛేదేనపర్యాప్తావచ్ఛేదకత్వస్య దండత్వావచ్ఛేదేనాభావోనఘటత ఇత్యుచ్యతే తదాహ * యద్రూపంవేతి * దండ్యాదావితిపక్షేస్వోపదర్శనీయవ్యాప్త్యభిప్రాకత్వాభావాదత్రైవకథన మిత్యాహుః * ఏవమితి * స్వయమితి * సార్వభౌమాద్యపరిశీలితత్వార్థం విశిష్టహేతౌ విశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞాన ముపలక్షితహేతౌచోపలక్షితవైశిష్ట్యజ్ఞానమనుమితిజనకం తత్రాద్యేవ్యాపకతాయాం విశిష్టహేతోర్నివేశః అంత్యే ఉపలక్షిత హేతోరితి వ్యవస్థాపనాయాహ * హేతుతేతి * సాధారణరూపం* తాదృశరూపంహేతునిష్ఠప్రతియోగితాక సామానాధికరణ్యత్వం * విశిష్టసత్తేతి * కార్యతావచ్ఛేదకకోటౌ జన్యాంతనివేశాదుపలక్షిత హేతుమత్తాజ్ఞానజన్యానుమితౌ విశిష్టహేతువ్యాపకతావగాహిపరామర్శస్య నవ్యభిచారః

తేన విశిష్టసత్తాత్వాద్యుపలక్షితహేతుమత్తాజ్ఞానజన్యానుమితౌ వ్యాపయికవ్యాప్తౌ ఉపలక్షితహేతుసామానాధికరణ్యమేవ నివిష్టమితిలభ్యతే ॥ అతో ద్రవ్యత్వాభ్య భావే తాదృశహేతుసామానాధికరణ్యసత్త్వాత్తాదృశహేతౌ న ద్రవ్యత్వాదే ర్వ్యాప్తిరిత్యభ్రాన్తానాం గుణాదౌ విశిష్టసత్తాత్వాద్యుపలక్షితహేతుమత్తాజ్ఞా న సంభవేపి న తత్ర ద్రవ్యత్వాద్యనుమిత్యాపత్తిః॥ యత్ర ఘటపటవృత్తిసంయో గత్వాదినా హేతుతా ఘటపటాద్యన్యతరత్వం సాధ్యం తత్రోభయవృత్తిత్వవిశి ష్టాధికరణాప్రసిద్ధ్యా హేతుతావచ్ఛేదకోపలక్షితహేతుసామానాధికరణ్యగ ర్భవ్యాప్త్యంతరమవశ్యం స్వీకరణీయం । అన్యథా తద్ధేతుకతత్సాధ్యకానుమి త్యుచ్ఛేదప్రసంగాత్ ఈదృశవ్యాప్త్యంతరానభ్యుపగమే సాదృశ్యహేతుకా నుమితి రప్యుచ్ఛిద్యేత తద్భేదసామానాధికరణ్యసహితతద్వృత్తిధర్మత్వరూ పసాదృశ్యత్వవిశిష్టాధికరణాప్రసిద్ధ్యావిశిష్టాధికరణతాగర్భవ్యాప్త్యసంభవాత్

వ్యాఖ్యాఫలమాహ * తేనేతి * కార్యతావచ్ఛేదకకోటౌ జన్యాంతనివేశా ద్విశిష్టహేతుమత్తాజ్ఞానజన్యానుమితౌ నోపలక్షిత హేతువ్యాపకతావగాహి ప రామర్శస్య వ్యభిచారః । యథాశ్రుతార్థం దూషయతి * అత ఇతి * ఉ పలక్షితేతి * విశిష్టహేతుమత్తావగాహితాప్రయుక్తభ్రమత్వసంభవేప్యుపలక్షిత హేతుకే తాదృశవిషయతాయా జనకతావచ్ఛేదకత్వ సూచనాయ ఘటేతి ।వ్య భిచార వారణాయ వృత్తిత్వనివేశః * సాదృశ్యేతి * గవయో గవయపద వాచ్యో గోసాదృశ్యాదిత్యాదావితిభావః॥ ఉపమితిత్వం నిరాకర్తుం తత్ర సా దృశ్యహేతుకానుమితత్వమాశంక్యతే సాదృశ్యేచ తద్వ్యాప్తిజ్ఞానవిరహదశా యాం యద్ధర్మపురస్కారేణ యత్సాదృశ్యజ్ఞానాత్తత్సాదృశ్యధర్మితావచ్ఛేద కక యత్పదవాచ్యతాజ్ఞానసహితాత్ తద్ధర్మపురస్కారేణ తత్పదవాచ్యతా జ్ఞానం తత్రానుమితిత్వాసంభవాదుపమితిత్వముపేయమితి రాద్ధాంతితవ్యం ఏ వంచోభయమతేచ సాదృశ్యస్యవ్యాప్యత్వమనపవాదమితి తద్భేదేతి తద్వృ త్తీతిచ వ్యభిచారవారణాయ భేదసామానాధికరణ్యం విశేషణం । తేన గవిన వ్యభిచారః। తద్వృత్తిత్వంచోపలక్షణం తేన న సాధనాప్రసిద్ధిః । నచ తథాపి ధద్రవ్యత్వాదికమాదాయఘటాదౌ వ్యభిచారఇతి వాచ్యం । ఉపమానోప మేయమాత్రవృత్తి ధర్మవృత్తితద్వృత్తిత్వవిశేషణస్య తద్ఘటకత్వా ద్భాయా స్తత్త్వేనవా ధర్మవిశేషణం । తచ్చోపమానోపమేయభిన్నసాధారణ ధర్మాన్య

అత్రైవంవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిజ్ఞానే విశిష్టనిరూపితసమవాయస్య సంబంధతయా తేనసంబంధేన వ్యాప్తిః హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన హేతుమత్వస్యాగ్రే వివక్షణీయతయైవ నిర్వహతీతి కథమత్రవిశిష్టపదోపాదానం. । నచ విశిష్టవైశిష్ట్యబోధే విశిష్టనిరూపిత సమవాయత్వాదినా న విశేషణసంబంధతాఽపితు శుద్ధఏవ సమవాయాదిర్విశేషణసంబంధః. స్వవిశిష్టనిరూపితసమవాయాదిస్తు విశేషణతావచ్ఛేదకసంబంధ ఇతి మతాభిప్రాయేణేదం । తథాచోక్తస్థలేపి హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధః శుద్ధసమవాయఏవేతి హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధమాత్ర వివక్షయా నప్రతీకార ఇతివాచ్యం । హేతుతావచ్ఛేదక విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిజ్ఞా

త్వం ఘటత్వాదేరుపమానాద్యవృత్తిత్వేన తథాత్వాన్నతదవృత్తిత్వవైయర్థ్యం పూర్వోదాహరణే ఉభయమప్యుపలక్షణం। ఏకతరస్యవిశేషణత్వేబీజాభావాత్ ద్రవ్యత్వసాధ్యకవిశిష్టసత్త్వాదౌ చోభయమప్యుపలక్షణం । ఏకతరస్యోపలక్షణత్వే వ్యభిచారాదితివిశేషః । స్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదక గోత్వవదవృత్తిభూయోధర్మవత్వేన సాదృశ్యంతు గోసాధారణమిత్యతః తద్భేదేత్యాదిధర్మత్వరూపేత్యంతం ॥ అత్రహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన హేత్వధికరణత్వమగ్రేవివక్షణీయం యేనసంబంధేన హేతుమత్తాజ్ఞానమనుమితిం జనయతి సఏవహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధః తత్ర హేతుమత్తాజ్ఞానంవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధాత్మకమేవేతి । విశిష్టనిరూపిత సమవాయేన హేతుమత్త్వావగాహిత్వైకంమతం । విశేషణావగాహిత్వేసతి పరంపరాసంబంధేన హేతుతావచ్ఛేదకీభూత వైశిష్ట్యరూపవిశేషతావచ్ఛేదకవత్త్వావగాహిత్వపరంమతం । తత్ర ప్రథమమతే విశిష్టనిరూపిసమవాయస్య హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధత్వం । ద్వితీయేతు శుద్ధసమవాయస్య తథాత్వం। తావతైవవిశిష్టసత్త్వావాన్గుణఇతి ప్రతీతేర్థ్యర్థమత్వ నిర్వాహాద్విశిష్టాధికరణతాయాం మానాభావాత్. తత్రాద్యపక్షే హేతుతావచ్ఛేదక వైశిష్ట్యానివేశేపి విశిష్టసత్తాహేతుకానుమిత్యావయికవ్యాప్తినిర్వాహసంభవాద్విశిష్టపదవైయర్థ్యంశంకతే * అథేతి * ద్వితీయపక్షేతత్సార్థక్యం శంకతే * నచేతి * విశిష్టహేతుకానుమితి నిర్వాహాయ హేతుతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యం నివేశ్యం విశిష్టహేతుకవ్యాప్త్యంతరం నస్వీకరణీయం విశేషణహేతుకానుమిత్యుపయోగి విశేషణనిష్ఠవ్యాప్త్యైవ తథావిధానుమితి నిర్వాహసంభవాదిత్యాశయేన పరిహరతి * హేతుతేతి * నివేశితత్వాదిత్తి * అన్యథావిశి

నేహేతుతావచ్ఛేదకస్య పక్షే పరంపరాసంబంధభాననియమే వ్యాపకతాశరీర ఘటకాభావాధికరణేపి తదీయతాదృశసంబంధస్య నివేశితతా వృత్తితయైవహే తుతఃపక్షే సాధ్యానుమితినిర్వాహే విశిష్టత్వేన సత్తాదేర్ద్రవ్యత్వాదివ్యాప్తిస్వీ కారస్య నిరర్థకతాపాతాత్ । నచ దర్శితరీత్యా విశిష్టవ్యాపకతాగ్రాహస్య విశే షణవ్యాపకతావగాహిత్వేపి విశిష్టపక్షధర్మతాగ్రాహస్య విశేషణే తదవగాహి త్వేపిచ విశిష్టహేతుకపరామర్శస్య విశేషణేసాధ్యసామానాధికరణ్యావగాహి త్వానియమాన్న విశేషణహేతుకానుమితిసామగ్ర్యా విశిష్టహేతుకామితి పూ ర్వమావశ్యకతేతివాచ్యం । సాధ్యే విశిష్టహేతోర్వ్యాపకతాగ్రాహేపి విశిష్టహే తౌ సాధ్యవిరోధగ్రహసత్త్వేఽనుమిత్యనుత్పత్త్యా విశిష్టహేతుకస్థలే విశిష్టాధి కరణత్వఘటితహేతుసాధ్యసామానాధికరణ్యావిషయకస్యైవపరామర్శస్యా ను మితిహేతుతా వాచ్యా. అన్యథావిరోధస్య జనకజ్ఞానావిరోధితయా హే త్వాభాసత్వస్య దుర్ఘటతాప్రసంగాదితి । తథాచ సాధ్యవతి విశిష్టహేత్వధికరణ త్వభానేఽవ విశేషణస్య పరంపరాసంబంధస్యాపి తత్ర భాననియమేన విశిష్టహే తుకపరామర్శస్య నియమతో విశేషణేపి సాధ్యసామానాధికరణ్యావగాహిత్వాత్

ష్టపదోపాదానేపి సాక్షాత్తత్సంబంధేన హేతుమతస్సాధ్యాభావవత్త్వేనావ్యా ప్తేర్దుర్వారత్వాత్ * తత ఏవ హేతుతః * హేతుతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యరూపా దేవహేతుతః * పక్షఇతి * తథాచ విశిష్టపదంవ్యర్థమితిభావః ॥ * విరోధే తి * ద్రవ్యంగుణవృత్తిత్వవిశిష్టసత్త్వాదిత్యాద్యనురోధేన సాధ్యవన్నిష్ఠాధికర ణతానిరూపకతానవచ్ఛేదకత్వం విరోధః అయంవిశిష్టసత్తాత్వేసాధ్యవద్వృ త్తితావచ్ఛేదకత్వభానే వైశిష్ట్యమాత్రనిష్ఠోవిరోధః * విశిష్టాధికరణత్వేతి * విశిష్టహేతువ్యాపక సాధ్యాధికరణస్వాధికరణకత్వం వ్యాప్తి స్తస్యాహేతుతా వచ్ఛేదక విశిష్టే నివేశః స్వశబ్దస్య విశిష్టపరత్వాత్ । ఏవంచ విశేషణీభూత హేతుతావచ్ఛేదకాంశేప్యత్ర పరంపరాసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవన్నిష్ఠాకరణ తాకత్వం భాసత ఇత్యర్థః ॥ విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిజ్ఞానే విశిష్టనిరూపితసమ వాయేన హేతుతావగాహినం విశేషణతావచ్ఛేదకతాపన్న వైశిష్ట్యావగాహితాం వినానసంభవతి. అన్యథావిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహితాయా ఏవానుపపత్తేః. తథాచా భావాధికరణే విశిష్టనిరూపితసమవాయేన హేతోర్నివేశః తత్రహేతుతావ చ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యనివేశోనస్యాత్. నాపివిశిష్టవిశేషణాత్మకస్య హేతుతాష

స్త్యైవం ॥ విశిష్టనిరూపితవ్యాపకతాశరీరేవిశేషణస్య ధర్మిపారతంత్ర్యేణైవవిశిష్టాధికరణవిశేషణతయా ప్రవేశః నతు స్వాతంత్ర్యేణ. తథాచ తద్గ్రహేనవిశేషణవ్యాపకతావగాహిత్వనియమో నిర్వహతి. విశేషణనిరూపితవ్యాపకతాయాః తద్వన్నిష్ఠాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వత్వపర్యాప్తప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకాభావఘటితత్వాత్. విశిష్టవన్నిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వరూపప్రతియోగ్యపరాగేణాభావభానేచ విశిష్టవత్త్వాంతర్గత విశేష్యవత్త్వపరిత్యాగేన విశేషణవన్నిష్ఠాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వత్వ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ పర్యాప్తిభానాసంభవాత్ ॥

చ్ఛేదక విశిష్టస్య తత్రనివేశ స్తన్నిరూపితవ్యాపకతానిర్వాహానుపపత్తే రిత్యభిప్రేత్య సమాధత్తే * స్త్యైవమితి * ఏతావతాప్రథమమతే సమాధానలాభః ద్వితీయమతే తల్లాభార్థం ధర్మిపారతంత్ర్యేణైవేత్యుక్తం । జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకీభూత విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహితా పక్షే హేతుతావచ్ఛేదకవతో విశిష్టనిరూపిత సంబంధావగాహితా నతు హేతుతావచ్ఛేదకోభయావగాహితేతి తాదృశాభావాధికరణే నివేశ్యా నతూభయావగాహితేతిభావః * నతుస్వాతంత్ర్యేణేతి * తథాసతి సాక్షాత్పరంపరాసంబంధాభ్యాం సత్తావైశిష్ట్యయోస్సమూహాలంబనాద్విశిష్టప్రతీతే ర్భేదా సస్యాదితిభావః * తద్గ్రహే * విశిష్ట నిరూపితవ్యాపకతాగ్రహే । అంతర్గతత్వేనేన విశిష్టనిరూపిత సమవాయో విశేష్యసంబంధఏవ పరంపరాసంబంధభిన్నపరం తత్రవిశేషణసంబంధోయమేవ హేతుతావచ్ఛేదక ఇతి సూచితమ్ । ఏవంచ విశేష్యవత్త్వపరిత్యాగేన భానాసంభవాదిత్యుక్తిరసంగతిః । నహి సాక్షాత్సంబంధేన విశేష్యవత్త్వపరంపరాసంబంధేన తత్పరతంత్రవిశేషణవత్త్వార్నివేశః కస్యాపిమతేస్తి। నాప్యత్ర తద్వ్యావర్తనం విశేష్యవత్వస్యావ్యావర్తకత్వాత్. పారతంత్ర్యస్యాధిక్యేపి విశేషణస్యాపి వ్యాపకతాయామప్రత్యూహత్వాత్ । ఏతేన స్వాతంత్ర్యేణ విశేషణవత్వ శంకా అవ్యావర్తక విశేష్యవత్త్వావచ్ఛేదకత్వఘటితవ్యాపకత్వాదిఘటితవిశేషణవ్యాపకత్వభానవిషయికే స్వాతంత్ర్యేణసకలేత్యాదిసమాధానం ఉక్తరీత్యాపి హేయం ॥ తథాచ విశిష్టవ్యాపకతాయాస్తాదృశవిశేషణ ఘటితావచ్ఛేదకత్వఘటితావచ్ఛేదకత్వయోర్విశేష్యవిశేషణభావాపన్న ధర్మధర్మి మదంతర్భావేన తాదృశావచ్ఛేదకత్వత్వఏవ పర్యాప్తప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాదితిభావః ననువిశేష్యభూతసత్తాయాఃప్రతియోగి ప్రకారఘటకత్వేపి తదంతర్భావేణ

అభావప్రతియోగిప్రకారఘటకస్య ఉపలక్షణతయా భానానుపగమాత్ । నచ పరంపరాసంబంధేన విశేషణనిష్ఠవ్యాప్త్యవగాహిపరామర్శనిష్ఠకారణతాయా ఉభయవాదిసిద్ధత్వాత్ విశిష్టహేతుకపరామర్శాంతరకారణత్వాకల్పనప్రయుక్తలాఘవానురోధేన విశిష్టస్య వ్యాప్తిగ్రహస్థలేఽధికరణే స్వాతంత్ర్యేణ విశేషణవత్త్వ భానముపగమ్య విశేషణేపివ్యాప్తిభానం కల్పనీయమితివాచ్యం । శబ్దాధీన విశిష్టవత్త్వగర్భవ్యాప్తిగ్రహే స్వాతంత్ర్యేణ విశేషణవత్త్వగర్భవ్యాప్తిభానా నియమాత్ ।తాదృశ వ్యాప్తిబోధకశబ్దస్య స్వాతంత్ర్యేణవిశేషణవత్త్వాభాసకత్వాత్ ॥అథతత్ర తదుత్తరం విశేషణేమానసవ్యాప్తిగ్రహ ఏవానుమిత్యర్థం క

ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిః తస్యాఉపలక్షణతయాభానాత్ కింతు విశిష్టత్వవదారభ్యైవేతి విశిష్టవ్యాపకతాగ్రహస్య విశేషణవ్యాపకతాగ్రహత్వం సుఘటమిత్యాశంకాంనిరస్యతి * అభావఇతి * లాఘవేనసామాన్యతో ద్రవ్యత్వానుమితౌ విశిష్టనిరూపిత వ్యాపకత్వావగాహిపరామర్శత్వేన విశేషణనిరూపితవ్యాపకతావగాహి పరామర్శత్వేన పృథక్కారణతాద్వయకల్పనేపరస్పరజన్యానుమితౌ వ్యభిచారవారణాయ వ్యవహితోత్తరత్వనివేశేచ గౌరవాదితిభావః ॥ నను విశేషణవ్యాపకత్వావగాహిపరామర్శత్వేనైవ హేతుత్వం విశిష్టనిరూపిత వ్యాపకతాగ్రహస్థలేఽనుమిత్యపలాపప్రసంగ ఇత్యతఆహ ॥ * విశిష్టస్యేతి * తథాచ విశిష్టవ్యాపకతాగ్రహస్య విశేషణవ్యాపకతావగాహిత్వేనైవ కారణతా నతు విశిష్టవ్యాపకతావగాహిత్వేనేతి సత్యాఅపి విశిష్టవ్యాపకతాయా వైయర్థ్యాత్ విశిష్టపదోపాదానం । నచ దండోపలక్షిత పురుషవత్తాపరామర్శానంతరం ద్వితీయక్షణేకల్ప్యమానోయఃపరంపరాసంబంధేనవిశేషణవత్తాపరామర్శః సకీదృశపరంపరాసంబంధావగాహీ పరంపరాసంబంధానామనేక విధత్వాదితి నియామకత్వాభావః విశిష్టహేతుకపరామర్శస్థలేతు ధర్మిపారతంత్ర్యేణ విశేషణస్య భానేయాదృశపరంపరాప్రవిష్టా తాదృశసంబంధేనైవ విశేషణవత్తాపరామర్శః కల్పనీయమితినియమః సంభవతి నతూపలక్షణస్థలఇతివాచ్యం । దండాదేరుపలక్షణతయాభానే యాదృశసంబంధః ప్రవిష్టః తాదృశసంబంధఘటిత హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధరూపపరంపరాసంబంధేన విశేషణవత్తాపరామర్శఏవకల్ప్యతఇతి నియమస్యైవోపలక్షణే నియామకత్వాత్ ధర్మిహేతుకానుమితివిలయే ఇష్టాపత్త్యాదూషణాంతరమాహ ॥ * స్వాతంత్ర్యేణేతి * యత్ర విశేషణస్యపరంపరాః స్వాశ్రయాశ్రయవృత్తి

ల్ప్యతే తత్కారణతాయాః క్లృప్తత్వాదితిచేన్న ॥ ఏవంసతి దండాద్యన్యతమత్వవిశిష్టధర్మిక హేతుకానుమితే ర్విలయప్రసంగాత్. తద్ధేతుకవ్యాప్తిగ్రహస్థలే పరంపరాసంబంధేనోపస్థితదండాదౌ వ్యాప్తిగ్రహస్యకల్పనసంభవాత్.స్వాతంత్ర్యేణ సకల పరంపరాసంబంధ ఘటితసకలవిశేషణవత్వగ్రహస్యాప్రామాణికతయా విశేషణహేతుక పరామర్శస్య కారణతాయాఃక్లృప్తత్వానియమాచ్చ ॥ నను వహ్నిసంయోగిసంయోగాద్యాత్మకసాధ్యసామానాధికరణ్యస్య వ్యాప్తిత్వేపికై వహిసావ్యాప్తిరితి మూలగ్రంథవిరోధః మహానసపర్వతాది నిష్ఠధూమాదిగతవహ్నిసంయోగిసంయోగాదేరైక్యాసంభవాదిత్యతఆహ * సామానాధికరణ్యవ్యాప్తీనామితి*భేదేపీతి*అధికరణభేదేన ధూమాదిభేదేనచేత్యాదిః*నిరూపకతావచ్ఛేదకం * వహ్నిత్వాదిరూపసాధ్యతావచ్ఛేదకం*అధికరణతావచ్ఛేదకం*ధూమత్వాదిరూపహేతుతావచ్ఛేదకం * తదైక్యాత్ * సాధ్యహేతుభేదేప్యభేదాత్ । తదభేదతాత్పర్యాన్నైక్యం భాక్తమేకత్వ వ్యవహారః ॥నను లక్షణయా తద్వ్యవహార సమర్థనమసంగతం సామాన్యప్రత్త్యాసత్త్యభావపక్షే విశిష్టపరామర్శనిర్వాహార్థం వ్యాప్త్యైక్యకథనాత్ తన్నిర్వాహస్యచ సామానాధికరణ్యస్య వ్యాప్తిత్వేధూమత్వాదేరైక్యేపి పక్షీయధూమాదినిష్ఠసామానాధికరణ్యస్య సా

యోగికసంయోగానుయోగ్యాశ్రయత్వాది భేదేన భిన్నాస్తత్రపరంపరాయాం స్వాతంత్ర్యేణాభావాధికరణె విశేషణస్యపరామర్శః న కస్యాపిజాతః కింతు తయాపరంపరయాపారతంత్ర్యేణైవ తత్రానుమితి నిర్వాహాయ విశిష్టపదోపాదాన మిత్యావెదనాయ ప్రథమంసకలపదం । యాదృశాంతరవిశేషాత్మక విశేషణస్య కేనాపిపరంపరాసంబంధేన పరామర్శః కదాపికస్యాపి నజాత స్తత్రవిశేషణహేతుకానుమితిసామగ్ర్యా దుర్వచతయా విశిష్టహేతుకపరామర్శస్యైవ కారణత్వం దురుపపాదమితి సూచనాయద్వితీయం సకలపదం తథాచ హేతుతావచ్ఛేదక వైశిష్ట్యనివేశంవినా విశిష్టహేతుకవ్యాప్త్యనిర్వాహాత్తన్నివేశనమావశ్యకమితిభావః । నానాధికరణైకధూమమభిప్రేత్యాధికరణభేదేనేతి ॥ ఏకాధికరణకనానాధూమమభిప్రేత్యధూమాదిభేదేనేతి ॥క్వచిత్తునేదం దృశ్యతే తదైకాదితి తదన్విత్రైక్యాదిత్యర్థకం వివృణోతి * హేత్విత్తి * వహ్నిత్వాద్యైక్యం నవ్యాప్త్యైక్యవ్యవహారఇతి వివక్షణీయం ॥ తత్రవహ్నిత్వాద్యైక్యస్య నప్రయోజకత్వసంభవఇత్యతఆహ * తదభేదేనేతి *తథాచవహ్ని

మాన్యప్రత్యాసత్తిం వినా పూర్వం గ్రహాసంభవేన తత్స్మరణాసంభవాత్. పక్షీయ ధూమే తదుపనయాసంభవేనాయోగాత్. అత్రాతిప్రసంగేన ధూమాదివ్యాపక వహ్న్యాదిసామానాధికరణ్యమాత్రస్య వ్యాప్తిత్వాసంభవాత్ ధూమత్వాదిరూపహేతుతావచ్ఛేదకస్య ద్విధా వ్యాప్తిశరీరప్రవేశస్యావశ్యకత్వం దర్శయన్ వ్యాప్తేర్భేదమభేదం చ దర్శయతి * వస్తుతస్త్విత్యాదినా * ప్రథమపక్షప్రదర్శనం తత్పక్షే ధూమత్వత్వాద్యప్రవేశాల్లాఘవేన సామాన్యప్రత్యాసత్తిపక్షే తజ్జ్ఞానస్యైవానుమితిహేతుత్వమితి సూచనాయ * రాసభాదిసాధారణ్యాదితి * తత్సాధారణ్యే చ భ్రమం వినాపి రాసభాదిలింగకవహ్న్యాద్యనుమానాపత్తిరితి భావః॥ అథవ్యాపకతా ప్రవిష్టహేతుతావచ్ఛేదకధర్మితావచ్ఛేదకక సామానాధికరణ్యప్రకారకజ్ఞానస్యైవానుమితిహేతుత్వోపగమాన్నాయమతిప్రసంగః. ధూమత్వాదిప్రకారేణ భాసమానే రాసభాదౌ సాధ్యసామానాధికరణ్యగ్రహస్య ధూమత్వాద్యంశే భ్రమత్వనియమాత్ । వక్ష్యమాణధూమత్వాదిమన్నిష్ఠవహ్న్యాది సామానాధికరణ్యస్య వ్యాప్తిత్వేపి తద్ధర్మితావచ్ఛేదకతాపన్నహేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టవత్తాజ్ఞానస్య హేతుతాయా అవశ్యోపేయత్వాత్ । అన్యథా విశిష్టసత్తాది వ్యాపకద్రవ్యత్వాదినిరూపితవిశిష్టసత్తాదినిష్ఠసామానాధికరణ్యోపలక్షితవత్తాజ్ఞానాద్గుణరూపపక్షేఽభ్రాన్తస్య ద్రవ్యత్వాద్యనుమానాపత్తేః సాధ్యసామానాధికరణ్యవిశిష్టవత్త్వస్య పక్షే సాధ్యనిశ్చయం వినా దుర్నిశ్చేయతయా తదుపలక్షితవత్తానిశ్చయస్యాప్యనుమితిహేతుతాయా ఉపగన్తవ్యత్వాత్ కేవలసామానాధికరణ్యప్రకారేణ పక్షధర్మతాజ్ఞానస్యానుమితిహేతుత్వే ధూమాభావవాన్ పక్ష ఇత్యసిద్ధిగ్రహదశాయామపి సాధ్య ధూమాదివ్యాపకతాజ్ఞానాదప్యనుమిత్యాపత్తేశ్చ । అసమానప్రకారతయా ధూమాభావవాన్ పక్ష ఇ

త్యాద్యైక్య ప్రత్యాయనేచ్ఛయా వ్యాప్త్యైక్యం కథితమితి భావః * రాసభాదీతి * రాసభో వహ్నివ్యాప్య ఇతి వ్యవహారాపత్తిస్తు నాస్తి తత్ర సమభివ్యాహృతపదార్థతావచ్ఛేదకత్వోపలక్షిత ధర్మావచ్ఛిన్నవ్యాపకతాయా ఏవ భానోపగమాత్ రాసభే ప్రకారాన్తరేణైవాతిప్రసంగవారణాత్ ॥ వస్తుతస్త్విత్యాది కల్పవైయర్థ్యం శంకతే * అథేతి * బాధగ్రహాభావే ఇష్టాపత్తిస్సంకరతయా హేతుతావచ్ఛేదక ధర్మితావచ్ఛేదకకత్వం న దేయమిత్యత్రా * కేవలేతి * నాయం పూర్వపక్షః కింతు సిద్ధాంత ఇత్యాశయః ।

త్యాదిబుద్ధౌ ధూమవృత్తిసామానాధికరణ్యవత్త్వాత్ పక్ష ఇత్యాదిజ్ఞానావిరోధి త్వాదితి చేత్ సత్యం ॥ధూమత్వాదిమతి సామానాధికరణ్య మిత్యస్యధూమత్వా దివిశిష్టవిశేషణతాపన్నం సామానాధికరణ్యమిత్యర్థః । నతు ధూమాదివృత్తి త్వవిశేషితం సామానాధికరణ్యమితి తథాచ ఏకధర్మివిశేషణతా పన్న ధూమత్వాదిరూపహేతుతావచ్ఛేదకసామానాధికరణ్యోభ యంవ్యాప్తిరితి పర్యవసితం । కారణంచ ధూమవ్యాపకవహ్నిసమానాధికరణ ధూమవాన్ పర్వత ఇత్యాదిరేవ పరామర్శః. తావతైవోక్తోభయస్య హేతువిశే షణతయాऽనుమితిజనకజ్ఞాన విషయత్వరూపవ్యాప్తిత్వనిర్వాహః॥ ద్వితీయపక్షే చ ధూమవ్యాపకవహ్నిసమానాధికరణవృత్తి ధూమత్వవద్ధూమవాన్ పర్వతఇ తిజ్ఞానం హేతుః నతు స్వరూపతో ధూమత్వప్రకారకం తాదృశధూమత్వవ త్త్వాన్ పక్షఇత్యాకారకం తాదృశజ్ఞానస్య ధూమాభావవాన్ పక్షఇత్యాకారక ధూమత్వత్వాద్యప్రకారకాసిద్ధిజ్ఞానా ప్రతిబధ్యత్వాత్. ఏతన్మతేచ హేతుతావ చ్ఛేదకవృత్త్యసాధారణధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యసమానాధికరణావృత్తిత్వమేవవి రోధః నతు హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యాసామానాధికరణ్యం ।ఉపదర్శిత జ్ఞానస్య హేతుతావచ్ఛేదకం ధర్మితావచ్ఛేదకీకృత్య సాధ్యసామానాధికరణ్యా నవగాహితయా తథావిధవిరోధజ్ఞానాప్రతిబధ్యత్వాత్ ॥ యదివిరోధస్యానుమి త్యంప్రతిసాక్షాద్విరోధితయా హేత్వాభాసత్వ ముపపాదయితుం శక్యతే తదాస మానాధికరణవృత్తిత్వాంశే నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకం సమానాధికరణవృత్తిమ

---

* సత్యమితి * గౌరవభయేన యథాశ్రుత దీధిత్యర్థం పరిత్యజతి * నత్వితి* * ఏకధర్మివిశేషణతాపన్నేతి * ధర్మితావచ్ఛేదక ప్రకారభావాపన్నేత్య ర్థః రాసభోవహ్నివ్యాప్యఇతి వ్యవహారవారణం(ప్రా.)గ్వత్ ॥ నన్వేవంహే తుతావచ్ఛేదకవిషయతాయా హేతుతావచ్ఛేదకోటిప్రవేశేపి మణికారాణాం తస్య వ్యాప్తిత్వాభిధానవైయర్థ్యమిత్యతః పక్షధర్మాంశే విషయతయా జ నకతావచ్ఛేదకత్వస్యైవవ్యాప్తిత్వాత్ । అవర్జనీయతామాత్రేణ తదుపపాదయ తి *తావతైవేతి* అప్రతిబధ్యత్వాదితి *అనవచ్ఛిన్నతద్ధర్మావచ్ఛిన్నవత్తాజ్ఞా నంప్రత్య నవచ్ఛిన్నతద్ధర్మావచ్ఛిన్నాభావవత్తానిశ్చయత్వేన ప్రతిబంధకతా ఘ టాద్యభావవత్తాజ్ఞానేపి జాతిత్వాదినాఘటత్వవత్తాజ్ఞానోత్పాదాత్ * ఏతన్మ తే చేతి *పూర్వమతేప్రసిద్ధస్వరూపతఏవ విరోధఇతిసూచనాయ ఏతన్మతేపి ప్రసిద్ధస్వరూపం విరోధమాలంబ్యాహ * యదీతి * సాధ్యవత్తాజ్ఞానేత సాధ్య

ర్ధూమవాన్ పర్వతఇత్యేతాదృశమపి జ్ఞానం హేతురుపేయతే । అన్యథా ధూమత్వత్వాది విషయతాయాః కారణతావచ్ఛేదక కుక్షౌ ప్రవేశే గౌరవాత్ సామానాధికరణ్య ప్రకారకత్వాపేక్షయా సమానాధికరణవృత్తిప్రకారకత్వస్య గురుత్వేపి సామాన్యప్రత్యాసత్తిత్వే విశిష్టపరామర్శనిర్వాహానురోధేన తేన రూపేణ హేతుతాయా అవశ్యాభ్యుపగమాత్ ॥ (కేచిత్తు ॥ ధూమవ్యాపకవహ్నిసామానాధికరణధూమీయవద్ధూమవాన్పర్వతఇత్యాకారకజ్ఞానమేవానుమితిహేతుః యథాశ్రుతస్య హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావరూపస్య విరోధస్య హేత్వాభాసత్వేన ధూమీయత్వేనైవ ధూమత్వప్రవేశేనచ లాఘవాత్ । తథాచ విశిష్యాధేయతాసంబంధేన ధూమప్రకారతానిరూపితధూమత్వప్రకారతానిరూపిత ధూమప్రకారతానిరూపకనిశ్చయత్వేనైవ హేతుత్వం తేనద్రవ్యత్వాది వ్యుదాసఇత్యాహుః ✱ఆద్యా✱ హేతుతావచ్ఛేదకధర్మసహితసాధ్యసామానాధికరణ్యరూపా ✱ భిన్నేతి ✱ ప్రతిధూమాదికమిత్యాదిః ✱ ద్వితీయా ✱ సాధ్యసామానాధికరణవృత్తిహేతుతావచ్ఛేదకరూపా ✱ అభిన్నా ✱ సర్వధూమాదిసాధారణీఅనుగతరూపావచ్ఛిన్ననానావ్యక్తిదండాదివిశిష్టహేతుకస్థలేపి పరంపరాసంబద్ధదండత్వాద్యఖండధర్మ ఏవ హేతుతావచ్ఛేదకతయోపగంతవ్య ఇతిభావః । యద్యపి సాధ్యసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకరూప వక్ష్యమాణవ్యాప్త్యభిప్రాయేణాపి ఏకైవహీత్యాదిగ్రంథఃసంగచ్ఛతే । తథాపిస్వయంతత్రస్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వప్రవేశేనస్య ఖండనీయతయా స్వవిశిష్టాధికరణావృత్తియావత్సాధ్యసమానాధికరణకత్వరూపపారిభాషికావచ్ఛేదకత్వస్యైవవివక్షితత్వాత్ ।

వదవృత్తిత్వగ్రహవిశిష్టతద్వృత్తిత్వాగ్రహస్యైవ తద్వృత్తిత్వాగ్రహవిశిష్ట విరోధస్యాపి ప్రతిబంధకత్వాదితిభావః ఏతదేవ సాధ్యాభావవ్యాప్యవత్తాగ్రహవిధయానుమితివిరోధిత్వమంగీక్రియతే । హేత్వాభాసత్వం యద్విషయకత్వంప్రకృతానుమితి ప్రతిబంధకతాశూన్యపక్షధర్మజ్ఞాన కాలీనజ్ఞానావృత్తీతి తల్లక్షణం । జగదీశోక్తంద్వితీయపక్షే వ్యాప్తిభేదాత్మకం దూషణముద్ధరతి । ✱ అనుగతేతి ✱ మూలాదేరితి✱ అగ్రావచ్ఛేదేన సంయోగాభావరూపబాధనిశ్చయదశాయామవచ్ఛేదకయోర్వస్తునోర్భేదాదిత్యనేనానతిరిక్తవృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదకత్వభానస్థలఏవతథావిధకార్యకారణభావోక్తేర్యదీత్యుక్తం✱ సాధ్యస్యేతి✱పక్షేసాధ్యంనస్యాత్తదాసాధనంనస్యాదితివిషయపరిశోధకతర్క ఏవవిపర్యయానుమానేపక్షేసా

వక్షణీయతయా ఏతదపేక్షయా తాదృశవ్యాప్తిర్గురుశరీరేతి కథంచిదీదృశవ్యా
ప్తేరైక్యోపపత్తిసంభవేన తజ్జ్ఞానమనుమితి హేతురిత్యేతాదృశవ్యాప్తైరైక్యము
పపాదితం ॥ మిశ్రాదిమతమవలంబ్య ప్రతియోగ్యసమానాధికరణపదప్రయో
జనమాహ * అయం కపిసంయోగీతి * అథైతద్వృక్షత్వాదేరవ్యాప్యవృత్తికపి
సంయోగాదివ్యాప్యత్వేపి కపిసంయోగాద్యనవచ్ఛేదకమూలాదేః పక్షతావచ్ఛే
దకత్వే తదవచ్ఛేదేనాపి ఏతద్వృక్షాదౌ కపిసంయోగాదేః సిద్ధిప్రసంగః ॥
నచేష్టాపత్తిః। సల్లింగపరామర్శస్య భ్రమానుమిత్యజనకత్వనియమాత్। నచ త
దవచ్ఛేదేన హేతుమత్తాజ్ఞానస్య తదవచ్ఛేదేన సాధ్యానుమితి హేతుత్వాదేత
ద్వృక్షత్వాదిరూపవ్యాప్యవృత్తిహేతోశ్చ కించిదవచ్ఛేదేనావృత్తేర్నాతిప్ర
సంగ ఇతివాచ్యం ॥ యది స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వావగాహిన్యామ
నుమితావపి తాదృశహేతుమత్తాజ్ఞానత్వేన హేతుత్వముపేయతే ॥ తథాపి తు
ల్యయుక్త్యా ఏతద్వృక్షత్వాదేరివ మూలాద్యవచ్ఛిన్నసంయోగాదివిశేషస్యాపిక
పిసంయోగాదివ్యాప్యతయా తేన హేతునామూలాద్యవచ్ఛేదేన కపిసంయోగా
ద్యనుమితేర్నిష్ప్రత్యూహత్వాదితి చేత్ ॥ అత్రోపాధ్యాయాః॥ సాధ్యస్య పక్షతా
వచ్ఛేదకసామానాధికరణ్యం వినావ్యాప్యస్య పక్షధర్మత్వమనుపపన్నమితి పక్షధ
ర్మతాబలాత్పక్షతావచ్ఛేదకసామానాధికరణ్యమేవ సాధ్యే సిద్ధ్యతి నతు తదవచ్ఛే
ద్యత్వమపి ప్రమాణాభావాదితి తాదృశానుమితేరప్రామాణికతయా తత్ర ప
రామర్శహేతుతాకల్పనమేవ నాస్తీతి న తథాపత్తిరితి సమాదధిరే॥ మిశ్రాదయ
స్తు బాధానవతారే మూలాద్యవచ్ఛేదేన కపిసంయోగాదిసిద్ధిరిష్టైవేతి వదంతి। ఏత
త్తత్త్వం గ్రంథకృతా హేత్వాభాసే వక్ష్యతే ॥ ప్రాచీనసిద్ధవ్యాప్తిస్థలందూ
షయితుముపన్యస్యతి *యత్త్వితి* తత్ * అసమానాధికరణాంతం॥ నను ద్రవ్యే
సంయోగత్వావచ్ఛిన్నాభావసత్త్వేపి అవచ్ఛేదకగర్భోక్తలక్షణావ్యాప్తిః ప్రస
జ్యతే తదేవ న। వృక్షాదౌ సంయోగానవచ్ఛేదకభాగాప్రసిద్ధ్యా తత్సామాన్యా
భావావచ్ఛేదకస్య దుర్లభత్వాదిత్యత ఆహ * సంయోగస్యేతి * వృక్షత్వా
వచ్ఛేదేనేతి * వృక్షత్వాదేః ప్రత్యేకం సకలసంయోగాతిప్రసక్తత్వాత్ ॥

ధ్యభాసకః నతు పక్షతావచ్ఛేదకా-వచ్ఛేదకత్వభాసకమపి కించిదస్తి నహి సాధ్య
స్య స్వరూప సంబన్ధరూపపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛేద్యత్వం వినా హేతోస్తాదృశప
క్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛేద్యత్వమనుపపన్నమిత్యనుపపత్తిజ్ఞానం సంభవతి । ద్రవ్య
త్వాదిసాధ్యకస్య శాఖావచ్ఛిన్నసంయోగాదౌ గతత్వాత్ *సకలసంయోగాతిప్ర

తస్య సంయోగావచ్ఛేదకత్వాసంభవాత్. ఆకాశాదిసంయోగస్యాపి యావద్వృక్షవృత్తిరేకస్యాభావాద్వృక్షత్వే తత్సంయోగానతిప్రసక్తత్వాసంభవాదితిభావః ॥ నను వృక్షత్వావచ్ఛేదేన వృక్షాదౌ సంయోగసామాన్యాభావసత్వే వృక్షే సంయోగో నాస్తీత్యాదిప్రత్యక్షాపత్తిరిత్యతఆహ * తత్రచేతి * అతీంద్రియస్యేతి * అతీంద్రియప్రతియోగికతయా సంయోగసామాన్యాభావస్యాతీంద్రియత్వమితిభావః । నను సంయోగసామాన్యాభావస్య వృక్షేసత్వే మహదుద్భూతరూపవన్మాత్రసమవేతసంయోగసామాన్యాభావో ప్యావశ్యకః తద్వ్యాప్యధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్య తద్ధర్మావచ్ఛిన్నాభావనియతత్వాదితి యోగ్యమాత్రప్రతియోగికోయమభావః కథంనవృక్షే సాక్షాత్క్రియతఇత్యతఆహ * పరితఇతి *

సక్తత్వాదితి * తత్తత్సంయోగానవచ్ఛేదకత్వాదిత్యర్థః । తథాచ సంయోగసామాన్యానవచ్ఛేదకతయా తదభావావచ్ఛేదకత్వముక్తం । యద్వాయదవచ్ఛేదేన యస్సంయోగోజాయతే సతత్రాపిజాయతఇతి గుణాదీధితిమతే అవయవానాంస్వసమవేతసంయోగానతిప్రసక్తిస్తాదాత్మ్యసంబంధేన సంభవతి । సైవ తత్ర స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకతానియామికా । వృక్షత్వేచ స్వసమవేతసంయోగాప్రసిద్ధ్యా తదతిప్రసక్తిస్సంయోగసామాన్యాభావావచ్ఛేదకత్వనియామికేతి ॥ ఏతేనానతిప్రసక్తత్వం నశాఖాదేస్సమవాయావచ్ఛిన్నతత్తత్సంయోగాభావవతి వృక్షాదౌ సమవేతత్వసంబంధేన సత్వాత్ । ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యవిశిష్టవత్త్వాదృశాభావఘటితస్య మూలాదిసాధారణ్యాత్ । నచావచ్ఛేదకతాసంబంధావచ్ఛిన్న తదభావవతి తాదాత్మ్యసంబంధేనాసంబద్ధత్వాత్తథాత్వం । ఇదానీమవచ్ఛేదకతాయాఏవాసిద్ధేరితినచోద్యం ॥ యావద్వృక్షవృత్తిత్వం ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాఘటిత తత్తద్వృక్షత్వావ్యాపకం । తథాచ వృక్షత్వవ్యాపకత్వం సుతరామేవ నేతిభావః । జగదీశేనాన్యత్ర అతీంద్రియసంయోగసత్వేపి సంయోగసామాన్యాభావస్యాతీంద్రియత్వోపపత్తేస్తత్రేతి వైయ్యర్థ్యమతస్తత్రేత్యస్య సంయోగసామాన్యాభావఇత్యర్థః । తతశ్చ ప్రతియోగితాసంబంధేనేతి పూరితం తత్కిమర్థం తత్రేత్యస్య సంయోగసామాన్యాభావత్వేనాభ్యుపగతేత్యర్థాత్. ఏవంచాపాదకసద్భావఉక్తః * నియతత్వాత్ * వ్యాపకత్వాత్ యావత్ప్రతియోగియోగ్యతాయాఏవ ప్రత్యక్షప్రయోజకత్వ

యద్వా ప్రతియోగితావచ్ఛేదకయోగ్యత్వస్య తంత్రత్వేత్యాహ * పరితఇతి * ప్రతియోగ్యుపలబ్ధేర్వ్యభిన్నావచ్ఛేదేన అభావగ్రహం ప్రతి విరోధిజ్ఞానముద్రయా ప్రతిబంధకత్వం నసంభవతీతి తస్య దోషత్వకథనం దోషవిధయా ప్రతిబన్ధకత్వలాభాయ ॥ అథ యత్ర సంయోగావిషయకమేవ ఉపనీతభానాద్యాత్మకం వృక్షాదిరూపాధికరణజ్ఞానం తదగ్రిమక్షణే వృక్షాదౌ తాదృశసంయోగసామాన్యాభావగ్రహప్రసంగః. తాదృశదోషస్య ప్రాగసత్వాత్ । ఏవం వృక్షేన సంయోగఇత్యాది లౌకికప్రత్యక్షస్యాలీకతయా తత్ర తాదృశప్రతిబంధకత్వకల్పనమేవాశక్యమితిచేన్న ॥వృక్షాదౌ సంయోగసామాన్యాభావలౌకికప్రత్యక్షస్యాప్రసిద్ధత్వేపి గుణాదౌ తత్ప్రసిద్ధ్యాఽధికరణీయవిషయతాసంబంధేనాభావలౌకికత్వావచ్ఛిన్నంప్రతి స్వవిషయసంయోగవత్త్వసంబంధేన ప్రత్యక్ష

మనురుధ్యాహ * యద్వేతి * విరోధిజ్ఞానముద్రయేతి * బాధనిశ్చయజ్ఞానముద్రయేత్యర్థః. అవ్యాప్యవృత్తిస్థలే అవచ్ఛేదకమంతర్భావ్యైవ బాధజ్ఞానస్య ప్రతిబంధకతయా సంయోగతత్సామాన్యాభావయోరేకావచ్ఛేదకాసంభవాత్తథా ప్రతిబంధకత్వం నసంభవతీతి దోషాదిత్యుక్తమిత్యర్థః. దోషప్రతిబంధకత్వం సంయోగసామాన్యాభావస్య లౌకికప్రత్యక్షం దుర్వారమిత్యాశంకతే॥ * అథేతి * సంయోగవిషయకమితిపాఠః । సంయోగజ్ఞానస్య తదభావప్రత్యక్షకారణస్యావశ్యకత్వే లౌకికసన్నికర్షసత్వే సంయోగోపలబ్ధిసంభవాల్లౌకికప్రత్యక్షస్య నియమతస్తద్యోగ్యగుణవిషయకతయాచ ప్రతిబంధకసత్వం దుర్వారమిత్యుపనీతభానానుధావనం ॥ నచ విశేషణతాసంబంధేనాభావభానే ఆపాదనీయే కార్యకాలె సంయుక్తసమవాయిసంబంధేన సంయోగభానం దుర్వారం. సంయోగసామాన్యాభావవిశేష్యకలౌకికప్రత్యక్షసామాగ్ర్యవిరోధిత్వాన్నదోషఇతితు నసత్. తథాసతి వృక్షచక్షుస్సంయోగస్యావశ్యకత్వాపత్తేరితి వాచ్యం ॥ సన్నికృష్టాధికరణాంతరీయసన్నికర్షేణ వృక్షేతదాపాదనాత్ ॥ యత్రాధికరణే సన్నికర్షస్తత్ర దోషసత్వాద్గ్రహే వృక్షే తదాపాదనసంభవాత్తదధికరణఘటితసన్నికర్షత్వేన హేతుతాయాస్స్వలక్షణఏవ నిరాకరణాత్ ॥ ద్రవ్యే సంయోగసామాన్యాభావోపగమేపి తత్ప్రత్యక్షాపత్తిరేవ నసంగచ్ఛతే ॥ ఆపాదకాభావాత్ తత్సామగ్ర్యస్తు నాపాదకతాసంభవః ॥ తత్ప్రత్యక్షాప్రసిద్ధ్యా సంయుక్తవిశేషణతాయా అన్యథాసిద్ధతయాతత్సామగ్ర్యాః

త్వేన ప్రతిబంధకత్వకల్పనాత్. సర్వత్ర ద్రవ్యేఽంతత ఈశ్వరీయప్రత్యక్షస్యై
వ సర్వదా తాదృశసంబంధేనసత్త్వేనా తిప్రసంగవిరహాత్ ॥ ఇదమాపాతతః ॥
ద్రవ్యరూపాధికరణవిషయకసంయోగాభావవిషయకప్రత్యక్షస్య కదాచిదప్యను
దయేన తాదృశప్రత్యక్షసామగ్ర్యేవాకల్పనేన ఆపాదకాభావాదేవాతిప్రసం
గవారణసంభవేన తాదృశప్రతిబంధకతాకల్పనస్యాయుక్తత్వాత్ । కథంచిదాప
త్తిసంభవేపి తాదాత్మ్యసంబంధేన ద్రవ్యత్వేనైవ తాదృశసంబంధేనసంయోగా
భావలౌకికప్రత్యక్షంప్రతి ప్రతిబంధకత్వౌచిత్యాత్ * మానాభావాదితి * లౌ
కికప్రత్యక్షస్య యోగ్యానుపలబ్ధివిరహేణాసంభవాదుపనీతభానస్య సంయోగా
భావో వృక్షావృత్తిరిత్యాకారకవిపరీతవిషయకస్యాప్యుపనయవశేన సంభవాత్.
వినిగమనావిరహాదేకతరస్య ప్రామాణ్యాసిద్ధేః। శబ్దస్యాఽఽప్తోక్తత్వాసిద్ధ్యా
తదవ్యవస్థాపకత్వాత్ । అనుమానస్యచ లింగాభావేనాసంభవాదితిభావః । న
చ వృక్షాదౌ యావత్సంయోగవిశేషాభావానాముభయసిద్ధతయా తత ఏవ హే
తోస్తత్ర ప్రత్యక్షస్యాపి తత్సామాన్యాభావస్య సిద్ధిర్నిష్ప్రత్యూహైవేతి శం
కాం నిరస్యతి * నచేత్యాదినా * యః సంయోగియావద్విశేషాభావవాన్
స సంయోగసామాన్యాభావవానితి వ్యాప్తేరేవాగ్రే వ్యర్థవిశేషణత్వాప్ర
యోజకత్వాదిదోషేణ నిరాకరణీయతయా ప్రథమతస్సామాన్యముఖీం వ్యాప్తిం
అనుమానోపష్టంభకతయావర్ణయతి * యోయదీయేతి * యద్ధర్మాశ్రయస్యయా
వద్విశేషాభావవాన్ యస్సతద్ధర్మావచ్ఛిన్నాభావవానిత్యర్థః । సంయోగత్వా
శ్రయస్య విశేషధర్మావచ్ఛిన్నాభావకూటం వృక్షాదౌ వర్తత ఇతి తత్రోక్తవ్యా
ప్తేస్సంయోగత్వావచ్ఛిన్నాభావసిద్ధిః । ప్రతియోగినోఽన్యత్రవృత్తిత్వేన నివేశే

వాసిద్ధత్వాశయేన దోషప్రతిబంధకతాం దూషయతి * ఇదమాపాతత ఇతి *
వృక్షరూపాదౌ సంయోగసామాన్యాభావప్రత్యక్షానురోధేన సంయుక్తస
మవేతవిశేషణతాయా ఆవశ్యకత్వేన తథా వృక్షేపి తత్ప్రత్యక్షాపత్తిసంభవః చ
క్షుస్సంయుక్తో వృక్షావయవః తత్సమవేతవృక్షవిశేషణతాసంభవాదిత్యాశయే
న కథంచిదితి * ద్రవ్యత్వేనైవేతి * తథాచ ప్రతియోగ్యుపలబ్ధేర్దోషత్వే మ
హాగౌరవమితి దీధితికృతాముపరికటాక్షః * యోగ్యానుపలబ్ధీతి * ప్రతియో
గ్యుపలంభస్యేష్టత్వేనాపాదనాసంభవాదితిభావః ॥ వ్యాప్యధర్మావచ్ఛిన్నాత్మ
కానేకవిశేషపదార్థఘటకధర్మే నిష్ఠత్వలాభాయ యద్ధర్మాశ్రయస్యేతివివరణం
* ప్రతియోగినోఽన్యత్రవృత్తిత్వేననివేశే * యన్నిష్ఠవిశేషధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియో

సంయోగవృత్తికపిసంయోగత్వాదిరూపసామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నాభావమాదాయ సిద్ధసాధనంస్యాదితి ధర్మస్యయత్రవతత్త్వేనోపాదానం।సంయోగాదిసంబంధావచ్ఛిన్నసంయోగత్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయ సిద్ధసాధనవారణాయ సమవాయసమ్బంధావచ్ఛిన్నాభావఏవ సాధనీయః। అన్వయసంబంధావచ్ఛిన్నవిశేషాభావకూటస్య తత్సంబంధావచ్ఛిన్నసామాన్యాభావవ్యభిచారిత్వేని సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నవిశేషాభావకూటస్యాపి తత్సంబంధావచ్ఛిన్నసామాన్యాభావవ్యభిచారిత్వం తుల్యన్యాయేన సంభావ్యేతేతి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధానామ

గితాకయావదభావవాన్య స్సతన్నిష్ఠసామాన్యతద్ధర్మావచ్ఛిన్నాభావవానితి నివేశే * అన్యేతి * హేతుఘటకవిశేషాభావప్రతియోగితాయాం సంబంధావచ్ఛిన్నత్వానివెశె సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నఘటీయవిశేషాభావకూటె సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నఘటసామాన్యాభావవ్యభిచారిత్వసత్వేన సమవాయసంబన్ధావచ్ఛిన్నఘటీయవిశేషాభావకూటేపి తద్వ్యభిచారిత్వసంభావనా స్యాత్ ॥ సంయోగసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న విశేషాభావకూటత్వస్య తాదృశవ్యభిచారిత్వతదభావరూపకోటిద్వయసమానాధికరణత్వాదితి సంబంధైక్యం వివక్షణీయమిత్యర్థః ॥ తథాచ తత్సంబంధావచ్ఛిన్నవిశేషాభావకూటే తత్సంబంధావచ్ఛిన్నసామాన్యాభావవ్యభిచారిత్వం నసంభవతీతిభావః ॥ నచ కూటఘటకప్రత్యేకతత్సంబంధావచ్ఛిన్న విశేషాభావే తద్వ్యభిచారిత్వసంభవఇతివాచ్యం ॥ కూటత్వ పర్యాప్త్యధికరణస్యాతథాత్వాత్ ॥ నచైవం సంయోగసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న తత్తద్ఘటాభావకూటతాపన్నస్య సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నఘటాభావవ్యభిచారాదుక్తయోజనాసంగతిరితివాచ్యం ॥ సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నతదభావకూటసంయోగసంబంధావచ్ఛిన్న తదభావకూటాన్యతరత్వావచ్ఛిన్నస్య వ్యభిచారసమ్భవాత్ ॥ యద్వా యత్కించిత్సంబంధావచ్ఛిన్నాభావకూటం సంబంధసామాన్యావచ్ఛిన్నాభావకూటంవేతి వితర్క్య ప్రథమపక్షే యత్కించిచ్ఛబ్దేన సంయోగోపాదానాద్యథా వ్యభిచారస్తథా తేన సమవాయోపాదానాద్వ్యభిచారస్సంభావ్యేతేత్యర్థః ॥ ద్వితీయపక్షేతు నకోపి సంబంధోనివిష్టస్స్యాత్ ॥ తథాచ కూటసంకోచార్థమేవ సంబంధైక్యం ॥ తథాసతి సంబంధాప్రవేశేపి సామాన్యతో వ్యాప్తిత్వసిద్ధిః॥అన్యథా యత్రసమవాయావచ్ఛిన్నఘటసామాన్యాభావోపక్షితిస్తత్సంబంధావచ్ఛిన్నతత్తద్ఘటాభా

పి యత్త్వతత్త్వేన వ్యాప్త్యావంతర్భావః ॥ అతఏవ సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నయావద్విశేషాభావహేతునా తత్సంబంధావచ్ఛిన్నసంయోగసామాన్యాభావసిద్ధిః । యద్ధర్మాశ్రయవిశేషాభావశ్చ ఉభయావృత్తియద్ధర్మసమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావః. అతస్సంయోగత్వాద్యపేక్షయా వృక్షవృత్తిసంయోగత్వాదేర్విశేషధర్మత్వేపి సంయోగసామాన్యాభావం వృక్షాదావనభ్యుపగచ్ఛతామవయవవిశేషరూపావచ్ఛేదక దుర్భిక్షేణ వృక్షవృత్తిసంయోగత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య వృక్షాదావనభ్యుపగమేపిచ నసందిగ్ధాసిద్ధిః. వృక్షవృత్తిసంయోగత్వాదీనాముభయవృత్తిత్వేన తదవచ్ఛిన్నాభావవ్యావృత్తేః । నచ హేతావుభయా

వమాత్రోపస్థితిశ్చ యత్రవా సంయోగావచ్ఛిన్నఘటాభావోపస్థితిః తత్సంబంధావచ్ఛిన్న యావత్తద్ఘటాభావోపస్థితిశ్చ తత్ర వ్యాప్తిగ్రహవిరహదశాయాం ప్రతిబంధానుపపత్తేః । తత్సంయోగాభావాఏవ మానమితిగ్రంథాత్సర్వేషామేవతేషాం హేతుత్వం ప్రతీయతే। యత్ర కైశ్చిత్కాలికసంబంధస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వనిర్వాహకత్వం నోపేయతే । తన్మతే వృక్షేస్వరూపాసిద్ధిః । సిద్ధాంతమతేచ మహాకూటస్య హేతుత్వం ప్రతీయతే. ఇత్యతః సామాన్యతోవ్యాప్త్యనుసారేణ సంకుచితం కూటం హేతుత్వేన దర్శయతి * అతఏవేతి * ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధానాం యత్త్వతత్త్వేన నివేశాదేవ ॥ నను విశేషపదార్థః స్వన్యూనవృత్తిధర్మవాన్ ॥ తథాచ సత్త్వగుణత్వాదికమాదాయ స్వరూపాసిద్ధ్యసత్వాదుభయావృత్తిత్వంవ్యర్థమిత్యతఆహ * అతఇతి * ననుయద్ధర్మవ్యాప్యధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక యావదభావోహేతుః ॥ వ్యాప్తిశ్చ యద్ధర్మవదన్యావృత్తిత్వేసతి యద్ధర్మభిన్నత్వం తేన గురుధర్మం వృక్షవృత్తిసంయోగత్వాదికంచాదాయ నదోషః । విశిష్టశుద్ధయోరైక్యాత్ । నచ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకజాతిత్వాదికమాదాయ దోషఇతివాచ్యం । వ్యాప్తిశరీరే సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధస్య సమవాయత్వేనైవ నివేశాదితిచేన్న । తత్ర యతద్భ్యాం స్వరూపసంబంధనివేశే నిత్యరూపాదివ్యాప్య ధర్మావచ్ఛిన్నసంయోగసంబధావచ్ఛిన్న యావదభావేషు గురుభూతతదవచ్ఛిన్నాభావాప్రసిద్ధ్యాచ సాధ్యసామాన్యవ్యాప్తిభంగస్యాస్యదిత్యాశయాత్ * సందిగ్ధాసిద్ధిరితి * సాధ్యతుల్యస్యాస్య సందిగ్ధత్వాత్ । యావదభావస్యైవ హేతుత్వేపి సంయోగత్వసమానాధికరణోభయావృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వం స్వసమనియత యావదభావత్వపరిచాయకమేవ

వృత్తిత్వవిశేషణస్యాసిద్ధివారకత్వేపి వ్యభిచారావారకతయా వైయర్థ్యం. యావత్త్వస్య ధీవిశేషవిషయత్వరూపస్య పరిచాయకమేవ తాదృశ ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వం నతుహేతుప్రవిష్టమితితునసత్ । తథాసతి యత్తత్పదార్థస్య హేతుసాధ్యశరీరాప్రవేశేనసామాన్యవ్యాప్తిత్వానుపపత్తేరితివాచ్యం। యావత్పదస్య వ్యాపకత్వార్థకతయా తద్ధర్మసమానాధికరణోభయావృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నాభావత్వ నిరూపితాయాఆధేయత్వ సంబంధావచ్ఛిన్నవ్యాపకతాయా ఏవహేతుతయా విశేషధర్మవ్యాపకత్వాఘటకాభావాంతరస్యైవచ సామాన్యధర్మవ్యాపకతాఘటకతయా వైయర్థ్యానవకాశాత్ । నచతాదృశాభావత్వవ్యాపకత్వం తాదృశాభావత్వవన్నిష్ఠభేదప్రతియోగితాయామాధేయతాసంబన్ధేనానవచ్ఛేదకత్వం ఏవంచసంయోగ విశేషాభావానాం సర్వేషామేవ సర్వాధికరణవృత్తితయా తన్నిష్ఠభేద ప్రతియోగితాయాం ఆధేయతాసంబన్ధేనావచ్ఛేదక మధికరణమప్రసిద్ధమితి తదనవచ్ఛేదకత్వరూపహేత్వప్రసిద్ధిరితివాచ్యం। ఆధేయతాసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాసంబన్ధేన

రూపం । ఏవంచతస్య హేతుశరీరేఽప్రవిష్టతయైవ నవైయర్థ్యం ప్రసజ్యతఇతి సమాధానమపి దూషయతి * యావత్త్వేతి * అత్ర తత్తద్ఘటాభావత్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితానిరూపితాధేయతాసంబంధావచ్ఛిన్నానవచ్ఛేదకత్వం తత్తద్ఘటాద్యభావత్వస్య వ్యాపకత్వం ద్రవ్యాదేగక్షతం నతత్సంయోగత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావస్యేత్యాహ * ఏవంచేతి * అప్రసిద్ధమితి * నను సంయోగవిశేషాభావే ఆధేయతాసంబంధేన వృక్షవిశిష్టధ్వంసభేదసంభవాత్ న తదప్రసిద్ధిః । నచ తదభావప్రసిద్ధిః । పర్యాప్తిసంబంధావచ్ఛిన్న తాదృశవచ్ఛేదకత్వాభావస్య వివక్షణీయతయావృక్షధ్వంసోభయావచ్ఛేదేనావచ్ఛేదకత్వస్య సత్వేన కేవలవృక్షత్వావచ్ఛేదేన తదభావసత్వాత్ ॥ నచాధేయతాసంబంధకాలికసంబంధాభ్యాంవృక్షవిశిష్టతద్భేదమాదాయ వృక్షత్వావచ్ఛేదేన తాదృశావచ్ఛేదకత్వసంభవఇతివాచ్యం । ఆధేయతాసంబంధాతిరిక్తసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వానిరూపకత్వేన ప్రతియోగితాయావివక్షణీయత్వాదితిచేత్ ॥తర్హితాదృశావచ్ఛేదకాప్రసిద్ధేర్దుర్వారత్వాత్ । వృక్షవిశిష్టధ్వంసభేదస్యాపి దుర్వారత్వాత్ । ఏవం పర్యాప్తివ్యాప్యవృత్తిత్వమతే ధ్వంసత్వవిశిష్టవృక్షవద్భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాసంభవాత్తదభావప్రసిద్ధ్యర్థం వైశిష్ట్యానవచ్ఛిన్నావచ్ఛే

ప్రతియోగితాయా అభావస్యైవ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్థానేనినివేశనీయత్వాత్। ఉక్తస్థలే వ్యధికరణతాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నాభావప్రసిద్ధిసౌలభ్యాత్. యద్ధర్మసమానాధికరణేత్యత్ర ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేన ధర్మోవిశేషణీయః. తేన కంబుగ్రీవాదిమత్త్వాది వ్యాప్యధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకయావదభావవతః తద్ధర్మావచ్ఛిన్నాభావాప్రసిద్ధ్యాతాదృశాభావవత్త్వాసంభవేపి నక్షతిః। నచభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకవాచ్యత్వఘటాద్యన్యతరత్వాది వ్యాప్యధర్మావచ్ఛిన్న సంయోగాదిసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకయావదభావవతః తద్రూపావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావవత్త్వాసంభవాత్

దకత్వం వివక్షణీయం। తథాచ ప్రసిద్ధిరేవేతి। నచసంయోగప్రతియోగికాభావాన్యత్వ విశిష్టవృక్షవద్భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః పర్యాప్తిసంబంధేనాభావశ్శుద్ధవృక్షేసులభః తత్ప్రతియోగితాయా ఆధేయతాన్య సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వానిరూపకత్వాత్. ప్రయోజనాభావేన వైశిష్ట్యానవచ్ఛిన్నత్వానివేశాదితివాచ్యం। యత్ర విశిష్టస్యావచ్ఛేదకతా తత్ర విశిష్టనిరూపితసంబంధస్యావచ్ఛేదకతాఘటకతయాశుద్ధాధేయతాసంబన్ధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వాప్రసిద్ధేః. ఆవశ్యకంచాధేయతాయాంశుద్ధత్వనివేశనం। అన్యథా ఆధేయతావిశేష సంబంధేన వృక్షవద్భేదమాదాయస్వరూపాసిద్ధ్యాపత్తేః. పరంతు విశిష్టస్యావచ్ఛేదకతాస్థలే విలక్షణసంబంధస్యావచ్ఛేదకతాఘటకత్వమతేపి తత్సంయోగాభావాన్యత్వ వృక్షోభయవద్భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః శుద్ధాధేయతాసంబంధావచ్ఛిన్నాయాః నిరుక్తోభయపర్యాప్తాయాః ప్రసిద్ధిమాదాయశుద్ధవృక్షేతత్పర్యాప్తివిరహసత్త్వేన కథంతాదృశభేదప్రతియోగిత్వాభావస్య హేతుత్వంపరిత్యక్తం। తస్మాత్పర్యాప్తివ్యాప్యవృత్తితాపత్తేరేతద్వర్ణనం నసంభవతీతి వ్యధికరణసంబంధేనతాదృశప్రతియోగిత్వాభావస్య హేతుత్వానుధావనమితినిగూఢాభిప్రాయః। నచతత్రాపి సంయోగప్రతియోగికాభావాన్యత్వవిశిష్టవృక్షవద్భేదమాదాయతాదృశప్రతియోగిత్వాభావోవృక్షేస్వరూపాసిద్ధఇతివాచ్యం వైశిష్ట్యానవచ్ఛిన్నస్యాధేయతా సంబధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వస్యైవ తాదృశహేతురూపాభావాప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ సంబంధత్వాత్ । అత్రవృక్షవృత్తిసంయోగాభావాన్యత్వ విశిష్టభేదవారణాయాధేయతాసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం ఆధేయతాసంబంధాన్యసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వా నిరూపితప్రతియోగితా

వ్యభిచారః॥వాచ్యత్వాదేః సంయోగాదినాఽవృత్తిత్వాత్తేనసంబంధేన ఘటాదేరేవ తాదృశాభావవిరోధితయా ఘటత్వాదేరేవ తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ సంభవేన గురోరన్యతరత్వస్య తత్ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వాదితివాచ్యం॥ వాచ్యత్వాదిసాధారణస్యాన్యతరనిష్ఠప్రతియోగిత్వస్య న్యూనవృత్తిఘటత్వాదినాఽనవచ్ఛేదాత్.అగత్యాగురుణాన్యతరత్వాదినైవతదవచ్ఛేదాత్ ॥ వస్తుతోయనిరూపితత్వంబోధ్యం * ప్రతియోగితాయాఇతి * తాదృశాభావత్వసమానాధికరణభేదనిరూపితాయాఇతి శేషః ॥ సంయోగాదిసంబంధేన తదభావోక్తౌతత్తద్రూపాభావవ్యాపకతాయాః సార్వత్రికత్వాత్ రూపసామాన్యాభావవ్యభిచారస్స్యాదతఆధేయతేత్యాది ॥ తథాచ జలపరమాణావాపుక్తసంబన్ధేన ప్రతియోగితాసత్త్వాన్నదోషః *భేదేతి* ఘటోవాచ్యత్వంవా ఘటవాచ్యత్వాన్యతరభిన్నమితి ప్రతీతివారణాయ తాదృశాన్యతరత్వస్య భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమావశ్యకం । *వ్యభిచారఇతి* నన్వత్రసాధ్యస్యాప్రసిద్ధత్వాత్కథంవ్యభిచారః నచాత్రసాధ్యాప్రసిద్ధిః వ్యభిచారపదార్థోస్త్వితివాచ్యం॥హేతూపపాదనవైయర్థ్యాత్ ఇతిచెన్న ॥ స్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావత్వసంబంధేన యద్ధర్మవత్త్వస్య సాధ్యత్వమభిప్రేత్యతదుక్తేః హేతుమతీదృశవ్యధికరణ సంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యాభావస్య కేవలాన్వయినోవ్యభిచారపదార్థత్వానపాయాత్ ॥ కేచిత్తు ॥ వ్యభిచారపదంనియమవ్యభిచారపరం । తథాచ వ్యాప్యత్వాసిద్ధౌ పర్యవసానమిత్యాహుః ॥ వ్యభిచారపదం సాధ్యాప్రసిద్ధిపరం తత్రసాధ్యస్థ తత్పదేనాన్యతరత్వస్యోపాదానకథంతాయాం హేతుస్థయత్పదేన తదుపాదానరూపబీజలాభార్థం హేతూపాదాన మిత్యప్యాహుః ॥ యాదృశప్రతియోగితాకాభావో యద్ధర్మావచ్ఛిన్న సమానాధికరణః సఏవతాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకఇతినియమమభిప్రేత్యతాదృశాన్యతరత్వస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం దూషయతి * వాచ్యత్వాదేరితి * ఘటోనాస్తీప్రతీతి మపేక్ష్యవిలక్షణాయాః వాచ్యత్వఘటాన్యతరన్నాస్తీతిప్రతీత్యావాచ్యత్వస్యాపితాదృశాభావప్రతియోగిత్వమావశ్యకం ఘటమాత్రప్రతియోగిత్వస్య వాచ్యత్వేఽవగాహనం తాదృశప్రతీతేర్భ్రమత్వంస్యాత్। పృథివీసమవేతం నాస్తీత్యాదౌతుసమవేతసామాన్యనిష్ఠప్రతియోగితైవ పృథివీసమవేతనిష్ఠత్వేనభాసతే తావతైవ తాదృశప్రతీతేః ప్రమాత్వోపపత్తిరితిసమాధత్తే *వాచ్యత్వాదీతి * ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకతలఘు

త్సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావస్య సాధ్యహేతుఘటకతా తత్సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేనైవ సామాన్యధర్మస్య విశేషణీయతయా ఉక్తసామాన్యధర్మస్య భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేపి సంయోగాదిసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకతయా తత్సంబంధావచ్ఛిన్న తదవచ్ఛిన్నాభాభావాప్రసిద్ధావపి నవ్యభిచారః. అతఏవభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకజాతిత్వాదిఘటకనిత్యత్వాదేస్సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితావచ్ఛేదక గర్భనివేశస్య గౌరవేణాసంభవేపి నజాతిత్వాదిసామాన్యధర్మఘటితహేతోర్వ్యభిచారితయా సామాన్యవ్యాప్తిభంగః॥వస్తుతస్తు॥ యద్ధర్మేణ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వవిశేషణమనుపాదేయమేవ కంబుగ్రీవాదిమత్త్వసమానాధికరణోభయావృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నాభావనిష్ఠభేదప్రతియోగితాత్వస్య ఘటత్వాదిఘటితతాదృశధర్మాపేక్షయా గురుతయా తదవచ్ఛిన్నాభావరూపవ్యాపకత్వాప్రసిద్ధేః. యద్ధర్మ ఇత్యనేన కంబుగ్రీవాదిమత్త్వరూపగురుధర్మోపాదానస్య గురుధర్మస్యాభావప్రధర్మస్యైవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వనియమాత్ । అత్రప్రతియోగితాయా వాచ్యత్వేఽపిధ్యాకంబుగ్రీవాదిమాన్నాస్తీతి ప్రతీతివత్ వాచ్యత్వఘటత్వాన్యతరన్నాస్తీతి ప్రతీతేర్భ్రమత్వేపి నక్షతిః ॥ ఘటాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాఅన్యతరత్వాంశే భానస్వీకారాదితి తథావిధాభావస్యైవాప్రామాణికత్వేనేత్యాశయేన సమాధానాంతరమాహ * వస్తుతఇతి * సంయోగ రూపే ఘటాభావాదౌచ జాతిభేదప్రత్యయవారణాయ తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోట్యా నిత్యత్వానేకసమవేతత్వనివేశఇత్యాహ* భేదేతి * గౌరవేణేతి *సమవేతత్వమాత్రస్యప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేన కృతకృత్యత్వాత్ సామాన్యముఖవ్యాప్తిహేతౌయావత్త్వం యదిసముదాయత్వంతచ్చానిరుక్తయద్ధర్మేణవిశేషణస్యావశ్యకతేతి ॥ వ్యాపకతానివేశకత్వే తదనావశ్యకతామాహ *వస్తుతస్త్వితి * కంబుగ్రీవాదిమత్త్వాదీత్యాదినాజాతిత్వాదిపరిగ్రహః ॥ఘటత్వాదీత్యాదినా సమవేతత్వాదిపరిగ్రహః * గురుధర్మస్యేతి * గురుధర్మస్యప్రతియోగితా వచ్ఛేదకత్వమతేచ కంబుగ్రీవాదిమత్త్వావచ్ఛిన్నాభావః ప్రసిద్ధఏవేతి ననియమభంగః అల్పేదంబోధ్యం ॥ సంయోగత్వ సమానాధికరణోభయావృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావత్వ సమానాధికరణభేద ప్రతియోగితాత్వమపేక్ష్య తత్సంయోగాభావత్వ సమానాధికరణభేదప్రతియోగితాత్వం లఘుఇతిసంయోగత్వ

తియోగితానవచ్ఛేదకత్వపక్షేఽసంభవేన వ్యభిచారానవకాశాత్ ॥ అథ వే

ఘటితతాదృశహేతోరసిద్ధిః । నచ భేదప్రతియోగితాత్వమేవ తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేన నివేశ్యం కింతద్వ్యక్తినిష్ఠత్వనివేశేనేతి వాచ్యం । ఆధేయతాసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదతాసంబంధేన ఘటత్వాదినిష్ఠభేద ప్రతియోగిత్వస్య వృత్తిమత్వేన స్వరూపాసిద్ధిప్రసంగాదితిచేన్న। తత్సంయోగాభావత్వసమానాధికరణ భేదప్రతియోగితాత్వస్య న్యూనవృత్తిత్వేన తాదృశప్రతియోగితాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వాత్. ఏవం తత్తత్సంయోగాభావద్వయనిష్ఠద్విత్వాదికమాదాయతత్సమానాధికరణ భేదప్రతియోగితాత్వమపిన్యూనవృత్తిసంయోగత్వసమానాధికరణోభయావృత్తి ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావత్వసమానాధికరణ తత్తదభావాన్యతరభేదాదిప్రతియోగితా సంగ్రహాసంభవాత్ ॥పరంతు సకలతత్తత్సంయోగాభావనిష్ఠాయావంతస్తత్సంయోగాభావా ఇతి బుద్ధివిశేషవిషయత్వ మాదాయతద్బుద్ధివిషయనిష్ఠభేద ప్రతియోగితాత్వం సంయోగత్వసమానాధికరణోభయావృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావత్వ సమానాధికరణ భేదప్రతియోగితాత్వ మపేక్ష్య లఘున్యూనవృత్తిచేతి తాదృశహేతోరసిద్ధిర్దుర్వారైవేతి ॥ అత్రేదంబోధ్యం ॥ యత్రవిషయతావచ్ఛేదకతాంవినాగతిః రూపరసోభయాద్యభావాదౌచ తత్రైవతస్యాఅనాయత్వాఽవచ్ఛేదకత్వంనసర్వత్ర। అన్యథాగోత్వాభావానాంగోత్వత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావత్వం భజ్యేత । తత్రప్రకారతావిశేషస్యావచ్ఛేదకత్వంవదన్ జగదీశోఽపి ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నాభావేతి కూటఘటితదీధిత్యర్థానభిజ్ఞఏవ । ఏవంచ బుద్ధివిషయత్వేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకశరీరే ప్రవిష్టపదార్థానాం నివేశాసంభవాత్తథావిధోభయవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నాభావత్వేననివేశోఽయుక్తఏవేతి ॥కేచిత్తు ॥ స్వవృత్త్యుభయావృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నతత్సంబంధావచ్ఛిన్నాభావత్వ సమానాధికరణభేదప్రతియోగితానిరూపితాధేయతాసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతా పర్యాప్తిమత్త్వసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకయద్ధర్మావచ్ఛిన్నాభావవాన్యః సతద్ధర్మావచ్ఛిన్నతత్సంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావవానిత్యవ్యాప్తిః॥స్వపదం యద్ధర్మావచ్ఛిన్నపరం॥అత్రయత్కించిత్సంయోగస్యస్వశబ్దేనోపాదానాదత్రావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిరూపప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధస్య యద్ధర్మవిశిష్టప్రతియోగికత్వేన తేనసంబంధేన తదభావస్య వ్యధికరణసంబంధావచ్ఛిన్నతయా కేవలాన్వయిత్వేన

యావత్త్వాదివిశేషణప్రవేశాద్యత్కించిజ్జాత్యాదివ్యక్త్యభావవతి జాత్యాదిసామాన్యాభావాసత్త్వేపి నసామాన్యవ్యాప్తిభంగః ॥ యద్యపి యత్తదర్థఘటితసాధ్యహేతూనామననుగమేననైకావ్యాప్తిరితి సంయోగసామాన్యాభావతదీయవిశేషాభావకూటయోర్వ్యాప్తౌ యావత్త్వాదివిశేషణవైయర్థ్యమేవ ॥ తథాపి తద్దోషస్య స్వయమగ్రే వాచ్యతయా యథాకథంచిచ్ఛంకాసంగతిః ॥ అథ వృక్షాదౌ యావత్సంయోగాభావవత్త్వముభయవాద్యసిద్ధం తత్ర విభుసంయోగాభావావచ్ఛేదకస్యఅవయవవిశేషస్య దిగ్విశేషస్యదుర్వచత్వాత్ । ధ్వంసప్రాగభావయోరత్యంతాభావవిరోధిత్వే కాలవిశేషావచ్ఛేదేనాపితత్ర తదభావాసంభవాత్ । తయోస్తదవిరోధితామతే ద్రవ్యే సంయోగసామాన్యాభావస్యాప్యుత్పత్తికాలావచ్ఛేదేన వృత్తావవిరోధాత్ ॥ నచ మూలాగ్రాద్యవచ్ఛిన్నవిభుసంయోగవ్యక్తీనాం భేదాదగ్రమూలాద్యవచ్ఛేదేనాభావస్సులభఇతివాచ్యం ॥ తాసాం భేదస్యాప్రామాణికత్వాత్ । నచ నానావయవావచ్ఛిన్నసంయోగవ్యక్తీనామభేదే తత్తత్సంయోగవ్యక్తౌ తత్తదవచ్ఛేదకవ్యక్తీనాం తాదాత్మ్యసంబంధేన కారణతాయాం వ్యభిచారఇత్యవచ్ఛేదకభేదేన సంయోగభేదఆవశ్యకః । ఆవశ్యకశ్చావచ్ఛేదకవ్యక్తీనాం విశిష్య స్వావచ్ఛిన్నసంయోగవ్యక్తిషు హేతుతాభ్యుపగమః ॥ అన్యథా మూలాదిమాత్రావచ్ఛిన్నమూర్తాంతరసంయోగానామగ్రాద్యవచ్ఛేదేనైతద్వృక్షాదివృత్తివిభుసంయోగానాంచ వృక్షాంతరావయవావ

సామాన్యవ్యాప్తిభంగఇత్యాహుః *జాతీతి* సమవేతేత్యర్థః । ఏవమగ్రేపి ॥ * వైయర్థ్యమేవేతి * యత్కించిత్సంయోగవిశేషాభావేనహేతునా సంయోగసామాన్యాభావస్య సాధయితుంశక్యత్వాత్ *అగ్రే* వ్యర్థవిశేషణత్వాదిత్యాదినా * యథాకథంచిదితి* హేతుతుల్యే సాధ్యకస్య హేతౌ ప్రవేశాభిమానేనేత్యర్థః * అవిరోధాదితి * తథాచ తన్మతే మానాభావేన తన్నిరాకరణం భజ్యేతేతిభావః ॥ యావద్వృక్షవృత్తిరేకో విభుసంయోగో నాస్తీతి ప్రాగుక్తమనురుధ్యాసిద్ధిపరిహారమాశంకతే * నచేతి * తత్తత్సంయోగవ్యక్తావితి *సంయోగత్వం నకార్యతావచ్ఛేదకం కార్యతాతిప్రసక్తేస్సంయోగసామాన్యాభావేచ తత్తత్సంయోగాభావకూటం నతు కార్యతావచ్ఛేదకం ప్రయోజనాభావాత్ ఉపలక్షణం వ్యభిచారాశంకానిరాసార్థముక్తం । అవచ్ఛేదకతాత్వేన కార్యతావచ్ఛేదకసంబంధతా। మూలాదీతిదృష్టాంతః ॥ దృష్టాన్తేనాయతోవృక్షహే

చ్ఛేదేనానుత్పత్తిప్రయోజకస్య దుర్లభత్వాపాతాదితివాచ్యం ॥ వ్యాప్యవృ
త్తేరవచ్ఛేదకానభ్యుపగమేన వృక్షాదావిభుసంయోగస్య వ్యాప్యవృత్తితయా
మూలాద్యవచ్ఛిన్నత్వవిరహేణ తత్ర మూలాదీనాం హేతుతావిరహాత్ ॥ వ్యా
ప్యవృత్తేరవచ్ఛేదకోపగమే తత్తదవచ్ఛేదకస్వరూపతత్తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతావ్య
క్తీనామేవ తత్తదవచ్ఛేదకస్య జన్యతావచ్ఛేదకసంబంధతయా మూలాగ్రాద్య
వచ్ఛిన్నవిభుసంయోగవ్యక్తీనామభేదేపి వ్యభిచారానవకాశాత్ ॥ అన్యథా
మూలాద్యవచ్ఛిన్నసంయోగస్య దిగ్విశేషైరప్యవచ్ఛిన్నతయా తత్రావచ్ఛేద
కతాసంబంధేన తత్తత్సంయోగవ్యక్తీనాముత్పత్త్యా మూలాదేస్తత్ర వ్యభిచార
స్య దుర్వారత్వాత్ ॥ నచ మూలావచ్ఛిన్నసంయోగానామగ్రావచ్ఛిన్నసం
యోగాదేరివ ప్రాచ్యాద్యవచ్ఛిన్నసంయోగాదేరపి భేదః స్వీకర్తుంశక్యతే ॥
మూలే ప్రాచ్యాం శరీరవృక్షసంయోగ ఇత్యాదిప్రతీత్యా ఏకసంయోగవ్యక్తావే
వ మూలప్రాచ్యాద్యవచ్ఛిన్నత్వావగాహనాత్ ॥ నచాగ్రమూలయోశ్శరీరసం
యోగ ఇత్యస్యామివ తాదృశప్రతీతావపి సంయోగద్వయావగాహిత్వమస్మదనుమ
తమితివాచ్యం ॥ యత్ర మూలప్రాచీమాత్రావచ్ఛిన్న ఏకః శరీరసంయోగః అ
గ్రప్రాచీమాత్రావచ్ఛిన్నశ్చ శరీరాంతరసంయోగః తత్ర మూలే ప్రాచ్యాం
శరీరసంయోగ ఇతి ప్రత్యయాపత్తేః । శరీరతరుసంయోగవ్యక్తీనాం ఏకైకాసా
మేవ శరీరావయవేన వృక్షావయవేనచ అవచ్ఛిన్నతయా వ్యభిచారస్యాపి ద
ర్శితసంబంధసంకోచమంతరేణ దుర్వారత్వాచ్చ ॥ నహి తత్ర శరీరావయవావ
చ్ఛిన్నశరీరతరుసంయోగమూలావచ్ఛిన్నతదుభయసంయోగయోః భేదసంభవః ।
తథాసతి మూలావచ్ఛిన్నవృక్షసంయోగస్య శరీరే చరణావచ్ఛిన్నశరీరసంయో
గస్య వృక్షే వ్యాప్యవృత్తితయా తత్ర తదభావాసత్వప్రసంగాత్ ॥ తత్తదవ
తుత్వాంగీకారేపి దార్ష్టాంతికే తత్ప్రయోజనంనాస్తీత్యాహ * వ్యాప్యవృత్తేరితి *
తాదృశసంయోగవ్యక్తీనాంభేదమతేపి తత్తదవచ్ఛేదకతానామేవ సంబంధత్వం
నావచ్ఛేదకతాసామాన్యస్యేత్యాహ * అన్యథేతి * ప్రత్యయాపత్తేరితి * అ
గ్రే ప్రతీచ్యాం శరీరవృక్షసంయోగ ఇతి ప్రత్యయాపత్తిరపి ద్రష్టవ్యా ॥ మూ
లావచ్ఛిన్నవృక్షసంయోగో న ప్రాచ్యామితి ప్రత్యయేతివ్యాప్తిః ॥ అనాయా
సేనాపి ప్రత్యేకమవచ్ఛేదకద్వయం వ్యుత్పాదయతి * శరీరేతి * సంబంధమ
సంకోచయతాంమతమాహ * తత్తదవచ్ఛేదకేతి * స్వావచ్ఛేదకత్వం కార్యతా

చ్ఛేదకావచ్ఛిన్ననానాసంయోగసాధారణం తత్తదవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వమేవ తత్తదవచ్ఛేదకజన్యతావచ్ఛేదకం నతు సంయోగనిష్ఠతత్తద్వ్యక్తిత్వం । అనంతకార్యకారణభావప్రసంగాత్ ॥ తథాచైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసంయోగస్యాపరావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వేపి తదవచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టస్య నాన్యతోత్పత్తిరితి నవ్యభిచారశంకేత్యపివదంతి॥యత్తు సంయోగమాత్రస్యావ్యాప్యవృత్తితాసిద్ధాంతానురోధేన మూలాగ్రావచ్ఛిన్నతరువిభుసంయోగాదీనాం భేదస్వీకారఆవశ్యకఇతి॥ తదపి నసమ్యక్॥ తాదృశసంయోగవ్యక్తీనాం గగనాదౌదిగ్విశేషరూపావచ్ఛేదకనియమేనైవ తాదృశసిద్ధాంతసంగతేః ॥ అత్రవదంతి ॥ ద్రవ్యమాత్రఏవ సంయోగసామాన్యాభావస్యాప్రామాణికతాయా స్తన్నేత్యాదినా నచేత్యాదినా గగనాదేరేవ సంయోగసామాన్యాభావసాధకమనుమానమాశంకితం విభుద్వయసంయోగానభ్యుపగమేన తత్ర యావత్సంయోగవ్యక్తీనామేవ ప్రతినియతదిగ్విశేషావచ్ఛిన్నతయా తత్తద్వ్యక్తిత్వేన తత్ర తదభావసత్వేఽవివాదాత్ ॥ నాసిద్ధ్యవకాశః ॥ విభుమాత్రే సంయోగసామాన్యాభావసిద్ధావపి సంయోగిద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ వ్యావృత్తిసంగతేః । వృక్షాదావేతద్వ్యాప్తిబలాత్సంయోగసామాన్యాభావాసిద్ధావపినక్షతిః॥ ప్రతియోగ్యవచ్ఛేదకస్య తదభావావచ్ఛేదకత్వనియమసత్త్వే వృక్షత్వావచ్ఛేదేన వృక్షాదావపి సంయోగసామాన్యాభా

వచ్ఛేదకత్వం మూలావచ్ఛేద్యనానాసంయోగేషు కస్యచిత్ప్రాచీ కస్యచిత్ప్రతీచీ కస్యచిత్పాదః కస్యచిద్ధస్తోవచ్ఛేదకఇత్యవచ్ఛేదకానాం నానాత్వాత్సంబంధసఙ్కోచే గౌరవాత్ . అవచ్ఛేదకతాసంబంధేనైవ కార్యకారణభావఇత్యావిష్కృతఙ్ఙం నానేతి॥ ఏతన్మతేపి విభుసంయోగస్యాభేదఏవ ॥ అత్ర సంబంధసంకోచేనైవోపపత్తావవచ్ఛేదకానాం విశిష్యవిశేషణతయా కార్యతావచ్ఛేదకఘటకత్వమయుక్తమిత్యస్వరసః ॥ వృక్షేచేత్సంయోగసామాన్యాభావే మానాభావంబ్రూయాత్తదా తత్రైవ నచేత్యాదినా తత్సాధనావశ్యకతయోక్తపూర్వపక్షః ప్రసరేత్ తదేవనేత్యాహ * ద్రవ్యమాత్రేతి * ప్రతినియతత్వేత్యనేన యద్దిగ్దేశావచ్ఛేదేన గగనాదౌ సంయోగో నోత్పన్నస్తదవచ్ఛేదేన తత్ర తదస్తర్భావః సులభఇతిసూచితం * నాసిద్ధీతి * గగనాదౌ ॥ నను గగనాదావేవ సంయోగసామాన్యాభావసాధకపూర్వాపరగ్రంథవిరోధఇత్యతః తత్ర యోయదీయేత్యాదివ్యాప్త్యుపలబ్ధిలింగాసిద్ధేరిత్యత్రఆహ * ప్రతియోగీతి * సంయోగి

వసిద్ధేస్సంభవేన తత్రాపి తదభావం సాధయతాం తాదృశనియమవాదినామాశఙ్కాం నచ ప్రతియోగ్యనవచ్ఛేదకవృక్షత్వాదేరభావావచ్ఛేదకత్వమిత్యాదినా నిరాకరిష్యతి । పూర్వమపి వృక్షత్వావచ్ఛేదేన సంయోగసామాన్యాభావవృత్తిరవిరోధమాత్రేణ ప్రతియోగ్యనవచ్ఛేదకస్యాభావావచ్ఛేదకత్వనియమే నవా సేద్ధుమర్హతీత్యాశయేనైవవృక్షాదౌ సంయోగతత్సామాన్యాభావయోర్వృత్త్యావచ్ఛేదకభేదఉపపాదితః । నతు యో యదీయేత్యాది నియమస్య తత్సాధకత్వాశయేనేతి నసన్దర్భవిరోధఇతి ॥ యత్ర యత్కించిదవయవనాశాన్మహావృక్ష నాశానంతరం ఖండవృక్షోత్పత్తిస్తత్క్షణే పూర్వోత్పన్నక్రియాతోఽవస్థితయావత్తదయవైర్గనాదిసంయోగానాం వినాశః ద్వితీయక్షణేచ ఖండవృక్షస్యాపరావయవనాశః తృతీయక్షణేచ తన్నాశస్తత్రవృక్షే విభుసంయోగానుత్పత్త్యా యావద్విశేషాభావసౌలభ్యం ॥ నచైవం తాదృశవృక్షేమూర్తాంతరేణాపి సంయోగస్తదవయవసంయోగైస్తత్తత్కర్మణావా నసంభవతి తదవయవగగనాదిసంయోగనాశకకర్మణా మూర్తాంతరతదవయవసంయోగానామపి తదుత్పత్తికాలే వినాశాత్ । అవయవావయవినోస్సంయోగానభ్యుపగమేనస్వావయవద్వయ

ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యావ్యావృత్తిః ప్రాచీనానుమతా ॥ తత్రావ్యాప్తిశ్చ ద్రవ్యే సంయోగసామాన్యాభావసత్వఏవేతి తేషాం కానిచిద్వృక్షే కానిచిద్విభౌ తత్సాధకాని పూర్వోత్తరసందర్భితాని దూష్యత్వేనావశ్యకానీతిభావః * అవిరోధమాత్రేణేతి * తస్య పృథక్సాధకత్వమభిప్రేత్య తస్యాగ్రిమసాధనేత్యాహ * ప్రతియోగీతి * వృక్షఏవ సంయోగసామాన్యాభావసిద్ధౌ మధ్యసందర్భతాత్పర్యం వదతో మతమాహ * యత్రేతి * ప్రథమక్షణేకుఠారపాతాధీనమహావృక్షావయవనాశః. అవస్థితావయవేషు యావత్తుచ కర్మ తతో ద్వితీయక్షణే సమవాయికారణనాశాధీనో మహావృక్షనాశః అవస్థితావయవగగనవిభాగశ్చ తతస్తృతీయక్షణేఽసమవాయికారణనాశవిశిష్టాదవస్థితావయవసమవాయికారణకఖండవృక్షోత్పత్తిః ॥ తత్క్షణేఽవస్థితావయవగగనవిభాగఫలమాహ *తత్క్షణఇతి * యదవయవగగనసంయోగోనసష్టః తజ్జన్యఖండవృక్షే విభుసంయోగస్య సత్త్వంస్యాదతో యావదితి ॥ నచ ఖండవృక్షోత్పత్తికా నతదవయవగగనసంయోగనాశాదుత్తరసంయోగరూపం తదవయవగగనసంయోగాంతరం తదాత్మకాచ్చ కారణసంయోగాత్ ఖండవృక్షే కార్యాకార్య

సంయోగేన సంయోగజననాసంభవాత్ ॥ ఉత్పత్తికాలేచ ద్రవ్యే గుణవత్క-
ర్మసత్త్వానుపపత్తేరితి సంయోగసాధ్యకే ద్రవ్యత్వస్యసద్ధేతుత్వైవ ననిర్వహతీతి
వాచ్యం। తాదృశఖండద్రవ్యే తదవయవసంయోగజన్యస్య తత్కర్మజన్యస్యచ
సంయోగస్యాసంభవేపి సర్వత్రైవ సదా గతిశీలపవనాదిపరమాణూనాం కర్మ
భిస్తత్సంయోగానాముత్పత్తౌ బాధకవిరహేణ ద్రవ్యస్య సంయుక్తత్వనియ
మాదిత్యపి కేచిత్ * యావత్సంయోగాభావావేవమానమితి * జ్ఞాయమానలింగ
స్యానుమితికరణత్వమతాభిప్రాయేణ * యత్తదర్థయోరితి * సాధ్యహేతుఘ
టకయత్తచ్ఛబ్దార్థయోస్సంయోగత్వఘటత్వాద్యోరిత్యర్థః * అననుగమాది
తి * ఏకరూపేణ నివేశాసంభవాదిత్యర్థః । ఏకవ్యాప్తేర్నిర్వాహయితుమశ
క్యత్వాదితిశేషః ॥ తథాచ ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావఘటాదివిశేషాభావకూట
యోర్వ్యాప్తేస్సంయోగసామాన్యాభావసిద్ధావనుపయోగిత్వాద్యావత్సంయోగ
విశేషాభావే సంయోగసామాన్యాభావీయవిశేషవ్యాప్తేశ్చాగ్రే నిరాకర్తవ్య
త్వాత్ నోక్తానుమానసంభవఇతిభావః ॥ నను ప్రకృతహేతౌ ప్రకృతసాధ్య
వ్యాప్తేరగ్రహేపి యథా యోయత్ర ప్రవర్తతే సకార్యతయా తజ్జానాతీత్యాకా

సంయోగరూపగగనసంయోగోస్త్వితివాచ్యం ॥ తదానీం ఖండవృక్షస్యైవాస
త్త్వాత్ ॥ అసమవాయికారణనాశాధీనశ్చ ఖండవృక్షనాశో నసంభవతి । తథా
సతి ఖండవృక్షోత్పత్తికాలె విభాగస్యావశ్యకత్వాపత్తేః । సచ నసంభవతి।కర్మవ
తి కర్మాంతరానుదయాత్ ॥ నచైకైవావస్థితావయవక్రియాసమవాయికారణసం
యోగప్రతిద్వంద్విభాగం గగనసంయోగప్రతిద్వంద్విభాగంచ జనయిత్వేతి
వాచ్యం ॥ తథాసతి తదవయవగగనసంయోగనాశకాలె ఏవారంభకసంయోగ
నాశాపత్తేః ॥ ఖండవృక్షస్యైకమాత్రక్షణావస్థానప్రసంగాత్ ॥ వికసత్కమల
కుట్మలభంగప్రసంగే నారంభకానారంభకసంయోగప్రతిద్వంద్వి విభాగజనకత్వ
యోరేకక్రియాయామనుపగమాచ్చేతి ఖండవృక్షనాశస్య సమవాయికారణనా
శాధీనత్వం ప్రదర్శితం ॥ ప్రకారాంతరేణావయవిని సంయోగజసంయోగంనిర
స్యతి * ఉత్పత్తీతి * కురారాంతరపాతేనైవ ఖండవృక్షావయవనాశస్య సువచ
త్వేపి తృతీయక్షణఏవ తత్పాతె మానాభావాత్తాదృశవృక్షే మానాభావఏ[illegible]
శయః । ప్రకృతహేతౌ పక్షధర్మతాజ్ఞానబలాత్సామాన్యవ్యాప్త్యధీనవిశేషసి[illegible]
ద్ధౌ శబ్దమణిష్టం దృష్టాంతమాదర్శయతి * యథేతి *

రాత్ స్తన్యపానాదిప్రవృత్తితద్విషయకకార్యతాజ్ఞానయోర్వ్యాప్తిగ్రహాద్గవాన
యనాదిప్రవృత్తిలింగేన గవానయనాదికార్యతాజ్ఞానస్యసిద్ధిః. తథా ప్రకృతే
సంయోగీయయావద్విశేషాభావే తత్సామాన్యాభావవ్యాప్తేః వ్యర్థవిశేషణ
త్వాదినా అగ్రేఽపి ఘటాదివిశేషాభావకూటే తత్సామాన్యాభావవ్యాప్తిగ్ర
హాదేవ సంయోగీయయావద్విశేషాభావే పక్షధర్మతాజ్ఞానాద్గగనాదౌ సం
యోగసామాన్యాభావసిద్ధిర్దుర్వారైవ । వ్యతిరేకిహేతుకానుమితావివ సామా
న్యవ్యాప్త్యధీనవిశేషసిద్ధౌ వ్యాప్తివిశిష్టపక్షధర్మతాజ్ఞానస్య హేతుత్వానుప
గమాత్ ॥ నచ విశేషాభావాంతరేసామాన్యాభావాంతరవ్యాప్తిగ్రహాత్సంయో
గవిశేషాభావేన సామాన్యాభావసిద్ధ్యుపగమే యావత్త్వాద్యవిశేషితకపిసంయో
ప్రతియోగికాభావే కపిసంయోగాదిసామాన్యాభావాదివ్యాప్తిగ్రహాదేవ సం
యోగాదిప్రతియోగికాభావేన తత్సామాన్యాభావసిద్ధిసంభవాద్యావత్త్వాదివిశే
షణమనర్థకం ॥ ప్రకృతహేతుతుల్యనిఖిలహేత్వంతరేషు తత్ప్రవిష్టతత్తత్

విశేషాభావాంతరే హేతుభూతవిశేషాభావభిన్నేతత్తద్ఘటాభావాదౌ* సా
మాన్యాభావాంతరం * సాధ్యీభూతసంయోగసామాన్యాభావభిన్నఘటసామా
న్యాభావాది॥యావత్త్వాదీత్యాదినోభయావృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నాంతగ్రహః॥ నన్వే
వం తత్రతద్ఘటాభావాంతరవిశేషితయత్కించిత్తద్ఘటాభావే ఘటసామాన్యాభావ
వ్యభిచారఏవేత్యాశంకావారణాయయాదృశవిశేషాభావవ్యక్తౌ సామాన్యాభావ
స్యనవ్యభిచారస్తమాదర్శయతి*కపీతి*యావత్త్వప్రవేశేపివృక్షవృత్తికపిసంయో
గత్వాద్యవచ్ఛిన్నాద్యభావవారకముభయావృత్తిత్వమావశ్యకం భవేత్ నిఖిలహే
త్వంతరేషువ్యాప్తేరావశ్యకత్వేతద్ఘటపటాద్యన్యతరాభావఘటితకూటవత్త్వాసిద్ధి
వారణాయ ధర్మావచ్ఛిన్నత్వం. నత్వన్యథా తత్కపిసంయోగవృత్తిప్రతియోగితా,
కాభావత్వేనైవ కపిసంయోగసామాన్యాభావవ్యాప్యత్వాదిత్యుభయావృత్తిధర్మా
వచ్ఛిన్నత్వం వ్యర్థమితిభావః ॥ ఆదిపదగ్రాహ్యంచ కపివిభాగాది । ప్రకృత
హేతౌ పక్షధర్మతాగ్రహమాహ * సయోగాదిప్రతియోగికాభావేనేతి * నను
సామాన్యముఖవ్యాప్తిస్థలె ప్రకృతహేతుసాధ్యతుల్యాని యావంతి హేతుసాధ్యా
ని తేషుసర్వేషు వ్యాప్తిగ్రహోఽపేక్షితఇతినియమః సచయావత్త్వనివేశమంతరె
ణ నసంభవతి । అన్యథా ఘటీయవిశేషాభావస్యాపి ప్రకృతహేతుతుల్యతయా
తాదృశనియమభంగాపత్తేరిత్యాశంకాంనిరస్యతి * ప్రకృతేతి * తత్తత్ప్రవిష్టత

దార్థఘటితప్రకృతసాధ్యతుల్యసాధ్యవ్యాప్తిగ్రహాపేక్షాయా స్స్వీకర్తుమ
శక్యత్వాత్. తాదృశసకలహేతుసాధ్యానాంయుగసహస్రేణాసర్వజ్ఞైర్జ్ఞాతుమ
శక్యత్వాదితివాచ్యం ॥ ఉపస్థితయావత్తాదృశహేతుషు తాదృశతత్తత్సాధ్యవ్యా

త్తత్పదార్థఘటితేతి * తేషు హేత్వంతరేషు ప్రవిష్టా ఘటత్వపటత్వాదయ
స్తద్ఘటితేత్యర్థః । యత్ర సామాన్యతో వ్యాప్తివచనమేకోక్తిమాత్రం తత్రయ
త్పదేఽభిన్నార్థఇతి సాధ్యఘటకతత్తత్పదార్థస్య హేతుప్రవిష్టత్వాదితిభా
వః ॥ ఏవంచ యత్తత్పదార్థత్వరూపేణ సజాతీయార్థఘటితత్వేన తుల్యత్వే
యాదృశార్థఘటితప్రకృతసాధ్యసాధనోభయం యాదృశవిశేషణవిశేష్యభావా
పన్నం తాదృశసన్నివేశాపన్నతాదృశార్థఘటితత్వేన ఫలతి । యథా స్తనపానగ
వానయనాదిక్రియయోర్నిరుక్తయత్పదార్థతావచ్ఛేదకరూపవత్తయా తత్సాధ్య
కప్రవృత్తిత్వేన హేతుతా కార్యతాప్రకారకజ్ఞానత్వేనచ సాధ్యానాంతుల్యతా
తథా సంయోగత్వజాతిత్వాద్యోస్తథాత్వేన తత్సమానాధికరణోభయావృత్తిధ
ర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక యావదభావత్వేన యావత్తత్తత్సంయోగాభావత
త్తజ్జాత్యభావాదేస్సాధనస్య తుల్యత్వం సంయోగసామాన్యాభావజాతిసామా
న్యాభావాదేః సాధ్యస్యచ తుల్యత్వం । తేనప్రమేయత్వాదినా తుల్యత్వేపి నవ
హ్నిధూమవ్యాప్త్యపేక్షేతి * ఉపస్థితేతి * ఫలీభూతానుమిత్యవ్యవహితప్రా
క్కాలోపస్థితేత్యర్థః ॥ తేన కాలభేదేన ప్రకృతసాధ్యహేతుతుల్యసాధ్యహే
తవః సర్వఏవోపస్థితాః ॥ ఏవంచ యదా కపిసంయోగవిశేషాభావకూటజాతి
విశేషాభావకూటమాత్రవిషయకోపస్థితిప్రయుక్తం కూటద్వయవ్యాప్తిజ్ఞానం వ
ర్తతే । తదా తత్తదవ్యవహితోత్తరకాలే వృక్షః సంయోగసామాన్యాభావవా
నితి ప్రకృతసాధ్యకవిధేయకానుమితిర్నస్యాత్ ॥ కాలభేదేనోపస్థితేషు యావ
త్సు వ్యాప్తిజ్ఞానాభావాదితి నశంక్యం ॥ నను తథావిధవ్యాప్తిగ్రహాపేక్షాయా
మనుమిత్యవ్యవహితప్రాక్కాలోపస్థితేషు వ్యాప్తిగ్రహాణామేవ కారణత్వం
వాచ్యం ॥ తచ్చ నసంభవతి । కదాచిత్కూటద్వయే కదాచిత్త్రయే కదాచి
త్తదధికే ఇత్యాదిరీత్యా న్యూనాధికకూటైః. ఏకత్ర యద్ద్వయేఽన్యత్రాన్యద్వ
యే ఏకత్ర యత్త్రయే అన్యత్రాన్యత్త్రయే ఇత్యాదిరీత్యా విషయకూటైశ్చా
ననుగమేన కారణావ్యవహితోత్తరత్వం నివేశ్య కార్యకారణభావస్స్యాదితి మ
హాగౌరవం ॥ ఏవం త్రయోపస్థితకూటేషుమధ్యేకుత్రచిత్తత్సాధ్యవ్యాప్తిగ్రహణా

ప్తిగ్రహాపేక్షయా సామంజస్యాత్ ॥ తావన్మాత్రాపేక్షాయాఞ్చ తత్తత్సాధనధర్మిక తత్తత్సాధ్యవ్యాప్తిగ్రహాభావవిశిష్టతత్తత్సాధ్యసాధనోపస్థితేరనుమితిప్రతిబంధకతయా సూపపాదత్వాత్ ॥ ఏవంసతి యావత్త్వవిశేషణానుపాదానే జాత్యాదివిశేషఘటత్వాద్యభావే జాత్యాదిసామాన్యాభావవ్యభిచారోపస్థితిదశాయాం సంయోగాదిసామాన్యాభావసాధనాసంభవేన తాదృశవిశేషణసార్థక్యాత్

నజాతః । తత్ర కూటానుపస్థితికాలీనసామగ్రీసత్త్వాదనుమిత్యాపత్తిరిత్యతఆహ * తావన్మాత్రేతి * కాలాంతరోపస్థితకూటేషు వ్యాప్తిగ్రహవ్యవచ్ఛేదార్థమిదం । తదానీం యావతాం కూటానాం ఉపస్థితిమాత్రంవర్తతే నతు తాదృశకూటేషు వ్యాప్తిగ్రహజ్ఞానమపి తత్రానుమిత్యుత్పత్తేర్విరుద్ధతయా అఖండతావదన్యతమత్వావచ్ఛిన్నకారణతాకేన యత్కించిత్కూటనిష్ఠవ్యాప్తిజ్ఞానేన ప్రకృతసాధ్యానుమితౌ జాతీయాయామిదం ప్రతిబధకమిత్యర్థః ॥ ఏవంచ తత్రైతాదృశ ప్రతిబంధకసత్త్వాన్నానుమితిః ఏవంచ తదానీం యావతాం కూటానాం నోపస్థితిస్తావత్కూటనిష్ఠవ్యాప్తిజ్ఞానాభావవిశిష్టతావత్కూటోపస్థిత్యభావస్సులభఏవ ॥ సర్వత్రానుగతకారణలాభాచ్చ నగౌరవమితిభావః ॥ అత్ర యజ్జాతిసమానాధికరణోభయావృత్తిధర్మావచ్ఛిన్న సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నాభావవాన్సతజ్జాత్యవచ్ఛిన్నసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న ఘటాది సామాన్యాభావవ్యాప్తిగ్రహవానుక్తప్రతిబంధకాభావఘటితసామగ్ర్యాః శంకితమతత్సిద్ధసంయోగసామాన్యాభావసిద్ధేరనుపపాదనాత్ ॥ యత్ర సమవాయావచ్ఛిన్నఘటాభావకూటసామాన్యాభావయోర్వ్యాప్తిగ్రహః సంయోగావచ్ఛిన్నతత్తద్ఘటాభావకూటఘటసామాన్యాభావోభయోపస్థితిమాత్రం నతు వ్యాప్తిగ్రహస్తత్రానుమిత్యాపత్తేశ్చ ॥ భట్టాచార్యాణాంతు జాతిత్వేన నివేశః గురుధర్మస్య ప్రకారాంతరేణ వారణేన ప్రయోజనాభావాదితిధ్యేయం ॥ అత్ర సామాన్యవ్యాప్త్యంగీకర్తృమతేసాధ్యసాధనతుల్యనిష్ఠవ్యాప్తేరనుపయోగిత్వస్యోద్ధారేపి దీధితికారోక్తలింగం వ్యర్థవిశేషణపరాహతమేవ ॥ అతఏవ తదనంగీకారేపి నతత్రవిశేషతోవ్యాప్తిరిత్యతః ప్రకారాంతరేణ లింగే సార్థకవిశేషణకే విశేషణతోవ్యాప్తిస్తత్కార్యకారణేచ సామాన్యతోవ్యాప్తిగ్రహణే సంయోగసామాన్యాభావసాధికా సంభవతీతి మనసి కృత్వా గగనాదిరూప యావద్విశేషాభావత్వరూపలింగప్రదర్శనమేవ తదవృత్తితథావిధయత్కించిద్విశేషా

గగనాద్యవృత్తిస్వసమానాధికరణనిరుక్తధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకయత్కిం-
చిదభావకం యద్యత్స్వం తదన్యో యో ధర్మః సతన్నిష్ఠాభావప్రతియో
గితావచ్ఛేదక ఇత్యేతాదృశోక్తసామాన్యవ్యాప్తిస్థలాభిషిక్తవ్యాప్త్యైవవా సం.

భావకాన్యత్వలంభకం ॥ ఏవంచ తేనలింగేన గగనాదౌ సంయోగసామాన్యా
భావవిశేష్యవిశేషణభావవిపరీతతదాపన్నస్య సంయోగత్వే గగనాదినిష్ఠాభా
వప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకత్వస్య సిద్ధిర్దుర్వారైవేతి తదఖండనే న్యూన
తాం నిరాచికీర్షురాహ * గగనాదీతి * సంయోగత్వం గగనాదినిష్ఠాభావ
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకం గగనాద్యవృత్తిస్వసమానాధికరణోభయావృత్తిధర్మా
వచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకయత్కించిదభావకం యద్యత్స్వం తత్తదభావకూటవ
త్త్వాత్ ॥ రూపత్వాదివత్ ॥ అత్ర స్వం పరిమాణత్వజాతిత్వాది। తత్సమానాధికర
ణోభయావృత్తిధర్మో గగనపరిమాణత్వద్రవ్యత్వాదిః తదవచ్ఛిన్నాభావశ్చ ॥
గగనాద్యవృత్తీతి సంయోగత్వే తద్భిన్నత్వసత్త్వాన్నాసిద్ధిః॥ నతు స్వం సంయోగ
త్వరూపత్వాది। తత్సమానాధికరణోభయావృత్తిత తత్సంయోగత్వ తత్తద్రూ
పాద్యవచ్ఛిన్నసకలాభావానాం గగనవృత్తిత్వాత్ సత్త్వద్రవ్యత్వాన్యతరత్వస
త్తాత్వాదికం వా స్వపదేనోపాదాయ తద్భిన్నత్వస్య గగనపరిమాణత్వేసత్త్వేన
గగననిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వరూప సాధ్యాసత్త్వాద్వ్యభిచారఇత్య
తో యద్యదితి కూటనివేశః ॥ గగనవృత్తిసంయోగత్వావచ్ఛిన్నాభావస్యావ
చ్ఛేదకాభావేన గగనావృత్తిత్వాత్సందిగ్ధాసిద్ధిరిత్యతఉభయావృత్తిత్వనివేశః ॥ని
రుక్తస్వత్వాప్రసిద్ధివారణాయ యత్కించిత్వనివేశః ॥ అథ గగనాద్యవృత్తి య
త్కించిదభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకోభయావృత్తి ధర్మసమానాధికరణాన్యత్వ
రూపః కూటాఘటితో హేతుః కుతఉపేక్షితః ॥ అత్రైవం సంయోగత్వాధికరణ
కాలికాదినా గగనమహత్త్వత్వసత్త్వాదసిద్ధిః ॥ నచతుల్యరీత్యా కూటఘటితస్యా
ప్యప్రసిద్ధిరితివాచ్యం ॥ తత్ర సామానాధికరణ్యఘటకవృత్తిత్వే అవచ్ఛేదకతా
ఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్యనివేశ్యత్వాదితిచేన్న।కూటాఘటితేపితద్ఘటకాధిక
రణతాయాం తద్విశేషణనివేశాదితిచేన్న। కాలికసంబంధేన సంయోగత్వాధిక
రణతత్క్రియాపి వృత్తి తత్క్రియత్వావచ్ఛిన్నధ్వంసస్య గగనావృత్తితయా
కూటఘటితాసిద్ధిః ॥ ఆదిపదగ్రాహ్యేశ్వరనిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వే
సాధ్యే ఈశ్వరావృత్తియత్కించిదభావఘటితతాదృశహేతోర్విషయతాసంబం

యోగత్వాదౌ గగనాదినిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం సాధనీయం ॥ తత్రచాననుగమోఽదోషఇత్యాశంక్య ఉక్తానుమానే ఉపాధిమాహ * ఏతావచ్ఛేదేనేతి * అనవచ్ఛిన్నతదీయయావద్విశేషాభావాధికరణత్వస్య ఉపాధిత్వాదిత్యర్థః ॥ యథాశ్రుతే గుణాదినిష్ఠాయా యావత్సంయోగాభావాధికరణతాయావ్యాప్యవృత్తితయా అవచ్ఛేదకవిరహేణ ఉపాధేస్సాధ్యవ్యాపకత్వానిర్వాహాత్ ॥ నచ గుణాదినిష్ఠాయా యావత్సంయోగాభావాధికరణతాయా వ్యాప్యవృత్తిత్వేపి గుణత్వాద్యవచ్ఛిన్నత్వమావశ్యకం ॥ అన్యథా అధికరణతావచ్ఛేద

ధేన సంయోగత్వాధికరణనిత్యజ్ఞానాద్యభావస్యేశ్వరావృత్తితయావాప్రసిద్ధిరతస్సమవాయేన స్వాధికరణత్వం నివేశ్యం ॥ ఏవంచ విషయతయా సంయోగత్వవిశిష్టజ్ఞానాదేః కాలికతయా తద్విశిష్టశబ్దాదేశ్చాభావమాదాయ సిద్ధసాధనవారణాయచ సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాయా ఏవ సాధ్యతయా ద్రవ్యత్వత్వాదౌ వ్యభిచారస్సాధ్యదలఽకూటనివేశః ॥ తథాసతి సమవాయేన వృత్తీనాం స్వపదార్థానాం తేన స్వరూపసంబంధేన వృత్తీనాంచ తేషాం తేనైవసంబంధేన స్వాధికరణతాగర్భప్రతియోగ్యపరక్తభేదకూటస్యనివేశేన ద్రవ్యత్వత్వాదేర్నహేతుమత్త్వమిత్యవ్యభిచారాత్ ॥ కూటాఘటితే తాదృశధర్మసమానాధికణాన్యత్వస్య తాదృశధర్మాధికరణసమవేతాన్యత్వమాత్రరూపత్వే ద్రవ్యత్వాదౌ వ్యభిచారః । తాదృశధర్మాధికరణసమవేతాన్యత్వతాదృశధర్మాధికరణనిరూపిత విశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిభిన్నత్వోభయరూపత్వే కూటఘటితత్వమేవేత్యభిప్రాయః ॥ యదిచ తాదృశధర్మాధికరణసమవేతాన్యత్వేసతి సమవేతత్వం హేతుః తదావ్యభిచారః ॥ నాపి కూటప్రవేశఇతిబోధ్యం ॥ యద్యపి యోయోధర్మః యదవృత్తిః స్వసమానాధికరణోభయావృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకయత్కించిదభావకాన్యః సతన్నిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక ఇతి సామాన్యతోవ్యాప్తిరపిసంభవతి ॥ సర్వేషామేవ తద్వహ్న్యభావానాం తద్ఘటే సత్త్వేన శైవాలత్వాదేరేవ స్వపదార్థత్వాత్ ॥ తథాపి దీధిత్యుక్తలిఙ్గవిశేషణవైయర్థ్యాత్ । కథంచిత్సామాన్యవ్యాప్తిరేవాశ్రయణీయా ॥ ఇహాతు తదవైయర్థ్యాద్విశేషవ్యాప్తిరపీతిదర్శయితుం స్థానాభిషిక్తేతి ॥ కల్పద్వయే పూర్వదూషణముద్ధరతి * తత్రచేతి * దర్శితప్రతిబంధకాభావమాత్రాద

కప్రకారకజ్ఞానాసంభవేన గుణాదౌ తదభావగ్రహాసంభవాదితి వాచ్యం ॥ ద్రవ్యనిష్ఠయావత్సంయోగాభావాధికరణతాయాఅపి ద్రవ్యత్వాదిరూపైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతయా ఉపాధేస్సాధనావ్యాపకతానిర్వాహాయ సప్తమీనిర్దేశ్యం యదవ్యాప్యవృత్తితానిర్వాహకంవిలక్షణమవచ్ఛేద్యత్వం తస్యైవ వివక్షణీయతయాగుణాదినిష్ఠసంయోగాద్యభావాధికరణతాయాం తాదృశావచ్ఛేద్యత్వవి

నుమితివారణాయ సామాన్యవ్యాప్తౌ యత్కించిత్సాధ్యహేతుతుల్యవ్యాప్తిగ్రహాపేక్షాయామననుగమో గుణఏవ ॥ సాధ్యసాధనవ్యాప్తిగ్రహస్తునాపేక్షితః ॥ ద్వితీయప్రకారేచ హేతుసాధ్యయోరనుగమఏవేతిభావః ॥ నన్వత్ర ప్రకృతసాధ్యజ్ఞానస్యానంగత్వే ప్రకృతోపాధేః ప్రకృతసాధ్యవ్యాపకతాగ్రహాసంభవేప్యుపాధితుల్యయావదుపాధౌ సాధ్యతుల్యసాధ్యవ్యాపకతాగ్రహఏవ ప్రకృతోపాధౌ ప్రకృతసాధనావ్యాపకతాగ్రహసహితః ప్రకృతసాధ్యానుమితి విరోధీ వాచ్యః ॥ సఏవ నసంభవతీత్యాశంకతే * అథైవమితి * యద్వా ననుయత్కిఞ్చిత్ప్రకృతహేతుసజాతీయేయత్కించిత్ప్రకృతసాధ్యసజాతీయవ్యాప్తిగ్రహస్య ప్రకృతహేతౌ పక్షధర్మతాగ్రహవిశిష్టస్య ప్రకృతసాధ్యానుమిత్యుపయోగిత్వాదుపాధిప్రదర్శనం దీధితికృతామసంగతం । ప్రకృతసాధ్యవ్యాప్తేరనంగతయా తద్విరోధిప్రకృతసాధ్యవ్యభిచారోన్నాయకస్యాకించిత్కరత్వాత్ ॥ నచ ప్రకృతహేతుతుల్యనిష్ఠప్రకృతసాధ్యతుల్యవ్యాప్తిజ్ఞానాభావకాలీన తత్తత్సాధ్య తత్తత్సాధనోపస్థిత్యభావస్యాపి సహకారితయా తద్విఘటనార్థం తత్ప్రదర్శనమితి వాచ్యం ॥ ప్రకృతసాధ్యవ్యభిచారోన్నాయకోపాధేః తత్రాకించిత్కరత్వాత్ ॥ నచ ప్రకృతోపాధేః ప్రకృతసాధనావ్యాపకత్వమాత్రమపేక్షితమితి తత్ప్రదర్శనం ప్రకృతసాధనతుల్యసాధనేషు ప్రకృతసాధ్యతుల్యసాధ్యవ్యభిచారోన్నాయకస్య తద్వ్యాప్తిగ్రహవిఘటకస్య ప్రకృతోపాధితుల్యోపాధిభిరేవ సమ్భవఇతివాచ్యం ॥ తథాసతి యో యాదృశస్సామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావవాన్ సోనవచ్ఛిన్న తాదృశధర్మిణియావద్విశేషాభావవానితిసాధ్యోపాధ్యోస్సామాన్యవ్యాప్తిరేవ ఉపాధిత్వనిర్వాహికావాచ్యా॥ తథాసత్యేవ ప్రకృతసాధనతుల్యసర్వసాధనే తత్తదుపాధిమత్త్వలాభేన తద్వ్యభిచారేణ స్వస్వసాధ్యవ్యభిచారజ్ఞానసంభవాత్తయోర్యదీయేత్యాది సామాన్యవ్యాప్తిజ్ఞానానుదయాత్ ॥ యావత్సంయోగాభావేన హేతునా వృక్షే సంయోగసామాన్యా

రహేణ సాధ్యవ్యాపకతాయా యథాశ్రుతే దురుపపాదత్వాత్ ॥ అత్రైవం కపిసం యోగసామాన్యస్య మూలాద్యవచ్ఛేదేనాభావవతి కపిసంయోగాదిమద్వృక్షాదౌ అనవచ్ఛిన్నతదీయయావద్విశేషాభావవత్త్వవిరహేణ సాధ్యసాధ్యోర్న సామాన్యవ్యాప్తినిర్వాహః ॥ అత్రకేచిత్ ॥ అవచ్ఛిన్నత్వైకావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వోభయాభావవద్యావద్విశేషాభావవత్త్వమిహోపాధిత్వే నాభిమతం గుణే యావద్విశేషాభావవత్త్వమవచ్ఛిన్నత్వాభావేనోక్తోభయాభావవత్ కపిసంయోగవతి వృక్షే కపిసంయోగీయ యావద్విశేషాభావవత్త్వం మూలాద్యేకావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నమితి తదనవచ్ఛిన్నత్వాభావాదుభయాభావవత్. ఇతినోక్తోపాధిసాధ్యయోస్సామాన్యవ్యాప్తిభంగః ॥ అథ వృక్షాదినిష్ఠానాం యావత్కపిసంయోగవిశేషాభావాధికరణతానాం నైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వం సంభవతి వృక్షాద్యవృత్తికపిసంయోగాదివ్యక్తీనాం యే అభావాః తేషాం వృక్షాదౌ వ్యాప్య వృత్తితయాతన్నిష్ఠతదధికరణతానామనవచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ నచ వ్యాప్యవృత్త్యధికరణతానాం అనవచ్ఛిన్నతయాఽన్యాసాంచైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతయాసర్వాస్వేవ తాసు ఉభయాభావో ఽక్షతఇతివాచ్యం ॥ ఏవంసతి పక్షనిష్ఠసంయోగవ్యక్తీనాం దిగ్దేశవిశేషాద్యవచ్ఛిన్నానాం యావంతో ఽభావాః పక్షనిష్ఠతావన్నిరూపితాధికరణతానాం సర్వాసామేకావచ్ఛేదకవిరహేఽపి ద్విత్రాదీనాం అవచ్ఛేదకైక్యసంభవేన సర్వాస్వేవ తాసు తాదృశతాదృశావచ్ఛేదకమాదా

ఽభావో నసిద్ధ్యతీతివక్తవ్యం । తచ్చ నసంభవతి । సాధ్యసాధ్యోఃసామాన్యవ్యాప్తే రేవాసంభవాదిత్యాశయేనశంకతే * అత్రైవమితి * అత్ర సామాన్యవ్యాప్తిస్థలే ప్రకృతసాధ్యకస్థలీయోపాధేరేవ ప్రకృతసాధనావ్యాపకత్వమపేక్షితం ॥ నతు ప్రకృతసాధ్యకస్థలీయోపాధితుల్యప్రకృతసాధ్యతుల్యసాధ్యకస్థలీయోపాధేరపి ప్రకృతసాధనతుల్యసాధనావ్యాపకత్వం తాదృశకపిసంయోగీయ యావద్విశేషాభావత్వే ప్రకృతసాధ్యవ్యాపకత్వస్యోపపాదయితుం శక్యత్వేఽపి ప్రకృతసాధనతుల్యసాధనావ్యాపకత్వోపపాదనస్య బ్రహ్మణోఽపి దుష్కరత్వాత్ ॥ కపిసంయోగాభావస్య కేవలాన్వయితయాతద్వ్యాపకస్య ఉపాధేరపి కేవలాన్వయిత్వనియమేన తస్య కస్యాప్యవ్యాపకత్వాసంభవాదిత్యతః ప్రకృతోపాధౌ ప్రకృతసాధనావ్యాపకత్వభంగమాహ * ఏవంసతీతి * తేషామనవచ్ఛిన్నత్వం తదధికరణతానాం తథాత్వేహేతుః ద్విత్రాద్యధికరణతానామవచ్ఛేదక్యై

య్యైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వం సంభవతీత్యుభయాభావసత్త్వాత్తదవృత్తిసంయోగ వ్యక్తీనాం యేఽభావాః తేషాం తన్నిష్ఠాధికరణతాసుచానవచ్ఛిన్నతయా ఉభయాభావసత్త్వాదుక్తోపాధేః యావత్సంయోగాభావరూపసాధనవ్యాపకతాపత్తేః స్వసమానాధికరణయావత్తదభావాధికరణతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వస్య ఉభయాభావఘటకైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వరూపత్వేచ వృక్షాదినిష్ఠమూలాద్యవచ్ఛిన్న కపిసంయోగాద్యభావాధికరణతాస్వపి నతథాత్వసంభవః । తత్సమానాధికరణవ్యాప్యవృత్తికపిసంయోగాభావాద్యధికరణతానామపి తాదృశయావదధికరణతాంతర్గతత్వాత్తదవచ్ఛేదకస్యచాప్రసిద్ధత్వాదితిచేన్న ॥ ఏకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వస్యస్వసమానాధికరణకించిదవచ్ఛిన్నయావత్తదభావాధికరణతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వరూపస్య వివక్షితత్వే నానవచ్ఛిన్నాధికరణతాభిన్నస్వావచ్ఛి

న్నాయుక్తదోషఇతి యావత్త్వమధికరణతావిశేషణం * స్వేతి * అత్రచ విశేషాభావాధికరణతానాం నతద్వ్యక్తిత్వేనోపాధిఘటకతా॥ తథాసతి ద్రవ్యగుణాదిభేదేనానంతానాం తత్తత్సంయోగవిశేషాభావాధికరణతానాం కూటస్యైకత్రాసత్త్వేన సాధ్యవ్యాపకత్వభంగాపత్తేః ॥ కింతు యావంతో విశేషాభావాః ప్రత్యేకం తదీయనిరుక్తోభయాభావవదధికరణతాత్వేనైవ । ఏవంచ వృక్షాదిసాధారణానాం వృక్షావృత్తిసంయోగాభావాధికరణతానాంచ గుణాదిమన్నిష్ఠానాంచ నిరుక్తోభయాభావతదీయాధికరణతాత్వేనోపాధిఘటకతయా తత్కూటాభావస్య పక్షే సత్త్వాత్సాధనావ్యాపకత్వనిర్వాహఇతి ॥ అథ మూలావచ్ఛేదేన యత్రైకకపిసంయోగః అగ్రావచ్ఛేదేనచైకస్తత్ర కపిసంయోగవిశేషాభావాధికరణతయోర్నైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వసంభవఃసాధ్యావచ్ఛిన్నకపిసంయోగాభావాధికరణతాయాః స్వసమానాధికరణయావదంతర్గతాధికరణతావచ్ఛేదకీభూతాగ్రానవచ్ఛిన్నత్వేన స్వపదేన దుర్ధరత్వాత్ ॥ నచైకావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావో నివేశ్యః ॥ ఏకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వంచ స్వసమానాధికరణకించిదవచ్ఛిన్నయావత్తదభావాధికరతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావత్వం । ఏవంచ వ్యాప్యవృత్తివృక్షావృత్తికపిసంయోగాభావాధికరణతానాం స్వపదార్థత్వాన్నదోషః । వ్యధికరణాధికరణతానాముపాదానేగౌరవాత్సమానాధికరణేతి॥ అత్రస్వపదేన వ్యాప్యవృత్తికపిసంయోగాభావాధికరణతాంయత్కించిదేకాముపాదాయ తత్సమానాధికరణతదన్యయత్కించి

చిదవ్యాప్యవృత్తికపిసంయోగాభావాధికరణతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్యత్వసత్త్వా త్తదవచ్ఛిన్నత్వాద్యుభయాభావదౌర్లభ్యంస్యాత్. అతో యావత్త్వం ఫలతః తత్తదవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్యత్వకూటనివేశలాభాయ। తావతైవ యావత్తదభావాధికరణతావచ్ఛేదకాప్రసిద్ధిరూపదూషణస్య సమాధానసంభవాత్ ॥ యద్వా స్వసమానాధికరణయావత్తదభావాధికరణతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వాభావాః అవచ్ఛిన్నత్వంచైతత్సముదాయాభావోఽర్థః తత్ర స్వపదస్యోభయాభావానుయోగ్యధికరణతాపరతయా అవ్యాప్యవృత్తి కపిసంయోగాభావాధికరణతాస్వపి తత్సమానాధికరణయావదంతర్గతస్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వాభావవిరహేణ తద్ఘటితకూటావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావోఽక్షతఏవేతివాచ్యం ॥ తథాసతి ప్రకృతోపాధేస్సాధనవ్యాపకత్వప్రసంగాత్. ప్రథమకల్పే వృక్షావృత్తిసంయోగాభావాధికరణతానామేవ స్వపదార్థత్వాత్ ॥ ద్వితీయకల్పేచవృక్షవృత్తికపిసంయోగాభావాధికరణతానామపి స్వపదేన ధర్తుంశక్యత్వాత్ ॥ నైవం ఏతత్కల్పే ఏతస్యాస్వరసబీజత్వాదిత్యేకే ॥ వస్తుతస్తు యద్యపి కించిదవచ్ఛిన్నత్వనివేశాన్న యావత్త్వమభావవిశేషణంభవితుమర్హతి ॥ తథాచ స్వసమానాధికరణాః కించిదవచ్ఛిన్నతదభావాధికరణతాయావత్యః ప్రత్యేకం తదవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వస్య యావత్త్వవిశిష్టస్యాభావత్వమర్థః ॥ తథాపి తదభావాధికరణతాత్వాదినా స్వసామానాధికరణ్యోపాదానఏవ స్వపదేన వ్యాప్యవృత్తికపిసంయోగాభావాధికరణతానామేవోపాదానంస్యాన్నతు విశిష్య తథాసత్యవ్యాప్యవృత్తికపిసంయోగాభావాధికరణతానామపి స్వపదార్థత్వాపత్తేః మూలాద్యేకతరావచ్ఛిన్నాధికరణతాయాః మధ్యాద్యపరావచ్ఛిన్నత్వాసంభవాత్ ॥ నచైవమపి తస్యాఏకావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వావచ్ఛిన్నత్వోభయవత్తయా తదభావవిశిష్టవ్యాప్యవృత్తికపిసంయోగాభావాధికరణతానాముపాధితుల్యత్వం సంభవతీతివాచ్యం ॥ ఉపాధేస్సాధనవ్యాపకతాపత్తేః. పక్షనిష్ఠావ్యాప్యవృత్తికపిసంయోగాభావవత్త్వానాం ఉభయవత్తయా తదభావవిశిష్టవ్యాప్యవృత్తిసంయోగాభావాధికరణతానాం పక్షేసత్త్వాత్ ॥ పరంతు తత్ర స్వాధికరణీయ నిరవచ్ఛిన్నవృత్తితావచ్ఛేదకాని యావంతి తదభావాధికరణత్వతానీతిరీత్యా స్వాధికరణ అవచ్ఛిన్నవృత్తికత్వరూపే యావత్త్వంవాభావవిశేషణంకార్యం. తథాచ స్వాధికరణే యత్కించిదవచ్ఛిన్నవృత్తికా యావంతోఽభావాః ప్రత్యేకం తదవచ్ఛే

దకావచ్ఛిన్నతానాం యావతామభావవిశిష్టస్వత్వమర్థః. స్వం వ్యాప్యవృత్తి
సంయోగాభావాధికరణతైవేతి వృక్షనిష్ఠాయాం వృక్షనిష్ఠకపిసంయోగాభావా
ధికరణతాయాంమధ్యాత్మకైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతయా తాదృశస్వత్వాభావో
భయాభావనిరాహేన్నసాధ్యోపాధ్యోస్సామాన్యవ్యాప్తిభంగః. మూలాద్యవ
చ్ఛిన్నసంయోగాభావాద్యధికరణతానామపి తథావిధస్వత్వాత్సాధనావ్యాపక
త్వనిర్వాహః ॥ నిరుక్తైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్వత్వాభావోక్తావుపాధ్యప్రసి
ద్ధిః ॥ యావంతస్సంయోగాభావాః ప్రత్యేకంతదధికరణతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న
స్వత్వస్య ప్రసిద్ధత్వాత్. ఏవం యావంతస్తదభావాస్తదవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న
త్వాభావకూటనివేశే మూలాద్యవచ్ఛిన్నసంయోగాభావాధికరణతాయాం క్వా
పి నకూటం యావదంతర్గతమూలావచ్ఛిన్నసంయోగాభావాదిమత్త్వావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నత్వసత్త్వాదితి తదభావకూటాసత్త్వేన సాధనవ్యాపకతాపత్తిరతః
ప్రతియోగికోటౌ యావత్త్వనివేశః ॥ విరుద్ధానామపినానావచ్ఛిన్నత్వానాం
యావత్త్వేనాభావస్యావచ్ఛిన్నత్వస్యచ సౌలభ్యాత్ ॥ ఏవం తదభావాధికరణ
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వానాం నతద్వ్యక్తిత్వేన నివేశః. కింతు తాదృశావచ్ఛే
న్నత్వత్వేన తేన విభిన్నావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన నానాకపిసంయోగస్థలేఽగ్రా
వచ్ఛిన్నతదభావాధికరణతావ్యక్తిమాదాయ మధ్యావచ్ఛిన్నతదభావాధికరణత
యోః నతాదృశస్వత్వాపత్తేః ॥ నచ తయోస్తాదృశస్వత్వేఽప్యుభయాభావవిశిష్టా
ధికరణతాసు యావత్త్వోపాదానాదుపాధితుల్యతానిర్వాహ ఇతివాచ్యం ॥ తథా
సతి పక్షనిష్ఠోభయాభావవిశిష్టయావదధికరణతానాముపాధిత్వేన సాధనవ్యాప
కతాపత్తేః ॥ కింతు యావంతస్తదభావాః నిరుక్తోభయాభావవిశిష్టాధికరణతా
త్వేనైవేతి।పక్షనిష్ఠసమస్తకపిసంయోగాభావాధికరణతా;ఽయావదభావాధికర
ణతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వసముదాయశూన్యత్వావచ్ఛిన్నత్వోభయవత్తయా త
దభావవత్యాస్తదీయగుణాదినిష్ఠాధికరణతాయాఏవేతి సాధ్యవ్యాపకత్వభంగః ॥
ఏవం వ్యాప్యవృత్తికపిసంయోగాభావాదీనాం యావత్త్వేనోపాదానాపత్త్యా త
దవచ్ఛేదకాప్రసిద్ధిశ్చేత్యతస్స్వాధికరణ యత్కించిదవచ్ఛిన్నేతి ॥ తథావిధ త
దభావాధికరణతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వనివేశే వృక్షవృత్తికపిసంయోగాభావా
ధికరణతానాం వృక్షనిష్ఠానాం తద్వత్త్వమితి సాధనవ్యాపకతాపత్తిరతోఽభా
వేషు యావత్త్వనివేశః ॥ తథావిధయత్కించిదభావాధికరణతేత్యాదిక్రమేణని

న్నాధికరణతానామేకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వాసంభవేపిక్షతివిరహాత్ ॥ అథవా యావద్విశేషాభావవత్త్వమిత్యనేన యావత్తదీయవిశేషాభావత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితమేకాధికరణత్వంవివక్షితం. నతు తత్సముదాయః । ఏకావచ్ఛిన్నత్వం చ ఏకమాత్రవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వం ॥

వేశే తాదృశానవచ్ఛిన్నత్వఘటకస్య వృక్షవృత్త్యవ్యాప్యవృత్తిసంయోగాభావాధికరణతాత్వసత్త్వేనసాధనవ్యాపకతాపత్తిరితి॥స్వాధికరణయత్కించిదవచ్ఛిన్నవృత్తియత్కించిద్తదభావాధికరణతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్వావచ్ఛిన్నత్వాభయాభావస్తు నసంభవతి వృక్షవృత్త్యవ్యాప్యవృత్త్యధికరణతాయాం కస్యాంచిదుభయసత్త్వేనైవ సాధనావ్యాపకత్వోపపత్తేః । మధ్యావచ్ఛిన్నకపిసంయోగాభావాధికరణతయోః తదసత్త్వేన సాధ్యసాధ్యయోః సామాన్యవ్యాప్తినిర్వాహ ఇతి ॥ ఏతేన యావదభావాధికరణతావచ్ఛేదకాప్రసిద్ధిః వేన అథవేత్యాదికల్పాంతరారంభః ॥ నత్వవిన్నావచ్ఛేదకత్వమిత్యాదిగ్రంథలభ్యాపి తాదృశాప్రసిద్ధిరేవేతిపరాస్తం ॥ తథాసతి ప్రథమకల్పోక్తసంభవస్యైవాచ్ఛేదప్రసంగాత్ ॥ అత్ర స్వసమానాధికరణయత్కించిదవచ్ఛిన్నతదభావాధికరణతావచ్ఛేదకతావ్యాపకతావచ్ఛేదకతాకత్వమర్థ ఇతితత్వశుద్ధం । ఏతస్యవృక్షవృత్తేకపిసంయోగాభావాధికరణతాయాఏవ సత్త్వేన విభిన్నావచ్ఛేదేన నానాకపిసంయోగాభావవత్యపాపసత్త్వేన సాధ్యసాధ్యస్సామాన్యవ్యాప్తిభంగప్రసంగాత్ ॥ ఏవం స్వసమానాధికరణయత్కించిదవచ్ఛిన్నతదభావాధికరణతావచ్ఛేదకతావ్యాపకస్వావచ్ఛేదకతాకత్వమేకావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వమపిహేయం । విభిన్నావచ్ఛేదేన నానాకపిసంయోగవతి తత్ర కపిసంయోగాభావాధికరణతాయాఏవ స్వపదేనోపాదేయతయా సాధ్యసాధ్యస్సామాన్యవ్యాప్తిభంగాపత్తేః ॥ అత్రైకైకవిశేషాభావాధికరణతాసముదాయనివేశమపేక్ష్యతదభావనిష్ఠయావత్త్వేనైవ తదధికరణతైక్యమతావలంబనముచితం ॥ తథాసతి సర్వదోషోద్ధారసంభవాద్వృక్షో యావత్సంయోగాభావవానితి ప్రతీతిబలాదేవాఖండతాదృశాధికరణతాసిద్ధిః. ప్రత్యేకాధికరణతాకూటస్య తద్విషయత్వే గౌరవాత్ ॥ అన్యథా విశేషాభావస్యైవ సామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వోపగమేనాఖండసామాన్యాభావాసిద్ధ్యాపత్తేరిత్యాశయేనాహ *అథవేతి* ఏకమాత్రేతి * ఏకమాత్రవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానవచ్ఛేదకతాకత్వమర్థః స్వావ

నత్వాభిన్నావచ్ఛేదకకత్వం, వృక్షావృత్తిసంయోగానాం వృక్షనిష్ఠాభావా యా ద్యపి వ్యాప్యవృత్తయః ॥ తథాపి అవ్యాప్యవృత్తిసాధారణయావత్త్వేన తేషా మవ్యాప్యవృత్తిత్వాత్తత్సాధారణయావత్త్వావచ్ఛిన్ననిరూపితాధికరణతా ఏక మాత్రవృత్తితత్తన్మూలత్వాద్యవచ్ఛిన్నతత్తన్మూలాదిరూపావయవావచ్ఛిన్నేతి త తోఽభయాభావోఽక్షతఇతి నసాధ్యోపాధ్యోస్సామానాధికరణ్యవ్యాప్తిభంగః ॥ వృ క్షనిష్ఠసంయోగసామాన్యీయయావద్విశేషాభావాధికరణతాచ నప్రత్యేకావచ్ఛే దకావచ్ఛిన్నా। అస్యాందిశి గగనే నసంయోగఇత్యాదిప్రతీతివిరహాత్ ॥ అపితు యత్కించిదనుగతధర్మావచ్ఛిన్నతదవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నా। యావత్సంయోగాభావ వద్గగనమితి ప్రత్యయాత్ ॥ ఏకరూపావచ్ఛిన్నస్య ప్రతియోగ్యభావాధికరణ తావచ్ఛేదకత్వే విరోధాత్. ఏకస్యాపి విశేషరూపసామాన్యరూపాభ్యాం ఉ భయావచ్ఛేదకత్వోపగమాత్ ॥ తథాచ పక్షనిష్ఠసంయోగవిశేషాభావానాం యావత్త్వావచ్ఛిన్ననిరూపితాధికరణతా ననిరుక్తైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వవతీతి

యవత్వరూపైకావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతయా వృక్షవృత్తియావద్విశేషాభావాధికర ణతానాం సాధనవ్యాపకతాపత్తేర్మాత్రపదం. స్వావయవత్వం తైకమాత్ర వృత్తీతిభావః * నత్వితి * తద్వృక్షావయవత్వేన తన్మూలాదిరూపాభిన్నావ చ్ఛేదకత్వేనోపాధేస్సాధనవ్యాపకత్వభయేన తత్ప్రతిక్షేపః * అక్షతఇతి * వి భిన్నావచ్ఛేదేనానేకకపిసంయోగస్థలేప తదభావద్వయసాధారణయావత్త్వే నాఖండాధికరణత్వంతన్మధ్యతాఽద్యవచ్ఛిన్నమధ్యరూపావయవాద్యవచ్ఛిన్నం। మధ్యే యావత్సంయోగాభావవానితి ప్రతీతేర్మధ్యావచ్ఛిన్నాధికరణతాకూటస్య తద్విషయత్వే గౌరవాత్. మూలాద్యవచ్ఛిన్నాధికరణతానాం తదవిషయత్వా దితి తత్రాప్యుభయాభావోఽక్షతః ॥ యావత్త్వవిశిష్టసంయోగాభావాధికరణ తాయాస్తన్మూలావచ్ఛిన్నత్వే సాధనవ్యాపకతాపత్తిరతః తన్నిరస్యతి * వృక్ష నిష్ఠేతి * తాదృశప్రతీతివారణాయ తదధికరణతాయానిరవచ్ఛిన్నత్వోపగమే సాధనవ్యాపకత్వం దుర్వారమిత్యతఆహ * అపిత్వితి * నను ప్రాతిస్వికత న్మూలత్వాదినా ప్రతియోగ్యవచ్ఛేదకత్వేన తదభావఘటితయావదధికరణతావ చ్ఛేదకత్వం కథమిత్యతఆహ * ఏకరూపేతి * తథాచ యావతాం విశేషాభా వానాం ప్రత్యేకమవచ్ఛేదకం తావత్సాధారణానుగతకించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నస్య త స్యైవ మూలాదేర్యావత్త్వావచ్ఛిన్నాధికరణతావచ్ఛేదకత్వముపేయతఇత్యర్థః॥

తస్యోక్తోభయవత్త్వాదుపాధేస్సాధనావ్యాపకత్వమితి వదన్తి ॥ వస్తుతస్తు అనవచ్ఛిన్నయావద్విశేషాభావవత్త్వముపాధిః తాదృశోపాధినా సాధ్యస్య సామాన్యవ్యాప్తివిరహేఽపి సంయోగసామాన్యాభావరూపపర్యవసితసాధ్యవ్యాపకతయా తాదృశోపాధేస్సత్ప్రతిపక్షోత్థాపకత్వమవ్యాహతం తాదాత్మ్యేన సాధ్యవతోఽప్యుపాధివ్యాప్యతయా తాదృశోపాధ్యభావేన సంయోగసామాన్యాభావరూపసాధ్యవద్భేదోఽన్యత్రాప్రసిద్ధోఽపి సాధయితుంశక్యత ఏవ. అభావసాధ్యకవ్యతిరేకిణి ప్రతియోగిమాత్రప్రసిద్ధేరపేక్షితత్వాత్ ॥ ఉపాధ్యభావేన సాధ్యాభావసాధనంతు నసమ్యక్ ॥ సంయోగరూపస్య తస్యసాధనే సిద్ధసాధనాత్ ॥ పక్షావృత్త్యుపాధివ్యాప్యత్వేన సాధ్యే పక్షావృత్తిత్వసాధనాత్. సత్ప్రతిపక్షనిర్వాహాత్ ఇతి కేచిత్ ॥ సిద్ధసాధనాదితః సాధ్యాభావసాధనాసంభవేఽపి ప్రతి

ఏవమేవ విభిన్నభాగావచ్ఛేదేన ఘటపటాదిప్రతిగ్రహాదౌ తదుభయవత్త్వాప్రత్యయనిర్వాహ ఇతి బోధ్యం ॥ అథోక్తరీత్యా సర్వత్రోపాధితుల్యోపాధౌ సాధనతుల్యసాధనావ్యాపకత్వస్యానిర్వాహాత్ తదుపాధివ్యభిచారాత్మకలింగాసంభవేన తత్రసాధ్యవ్యాప్తిభఙ్గో నసాధయితుంశక్య ఇతి పక్షే సంయోగసామాన్యాభావః కథం ఖండనీయః. ప్రకృతోపాధివ్యభిచారశ్చ ప్రకృతసాధనేఽకించిత్కరః । ప్రకృతసాధ్యవ్యాప్తిగ్రహానపేక్షణాత్ ॥ ప్రత్యుతకపిసంయోగసామాన్యాభావతద్విశేషాభావకూటమాత్రోపస్థితిస్థలే దర్శితైకావచ్ఛేదేన యావత్కపిసంయోగాభావవత్త్వస్యసాధనవ్యాపకతయోపాధిత్వాసంభవేన వ్యాప్తిగ్రహాసంభవాద్దర్శితప్రతిబంధకాభావవిశిష్టతద్వ్యాప్తిగ్రహబలాత్. పక్షే సంయోగసామాన్యాభావసిద్ధేర్నిష్ప్రత్యూహత్వాపాతాచ్చేతి చేన్న ॥ తదుపాధ్యనుపస్థితికాలీనతత్తజ్జలాభావకూటే జలసామాన్యాభావవ్యాప్తిగ్రహాధీనసిద్ధిసమానాకారతయా తస్యాభ్రమత్వస్వీకారాత్ ॥ అథవేత్యాదివక్ష్యమాణరీత్యా నిర్వాహాదుభయాభావరూపైకావచ్ఛిన్నత్వమయుక్తమిత్యస్వరసబీజం ॥ సామాన్యవ్యాప్తినిర్వాహపూర్వపక్షే ఇష్టాపత్త్యా ప్రకారాన్తరమవలంబతే * వస్తుతస్త్వితి * పర్యవసితేతి * పక్షే యత్సాధ్యంసిద్ధ్యతి తదేవపర్యవసితం తద్వ్యాపకత్వేనేతి పక్షావృత్తిత్వం సత్ప్రతిపక్షోన్నాయకతామతే ఉపాధిలక్షణమితి భావః ॥ * సంయోగరూపస్యతస్యేతి * సంయోగసామాన్యాభావవద్భేదశ్చ నసంయోగరూప ఇతి భావః. సత్ప్రతిపక్షోన్నాయకతాయామణికారాసమ్మతత్వాదాహ ॥ * సిద్ధసాధనాదిత ఇతి * ద్రవ్యభేదే సంయోగాభావత్వకల్పనయా ద్రవ్యత్వే

యోగివైయ్యధికరణ్యాఘటిత సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకతయా గృహ్యమాణో
పాధితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావవత్త్వాజ్ఞానాత్. పక్షే సాధ్యానుమితి ప్ర
తిరోధ ఇతి సారం ॥ అథవా ప్రతియోగ్యధికరణత్వరూపపక్షధర్మావచ్ఛిన్నసా
మాన్యాభావరూపసాధ్యవ్యాపకతయా ఏకావచ్ఛేదేనేత్యాదేర్యథాశ్రుతస్యై
వోపాధితానిర్వాహః । యత్ర ప్రతియోగిమతి యస్యసామాన్యాభావః తత్ర
ఏకావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన తస్య యావద్విశేషాభావవత్త్వమితి సామాన్యవ్యా
ప్తేః. కపిసంయోగాదిమతః కపిసంయోగాదిసామాన్యాభావాధికరణవృక్షాదే
రేకావచ్ఛేదేన కపిసంయోగవిశేషాభావకూటవత్త్వనియమేన సుగ్రహత్వాత్ ॥

తద్ఘట భేదత్వ్యాపకమేనాప్రసిద్ధ్యభ్యధారేపి సిద్ధసాధనమిత్యేవ సూచనాయేవా
ఆదిపదం ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాఘటితవ్యాపకత్వేనగృహీతస్య ప్రతియో
గివైయ్యధికరణ్యవిశిష్టతదభావవత్త్వాజ్ఞానమేవ తద్వత్త్వాజ్ఞానప్రతిబంధకం । కపి
సంయోగో వృక్షత్వవ్యాపకస్తదభావవాంశ్చాయమితి జ్ఞానేపి వృక్షత్వజ్ఞానోద
యాత్ ॥ ప్రకృతేచ ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యవిశిష్టతదభావవత్త్వాజ్ఞానం ప్ర
తిబంధకం తదవచ్ఛేదకకోటౌ వ్యాపకతాయామపి ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్య
విషయతా నసప్రయోజనేతి అనుపయోగిప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాఘటిత
త్వేన సాధ్యవ్యాపకతావిశేషితా ॥ పక్షే సాధ్యసందేహేపి పక్షభిన్నతన్నిశ్చ
యాధీనసాధ్యవ్యాపకతానిశ్చయః। అతఏవోపాధివాదే స్వద్ధితా పక్షేతరత్వస్య
సాధ్యవ్యాపకత్వనిర్ణయః. ఉక్తరీత్యా సమర్థితఇత్యేతల్లాభాయ * గృహ్య
మాణఇతి * అత్రచోపాధిత్వాదిత్యస్య పక్షావృత్తిత్వేసతి సాధ్యవ్యాపకత్వాది
త్యేవార్థః ॥ తస్య యథాశ్రుతార్థకత్వానురోధేన మణికారానుమతవ్యభి
చారోన్నాయకతాం సమర్థయతి * అథవేతి * యథాశ్రుతస్యైవేత్యేవకారే
ణ నిరవచ్ఛిన్నత్వరూపార్థస్యాపి వ్యవచ్ఛేదః ॥ అత్ర యద్ధర్మావచ్ఛిన్నం సా
ధ్యవ్యాపకత్వం, తద్ధర్మావచ్ఛిన్నసాధనావ్యాపకత్వముపాధిత్వం తత్ర ప్రతియో
గ్యధికరణత్వరూపపక్షధర్మావచ్ఛిన్నసంయోగసామాన్యాభావవత్త్వమప్రసిద్ధ
మితి పక్షధర్మావచ్ఛిన్నసామాన్యాభావేత్యుక్తం ॥ అతస్సాధ్యోపాధ్యోస్సామా
న్యవ్యాప్తిమాహ * యత్రేతి * యత్ర యద్ధర్మావచ్ఛిన్నవతి యద్ధర్మావచ్ఛిన్నా
భావస్తత్ర తద్ధర్మసామానాధికరణ్యోభయావృత్తిధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగి
తాకయావదభావీయైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణతేత్యర్థః ॥ పక్షధర్మానివా

గుణాదావేకావచ్ఛేదేన యావద్విశేషాభావాసత్త్వేపి తత్ర ప్రతియోగ్యసత్త్వేనావచ్ఛిన్నసాధ్యవ్యాపకత్వాక్షతేశ్చ । ద్రవ్యేచ ప్రతియోగిమత్త్వవిశిష్టయావత్సంయోగవిశేషాభావాధికరణే ఏకావచ్ఛేదేన తదీయయావద్విశేషాభావాసత్త్వాత్. ప్రతియోగిమత్త్వరూపావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధనావ్యాపకత్వం తస్య। వృక్షాదివృత్తికపిసంయోగాదివిశేషాభావాధికరణతా కూటాంతర్గతకతిపయాభావాధికరణతానామనవచ్ఛిన్నత్వేపి తత్కూటస్యైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వం పూర్వవదుపపాదనీయం ॥ అద్వైతాద్యౌపాధేర్వ్యభిచారోన్నాయకత్వం సత్ప్రతిపక్షోన్నాయకత్వంవానసంభవతి । ప్రకృతసాధ్యవ్యాపకస్య ఏకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసంయోగీయయావద్విశేషాభావవత్త్వస్యాప్రసిద్ధేః ॥ ద్రవ్యే తదీయయావద్విశేషాభావవత్త్వస్యావచ్ఛిన్నత్వేపి ఏకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వాభావాత్. గుణేచ తస్యావచ్ఛిన్నతాయాఏవాభావాత్ ॥ ప్రతియోగిమత్త్వవిశిష్టకపిసంయోగాదిసామాన్యాభావవ్యాపకస్య తదీయైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న

ప్రయోజనమాహ * గుణాదావితి * అత్ర ప్రతియోగిమత్త్వవిశిష్టకపిసంయోగవిశేషాభావవతి ఏకావచ్ఛేదేకపిసంయోగవిశేషాభావాధికరణతాకూటసత్త్వేన తత్ర సాధనతుల్యసాధనావ్యాపకతాయాదురుపపాదతయా బాధావేవ సాధనావ్యాపకత్వముపపాదయతి * ద్రవ్యేచేతి * నను విశిష్టకపిసంయోగసామాన్యాభావవ్యాపకత్వం ఏకావచ్ఛేదేన కపిసంయోగవిశేషాభావాధికరణతాకూటస్యోక్తం తదసంగతం. కూటాంతర్గతానాం కతిపయాధికరణతానామనవచ్ఛిన్నత్వాదతఆహ * వృక్షాదివృత్తీతి * విశేషాభావాన్వితం * పూర్వవదితి * అవ్యాప్యవృత్త్యధికరణతాసాధారణయావత్త్వేన వ్యాప్యవృత్త్యధికరణతానామప్యైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వమిత్యర్థః ॥ అత్రై కావచ్ఛేదేన యావద్విశేషాభావాధికరణత్వకథనాదికమశుద్ధమిత్యాశంకతే * అద్వైతి * తత్ర ప్రథమతః ఉపాధిశరీరాప్రసిద్ధ్యా హేతుమతి ఉపాధ్యభావేన సాధ్యాభావానుమానంనిరస్యతి * ప్రకృతసాధ్యవ్యాపకస్యేతి * తత్త్వేనాభిమతస్యేత్యర్థః ॥ * అప్రసిద్ధేరితి * ఏతేనైకావచ్ఛేదేన తదీయయావద్విశేషాభావసత్త్వం యదుక్తం తత్ప్రమాదాదేవేతిభావః ॥ యదపి సాధ్యోపాధ్యోః సామాన్యాత్ప్రత్యవలంబనం నిష్ఫలమిత్యాహ * కపీతి * నను ప్రకృతహేతుతుల్యకపిసంయోగీయ యావద్విశేషాభావరూపహేతుమతి తదీయైకావచ్ఛిన్నయావదభావవ

యావద్విశేషాభావవత్త్వస్య ప్రసిద్ధత్వేపి తదభావేన ప్రకృతసాధ్యవచ్ఛేదసాధనంతు నసంభవతితస్య ప్రకృతసాధ్యావ్యాపకత్వాత్ ॥ ప్రతియోగిమత్త్వవిశిష్టకపిసంయోగాదిసామాన్యాభావవచ్ఛేదశ్చ కపిసంయోగాదిరూపప్రతియోగిశూన్యే హేతుమతిసాధ్యమ్నాం నకపిసంయోగాదిసామాన్యాభావవచ్ఛేదపర్యవసాయీ । ప్రతియోగిమచ్ఛేదస్యాబాధాత్. ప్రతియోగిమతిప్రైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతదీయయావద్విశేషాభావసత్త్వేన తద్వత్త్వాభావాదిరూపహేతోరసిద్ధిరితినవ్యభిచారోన్నయననిర్వాహఇతి ॥ మైవం ॥ క్వచిద్ద్రవ్యే జలాదిసంయోగవతితత్సామాన్యాభావస్యసత్త్వే ఏకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతదీయ యావద్విశేషాభావసత్త్వాత్. తదీయప్రతియోగిమత్త్వవిశిష్టతత్సామాన్యాభావవ్యాపకైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతదీయయావద్విశేషాభావవత్త్వం ॥ యత్రచ ద్రవ్యే సర్వావయవావచ్ఛేదేన భిన్నా జలసంయోగావర్తంతే. యావత్తద్విశేషాభావరూపహేతుమతి తత్రైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నయావత్తద్విశేషాభావరూపోపాధ్యభావేనప్రతియోగిమత్త్వవిశిష్టతత్సామాన్యాభావవచ్ఛేదస్య సిద్ధాబాధకాభా

త్త్వశూన్యత్వేన ప్రతియోగిమత్త్వవిశిష్టకపిసంయోగాభావవచ్ఛేదఏవ సాధనీయఇతి సామాన్యవ్యాప్తిభంగఇత్యతఆహ * ప్రతియోగిమత్త్వేతి * ఏతేనవృక్షవృత్తీత్యాదినా ఏకావచ్ఛేదేన యావద్విశేషాభావవత్త్వస్య సాధ్యవ్యాపకత్వముపపాదితం. తత్కిమర్థం తస్య ప్రతియోగిమత్త్వవిశిష్టతత్సాధనవ్యాపకత్వాదిత్యుక్తంభవతీత్యుక్తరీతేః ప్రామాదికత్వేపి సామాన్యవ్యాప్తిభంగస్సంభవతీత్యాశయేన సమాధత్తే * మైవమితి * తథాచోపాధిత్వాదిత్యస్య తుల్యసాధ్యకతుల్యసాధనకానుమానవిశేషేఉపాధిత్వాదిత్యర్థోవద్రష్టవ్యః* క్వచిదితి * జలసంయోగసామాన్యాభావాదౌ సాధ్యతుల్యసాధ్యే జలీయయావత్సంయోగవిశేషాభావకూటవత్త్వాదిరూపసాధన తుల్యసాధనమాత్రవృత్తి ధర్మవిశిష్టావచ్ఛిన్నయావజ్జలసంయోగాభావవత్త్వముపాధితుల్యోపాధిః । ఏతస్యాగ్రావచ్ఛేదేన జలసంయోగవతి దండాదౌ జలసంయోగసామాన్యాభావరూప సాధ్యవ్యాపకత్వంయావదవయవావచ్ఛేదేన జలసంయోగవతి జలనిమగ్నపటాదౌ యావత్తత్జలసంయోగాభావరూపసాధనావ్యాపకత్వం ॥ అత్రచ ప్రకృతసాధ్యసమశీలసాధ్యకస్థలీయోపాధేఃప్రకృత సాధ్యసమశీలసాధ్యవ్యభిచారోన్నాయకత్వంప్రకృతహేతుసమశీలహేతావితిసామాన్యవ్యాప్తిభంగమాహ*యత్రచేతి*

వాత్. ప్రతియోగిమతితత్రవిశేష్యవచ్ఛేదపర్యవసానేన వ్యభిచాగసిద్ధ్యాసా మాన్యవ్యాప్తిభంగాత్ ॥ సంయోగత్వే గగనాదినిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వసాధకానుమానోపయికదర్శితవ్యాప్తావపి ఏకావచ్ఛేదకావచ్ఛేద్యస్వసమానాధికరణోభయావృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకయావదభావాధికరణతాశూన్యగగనాదికం యద్వృత్తదన్యత్వస్యోపాధిత్వం బోధ్యం * ఏతేనేతి * అనవచ్ఛిన్నయావత్సంయోగవిశేషాభావవత్త్వస్యోపాధిత్వేనేత్యర్థః ॥ *ఇతి* విశేష[illegible]స్త్వ్యపష్టభ్యమనుమానం పరాస్తం। దూషణాంతరమప్యాహ॥ * వ్యర్థేతి * త్వన్మతే సంయోగసామాన్యాభావస్య కేవలాన్వయితయా అభావత్వస్యైవ తద్వ్యాప్యతావచ్ఛేదకత్వేన ఇతరాంశస్య వ్యర్థత్వాదిత్యర్థః। నన్వభావాదిత్యేవ హేతురస్తు ఇత్యత ఆహ * అప్రయోజకత్వాదితి * వ్యాప్తిగ్రాహకతర్కశూన్యత్వాదిత్యర్థః. విశేషవ్యాప్తావుపాధ్యంతరమపిసులభమిత్యాహ * నిర్గుణత్వాదేరితి * ఆదినా నిష్పరిమాణత్వాదేః పరిగ్రహః ॥ యద్యద్ధర్మాశ్రయానవచ్ఛేదకం తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నాభావావచ్ఛేదకమితివ్యాప్త్యవష్టభ్యం వృక్షత్వాదేస్సంయోగసామాన్యాభావావచ్ఛేదకత్వసాధకమనుమానమాశంక్య నిరాకురుతే * నచేతి * గుణాద్యనవచ్ఛేదకేతి * గుణత్వాశ్రయానవచ్ఛేదకేత్యర్థః * తదభావేతి * గుణత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావేత్యర్థః ॥ తథా చ గుణత్వాద్యవచ్ఛిన్నస్యాపి అవ్యాప్యవృత్తితాప్రసంగ ఇతి భావః. ఘటాదౌ ద్రవ్యత్వావచ్ఛేదేన ఘటత్వాద్యభావప్రసంగో ఘటత్వాదేరవ్యాప్యవృత్తితయా తదవచ్ఛేదకాప్రసిద్ధ్యా తదనవచ్ఛేదకత్వరూపసాధకాప్రసిద్ధేర్నసంభవతీతి నాభిహితః ॥ గుణత్వావ్యాశ్రయస్య సంయోగాదేరవచ్ఛేదకప్రసిద్ధ్యా నగుణత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావావచ్ఛేదకత్వాపాదకాప్రసిద్ధిరితి భావః ॥ నను యద్ధర్మాశ్రయానవచ్ఛేదకమిత్యత్ర యత్పదేన వ్యాప్యవృత్త్యవృత్తిధర్మోవివక్షితః. గుణత్వాదేశ్చ వ్యాప్యవృత్తిరూపాదివృత్తితయా తదాశ్రయానవచ్ఛేదకత్వస్య నతదవచ్ఛిన్నాభావావచ్ఛేదకత్వాపాదకతేత్యాశంక్య వృక్షత్వాదౌ సంయోగత్వా

---

* సంయోగత్వఇతి * ఏకావచ్ఛేదకావచ్ఛేద్యత్వమప్రసిద్ధమతో నిరవచ్ఛిన్నత్వం తదర్థః । క్రియాత్వాదౌ సాధ్యవ్యాపకత్వం । ఉపాధిశరీరాప్రసిద్ధివారణాయానవచ్ఛిన్నేతి * అప్రయోజకత్వాదితీతి * అభావత్వేపి ప్రోక్తోత్తరోపాధిద్వయమస్త్యేవ గుణాదితి దీధితౌ ప్రసంగాదితి కథనంగు

శ్రియానవచ్ఛేదకత్వరూపసంయోగత్వావచ్ఛిన్నాభావ సాధక హేతోరసిద్ధిమా
హ * యథాచేతి * ఘటపూర్వవర్తిత్వస్యేతి * దండనిష్ఠఘటకారణతాఘటక
తదవ్యవహితపూర్వకాలసంబంధస్యేత్యర్థః ॥ ప్రతిదండం భిన్నత్వేపి దండ
త్వం తత్సామాన్యావచ్ఛేదకమిత్యన్వయః ॥ ప్రతిదండం భిన్నత్వేపీత్యనేన ద
ణ్డత్వం తత్ప్రత్యేకాతిప్రసక్తమితిసూచితం ఏవమగ్రేపి * తత్సామాన్యేతి *
ఘటపూర్వవర్తితాత్వావచ్ఛిన్నేత్యర్థః । ప్రత్యేకాతిప్రసక్తత్వేపి అవచ్ఛేద్య
తావచ్ఛేదకానుగతరూపావచ్ఛిన్నానతిప్రసక్తతయా తస్యావచ్ఛేదకత్వం ॥ అ
న్యథా ఘటకారణతావచ్ఛేదకత్వమేవ భజ్యేతేతిభావః ॥ నను దండత్వస్య ఘ
టనియతపూర్వవర్తితావచ్ఛేదకత్వం నఘటనియతపూర్వవర్తితాయాః స్వరూప
సంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వం ॥ అపితు తదవ్యవహితపూర్వకాలనిష్ఠాభావప్రతి
యోగితానవచ్ఛేదకత్వరూపం పారిభాషికమేవ తచ్చాతిప్రసక్తేపి నిరాబాధ
మేవ స్వరూపసంబంధ రూపావచ్ఛేదకతాయా ఏవావచ్ఛేద్యానతిప్రసక్తత్వని
యతత్వాదితి॥ప్రత్యేకాతిప్రసక్తస్య సామాన్యానతిప్రసక్తత్వేన సామాన్యరూ
పావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వే దృష్టాంతాంతరమాహ * వహ్నిసామానాధికరణ్యస్యే
తి * ప్రతిధూమం భిన్నత్వేపి ధూమత్వం తత్సామాన్యావచ్ఛేదకమిత్యన్వ
యః । తత్పదేనాత్ర వహ్నిసామానాధికరణ్యపరామర్శః ధూమత్వస్య తదనవ
చ్ఛేదకత్వే తస్య వహ్నివ్యాప్యతావచ్ఛేదకత్వంనోపపద్యేత ॥ నచ వ్యాప్య
తావచ్ఛేదకత్వమపి స్వవిశిష్టవ్యాపకసాధ్యకత్వరూపం పారిభాషికమేవ తచ్చా
తిప్రసక్తసాధారణమితి నదృష్టాంతసంగతిరితివాచ్యం ॥ సాధ్యసామానాధికర
ణ్యావచ్ఛేదకరూపవత్త్వంవ్యాప్తిః తత్రావచ్ఛేదకత్వం స్వరూపసంబంధవిశే
షః ॥ అతఏవ యత్ర వ్యర్థవిశేషణఘటితనీలధూమత్వాదినా హేతుతా తత్ర
వ్యాప్యత్వాసిద్ధిరితి ప్రాచీనమతానుసారేణైతదభిధానాత్ ॥ అన్యథాపునస్స్వ
రూపసంబంధరూప

ణాభావానవచ్ఛేదకత్వనిశ్చయలాభాయ తేన సామాన్యవ్యాప్తిభంగలాభః ॥
* అవచ్ఛేద్యతావచ్ఛేదకేతి * తద్ధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేద్యతానిరూపితావచ్ఛే
దకత్వే తద్ధర్మావచ్ఛిన్నానతిప్రసక్తత్వం తంత్రమిత్యర్థః ॥ నను దీధితికా
రైర్యాదృశావచ్ఛేదకత్వముక్తం తద్విరోధఇత్యతఆహ * అతఏవేతి * తేషాం
మతే నీలధూమత్వం నవారయితుం శక్యమితియన్మతే తద్వారణం తన్మతే

కారణత్వప్రతియోగిత్వాదినిరూపితమనుగతధర్మనిష్ఠం స్వరూపసంబంధరూపమవచ్ఛేదకత్వం దృష్టాంతతయాబోధ్యం*సంయోగసామాన్యస్య* సంయోగత్వరూపావచ్ఛేద్యతావచ్ఛేదకరూపావచ్ఛిన్నస్య*సువచత్వాచ్చేతి*ప్రత్యేకసంయోగాదివ్యక్త్యతిప్రసక్తస్యాపి ద్రవ్యత్వాదేస్తద్రూపావచ్ఛిన్నాసతిప్రసక్తత్వాదితి భావః ॥ యద్యప్యేవమపి ప్రమేయత్వాదేస్సంయోగసామాన్యాతిప్రసక్త్యేన తత్సామాన్యావచ్ఛేదకత్వాప్రసక్త్యా ఉక్తవ్యాప్తిబలాత్తదవచ్ఛేదేన సంయోగసామాన్యాభావసిద్ధిర్నశక్యా వారయితుం॥తథాపి ప్రతియోగిమత్సంబద్ధదేశకాలయోరేవప్రతియోగ్యనవచ్ఛేదకయోరభావావచ్ఛేదకత్వనియమస్తయోరేవతదనుభవాత్ ।నతు ప్రతియోగ్యనవచ్ఛేదకమాత్రస్య మానాభావాదిత్యత్రతాత్పర్యం। ద్రవ్యే సంయోగసామాన్యాభావస్య కాలభేదాద్యవచ్ఛేదేన స్వీయమనుపదం వ్యవస్థాపనీయతయా సంప్రదాయవిదఇత్యనేనాస్వరసోదర్శితః *గుణస్య *సామాన్యాభావోవర్తతఇత్యన్వయః ॥ ధ్వంసప్రాగభావయోరత్యంతాభావవిరోధితాయానిరాకృతత్వాదితిభావః ॥ ఏతేన తదవచ్ఛేదేన సంయోగాదిసామాన్యాభావోపి సుతరాంవర్తతే వ్యాపకధర్మావచ్ఛిన్నాభావవతి వ్యాప్యధర్మావచ్ఛిన్నాభావసత్త్వనియమాదితిసూచితం ॥ నచోత్పత్తికాలావచ్ఛేదేన ఘటాదౌ గుణస్య ప్రాగభావఏవ నతు సామాన్యాత్యంతాభావోపి మానాభావాదితివా

దృష్టాంతఉక్తఇతిభావః * కారణత్వేతి* పూర్వకాలసంబంధితాకాలాత్మికైతరత్త్యాగః * యద్యపీతి * తథాచ సంయోగిద్రవ్యత్వాదిత్యాద్యావ్యాప్తిదుర్వారైవేతి భావః *తథాపీతి*తాదృశదేశకాలాన్యతరవృత్తిత్వవిశిష్టత్వం హేతువిశేషణం తస్యగగనాదౌ సత్త్వేన వ్యభిచారవారణాయ తాదృశాన్యతరభిన్నావృత్తిత్వస్యైక్యేన సాధనాప్రసిద్ధేః * మానాభావాదితి * యద్యపి నాయం నైయత్యఖండనహేతుః వ్యభిచారస్యైవ జాగరూకత్వాత్ । తథాపి వ్యాపకత్వస్యాధికదేశవృత్తిత్వస్యాదూషణతయా ప్రమేయత్వాదివృత్తిత్వం దుర్వారమిత్యాశంకాయాంబోధ్యః ॥ నను రూపాదిసామాన్యాభావే సాధ్యేఇతి దీధితివ్యాఖ్యాసమయే రూపంప్రతి రూపాభావహేతుత్వవిరోధేన రూపసామాన్యాభావస్స్వీకార్యఇత్యుక్తం॥ నచగుణంప్రతి గుణాభావస్య హేతుతా। విశేషహేతుభిరేవ నిర్వాహే సామాన్యహేతుతాయాం మానాభావాదిత్యాశ[illegible]శంకతే * నచోత్పత్తికాలేతి * వాయౌ రూపసామాన్యాభావస్య వ్యాప్యవృత్తి

చ్యం ॥ తదా తత్ర జన్యైకత్వహేతుభూతస్య ఏకత్వత్వావచ్ఛిన్నాభావస్యావశ్యకతయా తస్యైవ స్వసమనియతగుణత్వావద్యవచ్ఛిన్నాభావరూపతయా వివాదాయోగాత్ ॥ సంయోగాదిసాధ్యకనిత్యద్రవ్యమాత్రవృత్తిహేతుస్థలే వ్యాప్యవృత్తిదానాయాహ * ప్రళయేతి * మహాప్రళయస్య జన్యభావానధికరణతయాతదానీం సంయోగాద్యసత్త్వాదితిభావః. తదానీంచ గగనాదౌ నిత్యైకత్వపరిమాణాదిసత్త్వేన గుణసామాన్యాభావాసత్త్వాత్సంయోగస్యేత్యుక్తం ॥ అత్రచ ప్రమాణం మహాప్రళయే గగనే నసంయోగ ఇత్యాది ప్రామాణికవ్యవహార ఏవ. తాదృశవ్యవహారస్య ధ్వంసావగాహిత్వేతి ప్రసంగాద్వ్యవహారానాదరేచాతీంద్రియగగనాదౌ గోత్వాద్యభావస్య అప్రామాణికతాపత్తేః ప్రత్యక్షాసంభవాత్. అనుమానస్యచాప్రయోజకత్వాత్ ॥ వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యత్ర వ్యాప్యవృత్తిదానాయాహ * తథేతి *దహనస్య*దహనత్వావచ్ఛిన్నస్య ప్రసిద్ధేరిత్యంతం ద్రవ్యస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వాదిత్యత్ర హేతుః. ప్రత్యక్షప్రమాణముక్త్వా యుక్తిమప్యాహ * వృత్తేరితి * సంయోగరూపసంబంధస్యేత్యర్థః* వృత్తిమతో వ్యాప్యవృత్తిత్వస్య *సంయుక్తస్య తత్సంబంధేన వ్యాప్యవృత్తితాయాః అసంభావితత్వాదితి॥అయమాశయః । సంబంధిసత్తాయాః సంబంధాధీనత్వాద్యదవచ్ఛేదేన సంబన్ధో నాస్తి తదవచ్ఛేదేన తత్సంబంధావచ్ఛిన్నతదభావసత్త్వమావశ్యకం ॥

తయా గుణాభావరూపత్వంనసంభవతీతి జన్యైకత్వానుధావనం ॥ యత్తు రూపం ప్రతిరూపాభావస్యైవహేతుత్వం నతు తదత్యంతాభావస్య తథాసత్యుత్పన్నస్యైవ పునరుత్పత్త్యాపత్తిః । జన్యైకత్వంప్రతితు తదత్యంతాభావస్యైవ బాధకాభావాత్ । ప్రాగభావస్య హేతుత్వే ప్రయోజనాభావాదితి॥తదశుద్ధమేవ రూపంప్రతి రూపప్రాగభావస్య హేతుత్వే పాకజరూపప్రాగభావసత్త్వేన రూపవతి రూపోత్పత్త్యాపత్తేః భట్టాచార్యైః కంఠత ఏవోక్తత్వాత్ ॥ జన్యైకత్వేరూపాదివిశేషేణోత్పన్నస్యైవ పునరుత్పత్త్యాపత్తేర్దుర్వారత్వాత్ రూపాత్యంతాభావహేతుత్వే పునరుత్పత్త్యాపత్తేరసత్త్వాచ్చ । తదధికరణరూపకాలే తదత్యంతాభావసత్త్వాత్ ॥ సకలదిగ్దేశానాం సంయోగావచ్ఛేదకతయా గగనత్వస్య తదభావానవచ్ఛేదకతయా మహాప్రళయ ఇతి ॥ నను సంబంధస్య వ్యాప్యవృత్తిత్వేన సంబంధినోపి వ్యాప్యవృత్తిత్వమావశ్యకమిత్యాశంకాం నిర

సంయోగాదేస్సంబంధస్య సమవాయస్య వ్యాప్యవృత్తిత్వేపి నసంయోగాదే
ర్వ్యాప్యవృత్తితా ॥ గుణాదౌ సమవాయసత్త్వేపి సంయోగాద్యసత్త్వవత్సం
యోగాద్యనవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే సంయోగాదిమతి తత్సమవాయసత్త్వేపి తదభా
వోపపత్తేరితి ॥ కేచిత్తు వృత్తేరవ్యాప్యవృత్తిత్వే వృత్తిమతోవ్యాప్యవృత్తిత్వవ
ద్వృత్తేర్వ్యాప్యవృత్తిత్వే వృత్తిమతోపి వ్యాప్యవృత్తిత్వం యుక్తితౌల్యాత్. సం తౌ
యోగాదిప్రతియోగికత్వవిశిష్టసమవాయోపి నవ్యాప్యవృత్తిరిత్యాహుః ॥ వ
హ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ కాలవిశేషావచ్ఛేదేన హేతుమతి వర్తమానంసా
ధ్యాభావమాదాయ ఘటత్వవాన్ కాలత్వాదిత్యాదౌ పటాద్యవచ్ఛేదేన కాలే
వర్తమానం కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావమాదాయచ వ్యావృత్తిదానాయా
హ * ఏవమితి * ప్రతియోగిమతో దేశస్య ప్రతియోగ్యనధికరణకాలావచ్ఛే
దేన ప్రతియోగిమతః కాలస్యచ ప్రతియోగ్యనధికరణదేశావచ్ఛేదేనాభావవత్త్వ
మిత్యర్థః ॥ ఇదానీమత్ర ఘటోనాస్తీత్యాదిప్రత్యయే దేశనిష్ఠాయాః కాలావ
చ్ఛిన్నాధారతాయాః కాలనిష్ఠాయా దేశవిశేషావచ్ఛిన్నాధికరణతాయావా వి
షయత్వమిత్యత్ర వినిగమనావిరహాదుభయస్యైవ విషయిత్వాదితిభావః * తత్త
త్సాధ్యకేతి * గుణత్వాద్యవచ్ఛిన్నసాధ్యకద్రవ్యత్వాదావవ్యాప్తివారణాయేత్య
ర్థః *తత్* అసమానాధికరణాంతం ॥

స్యేతి * సంయోగాదేరితి * గుణాదావితి * తథాచసంబంధినః సంబంధస
మానాధికరణాభావప్రతియోగిత్వావశ్యకతయా ద్రవ్యే సంబంధివిరహేపి సం
బంధోపపాదనసంభవాదితిభావః * కేచిత్త్వితి * ఉక్తరీత్యైవోపపత్తౌ నియ
మాంతరస్వీకారో విశేషరూపేణ సంబంధత్వం సంబంధావ్యాప్యవృత్తిత్వోపగ
మశ్చ నిరర్థక ఇత్యస్వరసః * ప్రతియోగిమత ఇత్యాది * ఇదానీమత్రఘటో
నాస్తీతిప్రత్యయే దేశనిష్ఠాయాః కాలావచ్ఛిన్నాధారతాయా విషయత్వం ॥అ
త్ర ఇదానీం ఘటోనాస్తీతిప్రత్యయేచ కాలనిష్ఠాయా దేశవిశేషావచ్ఛిన్నాధార
తాయావిషయత్వం నత్వేకప్రత్యయఏవ వినిగమనాదుభయస్యైవ విషయత్వమి
తిభ్రమఃకార్యః । ఏకయాసప్తమ్యా అవచ్ఛేదకత్వాధారత్వయోరనుల్లేఖాత్ ॥
కించ కాలస్యైవావచ్ఛేదకత్వే ఇదానీం గగనే ఘటోనాస్తీతిప్రత్యయవిరోధః
కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నఘటాభావస్య గగనే వ్యాప్యవృత్తిత్వాద్దేశస్యైవావ
చ్ఛేదకత్వే ఇదానీం కపాలే ఘటోనాస్తీతి ప్రత్యయవిరోధః సమవాయావ

అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాఘటితవ్యాప్తేరప్రసిద్ధ్యా తద్ఘ
టితైవవ్యాప్తిః ॥వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేతుప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యానుపస్థితిదశా
యామపి హేతుసమానాధికరణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వసామాన్యాభావ
గ్రహాదనుమిత్యుత్పత్త్యా ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాఘటితాపి వ్యాప్తిరస్తి। ప్రతి
యోగివైయ్యధికరణ్యఘటితవ్యాప్తిరుభయత్రైవప్రసిద్ధాऽనుమితిప్రయోజికాచే
త్యాశయేనమూలకృతస్తదుపాదానమిత్యాహ *నోపాదేయమితి* వ్యాప్యవృత్తి
సాధ్యకేసార్వత్రికముపాదానంప్రతిక్షిప్తం నత్వనుపాదానస్య సార్వత్రికత్వము
క్తం। వ్యాప్యవృత్తేరపి సాధ్యస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వగ్రహదశాయాం ప్రతియోగివై
య్యధికరణ్యఘటితవ్యాప్తిజ్ఞానాదేవ అనుమిత్యుపగమాత్ వ్యాప్యవృత్తిసాధ్య
కే సర్వత్రతాదృశవిశేషణోపాదానానియమః॥తదఘటితాయాఅపి వ్యాప్తేస్స
ర్వత్రానుమిత్యుపయికత్వాత్॥ అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేతు సర్వత్ర తదుపాదా
ననియమఏవ తదఘటితవ్యాప్తేరప్రసిద్ధేరితి వార్థః॥ వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకత్వంచ
స్వసమానాధికరణాభావాప్రతియోగిసాధ్యకత్వం। సత్తావాన్ద్రవ్యత్వాత్ కా
లికసంబంధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావవాన్ ఆత్మత్వాదిత్యాదికంచ నతథా।అ
తస్తత్ర సాధ్యవతి కాలాత్మాదౌ కాలికదైశికవిశేషణతాభ్యాం తదభావసత్త్వా

చ్ఛిన్నఘటాభావస్య కాలె వ్యాప్యవృత్తిత్వాత్ *అవ్యాప్యవృత్తీతి* హేతుమ
ద్వృత్త్యభావప్రతియోగిత్వమవ్యాప్యవృత్తిత్వం తేన సంయోగాభావవన్నిత్యగు
ణత్వాదిత్యాదౌ ద్వివిధవ్యాప్తిసిద్ధిః. నోపాదేయంచేతి యథాశ్రుతగ్రంథాత్ప్ర
తియోగివైయ్యధికరణ్యాఘటితాపి వ్యాప్తిరస్తీత్యేవలభ్యతే। తథాచ నైవమూలె
కుత్రాపిదర్శితా తదకథనాన్న్యూనత్వైవేతిశంకానిరాసార్థకత్వేననోపాదేయంచే
త్యవతారయతి * అవ్యాప్త్యేతి* వ్యాప్యవృత్తీత్యాది *వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకసక
లానుమితిప్రయోజకవ్యాప్తిఘటకత్వమిత్యర్థః ॥ ప్రయోజకత్వంచ ప్రయోజకీ
భూతభ్రమాన్యవృత్తివిషయతాకత్వమితి తస్యావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే సర్వత్రో
పాదానసిద్ధిః ॥ విశిష్టవ్యాప్తినిష్ఠప్రయోజకతాప్రవేశేతు యథాశ్రుతమేవసమ్య
క్ ॥ అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకభ్రమానధీనానుమితిప్రయోజకతాయాః ప్రతియోగ్య
సమానాధికరణ్యాఘటితవ్యాప్తేరప్రసిద్ధ్యాపత్తేః *సాధ్యస్యేతి* హేతుసాధ్యసా
మానాధికరణ్యగ్రహకాలెఇతిబోధ్యం ॥ జ్ఞానాదేవేత్యేవకారస్తదానీం తదఘ
టితవ్యాప్తిజ్ఞానస్యావచ్ఛేదార్థకః ॥ అత్రచ తద్గ్రహవిరహదశాయామపి ప్రతి

త్ । ప్రతియోగివైయధికరణ్యావిశేషితహేతుసమానాధికరణాభావాప్రతియోగిత్వస్యసాధ్యే అసత్త్వేన వ్యాప్తిఘటకప్రతియోగివైయధికరణ్యఘటితత్వనియమేపి నదోషః ॥ కేచిత్తు వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకత్వం యథాశ్రుతమేవ హేతుమత్యభావస్య దైశికవిశేషణతయా వృత్తిర్వివక్షణీయా ॥ అతో హేతుమతి కాలాదౌ కాలికవిశేషణతాదినా సాధ్యాభావసత్త్వేపి నావ్యాప్తిః ॥ భావస్యాప్యభావత్వేన దైశికవిశేషణతయావృత్తిః ప్రామాణికీ।అతో నాభావసాధ్యకవ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిః ॥ యాదృశప్రతియోగితానిరూపకాభావత్వవిశిష్టస్య దైశికవిశేషణతయా హేతుమతి వృత్తిఃతాదృశప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వవివక్షయా కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాకాశాభావాభావవాన్ ఇత్యాదావవ్యాప్తేర్నిరాసః తత్రాకాశాభావస్య ఆకాశాభావత్వేనైవ దైశికవిశేషణతయా ఆత్మని వృత్తిః।న తూక్తసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వేన। ఆత్మని తాదృశాభావాభావో నాస్తీత్యప్రతీతేః ॥ అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేపి సంయోగాభావవాన్ నిత్యగుణత్వాదిత్యాదౌ అనుమిత్యోపయిక ద్వివిధవ్యాప్తేస్సంభవాత్సర్వథైవేత్యుక్తం॥

యోగివైయధికరణ్యఘటితవ్యాప్తేరంగమిత్యాశయేన అగ్నియత్త్వేత్యాది మతం నిరాకార్యం ॥ స్వం హేతుః తేనసత్త్వావానాత్మత్వాదిత్యాదేస్సంగ్రహః । సంబంధసామాన్యేన హేతుమద్వృత్తిత్వనివేశే కాలికేతి ॥ దైశికసంబంధేన తన్నివేశే దైశికేతి ॥ ఏతేనావచ్ఛిన్నవృత్తికాన్యత్వవ్యాప్యవృత్తిత్వం స్వయం దూషితం ॥ యత్తు తదేవవ్యాప్యవృత్తిత్వముపేత్య యథాశ్రుతాక్షరార్థం వదంతిదశాభేదమనాలోచయతాం తేషాంమతమాహ * కేచిత్త్వితి * ఆత్మనీతి * న తూక్తప్రతీతేర్దైశికవిశేషణతాసంసర్గావగాహిత్వాత్. కాలికవిశేషణతాసంసర్గత్వేతద్వ్యతిరిక్తవృత్తివిషయకత్వేప్యాపత్త్యసత్త్వాదితిబోధ్యం ॥ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాధికరణతానియామకత్వముపగమ్య తత్ప్రత్యయవారణాత్తాదృశ సాధ్యాభావత్వేన వృత్తిస్తోపేయత ఇతి మతస్య దూషణార్థమిదం ॥ సామాన్యాన్యత్వవిశిష్టాకాశాభావాభావవాన్ఘటత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావత్వేన వృత్త్యుపగమేనైవావ్యాప్తివారణాత్తత్సమశీలేఽత్రాపితాదృశవృత్త్యుపగమస్యావశ్యకత్వేతి * సంభవేనేతి * వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేనోపాదేయమిత్యుక్తేః. అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేస్సర్వత్రోపాదేయంస్యాద్బాధకాభావాదిత్యర్థః ॥ వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే సర్వత్ర నోపాదేయమిత్యుక్త్వావ్యాప్య

తావతాపి అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేపి క్వచిత్తదఘటితవ్యాప్తేస్సంభవ ఇతి సూచితమి
త్యాహుః॥ యత్తు * వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే * అవ్యాప్యవృత్తిత్వగ్రహావిషయకసాధ్య
కే ॥ సర్వత్రైవాసమానాధికరణాంతస్యానుపాదేయతా । తత్ర లాఘవేన ప్రతియో
గ్యసామానాధికరణ్యాఘటితవ్యాప్తేరేవానుమానాంగతాస్వీకారాదితి వ్యాఖ్యా
నం॥ తదసత్ ॥ తత్రాపి శబ్దాదినా ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యఘటితవ్యాప్తే
రేవ యదా గ్రహః తదా అనుమితేరుత్పాదాయతాదృశవ్యాప్తేరనుమానాంగత్వ
స్యాపగంతవ్యత్వాత్ ॥ అన్యథా యాదృశవ్యతిరేకిసాధ్యే నకేవలాన్వయిత్వభ్ర
మః । తాదృశసాధ్యకే లాఘవేన సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వమాత్రస్యైవ వ్యాప్తి

వృత్తిసాధ్యకే క్వచిదనుపాదానలాభమాహ * తావతాపీతి * తదఘటితవ్యాప్తే
రసంభవే తద్ఘటితవ్యాప్తేరనంగత్వందుర్వచం ॥ అతః ప్రాక్ తత్సంభవేత్యుక్తం
॥ యద్వా కేచిత్తుమతేపి దశాభేదాలోచనమస్తి తత్ర సత్తాదిరూపవ్యాప్యవృ
త్తిసాధ్యకే కథంతాయాం సంబంధంనివేశ్య తన్నిర్వాహః ॥ నను పూర్వమతే
కపిసంయోగాభావవాన్నిత్యగుణత్వాదిత్యాదౌ వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకతయా ద్వి
విధవ్యాప్తిస్సూచితా నత్విహేత్యతః సర్వథా పదస్య తత్సూచకతామాహ॥
* అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేపీతి * అత్రేదమరుచిబీజం ॥ మూలోక్తవిశేషణేనై
వోపపత్తౌ హేత్వధికరణే సంబంధవైయర్థ్యం సిద్ధమన్నం పరిత్యజ్యేతి న్యా
యాదిత్యస్వరసః ॥ యేతుసాధ్యే అవ్యాప్యవృత్తిత్వాగ్రహదశాయాం ప్రతియో
గివైయ్యధికరణ్యఘటితవ్యాప్తేరనంగత్వమాహు స్తన్మతమాదర్శయతి * యత్త్వి
తి * లాఘవేన * ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాద్యుపస్థిత్యకల్పనాల్లాఘవేన * శబ్దా
దినేతి * నియమతః ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యేనోపస్థితిమత్రసూచకం ॥
నను శబ్దాదినా తాదృశవ్యాప్తిగ్రహే అధికత్వంత్విత్యాదిన్యాయేన ప్రతియోగ్య
సామానాధికరణ్యవిషయతాసత్త్వే న తస్యాః పరామర్శనిష్ఠకారణతావచ్ఛేదక
కోటౌ నివేశ ఇత్యత ఆహ * అన్యథేతి * తత్ర ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యాం
శంవినా వ్యాప్తేరనుమానాంగత్వోపగమ ఇత్యర్థః * యాదృశేతి * వ్యతిరే
కిసాధ్యకేహి సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వస్య నానుమానాంగత్వం సాధ్యస్య కేవలా
న్వయిత్వగ్రహదశాయాం తద్గ్రహసంభవాత్ ॥ కింతు హేతువ్యాపకసాధ్యసా
మానాధికరణ్యస్యైవేతి సిద్ధాంతః ॥ యది యత్రసాధ్యే అవ్యాప్యవృత్తిత్వభ్ర
మోనజాతః. తత్ర ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యాఘటితవ్యాప్తిజ్ఞానస్య కారణ

త్వాపగమప్రసంగాత్ ॥ కేవలాన్వయినో యస్యసాధ్యస్య నవ్యతిరేకిత్వభ్రమ
విషయతా తత్సాధ్యకే హేతుసామానాధికరణ్యవిశేషణపరిత్యాగస్యాపి ప్రసం
గాచ్చ ॥ యత్తు ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యాత్యత్ర ప్రతియోగిపదం స్వప్ర
తియోగిపరమవశ్యంవాచ్యం । అన్యథా ప్రతియోగిత్వస్య సామాన్యరూపేణ కే
వలాన్వయితయా ప్రతియోగ్యసమానాధికరణస్యైవ దుర్లభత్వాపత్తేః । తథా
చ స్వపదస్య తత్తదభావపరతయా తత్తదభావప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్య
విశిష్టత్వేన హేతుమద్వృత్తీనాం తత్తదభావవ్యక్తీనాం ప్రతియోగితావచ్ఛేద
కత్వాభావకూటజ్ఞానమనుమితికారణంవాచ్యం తాదృశంచ జ్ఞానం అసర్వజ్ఞస్య
దుర్ఘటం । అతః ప్రతియోగిపదస్య ప్రకృతే సాధ్యార్థకతయా సాధ్యాభా
వనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవిశిష్టస్య హేతుమద్వృత్తిరభావఏవానుగ
తరూపేణ నివేశ్యః సద్దైతౌ సర్వేషామేవ హేతుసమానాధికరణాభావా
నాం సర్వత్ర హేత్వధికరణే సాధ్యసమానాధికరణతయా సాధ్యసామానాధికర
ణ్యాభావవిశిష్టస్య హేతుమద్వృత్తిత్వం నప్రసిద్ధ్యతీతి సాధ్యాభావనిష్ఠత్వం
సాధ్యసామానాధికరణ్యవిశేషణం. సద్ధేతౌ సర్వత్రసాధ్యాభావభిన్నాభావేత
త్ప్రసిద్ధిసంభవః । వ్యభిచారిణిచ వ్యభిచారనిరూపకాధికరణఏవ సాధ్యాభావే
సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవిశిష్టతయా హేతుమద్వృత్తిత్వమితి సాధ్యాభావ
స్యాపి లక్షణఘటకతయా నాతివ్యాప్తిః । సంయోగేన ప్రమేయసామాన్యసాధ్య
కసద్ధేతౌ సాధ్యాభావాతిరిక్తాభావాప్రసిద్ధ్యా హేతుమతి సాధ్యాభావనిష్ఠసా

త్వంనోచ్యతే ॥ తదాతుల్యయుక్త్యా యత్ర వ్యతిరేకిసాధ్యే కేవలాన్వయిత్వభ్ర
మోనజాతః. తత్ర వ్యాపకసామానాధికరణ్యజ్ఞానకారణతావిలయప్రసంగఇత్య
ర్థః ॥ కేవలాన్వయిన్యపి క్వచిత్తస్యానుమానాంగతాందూషయతి, *కేవలాన్వ
యినఇతి * నచ సాధ్యాదిభేదేన వ్యాప్తిభేదాదిదమిష్టమేవైతదితి వాచ్యం ॥
సర్వసాధారణ్యాయేతి దీధితివిరోధాత్. తథాచ హేతుసామానాధికరణ్యప్రతి
యోగ్యసామానాధికరణ్యోభయఘటితా సర్వసాధారణీ. ప్రతియోగ్యసామానాధి
కరణ్యాఘటితాతు క్వాచిత్కీ । హేతుసామానాధికరణ్యాఘటితానాస్త్యేవేతిస
మ్యక్ ॥ కూటపదం వ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తివారణాయ *విశిష్టఇతి* అవ్యాప్య
వృత్తిసాధ్యకేఽవ్యాప్తివారణాయవ్యాప్యవృత్తీతి ॥ నచ సత్త్వాదిసాధ్యకే కాలిక
సంబంధేన సాధ్యవతి సాధ్యాభావసత్త్వాత్కథమప్రసిద్ధిః ।జ్ఞానత్వాద్యవ్యత్వాది

ధ్యసామానాధికరణ్యాభావవిశిష్టాభావాప్రసిద్ధిరితిసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నా
భావనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యస్యాభావో నివేశనీయః । ఏవంచ వ్యాప్యవృత్తి
సాధ్యకే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యా
ప్రసిద్ధ్యా ఈదృశవ్యాప్తిగ్నప్రసిద్ధ్యతీతి తత్సాధ్యకే ప్రతియోగ్యసామానాధిక
రణ్యాఘటితైవ వ్యాప్తిరిత్యుక్తం నోపాదేయంచేత్యాదినేతి॥ తదపిన సాధ్యసా
మానాధికరణ్యవిశేషణీభూతసాధ్యాభావే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న

త్వాదావతివ్యాప్తివారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యవత్వస్యావశ్య
కత్వాత్ ॥ నచ తథాపి సత్త్వావతి కాలాదౌ కాలికసంబంధేన సత్త్వాభావసత్త్వా
త్కథమప్రసిద్ధిః. తదభావవిశిష్టకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నహేతుమద్వృత్తిత్వస్య
కాలాంతర్భావేణ సత్త్వాభావే దురుపపాదతయా లక్షణసంగతిశ్చేతివాచ్యం ॥
యత్కించిత్సంబంధేన సామానాధికరణ్యనివేశే ఘటాత్మసంయోగవానాత్మత్వా
దిత్యాదౌ సాధ్యాభావనిష్ఠకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యసామానాధికరణ్యా
భావవిశిష్టహేతుమద్వృత్తిత్వస్యాత్మావచ్ఛేదేన సత్త్వాదవ్యాప్తిః । సంబంధసా
మాన్యేన తన్నివేశే సంయోగీ నిత్యజ్ఞానాన్యత్వవిశిష్టసత్త్వాదిత్యాదౌ కాలికసం
బంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వసాధారణరూపేణ సాధ్యసామానాధికరణ్యస్యావ్యాప్య
వృత్తిత్వాసంభవాత్తదభావవిశిష్టహేతుమద్వృత్తిత్వస్య సాధ్యాభావ వ్యావృ
త్తత్వేనాతివ్యాప్తేః ॥ దైశికవిశేషణతయా సాధ్యసామానాధికరణ్యోపాదా
నాత్ ॥ నచ ద్రవ్యంసత్త్వాదిత్యాదౌ కాలికసంబంధేనహేతౌ మహాకాలే సత్త్వా
యాం ద్రవ్యవృత్తిత్వం నగగనేఇతి ప్రత్యయానురోధేన కాలికసంబంధావచ్ఛి
న్నవృత్తిత్వేన రూపేణ తస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వంస్వీకార్యం । ఏవంచ సాధార
ణరూపేణాపి తథాత్వోపగమాన్నాతివ్యాప్తిరితివాచ్యం ॥ ఏవమప్యాత్మాజ్ఞా
నాదిత్యాదావప్రసిద్ధేర్దురుద్ధరత్వాత్ ॥ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగి
తాకాకాశాభావవాన్ ప్రమేయత్వాదిత్యాదౌ త్వాకాశాభావరూపసాధ్యాభా
వస్య హేతుమతి సాధ్యసమానాధికరణత్వాభావాన్నాతివ్యాప్తిః. ఏవం కాలి
కసంబంధావచ్ఛిన్నాకాశత్వాభావాభావేసాధ్యే నిత్యత్వాదిహేతౌ సాధ్యాభా
వస్య సాధ్యసమానాధికరణత్వేపి నతదభావవిశిష్టత్వం । యథా కపిసంయోగా
దిసాధ్యకే నసాధ్యాభావస్య మూలావచ్ఛిన్నసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవిశిష్ట
త్వమగ్రావచ్ఛేదేన మూలాదేస్సామానాధికరణ్యానవచ్ఛేదకత్వాత్తద్వత్ । అ

ప్రతియోగితాకత్వనివేశే ప్రయోజనాభావాదవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేఽపి సంబంధాన్తరావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావ ఏవ సాధ్యసామానాధికరణ్యప్రసిద్ధ్యా తత్రాప్యుక్తవ్యాప్తిప్రసిద్ధేః (పరేతు నను ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యగర్భవ్యాప్తేరనుమితిప్రయోజకత్వే ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యానుపస్థితిదశాయాం తదసామానాధికరణ్యావిషయకాదేవ హేతుసమానాధికరణాభావాప్రతియోగిత్వజ్ఞానాదనుమితిరుపేయేత ఇత్యనుపపన్నమత ఆహ * నోపాదేయంచేతి * వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే * అనుమితిపూర్వమవ్యాప్యవృత్తిత్వజ్ఞానావిషయసాధ్యకే సర్వత్రైవ ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యం * నోపాదేయం * అనుమితిప్రయోజకవ్యాప్తిశరీరే న నివేశనీయం. తత్ర తదఘటితవ్యాప్తిజ్ఞానమేవ హేతుః సర్వత్రైవేత్యనేన యత్సాధ్యకే కదాచిదనుమితిపూర్వం సాధ్యే హేతుమత్యవ్యాప్యవృత్తిత్వజ్ఞానం తత్ర తదనుమితినిర్వాహాయ ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యముపాదాయా

తౌన తత్రావ్యాప్తిః ॥ అగ్రైవం వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాప్రసిద్ధ్యభిధానాసంగతిః ॥ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావవానాత్మత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యసంభవాత్సాధ్యవతి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యవత్తాగ్రహావిరోధితానియామకసంబంధేన వృత్తిత్వముక్త్వా కాలికసంబంధేన సాధ్యవన్నిత్యవృత్తిత్వాప్రసిద్ధేః। తత్సంగమనే చ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాకాశత్వాభావాభావవాన్నిత్యత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావస్యాకాశావచ్ఛేదేన సాధ్యవతి కాలే వృత్తిత్వేఽపి తదభావవిశిష్టహేతుమద్వృత్తిత్వస్యాన్యావచ్ఛేదేన సంభవాదవ్యాప్తిరితి చేత్తర్హి సాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధిగ్రహవిషయసంబంధేనైవ ॥ ఏవమపి కపిసంయోగీ ఏతత్త్వాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవిశిష్టస్య కాలికసంబంధేన హేతుమద్వృత్తిత్వేఽపి దైశికవిశేషణతయా తదనివేశేఽపి నావ్యాప్తిరిత్యాశయాత్ ॥ వస్తుతస్తు వ్యాప్యవృత్తిత్వస్య భట్టాచార్యోక్తస్యోపాదానాదనాయాసేనైవ తత్సంగతిరితి బోధ్యం ॥ * ప్రయోజనాభావాదితి * అతఏవ సంయోగేన ప్రమేయసామాన్యసాధ్యకసద్ధేతౌ సాధ్యాభావస్యసంయోగానవచ్ఛిన్నాభావప్రసిద్ధిసత్త్వేఽపి తదప్రసిద్ధిరభిహితా ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకోపలక్షితవైశిష్ట్యవిషయకానుమిత్యౌపయికవ్యాప్తిశరీరే తు న ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యవివక్షణం ॥ తథాసతి దోషంశంక

షి వ్యాప్తేరనుమితిప్రయోజకత్వముపేయం వక్ష్యమాణరీత్యా వ్యాప్తేరనుగ
మాన్న వ్యభిచారఇతిసూచితం । సాధ్యభేదేత్యుపలక్షణం. ప్రతియోగ్యసామానా
ధికరణ్యానుపస్థితిదశాభేదేన ఏకసాధ్యకవ్యనుమితి ప్రయోజకవ్యాప్తిభేదోపగ
మోపి బోద్ధవ్యఇతివ్యాచక్రుః)॥ వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకస్థలె ద్వివిధా వ్యాప్తిర్న
త్వవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకఇతిసాధ్యభేదేన వ్యాప్తిభేదాభావె నసంభవతీత్యతఆహ
* సాధ్యాదిభేదేనేతి * సాధ్యతావచ్ఛేదకాదేర్విశిష్యవ్యాప్తిఘటకతయా త
ద్భేదె తద్భేదస్యావశ్యకత్వాదిత్యర్థః ॥ యద్యపి జాత్యాదౌగుణకర్మాన్యత్వా
దిసామానాధికరణ్యోపలక్షితస్య సత్త్వాదేర్వ్యాప్తిరస్త్యేవ గుణాదౌ తదుప
లక్షితసత్త్వాద్యనుమితేః ప్రమాత్వాత్ ।తథాపి గుణాదౌ గుణాన్యత్వాదిసామా
నాధికరణ్యవిశిష్టసత్త్వాదిప్రతియోగికవైశిష్ట్యావగాహిన్యా అనుమితేభ్రమత్వా
త్తత్రతాదృశానుమిత్యౌపయికవ్యాప్తిస్వీకారేసల్లిఙ్గపరామర్శాదపిభ్రమస్యో
త్పత్తి తాదృశానుమిత్యౌపయికవ్యాప్తిర్గుణాదివృత్తిహేతోః నస్వీకర్తుంశక్య
తే. అతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యవిషయకానుమిత్యౌపయికవ్యాప్తిశరీరె
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టవైయధికరణ్యపర్యంతం నివేశ్య తత్ర తాదృశాతి
వ్యాప్తిం వారయతి * ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యంచేతి * నచ తత్రాపి
వ్యాప్తిస్వీకారె క్షతివిరహః గుణేగుణాన్యత్వవిశిష్టసత్త్వావాన్ జాతేరిత్యాదౌ
తాదృశవ్యాప్తిసత్త్వేపి బాధేనైవహేతోర్దుష్టత్వోపపత్తేః। ద్రవ్యపక్షక తాదృ
శసాధ్యకజాత్యాదిహేతోశ్చ సమీచీనతాయాఏవోపగమే క్షతివిరహాత్ । బా
ధానవతారదశాయాంచ గుణాదౌ జాత్యాదిలింగకవిశిష్టసత్తావైశిష్ట్యానుమితిర్భ్ర
మరూపా ప్రమాత్మకసల్లింగపరామర్శాదపి స్వీక్రియతే॥ అతఏవ గంధప్రాగ
భావకాలావచ్ఛిన్నే ఘటే గంధవాన్ పృథివీత్వాదిత్యాదౌ బాధానవతారద
శాయాం ప్రమాత్మకపరామర్శాద్విశిష్టానుయోగికవైశిష్ట్యావగాహినీ భ్రమాను
మితిర్మణికారైరుపగమ్యత ఇతివాచ్యం ॥ భ్రమానుమితిజనకపరామర్శస్య భ్ర

తె * యద్యపీతి * విశిష్టానుయోగికేతి * సమవాయాభావె యాదృశసంబంధా
నుయోగితాయాం యత్ప్రకారప్రతియోగికత్వవిశిష్ట యాదృశసంబంధిప్రతియోగి
కత్వయద్విశేష్యవృత్తిత్వోభయాభావః ॥ తాదృశసంబంధేన తత్ప్రకారకతద్వి
శేష్యకం జ్ఞానం భ్రమఇతిలక్షణం గంధప్రాగభావాద్యవచ్ఛిన్నసమవాయా
నుయోగితాయాశ్చ తథావిధద్వితీయాదికాలావచ్ఛిన్నసమవాయా ప్రతియోగిక

మత్వసంభవె తదుపపాదనమావశ్యకమిత్యాశయాత్ ॥ గంధప్రాగభావావచ్ఛి న్నోఘటో గంధవాన్ పృథివీత్వాదిత్యాదౌ పరామర్శస్య 'కథంచిదపి భ్రమత్వాసంభవేన అగత్యా తత్ర ప్రమాత్మకపరామర్శాద్భ్రమానమితిస్వీకారాత్ ॥ గుణో విశిష్టసత్తావాన్ జాతిమత్త్వాదిత్యాదివిశిష్టప్రతియోగికవైశిష్ట్యవిషయకానుమితిస్థలముపేక్ష్య గంధప్రాగభావవాన్ ఘటో గంధవానిత్యాదివిశిష్టానుయోగికవైశిష్ట్యవిషయకానుమితిస్థలమసిద్ధివ్యభిచారాసంకీర్ణబాధోదాహరణత్వేనాభిహితవతా మణికృతా పృష్టకస్థలె వ్యాప్తిర్నాస్తీత్యాశయ ఉన్నీయతె ॥ అథ విశిష్టనిరూపితఏవ సమవాయాదిర్విశేష్యాభావవిరోధినో విశిష్టాభావస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధః శుద్ధసమవాయాదేస్తథాత్వే దండాద్యుపలక్షితపురుషాదిమత్త్వవిరోధి తాదృశపురుషాద్యభావాత్తదవిరోధి తద్విశిష్టపురుషాద్యభావవైలక్షణ్యానిర్వాహాత్ ॥ నచ తదుపలక్షితపురుషాద్యభావస్య సధర్మో నప్రతియోగితావచ్ఛేదకః. అపితు ప్రతియోగితాసమానాధికరణఏవ। ప్రతియోగితావచ్ఛేదకస్యైవ ప్రతియోగివిశేషణతాప్రదతాదృశస్యైవచోపలక్షణత్వాదితి తాదృశాభావయోర్విశేషఇతివాచ్యం ॥ ఉపలక్షణేన దండాదినా వ్యావృత్తప్రతియోగినిష్ఠప్రతియోగితాయాం పురుషత్వాదేగతిప్రసక్తతయా తన్మాత్రె తదవచ్ఛేదకతాయాః పర్యాప్త్యసంభవేన దండాదేరపి తదవచ్ఛేదకకోటావవశ్యమంతర్భావాత్ । అతఏవ పురుషాదిమాత్రేణ నదండాద్యుపలక్షితపురుషాద్యభావస్య విరోధః॥ తదవచ్ఛిన్నాభావమాత్రస్యైవ తద్విశిష్టాభావత్వే సత్తాన్యపృథివీసమవేతశూన్యం వాయుత్వాదిత్యాదౌ గ్రంథకృతాకూటఘటితలక్షణాతివ్యాప్తిదానమపివిరుధ్యతె. పృథివీసమవెతత్వవిశిష్టాభావస్య వాయ్వాదౌ సత్త్వేన వాయుత్వాదేస్తత్ర సాధ్యేసద్ధేతుత్వాత్ । తథాచప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాసామానాధికరణ్యావివక్షాయామపి నాతివ్యాప్తిః. ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన గుణాదెర్విశిష్టసత్తానధికరణత్వాదితిచేన్న॥ విశిష్టనిరూపితసంబంధస్య విశిష్టాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం సర్వత్ర నసంభవతీతి

త్వాల్లక్షణసంగతిః ॥ తచ్ఛేదెతు యాదృశసంబంధే యత్ప్రకారప్రతియోగికత్వయద్విశేష్యానుయోగికత్వోభయాభావః తాదృశసంబంధేన తత్ప్రకారకతద్విశేష్యకత్వాది * కథంచిదపీతి * స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వాగ్రాహ్యనుమితౌతాదృశతదవగాహిపరామర్శత్వేన హేతుతాయాః కెనాప్యనుపగమాత్ ॥

ప్రాగుక్తత్వాత్॥ అగత్యావిశిష్టాపవ్ప్రతియోగితా విశేషణాంతర్భావేన పర్యాప్త్యా ఉపలక్షితాభావప్రతియోగితాతు దండాదిరూపావచ్ఛేదకోపలక్షితవిశేష్యపవ పర్యాప్తేత్యుపగమ్య తయోర్విశేషస్యోపపాదనీయత్వాత్॥ విశిష్టస్యాతిరిక్తతామతే విశిష్టసత్తాభావస్సహజతఏవ ప్రతియోగ్యసమానాధికరణఇత్యుభయసాధ్యకానుసరణం * నాతిప్రసంగఇతి * హేతుమతి విశిష్టాభావాదేశ్శుద్ధప్రతియోగిసామానాధికరణ్యేపి విశిష్టప్రతియోగిసామానాధికరణ్యవిరహేణ నభ్రామానుమితిజనకపరామర్శస్య ప్రమాత్వప్రసంగఇత్యర్థః ॥ వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేపి ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యావగాహి పరామర్శస్యానుమితిహేతుతయా ఉక్తసాధ్యస్య వ్యాప్యవృత్తిత్వేపి నాతిప్రసంగాప్రసక్తిః॥ నను మూర్తత్వాదిహేతౌ భూతత్వాదివిశిష్టమూర్తత్వత్వాదిరూప తదుభయత్వావచ్ఛిన్నస్యైవ నవ్యాప్తిః। నతు తదుభయవృత్తిబుద్ధివిశేషవిషయత్వరూప తదుభయత్వావచ్ఛిన్నస్య। తథాచ విశిష్టాతిరిక్తతామతే విశిష్టసత్తాదిసాధ్యక జాత్యాదిహేతావివ ఉక్తోభయసాధ్యకమూర్తత్వాదిహేతావపి యథాశ్రుతప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యనివేశపక్షే నాతివ్యాప్తిప్రసక్తిరిత్యభిమానం నచేత్యాదినానిరాకరోతి * నచేతి * సహజతఏవ* ప్రతియోగివ్యధికరణపదస్య తత్త్వావచ్ఛేదకవిశిష్టపరతాంవినైవ *ఉభయత్వం * ఉభయవ్యవహారవిషయతావచ్ఛేదకం*నవిశిష్టత్వాత్ *ఏకవిశిష్టాపరత్వాత్ * అనతిరిక్తః*అభిన్నం। అతిరిక్తమిత్యనుక్త్వా నానతిరిక్తమిత్యభిధానం ఉభయపదార్థతావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛేదేనాతిరిక్తత్వలాభాయ నఞ్పదస్య అనుయోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనాభావబోధకత్వవ్యుత్పత్తేః। తావతా ఏకవిశిష్టాపరత్వముభయత్వంనేతిలభ్యతే। ఇతరథా వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మశ్చ ఉభయపదార్థతావచ్ఛేదకమస్తు॥ [illegible]

వ్యావృత్తః విశేషితః *ప్రాగుక్తత్వాదితి* ఏకత్వప్రాగభావవిశిష్టఘటో నాస్తీత్యాదౌ విశిష్టనిరూపితసంయోగాప్రసిద్ధేరితిభావః ॥ ప్రతియోగితాపర్యాప్త్యధికరణానధికరణత్వోక్తౌ ప్రతియోగితాపర్యాప్త్యధికరణవిశిష్టపర్యాప్తాధేయతానుపగమాదతివ్యాప్తిరతః ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టేత్యావశ్యకం॥ *వ్యాప్యవృత్తిత్వేతి*యద్యపి విశిష్టసత్తారూపసాధ్యస్యప్రాగుక్తవ్యాప్యవృత్తిత్వంనాస్తి॥ తథాపి కాలాన్యత్వవిశిష్టసత్తాయాస్సాధ్యత్వంద్రష్టవ్యం॥ ఉభయత్వస్యావిశిష్య నపక్షత్వసంభవః. అప్రసిద్ధేఃప్రసిద్ధౌచ సిద్ధసాధనాత్. అతఏ

ప్రకృతేచ ఉభయత్వమేకవిశిష్టాపరత్వమేవేతి శంకావ్యుదాసః ॥ అత్ర హేతుః*వైశిష్ట్యవిరహేఽపి ఘటత్వపటత్వయోరుభయత్వస్య ప్రత్యక్షసిద్ధత్వాదితి* ఘటత్వపటత్వయోస్సామానాధికరణ్యవిరహేఽపి తత్రోభయవ్యవహారవిషయతావచ్ఛేదకస్య ప్రత్యక్షసిద్ధత్వాదిత్యర్థః ॥ అన్యథా తత్రోభయవ్యవహారానుపపత్తేరితిభావః ॥యద్యపి ఘటత్వపటత్వోభయమితి ప్రతీతౌ కాలికసంబన్ధఘటితసామానాధికరణ్యరూపవైశిష్ట్యస్య విషయతాసంభవతి ॥ తథాపి వాచ్యత్వఘటత్వోభయం సమవేతమిత్యాది ప్రతీతివ్యవహారవిరహేణ ఉభయం సమవేతమితి ప్రతీతివ్యవహారయోస్సమవాయిసమవేతత్వరూపవైశిష్ట్యవిషయతాయా అభ్యుపగంతవ్యతయా ఘటత్వపటత్వోభయం సమవేతమిత్యాదౌ తాదృశవైశిష్ట్యాప్రసిద్ధ్యా వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మ ఏవవిషయఇతిభావః ॥ తథాచ తదనురోధేన వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మవిశేషస్య ఉభయవ్యవహారవిషయతాయా ఆవశ్యకత్వే ఏకవిశిష్టాపరత్వస్య తద్వ్యవహారవిషయత్వమప్రామాణికమితి నఘటత్వమూర్తత్వోభయవాన్ మూర్తత్వాదిత్యాదౌ ఏకవిశిష్టాపరత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వప్రసక్తిః । తథాసత్యనుమితేరుభయవానిత్యాకారకతానుపపత్తేరితి ని

భయవ్యవహారేతి * ప్రకృతేచేతి * అవిరుద్ధవృత్త్యుభయత్వస్వరూపత్వాదితి భావః * శంకేతి * తథాచ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యవివక్షావైయర్థ్యం * వ్యుదాసఇతి * వైశిష్ట్యేచ వ్యాపకాభావాద్వ్యాప్త్యైభూతోభయపదార్థతావచ్ఛేదకత్వాభావస్సిద్ధ్యతీతిభావః * వైశిష్ట్యేతి * ఉభయపదార్థతావచ్ఛేదకం వైశిష్ట్యభిన్నం విరుద్ధద్వయవృత్తిత్వాదిత్యనుమానం తత్రాప్రయోజకత్వశంకావారణాయ ప్రత్యక్షసిద్ధత్వముక్తం ॥ ప్రత్యక్షే విషయత్వస్య కారణతయా విషయబాధే ప్రత్యక్షానుపపత్తిసూచనాయ ప్రత్యక్షానుధావనం ॥ అన్యథా సామానాధికరణ్యభిన్నస్య తస్యాప్రత్యక్షత్వే సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాబోధకపదసమభివ్యాహృతోభయపదాత్తత్సంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణతాద్వయఘటితమేవ వైశిష్ట్యంభాసతఇతిసమాధత్తే * తథాపీతి * నన్వేవమపి విరుద్ధద్వయవృత్తితావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వేనావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన తత్సాధనం తత్సామానాధికరణ్యేన బాధగ్రస్తమిత్యతఆహ * తథాచేతి * తదనురోధేన *ప్రత్యక్షానురోధేన * ఏకేతి * ఉభయవ్యవహారవిషయోవిశిష్టత్వమితి జ్ఞానస్యాప్రామాణ్యజ్ఞానవిశిష్టత్వాన్నవిరోధిత్వమితిభావః ॥ అథవా నను సామా

ర్యాప్యత్వం ॥ నను మూర్తత్వాధికరణే మనసి 'భూతత్వమూర్తత్వోభయం నాస్తీతి బుద్ధేరేకవిశిష్టాపరాభావావలంబనేనైవ ఉపపత్తిః ॥ మనసి ప్రతియోగిసత్త్వేనోభయవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నాభావాసత్త్వాదితి క్వచిదేకవిశిష్టాపరత్వస్యాప్యుభయవ్యవహారవిషయతావచ్ఛేదకత్వమావశ్యకమిత్యత ఆహ * నవేతి * తదవచ్ఛిన్నాభావః * ప్రత్యేకాధికరణావృత్తిరుభయవ్యవహారవిషయతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావః * తదవచ్ఛిన్నాభావాత్ * ఏకవిశిష్టాపరత్వావచ్ఛిన్నాభావాత్ ॥ అనతిరిక్త ఇతి విపరిణతేన సంబంధః॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టేనైవ ప్రతియోగినాభావస్య విరోధాదేకస్యాప్యధికరణేపి వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నాభావసత్త్వే బాధకాభావాదితి భావః ॥ ఏతేన మూర్తత్వస్య వ్యాసజ్యవృత్త్యుభయత్వావచ్ఛిన్నవ్యభిచారితాపి వ్యవస్థాపితా । ఆవశ్యకశ్చ ఏకాధికరణే వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నతదభావః ॥ అన్యథా సమవాయఘటితసామానాధికరణ్యేన ఘటత్వాదివిశిష్టపటత్వాద్యప్రసిద్ధ్యా ఘటాదౌ సమవాయేన ఘటత్వపటత్వోభయం నాస్తీతి ప్రతీతేరనుపపత్తేః ॥ తత్ర సమవాయిసమవేతత్వరూపవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నాభావస్యైవ విషయతాయాః స్వీకరణీయత్వాత్ ॥ అన్యథా ఏకకాలీనత్వాదిరూపవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నస్య ఘటత్వాదేస్సమవాయేన ఘటాదౌ సత్త్వేన తాదృశప్రతీత్యనిర్వాహాదిత్యాహ * వైశిష్ట్యవిరహేపి ఘటత్వపటత్వయోరుభయత్వేనాభావస్య ప్రత్యక్షసిద్ధత్వాదితి * నను తథాపి వ్యాసజ్యవృత్తినిరుక్తోభయత్వేన సాధ్యత్వే నమూర్తత్వస్య వ్యభిచారితా సంభవతి. ఏకప్రతియోగిమత్యపి అభావస్య ప్రతియోగిసమానాధికరణతయా మూర్తత్వాధికరణే మనస్యుభయాభావస్య ప్రతియోగివ్యధికరణత్వాభావాత్ . హేతుమతి ప్రతియోగివ్యధికరణస్యైవ సాధ్యాభావస్య వ్యభిచారత్వాత్. వ్యభిచారలక్షణేపి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవైయధికరణ్యపర్యంతస్యానివేశాదిత్యాశంకాం

నాధికరణ్యేనైవ విరుద్ధద్వయవృత్తిత్వరూపహేతువశాత్తత్రైవ సాధ్యం సిద్ధ్యేదిత్యత ఆహ * తథాచేతి * లాఘవజ్ఞానవశాత్తథా హేతునా వ్యవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనైవ తత్సిద్ధిరితి భావః ॥ మనస్యుభయత్వేన మూర్తత్వసత్త్వాత్తదనుమితేః ప్రమాత్వేన పరామర్శప్రమాత్వే ఇష్టాపత్తిం నిరసితుమాహ * ఏతేనేతి * ఘటో ఘటత్వపటత్వోభయవాన్ అధికరణీయవిషయతాసంబంధేన తదభావప్రమావత్త్వాదిత్యనుమానే ప్రయోజకత్వశంకాం నిరస్యతి * అన్యథేతి * దుర్వారత్వా

నిరస్యతి *నచ తత్రేత్యాదినా*వ్యాప్తిరేవ *వ్యాప్తిరిష్టైవ*తథాప్యపీతి*మూ
ర్తత్వస్య మనసి సత్త్వేపీత్యర్థః * ఉభయత్వేనేతి * ఉభయత్వవిశిష్టవత్తా
యామనస్యసత్త్వాదిత్యర్థః । తథాచ తత్రోభయత్వవిశిష్టవైశిష్ట్యవిషయకాను
మితేర్భ్రమతయా తత్ప్రయోజకహేతోర్న సద్ధేతుత్వస్వీకారసంభవః ॥ అతఏవ
వ్యభిచారలక్షణేపి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవైయ్యధికరణ్యపర్యంతమే
వ నివేశ్యమితిభావః । ఏకాధికరణే ఉభయత్వవిశిష్టాసత్త్వమానమాహ * నా
త్రోభయమితి * అత్రోభయమితి ప్రతీత్యభావాన్నహేతుతయోక్తః ఉభయ
త్వేనైకస్య సత్త్వాపగమే ఉభయత్రాధికరణవృత్తితాయాః తాదృశప్రతీతివి
షయతయా ఏకస్మిన్నధికరణవృత్తిత్వాభావేన తాదృశప్రతీతేర్భ్రమత్వస్యావశ్య
కత్వాత్తాదృశప్రమావిరహోపపత్తేః ॥ నను ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యస్యా
భావవిశేషణత్వే లక్షణేఽత్యంతపదవైయర్థ్యం ధూమాద్యధికరణనిష్ఠవహ్న్యా
దిభేదస్య ప్రతియోగిసమానాధికరణత్వేనైవసాధ్యతావచ్ఛేదకస్య తత్ప్రతియో
గితావచ్ఛేదకతాయా అకించిత్కరత్వాదిత్యాశంకయా సామ్ప్రదాయికోపదర్శి
తమత్యంతపదప్రయోజనమాహ * అత్యంతపదంచేతి * అత్యంతాభావత్వనిరూ
పకప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యస్యేతి* లాభాయేత్యగ్రిమేణాన్వయః॥స్వం య
స్య ప్రతియోగినోఽత్యంతాభావః తాదృశప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యపర్యం
తస్యాభావవిశేషణత్వలాభాయేత్యర్థః * అత్యంతాభావత్వనిరూపకప్రతియోగి
తాయాఇతి* ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకేత్యత్ర యా ప్రతియోగితానివిష్టా తత్రా
త్యంతాభావత్వరూపానుయోగితానిరూపకత్వవిశేషణస్య లాభాయేత్యర్థః ।కి

దిత్యస్య వైయర్థ్యంపరిహరతి * అత్రోభయమితి * మన ఉభయత్వవిశిష్టా
నధికరణం మనస్యుభయంనాస్తీతి ప్రమాయాఇత్యత్ర విషయపరిశోధకతరా
ర్థందుర్వారత్వాదిత్యుక్తం । అత్రోభయమితి ప్రమావిరహస్య హేతుత్వేతు న
తర్కసంగ్రహఇతిభావః *ఉభయత్ర* ఉభయత్వావచ్ఛేదేన । తత్సామానాధిక
రణ్యేనాధికరణవృత్తిత్వావగాహనే స్వరూపాసిద్ధేః ॥ నచైవం మనస్యుభయ
మితి ప్రమాయాఏవాప్రసిద్ధిఃతథాప్యుభయత్వావచ్ఛేదేన అధికరణవృత్తిత్వావ
గాహిప్రమాయా అధికరణీయవిషయతాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్య హేతు
త్వంబోధ్యం * స్వమితి * స్వనిష్ఠాత్యంతత్వాభావత్వేత్యాదిక్రమేణనివేశార్థం
స్వమితి శబ్దతః ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యార్థంబహువ్రీహిః ।నచ భావరూ

మేణ వ్యావృత్తిమాహ * అన్యథేతి * సర్వస్యైవాభావస్యేతి * హేతుసమా
నాధికరణాభావత్వేనోపాదేయస్య సర్వస్య గోత్వాద్యభావస్యేత్యర్థః * స్వ
సమానాధికరణాభావాంతరభిన్నత్వాత్ * స్వం యస్యసమానాధికరణం తాదృ
శఘటత్వాభావభేదవత్త్వాదిత్యర్థః * స్వరూపానతిరిక్తత్వాత్ * గోత్వాద్య
భావరూపాధికరణస్వరూపత్వాత్ । అభావాధికరణకాభావప్రతియోగికాభా
వస్యాధికరణీభూతాభావస్వరూపతేతి సిద్ధాంతాదితి భావః * ప్రతియోగ్యసమా
నాధికరణాభావస్య దుర్లభత్వాపత్తేరితి * గోత్వాద్యభావానామత్యంతాభావ
త్వనిరూపకగోత్వాదిరూపప్రతియోగ్యసమానాధికరణత్వేపి స్వనిష్ఠభేదత్వని
రూపకఘటత్వాద్యభావప్రతియోగిసమానాధికరణత్వాదితి భావః । నచ భావస్వ
రూపస్యైవాభావస్య తాదృశత్వం సులభమితివాచ్యం । తస్యాపి స్వసమానా
ధికరణభేదభిన్నత్వేన తద్దోషతాదవస్థ్యాత్ । భేదభేదస్యానవస్థాభయేనాధికర
ణస్వరూపత్వాంగీకారాత్ * ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగ్యసా
మానాధికరణ్యానివేశే సర్వత్ర నతాదృశాభావాప్రసిద్ధిః । కింతు విశేషణతావిశే
షేణ సాధ్యతాస్థలే తన్నిష్ఠాభావే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియో
గితాకత్వస్య నివేశ్యత్వాత్ । సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధస్యతత్ర నివేశేపి తత్రై
వ తదప్రసిద్ధిర్ద్రష్టవ్యా । అత్యంతాభావత్వనిరూపకప్రతియోగ్యసామానాధికర
ణ్యానివేశేపి సర్వేషామేవాభావానాం విశిష్టస్వాభావాదిరూపాత్యంతాభావత్వ
నిరూపకప్రతియోగిసామానాధికరణ్యనియమాత్ తదసమానాధికరణాభావా
ప్రసిద్ధేః । యాదృశప్రతియోగికేత్యాదినా వక్ష్యమాణరీతేరనుసరణే ప్రతియో
గిన్యత్యంతాభావత్వనిరూపకత్వనివేశవైయర్థ్యమత్రాస్వాసబీజమేవ * హే

పస్యైవాభావస్య ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యం సులభమితివాచ్యం । తస్యా
పి స్వసమానాధికరణాభావాంతరాభిన్నత్వాత్ । అభావమాత్రప్రతియోగికో
విశిష్టాభావాద్యనాత్మకోఽభావోఽధికరణభిన్నో నేష్యతే । నచాభావసాధ్య
కవ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్త్యననుసంధానాత్ప్రథమ పదార్థరూపాభావప్రవేశమ
భిప్రేత్యేదమిత్యేవ కుతో నోచ్యతే । అత్యంతాభావత్వరూపానుయోగికేతి వి
రోధాత్ * భేదత్వేతి * అత్యంతాభావత్వనిరూపకత్వాప్రవేశవైతత్ప్రవే
శే నాన్యథేత్యావేదనాయ । ఏతచ్చ ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్య సంబం
ధాప్రవేశే తత్ప్రవేశాత్వాహ * ప్రతియోగికేతి *

తుసమానాధికరణ్యేతి * హేతుసమానాధికరణస్య ఘటత్వనిరూపకాభావాంతర రూపప్రతియోగిసమానాధికరణత్వేపి వివక్షితాత్యంతాభావత్వనిరూపక ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యవాన్ గోత్వాభావాదిః ఘటత్వాభావాదిరూపసాధ్యస్య తన్నిష్ఠస్వభేదాత్మకస్య తస్య ప్రతియోగిత్వాదిత్యర్థః * అభావసాధ్యక ఇతి * ఘటత్వాభావాదిసాధ్యకపటత్వాదిసాధనే ప్రసంగః । అత్యంతాభావత్వనిరూపకప్రతియోగితానివేశేపి సంబంధాంతరావచ్ఛిన్నసాధ్యాత్యంతాభావప్రతియోగితావారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వనివేశధ్రౌవ్యే ఏతద్విశేషణమనర్థకం । సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యం నివేశ్య సంబంధాంతరావచ్ఛిన్నాభావవారణేపి సర్వేషామేవాభావేషు ఉక్తరీత్యాఽత్యంతాభావత్వనిరూపకప్రతియోగిసామానాధికరణ్యస్యాపి సత్త్వేన ప్రకృతప్రతియోగితావదసామానాధికరణ్యస్యైవ నివేశనీయతయా సాధ్యనిష్ఠప్రతియోగితాశ్రయాసామానాధికరణ్యస్య సద్ధేతావధికరణవృత్తిత్వవిశిష్టాభావేఽపత్తేర్నావ్యాప్త్యవ్యాసక్తేరిత్యస్వరసబీజం ॥ సంప్రదాయానుమతాత్యంతాభావత్వనిరూపకప్రతియోగితానివేశపక్షేఽతివ్యాప్తిమాశంకతే * అథేత్యాదినా *య దాగోత్వమితి* కాలికసంబంధేనగోగోత్వయోర్హేతుసాధ్యత్వలాభాయ గోమానయం గోత్వాదితి ప్రతిజ్ఞాహేతూ అనభిధాయ కాలిక సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతిబోధకతాప్రత్యయ ఘటాదౌదాహరణాభిధానం । ఏవమగ్రిమే ప్రలయస్యేతి *వ్యభిచారనిరూపకహేత్వధికరణస్యేత్యాదిః ।ధ్వంసవత్త్వేనాత్యంతాభావానధికరణత్వాదితి ప్రాచామనుమతం ధ్వంసప్రాగభావయోరత్యంతాభావవిరోధిత్వమాదృత్య । ఏతదేవాగ్రిమరాప్రత్యసమాధేయం ॥ అథకాలికసంబంధేన ధ్వంసాదిమత్యపి కాలే అత్యంతాభావవృత్తావవిరోధః మహాకా

---

* అనర్థకమితి * అతివ్యాప్తివారణేనాత్యంతాభావేత్యాదివిశేషణవాదినాం తాదాత్మ్యేన సాధ్యతాయామవ్యాప్తేరనుపగమేఽపి సంబంధవిశేషణవాదినాం తదుపగమసంభవాత్ । ఘటత్వాభావాదెస్తాదాత్మ్యేన సాధ్యత్వే ఘటవ్యక్తిత్వహేతౌ హేతుసమానాధికరణాభావనిష్ఠసాధ్యభేదస్య తాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వాదవ్యాప్తిర్దుర్వారా ॥ ఉక్తరీత్యా కించిద్విశిష్టత్వాభావేత్యాదిక్రమేణపరిష్కృతౌ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకక్రమేణ నివేశే అథేత్యాద్యాశంకావకాశాభావం *సంప్రదాయేతి* కాలే* ప్రలయాదౌ విరోధిత్వం ప్రతిబంధకస్వగ్రాహకత్వం

ళాదౌ సమవాయాదిసంబంధేన రూపాత్యంతాభావస్య సర్వానుమతత్వాత్ ।
నచ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నగవాత్యంతాభావస్య తత్సంబంధావచ్ఛిన్నగోధ్వం
సాత్యంతాభావరూపతాయా అత్యంతాభావస్య త్రితయప్రతియోగికత్వమంగీ
కుర్వాణైః ప్రాచీనైరుపగమాత్ కాలికసంబంధరూపప్రతియోగితావచ్ఛేదక
సంబంధేన గోధ్వంసవతి తత్సంబంధావచ్ఛిన్నగవాభావవృత్తిర్నిషేమనుమ
తేతివాచ్యం । ఏవమపి కాలికసంబంధేన ప్రతియోగిమత్యపి తేన సంబంధేనా
త్యంతాభావస్య కాలికసంబంధేన వృత్తావవిరోధాత్. తేనసంబంధేన ప్రళయే
వర్తమానమత్యంతాభావమాదాయాతివ్యాప్తివారణసంభవాత్ । అభావస్యస
మ్బంధవిశేషనివేశే ప్రయోజనాభావాత్ । నచ ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యా
నాఘటితాపి వ్యాప్తిరనుమిత్యౌపయికీ తద్విశేషణానుపస్థితిదశాయామపి అను
మితేరానుభావికతాయా వక్ష్యమాణత్వాత్ । తత్రచాభావస్య సంబంధవిశే
షోఽవశ్యమేవప్రవేశ్యః । అన్యథా హేతుమతి కాలికాదిసంబంధేన వర్తమా
నం సాధ్యాభావమాదాయావ్యాప్తేరితి తాదృశవ్యాప్తావేవోక్తస్థలే ప్రమాత్వ
ప్రసంగపరోయంగ్రంథఇతివాచ్యం । యత్ర హేతుమతి సాధ్యాభావః కాలిక
సంబంధేనవర్తతే తత్ర ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యాఘటితవ్యాప్త్యైవ స
ద్ధేతుతానిర్వాహాత్. ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యాగర్భవ్యాప్తిగ్రహస్య త
త్ర భ్రమత్వోపగమే క్షతివిరహాత్ తాదృశవ్యాప్తావప్యభావస్య సంబంధవిశే
షాప్రవేశాత్ ॥ మైవం ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యానుపస్థితిదశాయాం స
త్తావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదావప్యభ్రాంతస్యానుమితిరనుభవసిద్ధా తదనురోధే
న భావసాధ్యకే దైశికవిశేషణతావిశేషేణహేతుమద్వృత్తిత్వగర్భాయాఅపివ్యా
ప్తేరనుమితిప్రయోజకతావాచ్యా । తథాసతి తాదృశవ్యాప్తిప్రమామాదాయో
క్తస్థలేఽనుమితిప్రసంగపరతయా ఏతద్గ్రంథస్య సామంజస్యాత్ । నచ ప్రతి
యోగ్యసామానాధికరణ్యగర్భవ్యాప్తావభావస్య సంబంధవిశేషానివేశాదభావీ
యసంబంధవిశేషాగర్భప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యగర్భ వ్యభిచారగ్రహవిరో
ధిత్వేనైవ ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యగర్భతదగర్భవ్యాప్తీ అనుగమయ్య
తయోరేవానుమిత్యౌపయికతాయావక్తవ్యతయా అభావీయసంబంధవిశేషఘటి
తవ్యాప్తిగ్రహస్య తాదృశ వ్యభిచారగ్రహాప్రతిబంధకతయా తాదృశవ్యాప్తే

వ్యాప్తి వ్యాపకత్వే*వ్యాప్తీనామితి * ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యఘటి

ర్నానుమిత్యుపయోగితానిర్వాహ ఇతి వాచ్యం । తాదృశవ్యాప్తిసంగ్రాహ్యైవాభావీయసంబన్ధవిశేషఘటితప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యఘటితవ్యభిచారగ్రహవిరోధిత్వేన వ్యాప్తీనామనుగమనీయత్వాత్ । తాపతాప్యభావీయసంబన్ధవిశేషాఘటితప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యఘటితవ్యాప్తేస్సంగ్రహాసంభవాత్ ॥ ఏవం సత్యవ్యావర్తకాభావీయసంబన్ధఘటితప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యఘటితవ్యాప్తిజ్ఞానాదప్యనుమితిస్స్యాదితి చేత్ । ఇష్టమేవైతత్ ॥ ఏవం సతి ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యగర్భాభావీయసంబన్ధవిశేషఘటితవ్యాప్తిప్రమాతోఽప్యుక్తస్థలే అనుమితిప్రసంగో దుర్వార ఇతి చేత్ । కా క్షతిరస్మాకం ॥ వస్తుతస్తు దీధితికృతా స్వయం నిష్కర్షణీయహేతుమతి ప్రతియోగ్యనధికరణత్వనివేశకల్పే ప్రతియోగివ్యధికరణత్వఘటితవ్యాప్తావభావీయసంబన్ధవిశేషనివేశస్య నిష్ప్రయో

తా దైశికవిశేషణతాసంబన్ధాఘటితా ఏకా వ్యాప్తిః తదఘటితా తాదృశసంబన్ధఘటితా అపరా అన్యా తదుభయాఘటితేతి తిసృణామిత్యర్థః । తదుభయఘటితాం చతుర్థీమధికృత్యాశంకతే * ఏవం సతీతి * తదుభయఘటితవ్యభిచారగ్రహవిరోధిత్వేనానుగమే సతీత్యర్థః ॥ ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యనివేశే దైశికవిశేషణతాసంబన్ధస్య వ్యావృత్తిర్నాస్తీత్యాహ * అవ్యావర్తకేతి * తథా చ నిష్ప్రయోజనతయా ఔదాసీన్యవిలోపాపత్తిరితి భావః * ఇష్టమేవేతి * వ్యభిచారగ్రహప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకవిషయితావత్త్వేన కారణత్వాన్న గౌరవసంభవః ఉక్తానుగతరూపాక్రాన్తాయా అస్యా అనుమానాంగతానుపగమే బీజాభావాదితి భావః * ఏవం సతి * ఉభయఘటితాయా అనుమానాంగత్వే సతి * కా క్షతిరితి * దైశికవిశేషణతాసంబన్ధఘటితవ్యాప్తిత్వస్యాతిప్రసంగప్రయోజకస్యాధికత్వేతి న్యాయేనోభయఘటితాయామక్షతేరితి భావః ॥ నను స్వమతే ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యానుపస్థితిదశాయాం సత్తావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాద్యనుమిత్యాపలాపస్యేష్టత్వాత్తత్రసంబన్ధనివేశాత్తదగర్భవ్యాప్తిపరిష్కారో న యుక్త ఇత్యతః ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యగర్భవ్యాప్త్యభావస్య సంబన్ధవిశేషానివేశమాహ * వస్తుతస్త్వితి * తథా చ యథాశ్రుతప్రతియోగివైయధికరణ్యప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యఘటితలక్షణద్వయాతివ్యాప్తిపరో గ్రన్థ ఇతి భావః ॥ నను గ్రన్థాంశేన విరోధాద్గవాత్యన్తాభావస్య లక్షణాఘటకతయాతివ్యాప్తిదానం యథాశ్రుతప్రతియోగివైయధికరణ్యాదిఘటితకల్పయోరేవ తత్ర హేతుమ

జనత్వేపి ప్రతియోగ్యనధికరణవృత్తిత్వవిశిష్టస్య హేతుమద్వృత్తితాగర్భయథా శ్రుతవ్యాప్తౌ తదీయ సంబంధవిశేషనివేశనమావశ్యకం । అన్యథా సంయోగి ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ ప్రతియోగ్యనధికరణగుణాదివృత్తిత్వవిశిష్టస్యాపి సంయోగాద్యభావస్య కాలికసంబంధేన హేత్వధికరణకాలవృత్తితయా అవ్యాప్తిప్రసఙ్గాత్ । ఏకసంబంధేనైకాధికరణవృత్తిత్వవిశిష్టస్యాప్యన్యసంబంధేనాధికరణాంతరవృత్తిత్వాత్ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావనివేశకల్పేపి గుణాదౌ తద్విశిష్టస్య సంయోగాద్యభావస్య కాలికసంబంధేన కాలవృత్తిత్వాత్తత్కల్పేప్యవ్యాప్తేరావశ్యకత్వాత్ । నచ ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యవిశిష్టస్య తస్య కాలవృత్తిత్వే ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావవిశిష్టస్య నతద్వృత్తిత్వసంభవః భావాభావవిశిష్టస్యైకాధికరణవృత్తిత్వే ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావవిశిష్టసంయోగాద్యభావస్య దైశికవిశేషణతయాపి ద్రవ్యవృత్తిత్వప్రసంగాదితివాచ్యం । విరోధినోర్భావాభావయోః కాలికసంబంధేనైకాధికరణవృత్తితావద్భావాభావ

ద్వృత్తిత్వస్య సంబద్ధవిశేషఘటితత్వాత్ । నతు ప్రతియోగ్యనధికరణీభూత హేత్వధికరణవృత్తిత్వనివేశకల్పే తత్ర వృత్తితాయాస్సంబద్ధవిశేషానియంత్రితతయా గవాత్యంతాభావస్య కాలికసంబంధేన వృత్తేరతివ్యాప్త్యసంభవాదితి యత్తోక్తం తదశుద్ధతరం। కాలికేన గోధ్వంసవతి దైశికసంబంధేన గవాత్యంతాభావవృత్తౌ కోవిరోధ ఇత్యాశంకాయాః ధ్వంసాదిత్రయ ప్రతియోగికత్వమంగీకుర్వతాం (ప్రా)చాం మతే తాదృశధ్వంసేన విరోధస్సంభవతీతి సమాధానకరణేన నిష్కృష్టకల్పేపి ధ్వంసరూపప్రతియోగిసత్త్వేన హేతుమతః ప్రతియోగ్యనధికరణత్వాసంభవాదతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాదితి చేత్సత్యం । ప్రతియోగ్యనధికరణత్వఘటితలక్షణేపి అతివ్యాప్తిరస్త్యేవ। పరంతు ధ్వంసవత్త్వేన గవాత్యంతాభావానధికరణత్వాదితి దీధితిగ్రంథః సంబంధనివేశమంతరేణ విరుద్ధ్యత ఇతికృత్వా వృత్తౌ సంబంధఘటితలక్షణాభిప్రాయకత్వమతివ్యాప్తేరుక్తం । అన్యథా గవాత్యంతాభావాధికరణత్వేప్యవిరోధాద్గ్రంథాసంగతేః ॥ యత్తు యాదృశప్రతియోగితాశ్రయానధికరణత్వం హేతుమత ఇతి వివక్షానుసారేణ గోనిష్ఠప్రతియోగితామాదాయ నాతివ్యాప్తిరితి ॥ తన్న తథా సత్యత్యంతాభావత్వనిరూపకప్రతియోగ్యనివేశేన అఘటత్వాశంకాయాః ఏవానుత్థానప్రసంగాత్ । ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యఘటకసంబంధేనైవ తత్తదభావవిశిష్టస్యైకాధికరణవృత్తిత్వం విరుద్ధ

విశిష్టస్యాపి కాలికసంబంధేన ఏకత్రావృత్త్యా విరోధాభావాత్ । యద్వ్యాప్యభావస్య దైశికవిశేషణతాసంబంధనివేశే అభావసాధ్యకే వ్యభిచారిణి భావస్యదైశికవిశేషణతానభ్యుపగమేఽతివ్యాప్త్యా సాధ్యనిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకసమ్బన్ధనివేశే సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నజాత్యభావసాధ్యకే జాతిత్వాదిహేతావవ్యాప్తిః జాత్యాదిరూపహేతుమతి తాదృశసమవాయసంబంధేన వృత్త్యైరప్రసిద్ధేః ॥ తథాపి సాధ్యనిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధాతిరిక్తసంబంధేన యా సాధ్యాభావస్యవృత్తిః తదన్యహేతుమద్వృత్తైః ప్రకృతప్రతియోగితానిరూపితానుయోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన హేతుమతి వృత్తైర్వా అభావవిశేష

మిత్యత్ర విరోధినారితి దృష్టాంతః * సాధ్యేతి * సమవాయావచ్ఛిన్నసత్తాభావవాన్ జాతిత్వాదిత్యాదౌ హేతుమతి స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్త్యసంగ్రహః స్యాత్ । స్వరూపసంబంధస్య తాదృశసమవాయభిన్నత్వాదతస్సాధ్యాభావనిష్ఠత్వోపాదానం । ఏవంచ కాలికాదిసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిమాదాయ విశిష్టభేదనిర్వాహః ॥ నను సమవాయేన ప్రమేయవాన్ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నఘటాభావాత్మకసాధ్యనిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధః కాలికసంబంధఇత్యవ్యాప్తిః । నచ సాధ్యాభావనిష్ఠత్వేన ప్రతియోగితావిశేషణీయా । ఏవమపి సమవాయావచ్ఛిన్నప్రమేయాభావస్య యఃకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్తస్యాపి సాధ్యతయా కాలికసంబంధగ్రహస్య దుర్వారత్వాత్ । నాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకానుయోగితానిరూపితప్రతియోగితానివేశాద్దోషవారణసంభవః। సమవాయావచ్ఛిన్నప్రమేయాభావాభావత్వస్య సత్తామాత్రనిష్ఠాయావ్యవస్థాపనాత్ ॥ మైవం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన వృత్తిమత్సాధ్యనిరూపితప్రతియోగిత్వోపాదానాత్ ॥ నను కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావవానాత్మత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యస్య కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్య యో దైశికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్తస్యాపి సాధ్యతయా సాధ్యనిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకకాలికదైశికవిశేషణతాసంబంధాన్యసంబంధావచ్ఛిన్నాయా సాధ్యాభావస్యవృత్తిః తదన్యదైశికవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావనిష్ఠవృత్తిమాదాయావ్యాప్తిః । ఏవం సాధ్యస్యోభయాభావస్య యోభావస్తస్యసాధ్యరూపత్వాదపి। అతఃప్రతియోగితాయాం స్వనిష్ఠత్వంనివేశనీయం । స్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్తథాచ కేవలాన్వయిని

ణత్వోపగమాన్న దోషః । ఉక్తస్థలే హేతుమతి కాలే కాలవిశేషవృత్తిత్వవిశినిత్యస్యాత్యంతాభావప్రసిద్ధ్యాతివ్యాప్తిసంగతిః । అత్యంతాభావత్వఘటకనిత్యత్వాంశం పరిత్యజ్య ధ్వంససాధారణసంసర్గాభావత్వనివేశే మహాప్రళయే గోత్వరూపసామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకధ్వంసోపగంతృమతే ధ్వంసమాదాయోక్తస్థలాతివ్యాప్తిశ్శక్యతే వారయితుమిత్యాశంక్యాహ * సంసర్గాభావేతి * దైశికవిశేషణతయాపి ధ్వంసస్య కాలవృత్తిత్వమిత్యాశయేనోక్తశంకాసంగతిః । అన్యథాఽభావస్య తాదృశసంబంధేన వృత్తిత్వనివేశేఽత్యంతాభావమివ ధ్వంసమప్యాదాయాతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ । నచ ప్రతియోగ్యధికరణమహాకాలే గోధ్వంసస్య దైశికవిశేషణతాసత్త్వేపి ప్రతియోగ్యనధికరణ

తాదృశసాధ్యాభావాప్రసిద్ధిః । ఏవం యథాశ్రుతే ఘటభిన్నం ఘటత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యనిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతతాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నాయాః సాధ్యాభావస్య ఘటత్వస్యవృత్తిస్తదన్యాయాస్తాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నాయాః ఘటత్వవృత్తేస్సత్త్వాదవ్యాప్తిః । ఏవం ప్రమేయవాన్కాలత్వాదిత్యాదౌ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రమేయాభావస్య యః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్తస్య ప్రమేయత్వేన సాధ్యతయా తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకాలికసంబన్ధమాదాయావ్యాప్తిః । ప్రతియోగితాయాం స్వనిష్ఠత్వోపాదానేపి న వార్యత ఇత్యత ఆహ * ప్రకృతేతి * తథాచ స్వప్రతియోగ్యసమానాధికరణః యాదృశప్రతియోగితానిరూపితానుయోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన హేతుమద్వృత్తిర్యోఽభావస్తదీయతాదృశప్రతియోగితానవచ్ఛేదకేత్యర్థః । తేన గవాభావస్య కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావో యః తన్నిష్ఠప్రతియోగిత్వోపాదానేపి నాతివ్యాప్త్యసంగతిః సత్తావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యాభావాభావనిష్ఠప్రతియోగితామాదాయావ్యాప్తేః ప్రకృతపదం * కాలవిశేషేతి * అత్ర జగదీశానాంసృష్టికాలవృత్తిత్వవిశిష్టగోత్వాత్యంతాభావో నసంభవతి । మహానసీయవృత్తిత్వవిశిష్టజాత్యవచ్ఛిన్నాభావమాదాయత్రైవప్రతియోగితాయాంనిరవచ్ఛిన్నత్వోపాదానాత్ ప్రకృతావచ్ఛేదకతాయాః గోత్వత్వనిష్ఠాయానిరవచ్ఛిన్నత్వావచ్ఛిన్నత్వాభావాత్ । నచతాదృశనిత్యైకత్వాభావః ఏకత్వత్వస్య జాతితయా తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాయా నిరవచ్ఛిన్నత్వాదితివాచ్యం । కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వానిరూపకత్వేన ప్రతియోగితానివేశాద[illegible]

ప్రళయే తస్య తాదృశ సంబన్ధో ఽప్రామాణిక ఇతివాచ్యం । యదుపా
ధివిశిష్టస్య ప్రతియోగ్యనధికరణత్వం తదన్యోపాధివిశిష్టస్యైవ మహాకాలస్యతద
భావాధికరణతయా మహాకాలస్య దైశికవిశేషణతయా ధ్వంసవత్త్వే ప్రళయా
త్మకోపాధేరపి తాదృశసంబన్ధేన తదాధారతాయాఆవశ్యకత్వాత్ । అన్యథా

థా మహానసీయవహ్నివృత్తిత్వవిశిష్టజాతిమద్వహ్న్యభావమాదాయావ్యాప్తేః ।
ప్రకృతే ప్రతియోగితాయాః సృష్టికాలవృత్తిత్వవిశిష్టధర్మావచ్ఛిన్నత్వాత్, అత
స్స్వనిరూపక ప్రతియోగితానిరూపకత్వస్వసామానాధికరణ్యైతదుభయసంబ
న్ధేనావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతావిశిష్టాయా అవచ్ఛేదకతాలదన్యావచ్ఛేదకతానిరూ
పకత్వం నిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వశబ్దార్థో వాచ్యః । సృష్టికాలవృత్తిత్వ
శిష్టైకత్వాత్యన్తాభావప్రతియోగితాతునిరుక్తోభయసంబన్ధేన తాదృశ విశిష్టావ
చ్ఛేదకతా కాలవృత్తిత్వనిష్ఠా తదన్యాచైకత్వనిష్ఠేతి తదభావసంగ్రహఇతి క్రమే
ణాభావప్రసిద్ధిః । పరంతు అత్రమహానసీయవహ్నివృత్తిత్వవిశిష్టగుణవద్వహ్న్య
భావమాదాయావ్యాప్తిస్తాదృశగుణనిష్ఠాయాః అవచ్ఛేదకతాయాఏవోక్తోభయ
సంబన్ధేన తథావిధతయాతదన్యాయావహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాస్సత్త్వాత్,
భట్టాచార్యాణాంతు నైతాదృశవిశేషణనివేశోఽస్తీతి తదర్థకరణాయాసో నేత్య
వధేయం ॥ అథ సృష్టికాలవృత్తిత్వవిశిష్టగవాద్యభావఃకుతో నోక్తః ॥ మైవం ।
తస్య గోధ్వంసాభావరూపతాయాః ప్రాచీనైరంగీకారాత్ । నచ గోధ్వంస
విశేషే తాదృశాభావాభావోఽస్తి నతు కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నగోధ్వంసాభా
వః గోధ్వంసానధికరణదేశావచ్ఛేదేన తత్రతత్సత్త్వేపి తదుపాయాఽసంభవా
త్ । అన్యథా కపిసంయోగాభావగగనాభావయోరైక్యప్రసంగాదితివాచ్యం
కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నగవాత్యన్తాభావస్య తత్సంబన్ధావచ్ఛిన్న గోధ్వంసా
భావరూపతాయాఇతిపూర్వాభిధానవిరోధాత్. ఉభయాభావానుపగమాచ్చ
నాసమానకాలీనోభయాభావసంభవః * ప్రలయఇతి * ఆధారతోల్లేఖాయ ।
నచాత్రాపి సప్తమ్యాఅవచ్ఛేదకత్వమేవోల్లేఖ్యం ।మహాకాలే ప్రలయే గౌ
ర్నాస్తీతి ప్రతీతౌ తథాదృష్టత్వాత్ తావతావిరోధభంగసంభవాచ్చ । నతు తే
నాధారతాపి । యదిచనిరధికరణకో నాస్తీతిప్రత్యయో ళీతఇత్యుచ్యతే । తదావ
చ్ఛేదకత్వసంబన్ధావచ్ఛిన్నాధారతైవోల్లిఖ్యతఇతివక్తవ్యం । తావతాపి కాలి
కసంబన్ధావచ్ఛిన్నాధారతానుపగమనిర్వాహాత్. అవచ్ఛేదకతాయాఅప్రామా

ప్రళయే గౌర్నాస్తీతివ్యవహారానుపపత్తేః ॥ అథవాదీధితికృన్నిష్కర్షణీయ ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యకల్పాభిప్రాయేణేదం. తత్కల్పే ప్రయోజనాభావా దభావే వృత్తివిశేషానివేశాత్ । నచాభావే వృత్తివిశేషానివేశేకాలికసంబంధే న గవాత్యంతాభావస్యాపి ప్రలయే వృత్తేస్సంసర్గాభావమాత్రపరత్వాక్తివి రోధఇతి । ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకాలికసంబంధేన తత్ప్రతియోగినోగోధ్వంస స్య హేత్వధికరణేఽబాధాత్ గవాత్యంతాభావస్య ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యా భావాత్ । ధ్వంసస్య తత్ప్రతియోగినోఽత్యంతాభావస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదక దైశికవిశేషణతాసంబంధేన కాలే అసత్త్వాత్ ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యమక్షత మేవ * యదాస్పందఇతి * అత్రచ వ్యభిచారనిరూపకాధికరణం ఖండప్రళ యః జన్యద్రవ్యానధికరణే తస్మిన్ ద్వ్యణుకాసత్త్వాత్ పునర్ద్వ్యణుకోత్ప త్త్యాద్యనురోధేన పరమాణూనాం స్పందస్వీకారస్యావశ్యకత్వాత్ । తథాచహే త్వధికరణే తత్ర ద్వ్యణుకసామాన్యధ్వంసప్రాగభావయోగసత్త్వాదతివ్యాప్తి రితిభావః ॥ ద్వ్యణుకనాశానుగుణక్రియాయా ఉత్తరసంయోగనాశ్యాయాఅధిక రణే చరమపరమాణుసంయోగనాశరూపమహాప్రళయపూర్వతృతీయక్షణే ద్వ్య

ణుకత్వేమూలేసంయోగోనాస్తీతిప్రత్యయస్య ఆధారతామాత్రవిషయకత్వప్రసం గాదిత్యతఆహ *అథవేతి* ఇదమితి * యథాశ్రుతప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యక ల్పేక్తాతివ్యాప్తివారణార్థం నిష్కృష్టం తదాశ్రితమిత్యర్థః । తేనతత్కల్పేఽ తివ్యాప్త్యనుద్ధారేపి నక్షతిః । హేతుమతి స్వప్రతియోగ్యనధికరణత్వకల్పే ని త్యసంసర్గాభావనివేశేకాలికసంబంధేనహేతుమద్వృత్తేర్గవాత్యంతాభావస్య గోధ్వంసరూపప్రతియోగిసమానాధికరణతాయాస్సృష్టికాలవృత్తిత్వవిశిష్టగోత్వా భావాద్యభావమాదాయాతివ్యాప్తిస్స్యాత్ నిత్యత్వానివేశేనాస్తీత్యర్థః అయంచ క్వాచిత్కః పాఠః రమణీయ ఇతిదర్శితః । ఖండప్రళయదశాయాం బ్రహ్మాండా న్తరే మానాభావాత్తస్య జన్యద్రవ్యానధికరణత్వోక్తిః । ఏతేన ప్రలయావృత్తి ర్వేత్యేతద్గ్రంథావతరణే జగదీశేన ఖండప్రలయే బ్రహ్మాండాంతరస్వీకృతం త దసంగతమితిసూచితం * ద్వ్యణుకేతి * ద్వ్యణుకనాశార్థం పరమాణౌ క్రి యా తతఃపరమాణుద్వయవిభాగః తతఆరంభకసంయోగనాశః తతస్త్రసరే ణురూపోత్తరదేశే పరమాణుసంయోగః ద్వ్యణుకనాశశ్చ తతస్సమవాయికార ణనాశాద్ద్వ్యణుకనాశః క్రియానాశశ్చ తతఆశ్రయనాశాత్ సంయోగనాశః

ణుకసామాన్యధ్వంస సత్త్వాదత్రాప్యతివ్యాప్తిర్నవిచారసహేత్యతో యదా
దృష్టమితి । జ్ఞానత్వమాత్రేణ సాధ్యతాయాం ప్రళయేఈశ్వరీయజ్ఞానసత్త్వాద
యం సద్ధేతురేవేత్యతో జన్యత్వమితి । నిత్యసుఖాభివ్యక్తిమన్ముక్తాత్మస
ఖండప్రళయేపి ముక్తాత్మనిజన్యజ్ఞానసత్త్వాత్ సద్ధేతుత్వం సంభవతీత్యత [illegible]
దుఃఖేతి । జన్యమాత్రం ప్రత్యదృష్టస్య హేతుతయా మహాప్రళయావ్యవహిత
ప్రాక్క్షణేపి తజ్జనకీభూతస్యాదృష్టస్యావశ్యకత్వమితి తదా జన్యజ్ఞానత్వదుఃఖ
త్వావచ్ఛిన్నధ్వంససత్త్వాన్నోపదర్శితస్థలయోరతివ్యాప్తిస్సంభవతీత్యతః స్థ
లాంతరమాహ * యదాతస్యేతి * యదాత్మసమవేతాదృష్టం నప్రళయజనకం
సతత్పదేనవివక్షితః। వ్యభిచారశ్చాత్ర ఖండప్రళయే సుషుప్త్యాదౌ చ బోధ్యః।
ఖండప్రళయనిష్ఠద్వ్యణుకాదిధ్వంసస్య ద్వ్యణుకత్వాదిరూపసామాన్యధర్మా
వచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వాసంభవం వ్యుత్పాదయతి * నహీతి * తయోః*
ధ్వంసప్రాగభావయోః*సామాన్యాభావత్వమతేపి*సామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నప్ర
తియోగితాకత్వమతేపి॥ధ్వంసప్రాగభావయోరత్యంతాభావావిరోధిత్వమతేనత
యోస్తథాత్వమిత్యేతత్సూచయితుం మతేపీతి * ఏకవిశేషేతి * ఏకవిశేషప్రా
గభావవతి నసామాన్యావచ్ఛిన్నధ్వంసస్య విశేషాంతరధ్వంసవతి నసామాన్యధ
ర్మావచ్ఛిన్నప్రాగభావస్య సంభవఇత్యర్థః। అన్యూనానతిరిక్తవృత్తిధర్మస్యైవా
భావావచ్ఛేదకతయా త్రైకాలికధ్వంసాదిప్రతియోగితాశూన్యానాగతాదిపదా
ర్థసాధారణ్యస్య తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాసంభవాదితి భావః॥ యద్య
ప్యేవం మహాప్రళయవృత్తయోపి గోధ్వంసాః ప్రత్యేకమేకైకగోవ్యక్తిమాత్ర

ప్రో మహాప్రళయః॥ ఇదంతుబోధ్యం। అసమవాయికారణనాశస్యైవ కార్యనా
శకత్వం వదతాం నవ్యానాం నయే ఈదృశ నాశక్రమాభావాద్ద్వ్యణుకనాశా
త్తరమసమవాయికారణీభూతద్వ్యణుకసంయోగనాశో వాచ్యః । తతః త్ర్య
ణుకనాశఇతి । తతశ్చ క్రియానాశసహితా వినశ్యదవస్థత్ర్యణుకపరమాణుసంయో
గాత్పరమాణౌ క్రియాదుర్వారేతి మహాప్రళయోనాస్తీతి । తస్సత్వేపి తదవ్య
వహితప్రాక్కాలవృత్తివ్యభిచారనిరూపకా[illegible] యదా
స్పందఇత్యాదిదోషదానం * యదాదృష్టమితి * భోగా[illegible]దృష్టస్య
కల్పనీయతయా మహాప్రళయోత్తరం భోగాభావాత్తజ్జనకాదృష్టస్యాభావావశ్యక
త్వమిత్యాశయః । నిత్యం సుఖం సకలజీవేషు తత్తత్పష్ఠానబన్యాత్తద[illegible]క్తిః

వృత్తిప్రతియోగితాకా ఇతి నకస్యాపి ధ్వంసస్య ప్రతియోగితాయాస్సమనియతం గోత్వం॥ తథాపి చరమధ్వంసస్య యావద్గోప్రతియోగికత్వోపగమే తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం గోత్వస్య సంభవతీత్యభిప్రాయేణ సంసర్గాభావత్వవివశే పూర్వోక్తస్థలముపేక్ష్య ద్వ్యణుకాదిసాధ్యకే స్పందాదిహేతుకస్థలేఽతివ్యాప్తిరభిహితా ॥ వస్తుతస్తు ధ్వంసప్రాగభావయోర్వ్యధికరణప్రతియోగికత్వవిరహాచ్చరమగోధ్వంసస్యాపి యావద్గోప్రతియోగిత్వం నసంభవతీతి ధ్యేయం ॥ విరోధినః ప్రతియోగినోఽధికరణే కాలే ఏవ చేదభావో వర్తేత తదా సుతరాం ధ్వంసప్రాగభావవతి కాలే ప్రళయాదావసౌ వర్తేత ఇతి సూచనాయ ప్రతియోగిమత ఇవేతి దృష్టాంతః *విరోధాభావాత్* బాధకాభావాత్॥ తథాచ హేత్వధికరణే ప్రళయాదౌ గోత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావసత్త్వాన్నోక్తస్థలేఽతివ్యాప్తిరితి భావః । నచ ప్రళయే గోత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావోఽప్రామాణికః ప్రత్యక్షాయోగాదనుమానస్య చాప్రయోజకత్వాదితి వాచ్యం ॥ ప్రళయే గోర్నాస్తీతిశబ్దస్యైవ ప్రమాణత్వాత్ । నహి తాదృశవాక్యస్యాప్రామాణ్యం కశ్చిదుపైతి । నచ ధ్వంసాదిరేవ నఞర్థః నాత్యంతాభావ ఇతి వాచ్యం । అన్వయితావచ్ఛేదకసమానాధికరణప్రతియోగితాకాభావమాత్రస్య నఞా ప్రతిపాదనేఽతిప్రసంగాత్. తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావబోధకతాయా ఏవ తస్య వ్యుత్పన్నతయాఽత్యంతాభావమాత్రస్య సామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వనియమే ధ్వంసాదేర్నఞా ప్రతిపాదనాసంభవాత్ *అన్యథా* ప్రతియోగిమతీత ధ్వంసప్రాగభావవతి చ కాలే కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకస్యాత్యన్తాభావస్యావృత్తౌ *అత్యంతాభావస్య* తాదృశాత్యంతాభావస్య కాలమాత్రవృత్తిత్వేతి* దైశికవిశేషణతయేత్యాదిః ॥ నను ధ్వంసప్రాగభావవతి అత్యంతాభావవృత్తౌ తస్య తదవిరోధి తావత్ప్రతియోగిమతి తద్వృత్త్యా తస్య ప్రతియోగ్యవిరోధిత్వాపత్త్యాపద్యేతావిశేషాదిత్యత ఆహ * ఇయాంస్తు విశేషః* ఏకస్య* ప్రతియోగిమత్కాలస్య* దేశభేదావచ్ఛిన్నం* ప్రతియోగ్యనవచ్ఛేదకదేశావచ్ఛిన్నం * తథాత్వం * దైశికసంబంధేన కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాత్యంతాభావవత్త్వం। తథాచ ప్రతియోగ్యభావయోరేకావచ్ఛేదేన ఏకత్రావర్తమానత్వం విరోధిత్వం తావతాప్యక్షతమేవేతి భావః* అపరస్య* ధ్వంసాదిమతః* స్వరూపావ

ధ్వంసవన్నిత్యా * అనుమానస్య * గోమద్భేదాదిరూపలింగస్య *

చ్ఛిన్నం* ధ్వంసాద్యధికరణతావచ్ఛేదకరూపావచ్ఛిన్నం తథాత్వమిత్యనుషజ్యతే । తథాచ ఏకావచ్ఛేదేన ఏకత్ర వర్తమానతయా ధ్వంసాద్యవిరోధిత్వమత్యంతాభావస్యేతిభావః ॥ నను కాలవృత్తౌ దేశస్యావచ్ఛేదకత్వే కిం మానమతఆహ * దేశేకాలస్యేవేతి * యథాదేశే దైశికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్య వృత్తౌ కాలస్యావచ్ఛేదకత్వమిదానీమత్ర గౌర్నాస్తీత్యాదిప్రతీతిబలాత్ । తథా కాలేకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్య వృత్తావపి దేశవిశేషావచ్ఛేదకత్వస్యావశ్యకత్వం తథావిధప్రతీతిబలాదేవ । తాదృశప్రతీతేఃకాలావచ్ఛేదేన దేశవృత్తిర్దేశావచ్ఛేదేన కాలవృత్తిర్వా విషయఇత్యత్ర వినిగమకాభావాత్ ॥ అవచ్ఛేదకత్వాధికరణత్వయోరుభయోరేవ సప్తమ్యర్థత్వాదితిభావః । ప్రతియోగిమత్యపి కాలే గవాత్యంతాభావస్యవృత్తౌ తస్యాసమానాధికరణాంతేన వారణాతదర్థం తమాదాయోక్తాతివ్యాప్తిర్వార్యతఇత్యతఆహ *తచ్ఛూన్యేచేతి * ప్రతియోగిశూన్యే ప్రళయాదావిత్యర్థః*తదభావస్య* గవాత్యంతాభావస్య *ప్రతియోగివ్యధికరణత్వాత్ * ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావవత్త్వాత్ । సామానాధికరణ్యస్యావ్యాప్యవృత్తితామతఏవ ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావస్యాభావవిశేషణత్వాత్ । అన్యథా సంయోగీసత్త్వాదిత్యాదావేవాతివ్యాప్తిః ॥ తస్య వ్యాప్యవృత్తితాపక్షే ప్రతియోగ్యనధికరణవృత్తిత్వస్యైవ నివేశనీయతయా ప్రళయాదివృత్తిగవాత్యంతాభావస్యాన్యత్రప్రతియోగిసమానాధికరణత్వేపి లక్షణఘటకత్వాద్వ్యాఘాతాదితిభావః । సంసర్గాభావత్వఘటితాత్యంతాభావత్వయోర్వ్యాప్తిఘటితత్వేనానవస్థామాశంకతే * నచేతి *సం

---

*వినిగమనాభావాదితి*యద్యప్యేకస్యాం ప్రతీతావనాయసంభవతి।తథాప్యేకాకారప్రతీతౌబోధ్యః ॥వస్తుతస్తు॥ ఇదానీం గగనే తద్గౌర్నాస్తీదానీం భూతలే తద్గౌర్నాస్తీతి ప్రతీతిసాధ్యకే ఆద్యే గగనే వ్యాప్యవృత్తిః కాలేఽవ్యాప్యవృత్తిః. ద్వితీయే కాలేవ్యాప్యవృత్తిః భూతలేవ్యాప్యవృత్తిః । యథాశ్రుతే తచ్ఛూన్యేకాలే ఇత్యధికమతోవ్యాచష్టే* ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావతి * వ్యధికరణేతి పక్షో కింసఫలయతి * తస్యేతి * దీధితౌ * నియమేతి * స్వావ్యవహితపూర్వక్షణావచ్ఛేదేన స్వసమానాధికరణాత్యంతాభావాప్రతియోగిసంసర్గారోపకత్వం తజ్జన్యత్వం ॥ స్వం ప్రతీతిః సమానవిశేష్యతాప్రత్యాసత్త్యా ప్రతీత్యోరారోపయోర్వ్యాప్యవ్యాపకభావః తాదాత్మ్యత్వేనాన్యాభావ

సర్గాభావవిశేషః*సదాతనసంసర్గాభావః*సంసర్గారోపః*తాదాత్మ్యాతి
రిక్తసంబంధేన ప్రతియోగ్యారోపః * తద్వదన్యావృత్తిత్వేతి * స్వావ్యవహిత
పూర్వక్షణావచ్ఛేదేన తద్వతోఽన్యస్మిన్వర్తతే యద్వృత్తదన్యత్వేత్యర్థః *త
త్ర* జన్యత్వేషష్ఠ్యర్థేసప్తమీ*నియమాంతరస్య*అవిశిష్టధీవ్యావృత్తవిశిష్టధీని
యామకత్వరూపసంబంధత్వఘటకనియమస్య*అత్ర*సంసర్గాభావత్వశరీరే *న
క్షతిరితి * తద్వదన్యావృత్తిత్వరూపనియమస్యైవ తత్ర ప్రవేశనీయత్వాదితిభా
వః। స్వమతే నియమానంతర్భావస్యానుపదం వక్ష్యమాణత్వాదాహురిత్యుక్తం।
* నియమాఘటితమితి * ఆరోపస్యాభావబుద్ధిహేతుతాయానిర్యుక్తికత్వాత్ ।
తాదాత్మ్యాతిరిక్తసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావత్వస్యైవసంసర్గాభా
వత్వాదితిభావః * ప్రయోజనవిరహ ఇతి * సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన యా
దృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణత్వం హేతుమతస్తాదృశప్రతియో
గితానవచ్ఛేదకత్వస్య నివేశనీయతయాఽన్యోన్యాభావత్వాదినిరూపకప్రతియో
గితామాదాయ దోషాప్రసక్తేరితిభావః । ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేనప్ర
తియోగివైయధికరణ్యనివేశకల్పమభిప్రేత్యాహ * అవ్యాప్తిశ్చేతి * తన్మతే
సంబంధాంతరావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావమాదాయ దోషవారణాయ సాధ్యతావ

వారణాయ స్వేత్యాదిభేదవతావిశేషణం । భేదశ్చావ్యాప్యవృత్తిః । అన్యథా
కాలేఆరోపానపేక్షాపత్తేః కాలాఘటితస్య జన్యత్వానాత్మకత్వాచ్చ * స్వం*
కార్యం * తత్ * కారణం స్వపూర్వప్రాక్కాలావచ్ఛేదేనారోపవదన్యత్వవ
త్త్వస్యాన్యత్రప్రసిద్ధిః పునరనవస్థావారణాయ తదన్యత్వ ఘటకతాప్రతియోగి
త్వలాభాయ * షష్ఠ్యర్థేతి * అవిశిష్టధీవ్యావృత్తపదం విశిష్టపదవ్యావృత్తిసూ
చకం వ్యభిచారవారణాయ । విశేష్యతాప్రకారతాన్యవిషయతానిర్వికల్పకవతి
ఘటత్వాదౌ తాదాత్మ్యేన సంసర్గాభావాత్ తాదాత్మ్యేన సంసర్గసంబం
ధిని తాదృశసంబంధేన నిర్వికల్పకాభావాచ్చ తాదాత్మ్యేత్యభావస్య చతుర్థా
విభాగపక్షే। ద్వైధాపక్షేతు తాదాత్మ్యానవచ్ఛిన్నత్వప్రతియోగిత్వంనివేశ్య సాధ్య
తావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగితానివేశేఽన్యోన్యాభావస్య లక్షణాఘటక
త్వాత్ప్రయోజనవిరహాభిధానమసంగతమతఆహ * సాధ్యేతి * జాతీతి * సా
మానాధికరణ్యస్య వృత్త్యనియామకత్వేపి జాతిమాత్ర తద్ధ్వంసాన్యతరత్వాది
త్వాదౌ వృత్తినియామకకాలికసంబంధమాదాయదోషోబోధ్యః । అన్యేషాం

చ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయామేవ నివేశనీయతయా తాదాత్మ్యసమ్బంధేన యత్ర సాధ్యతాతత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న సంసర్గాభావప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధ్యా అవ్యాప్తిరప్యాపద్యతఇత్యర్థః। నను విషయతాయావృత్త్యనియామకత్వే ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యే సంబన్ధిత్వానివేశపక్షే పూర్వస్థలీయాతివ్యాప్త్యసంగతిరిత్యతఆహ * విశేషేతి * దిగుపాధీనాం దేశే వృత్త్యావచ్ఛేదకత్వమేవ నత్వధికరణత్వమితిమతే మనసామూర్తత్వేపి నదైశికవిశేషణతయా అధికరణత్వమితి ద్రవ్యత్వమాత్రస్య హేతుత్వే మనోరూపహేత్వధికరణఏవ సాధ్యాభావః ప్రతియోగివ్యధికరణఇతినాతివ్యాప్తిసంభవఇత్యతో మనోన్యేతి * నను దిక్కాలౌ నేశ్వరాదతిరిచ్యేతేఇతి సద్ధేతురేవేత్యతో దూషణాంతరమాహ * జాతీతి * సాధ్యసామాన్యానామపీతి * సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనేత్యాదిః * ఏవం * అధికరణత్వస్థానే సంబంధిత్వనివేశే * అన్యోన్యాభావోపీతి * తథాచనతాదాత్మ్యసంబంధేన సాధ్యతాయామవ్యాప్తిరితిభావః * తద్విశిష్టస్య * ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యావచ్ఛిన్నస్య * తేనేతి * కపిసంయోగ్యేతద్వృక్షత్వాదిత్యాదౌ కపిసంయోగరూపసాధ్యాభావస్య గుణాదౌ ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావవత్త్వేపి హేత్వధికరణీభూతవృక్షాదేర్న కపిసంయోగసామానాధికరణ్యాభావవిశిష్టకపిసంయోగాభావవత్త్వం యత్ర సామానాధికరణ్యవిశిష్టవత్త్వం తత్ర తదభావవిశిష్టాధికరణత్వాప్రత్యయాదతస్సాధ్యాభావోనలక్షణఘటకఇతినావ్యాప్తిరితిభావః । హేత్వధికరణావచ్ఛేదేన ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావనివేశనేనావ్యాప్తివారణస్య సుకరత్వేపి మూలోపాత్తహేతుసామానాధికరణ్యాంశనివేశవైయర్థ్యభియా నతథావివక్షితం ॥ సార్వభౌమేనాదృతం ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకీభూతహేత్వధికరణతావచ్ఛిన్నహేతుసామానాధికరణ్యస్యచాభావవిశేషణత్వ

రీత్యనభిజ్ఞత్వం దర్శయతి * సార్వభౌమేతి * అత్ర సార్వభౌమేనోపాధ్యాయేనచ ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యపదార్థీభూతం ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వం హేతుసామానాధికరణ్యనివేశితం ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వమభావవిశేషణమిత్యగ్రిమమణావపి హేతుసామానాధికరణ్యవిశేషణపరత్వమేవ । తత్ర సార్వభౌమేనావచ్ఛేదకమధికరణముక్తం ! ఉపాధ్యాయేనతు ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యం తద్వైశిష్ట్యమప్

మపేక్ష్య ఉపాధ్యాయమతే ప్రతియోగ్యసమానాధికరణత్వరూపవిశేషణవై
శిష్ట్యావచ్ఛేదేన హేతుసామానాధికరణ్యరూపవిశేషణవైశిష్ట్యనివేశనమేవలాఘ
వమిత్యాలోచ్య తదనుయాయినా దీధితికారేణప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యా
వచ్ఛిన్నహేతుసామానాధికరణ్యం నివేశితం యథాశ్రుతమూలలభ్యోఽయమే
వార్థః ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్య హేతుసామానాధికరణ్యయోరుద్దేశ్య
తావచ్ఛేదకవిధేయభావస్య వివక్షితత్వాత్ ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవిధేయయోరవ
చ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావలాభస్యచ వ్యుత్పత్తిసిద్ధత్వాత్ । ప్రతియోగ్యసామానా
ధికరణ్యస్య హేతుసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకత్వే ప్రతియోగ్యసామానాధికర
ణ్యరూపహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సంయోగాభావాదేస్సత్త్వాది వ్యాప్యత్వ
ప్రసంగః సత్త్వాదిసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకరూపవత్త్వస్య సత్త్వాదివ్యాప్తి
త్వాదితిసార్వభౌమోక్తదూషణమేతన్మతే నిరవకాశం। తాదృశవ్యాప్తావనేనపా
రిభాషికస్యైవావచ్ఛేదకత్వస్య వివక్షితత్వాత్ తాదృశస్యచ తథావిధ హేతు
తావచ్ఛేదకవ్యావృత్తత్వాత్ । అన్యథా విషయితాసంబంధేన ఘటత్వావచ్ఛి
న్నస్య జ్ఞానత్వాదివ్యాప్యతాయాదుర్వారత్వాత్ తాదృశసంబంధేన జ్ఞానత్వా
దిసామానాధికరణ్యే జ్ఞానవిషయితారూపే ఘటత్వాదేరవచ్ఛేదకత్వాత్ । న
న్వవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకావ్యాప్తివారణాయ ప్రతియోగిసమానాధికరణభిన్న
త్వరూపప్రతియోగ్యసమానాధికరణత్వమేవ నివేశ్యతాం కిముక్తవివక్షయా । గు
ణాదౌ ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావవతోపి కపిసంయోగాభావాదేః ప్ర
తియోగిసమానాధికరణభిన్నత్వవిరహాత్. తదస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వానుపగమాది

చ్ఛేదకం యస్య వైశిష్ట్యస్య తదవచ్ఛిన్నత్వం తత్ప్రతియోగిత్వమిత్యుక్తం త
దుభయం నయథాశ్రుతమూలలభ్యమితిదూషయితుం వైశిష్ట్యయోరవచ్ఛేద్యా
వచ్ఛేదకభావే తద్విశేషణయోస్తదావశ్యకతయాచ లాఘవాత్తదేవనివేశితమి
త్యాహ * తదితి * సంయోగీసత్త్వాదిత్యాదౌ ఏతల్లక్షణాతివ్యాప్తివారణార్థం
ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యే సత్తాసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకత్వోపగమే ల
క్షణాంతరాతివ్యాప్తిభయేనోపాధ్యాయాద్యనుసృతపరిష్కారం పరిత్యజ్య ప్రాగు
క్తప్రకారాంతరాశ్రయణమితిసార్వభౌమాభిప్రాయందూషయితుం దూష
ణంపరిహరతి * ప్రతియోగీతి * సార్వభౌమాణామపిలక్షణ పారిభాషికావ
చ్ఛేదకత్వనివేశావశ్యకతామాహ * అన్యథేతి *

త్యత ఆహ * తద్వద్వృత్తీతి * ప్రతియోగిమద్వృత్తీత్యర్థః * నార్థః * నప్రతియోగ్యసమానాధికరణపదేన వివక్షితః * అవ్యాప్యవృత్తీతి * సంయోగిసత్త్వాదిత్యాదావిత్యర్థః * అతిప్రసంగాదితి * సంయోగరూపసాధ్యాభావస్య ద్రవ్యాదౌ ప్రతియోగిసమానాధికరణతయా తద్భిన్నత్వవిరహేణ లక్షణాఘటకత్వాదితి భావః । అత్ర చ సామానాధికరణ్యస్యావ్యాప్యవృత్తితాయాః ప్రాక్సప్రయం దూషితత్వాత్ ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావనివేశపక్షేప్యతివ్యాప్తివారణమశక్యమిత్యేతాదృశానుపపత్తిమేవ యద్వేత్యాదికల్పాంతరానుసరణబీజతయా వ్యాచష్టే * అత్ర చేతి * అసామానాధికరణ్యనివేశకల్పే చేత్యర్థః । ఇత్యస్య స్వరసాదిత్యనేనాన్వయః * ప్రతీతేః * సంయోగాభావే గుణే న సంయోగసామానాధికరణ్యమిత్యాదిప్రతీతేః । అన్యథా గుణాదినిష్ఠసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకత్వాద్యభావవిషయకతయా కపిసంయోగీ ఏతత్త్వాదిత్యాదావపి కపిసంయోగాదిరూపసాధ్యాభావస్య ప్రతియోగివైయధికరణ్యావచ్ఛేదకగుణాదివృత్తిత్వావచ్ఛిన్నతయా లక్షణఘటకత్వైవేత్యవ్యాప్తిరత ఆహ * తచ్చేతి * ప్రతియోగివైయధికరణ్యం చేత్యర్థః * హేత్వధికరణే * హేత్వధికరణనిరూపితం । ఏతత్కల్పే చ పృథక్ హేతుసామానాధికరణ్యం న నివేశ్యమేవేతి భావః । ఏవం చ హేత్వధికరణనిరూపితప్రతియోగ్యనధికరణవృత్తిత్వమేవాభావే విశేషణం ధ్యేయం న తు తదవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వం । అనతిప్రయోజనకత్వాత్ । వృత్తౌ ప్రతియోగ్యనధికరణనిరూపితత్వహేత్వధికరణనిరూపితత్వయోర్నివేశాపేక్షయా తత్ర హేత్వధికరణనిరూపితత్వస్య హేత్వధికరణే చ ప్రతియోగ్యనధికరణత్వనివేశే చ లాఘవమిత్యాలోచ్య తథైవ నిష్కర్షయతి * ప్రతియోగ్యనధికరణీభూతేతి * ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణేత్యర్థః । తేన న దర్శితాతివ్యాప్తిః । యస్య కస్య చిదిత్యాదివష్ఠ్యంతానామనధికరణత్వమిత్యనేనాన్వయః । * ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్య యస్య కస్య చిదనధికరణత్వం * స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణప్రతియోగికభేదమాత్రం * తత్సామాన్యస్యానధికరణత్వం * స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేనానుగతీకృతప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణత్వావచ్ఛిన్నభేదః * ప్రతియోగితావచ్ఛేదకయత్కించిదితి * ప్రతియోగితావచ్ఛేదకం తత్తద్వ్యక్తిత్వేన నివేశ్య తదవచ్ఛిన్నాధికరణత్వావచ్ఛిన్నభేదో వా వివక్షిత ఇత్యర్థః । నవ్యమతే సంయోగసామాన్యాభావస్య కేవలాన్వ

యుతతయా తత్రసాధ్యే సత్త్వాదిః సద్ధేతురేవేత్యతో ద్రవ్యత్వాభావవాన్వేతి * తత్ప్రతియోగీతి * సంయోగరూపసాధ్యాభావప్రతియోగీత్యర్థః తత్తత్సంయోగత్వావచ్ఛిన్నాభావాభావస్య తత్తత్సంయోగాదేస్సంయోగసామాన్యానతిరిక్తత్వాదితి భావః। ద్రవ్యత్వరూపాభావస్య ఏకవ్యక్తికతయా వ్యక్తివిశేషాభావరూపప్రతియోగిసామాసాధికరణ్యం నఘటత ఇత్యత స్తస్య కించిద్విశిష్టస్వాభావరూపప్రతియోగిసామానాధికరణ్యమాహ * నిత్యత్వాదితి * ఆదినా జన్యత్వాదిపరిగ్రహః॥ నను విశిష్టాభావో విశిష్టస్యైవ ద్రవ్యత్వస్య ప్రతియోగీ నతు శుద్ధస్య తస్యేతి కథం శుద్ధద్రవ్యత్వస్య ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యానుపపత్తిరిత్యత ఆహ *స్వాభావేతి* నచ సత్వస్యైవాభావస్య పూర్వక్షణాదివృత్తిత్వవిశిష్టస్వాభావరూపప్రతియోగిసమానాధికరణతయా ప్రతియోగివ్యధికరణాభావాప్రసిద్ధ్యానతివ్యాప్తిసంభవ ఇతి వాచ్యం। ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యనివేశపక్షేఽ ఉక్తక్రమేణాసంభవస్య, సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన తద్వైయ్యధికరణ్యనివేశపక్షే స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యకస్థలే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సర్వేషామేవాభావానాం ప్రతియోగిసమానాధికరణత్వాదవ్యాప్తేః ప్రసక్త్యా యత్సంబంధేన స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణత్వం హేతుమతస్తత్సంబంధావచ్ఛిన్నతదభావీయప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వసాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావ ఏవ వివక్షణీయః। ఏవం చోక్తస్థలే స్వరూపసంబంధేన ప్రతియోగ్యనధికరణత్వాప్రసిద్ధావపి సంయోగాదిసంబంధేన ఘటాద్యభావీయే ప్రతియోగ్యనధికరణీభూత

పూర్వక్షణేతి అత్ర తర్కాలంకారేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్యే యదభావీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసామాన్యప్రతియోగికత్వహేత్వధికరణీభూతయత్కించిద్వ్యక్త్యనుయోగికత్వోభయాభావ స్తదీయప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వరూపనిష్కర్షం గగనాభావద్వారికాం తత్ప్రసిద్ధిమాశంక్య గగనాభావాభావస్య సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నాభావాభావతయాఽభావరూపప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాత్సమాధాయ నిత్యత్వవిశిష్టగగనాభావస్య యోఽభావ స్తదభావత్వం నగగనాభావస్య। తస్య కేవలాన్వయిత్వేన జన్యేపి నిత్యత్వవిశిష్టగగనాభావస్యాభావో నాస్తీతి ప్రత్యయప్రసంగాత్। కింతు నిత్యత్వమేవేత్యుక్తావపి నాభావాప్రసిద్ధ్యసంగతిరిత్యభిహితం। పూర్వం నిత్యత్వవిశిష్టద్రి

హేతుమన్నిష్ఠఘటాద్యభావీయప్రతియోగితాను స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న త్వాద్రవ్యత్వాభావత్వాద్యవచ్ఛిన్నత్వోభయాభావస్యాక్షతత్వా దతివ్యాప్తిరిత్య భిప్రాయాత్ ॥ కేచిత్తు స్వప్రతియోగిసామాన్యానధికరణహేత్వధికరణకత్వేన గగనాభావఏవ తాదృశప్రతియోగివ్యధికరణః । నచ స్వప్రతియోగిసామాన్యాం తర్గతనిత్యత్వాదివిశిష్టగగనాభావాభావరూపప్రతియోగ్యధికరణహేత్వధికర ణకత్వేన తస్య నతథాత్వసంభవ ఇతి వాచ్యం । నిత్యఏవ నిత్యత్వవిశిష్టగగనాభా వాభావో నాస్తీతి ప్రత్యయాత్ తత్ప్రత్యయస్యచ నిత్యత్వే నిత్యత్వవిశిష్టగగనా భావాభావాభావత్వకల్పనేనైవోపపత్తేర్గగనాభావే తదకల్పనాత్ నిత్యత్వవి శిష్టగగనాభావాభావస్య గగనాభావాప్రతియోగిత్వాదిత్యాహుః ॥ తన్న । త థాపి పూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టగగనాభావాభావరూపప్రతియోగ్యధికరణహేత్వ ధికరణకత్వేన గగనాభావస్య ప్రతియోగివ్యధికరణత్వాసంభవాత్ । పూర్వక్ష ణావృత్తావవృత్తావపి పూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టగగనాభావాభావో నాస్తీతి ప్ర త్యయాత్ పూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టగగనాభావాభావాభావత్వస్య పూర్వక్షణ

వృత్త్యాభావాభావత్వం నిత్యత్వేనోపేతుం శక్యం నిత్యగుణాదావపి తత్ప్రతీతి ప్రసంగాత్ । నాపి నిత్యైకత్వం। నిత్యపరమాణ్వాదినా వినిగమనావిరహప్రసం గాత్ । అతో ద్రవ్యత్వ ఏవ తదుపేయం విశిష్టాధికరణతాయాం నియామకత్వా చ్చ । నజన్యద్రవ్యే నిత్యత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వాభావో నాస్తీతి ప్రత్యయప్రసంగాది తివాభిహితం । తత్ర యదినిత్యత్వవిశిష్టగగనాభావత్వస్య నిత్యత్వఏవోపగమే నోపపత్తేస్తత్ర విశిష్టాధికరణతాయా నియామకత్వే గౌరవం । యదిచ నిత్యత్వ విశిష్టగగనాభావాభావాభావస్థలే విశిష్టాధికరణతాయా అనియామకత్వవ్యభా వాప్రసిద్ధినిర్వాహ ఇత్యుచ్యతే తదాస్తు భట్టాచార్యసమ్మతిరితి ॥ కేచిత్తు పూర్వ క్షణవృత్తిత్వవిశిష్టగగనాభావాభావరూపప్రతియోగిసమానాధికరణతయా గగ నాభావో నప్రతియోగివ్యధికరణః సహ్యత్ర పూర్వక్షణవృత్తిత్వ విశేషదశా నవత్త్వ సంభవః । పూర్వక్షణావృత్తావపి పూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టగగనాభావాభావో నాస్తీతి ప్రత్యయాదిత్యాహుః ॥ తచ్చింత్యం స్వరూపసంబంధేన గగనాభేద్యవృ త్తిమత్త్వపక్షే తాదృశగగనాభావాభావత్వస్య పూర్వక్షణవృత్తిత్వ సమత్వా త్ । అతఏవ పూర్వక్షణవృత్తిత్వద్రవ్యత్వాభావో నోక్తః । ఏవంచ గగనాభిన్నం ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ అతివ్యాప్తివిరహోద్ద్రవ్యత్వాభావానుద్భావనే సంగతిః ।

వృత్తిత్వే కల్పయితుమశక్యత్వేన గగనాభావానతిరిక్తవిశిష్టగగనాభావ ఏవ తత్త్వస్య కల్పనీయతయా పూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టగగనాభావాభావే గగనాభావప్రతియోగిత్వావశ్యకత్వాదితి । స్వరూపసంబంధేన గగనాదేః వృత్తిమత్త్వే తు నైష దోష ఇతి ధ్యేయం ॥ ఆత్మని సంయోగసామాన్యాభావస్య సర్వమతసిద్ధత్వవిరహాత్ కపీతి। జన్యద్రవ్యవృత్తిహేతుకే హేత్వధికరణజన్యద్రవ్యే గుణసామాన్యాభావస్యోత్పత్తికాలావచ్ఛేదేన స్వమతే సత్త్వాత్ తత్ర తాదృశప్రతియోగివైయధికరణ్యం నఘటతే. అత ఆత్మత్వహేతుకానుసరణమ్ ॥ గుణసామాన్యాభావత్వస్య కపిసంయోగస్వరూపాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం స్ఫుటీకర్తుం కపిసంయోగానాం గుణత్వకీర్తనం * తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకేతి * తథాచ తాదృశాభావా అపి యత్కించిత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగివ్యధికరణా ఏవ తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాత్ కపిసంయోగాభావత్వస్యావ్యాప్తిరితి భావః * యాదృశేతి * యద్యత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణత్వావచ్ఛిన్నభేదవత్త్వమిత్యర్థః । కపిసంయోగ్యేతత్త్వాదిత్యాదౌ యత్కించిత్కపిసంయోగాదివ్యక్త్యనధికరణత్వేపి హేతుమతః కపిసంయోగత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణసామాన్యభేదవత్త్వాసంభవాత్ । స్వపదేన తాదృశప్రతియోగితోపాత్తుం నశక్యత ఇతి నావ్యాప్తిః । ద్రవ్య

అథ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నద్రవ్యత్వాభావః కుతో నోక్తః। నచ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మస్య కాలికసంబంధాఘటితత్వం విశేషణం । తర్హి వైశిష్ట్యాఘటితత్వం కుతస్త్యజేః ॥ మైవం నవ్యమతే కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావః కేవలాన్వయీ నప్రాచీనమత ఇతి తదుపేక్షణాత్ । ఏవంచ గగనభేదాదిసాధ్యకే కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నగగనత్వావ్యభావో నశంక్య ఇతి ఏతాదృశాశంకాయాం తర్కాలంకారేణ వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదావుక్తప్రకారేణాభావాప్రసిద్ధ్యా యత్కించిత్ప్రతియోగిత్వం యాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నం తాదృశసంబంధేన స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసామాన్యానధికరణం యత్సాధనాధికరణం తన్నిష్ఠాభావీయ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగిత్వానవచ్ఛేదకత్వమితి నిష్కర్షః । ఘటాద్యభావప్రతియోగితాయాస్సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నాయా ఏవ యత్కించిత్స్వప్రతియోగిత్వశబ్దేనోపాదానాన్నావ్యాప్తిః। ద్రవ్యత్వాభావవాన్ సత్త్వాదిత్యాదౌ పూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టఘటాభావస్యాభావే

త్వాభావవాన్ సత్త్వాదిత్యాదౌ హేతుమతో ద్రవ్యాదేర్విశిష్టద్రవ్యత్వాభావరూపప్రతియోగ్యనధికరణత్వేపి ద్రవ్యత్వాభావత్వావచ్ఛిన్నాయాః ప్రతియోగితాయాః తదవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణత్వాత్ తస్య లక్షణఘటకేతి నాతివ్యాప్తిః॥ కపిసంయోగాభావవానాత్మత్వాదిత్యాదౌచ కపిసంయోగాభావత్వావచ్ఛిన్నాయాః ప్రతియోగితాయాః తదవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణమేవ హేతుమత్ కింతు గుణసామాన్యాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణమేవ తదనవచ్ఛేదకమేవ సాధ్యతావచ్ఛేదకమితి నావ్యాప్తిరితి భావః। నచైవంఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణం ధూమవత్ తాదృశప్రతియోగితానవచ్ఛేదకంచ వహ్నిత్వమిత్యాకారకస్యాభావకూటావగాహినః సమూహాలంబనజ్ఞానస్యైవానుమితిహేతుతయా విశిష్టపరామర్శస్యానుమితిహేతుత్వమనుపపన్నం। అభావకూటఘటితతయా వ్యాప్తేర్దుర్జ్ఞేయత్వాపత్తేశ్చేతి వాచ్యం। హేతుమన్నిష్ఠభేదప్రతియోగితాయాం స్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవత్త్వసంబంధేనావచ్ఛేదికా యా ప్రతియోగితా తదనవచ్ఛేదకత్వస్యైకసామాన్యాభావరూపస్య నివేశే తాత్పర్యాత్। తాదృశభేదప్రతియోగితాయాం

తత్ప్రసిద్ధిరిత్యభిహితం॥ అత్రేదమాశంక్యతే। ద్రవ్యత్వం శుద్ధస్వరూపసంబంధేన సాధ్యాభావఇవ ద్రవ్యత్వాభావనిరూపితస్వరూపసంబంధేన సాధ్యాభావమివ। తథాచ ద్రవ్యత్వాభావవాన్ సత్త్వాదిత్యాదౌ కథమతివ్యాప్తిః ద్రవ్యత్వరూపాభావీయం యద్ద్రవ్యత్వాభావనిరూపితస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నం ప్రతియోగిత్వం తదవచ్ఛేదకీభూత తాదృశస్వరూపసంబంధేన ద్రవ్యే స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణత్వసత్త్వాత్తాదృశస్వరూపసంబంధేన నిత్యత్వాదివిశిష్టద్రవ్యత్వాభావాదిరూప ప్రతియోగ్యధికరణాప్రసిద్ధ్యా ప్రతియోగినోద్ధర్తుమశక్యత్వాదితి॥ అత్రేదంసమాధానం। విశేషరూపేణ సంసర్గతావనుపగమేనాతివ్యాప్తిపరోయంగ్రంథః॥ పరేతు విశేషరూపేణ సంసర్గతోపగమేపి తత్తత్కపిసంయోగవద్వృత్తిత్వవిశిష్టకపిసంయోగాభావస్య యోఽభావః తస్య విశేషణతయాఽభావః కపిసంయోగవదన్యానుయోగికత్వవిశిష్టవిశేషణతయా తదభావశ్చ కపిసంయోగవద్వృత్తిత్వవిశిష్టకపిసంయోగాభావరూపస్తస్య తదధికరణతానియతత్వాత్। తథాచ కపిసంయోగాభావాభావనిష్ఠకపిసంయోగవదన్యవృత్తిత్వవిశిష్టవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నం ప్రతియోగిత్వం తదవ

స్వావచ్ఛిన్నవత్త్వసంబంధేన అనవచ్ఛేదకత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశేషణతయైవ సామంజస్యేపి యథాసన్నివేశేన వైయ్యర్థ్యం। తథావిధసంబంధేన తాదృశభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యసామానాధికరణ్యం వ్యాప్తిరితి పునరన్యోన్యాభావఘటితలక్షణనిష్కృష్టార్థో బోధ్యః। సమ్బంధసామాన్యేన హేతుమత్త్వనివేశే ఽవ్యాప్తేర్వక్ష్యమాణత్వాత్ సంబంధవిశేషేణ హేతుమత్త్వం ప్రతియోగితాయాం సంబంధవిశేషావచ్ఛిన్నత్వానివేశేఽసంభవస్య వాచ్యతయా తత్ర తచ్చ నివేశయతి * అత్రచేతి * గ్రాహ్యసామానాధికరణ్య* అనుమితికారణీభూతజ్ఞానవిషయహేతునిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యశరీరే* సాధ్యస్యచేతి * అత్రాపి గ్రాహ్యసామానాధికరణ్యఇతి ప్రవిష్టఇతిచానుషజ్యతే। తథాచ తత్సంబంధేన హేతుమతివర్తతే యోఽభావః తదీయతత్సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితానవచ్ఛేదకో యోయోధర్మః తదవచ్ఛిన్న

చ్ఛేదకసంబంధేన స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణతాయా హేత్వధికరణే సత్త్వేన సాధ్యాభావస్య లక్షణఘటకత్వాపాతేన కపిసంయోగీ ఏతత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్తేః। అతః యత్కించిత్ప్రతియోగిత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంసర్గతా స్వసమానాధికరణయద్రూపావచ్ఛిన్నా తత్తద్రూపావచ్ఛిన్నసంసర్గానవచ్ఛిన్నత్వేన విశేషణీయం। తథాచ ద్రవ్యత్వాభావవాన్సత్త్వాదిత్యాదౌ ద్రవ్యత్వాభావీయస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వాదేర్లక్షణఘటకత్వాభావాదతివ్యాప్తిసంగతిః। స్వసమానాధికరణత్వోపాదానాదుక్తస్థలే సంయోగసంబంధసంగ్రహః తద్విశేషణస్య స్వరూపసంబాధేన సాధ్యతాయాం సద్ధేతౌ లక్షణసమన్వయార్థమావశ్యకమిత్యాహుః॥ అత్రేయమనుపపత్తిః। పూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టఘటాభావాభావవాన్పటత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిః విశిష్టస్య శుద్ధానతిరిక్తతయా ఘటాభావరూపసాధ్యాభావస్య సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నం యత్ప్రతియోగిత్వం తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసామాన్యవ్యధికరణో యః సంయోగేన ఘటాభావస్తస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నం యత్పూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టఘటాభావనిష్ఠం ప్రతియోగిత్వంసాధ్యతావచ్ఛేదకే తదవచ్ఛేదకత్వసత్త్వాత్। అత్ర హేత్వధికరణవృత్తితావచ్ఛేదకీభూతాయానుయోగితా తన్నిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వనివేశాన్న దోషః। తాదృశవృత్తితావచ్ఛేదకపటవృత్తి

స్య తేన సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన అధికరణే తేన హేతుతావచ్ఛేదకసంబం ధేన వర్తమానత్వం తాదృశసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యానుమితిప్రయో

త్వవిశిష్టఘటాభావాభావత్వరూపానుయోగితానిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేద కత్వస్యసత్త్వాదితితు నశంక్యం । స్వరూపసంబంధేన పూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టో యోభావస్తస్య స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నాభావాభావత్వావచ్ఛిన్నస్య హేతుమత్యసత్త్వేపి కాలికసంబంధేన పూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టో యో ఘటాభావస్తస్య స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యోత్తరక్షణావచ్ఛేదేన వృత్తేరభావస్యాపి పూర్వక్షణావచ్ఛేదేన హేత్వధికరణసత్త్వాదితి ॥ అత్రోచ్యతే సమాధానం । స్వవృత్త్యవచ్ఛేదకత్వాసమానాధికరణత్వ స్వావచ్ఛిన్నఘటక వృత్తిత్వోభయ సంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టం యదవచ్ఛేదకత్వం తాదృశావచ్ఛేదకతాక ప్రతియోగితాకాన్యసాధ్యాభావస్య స్వపదేనోక్తత్వాన్నదోషః । స్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకం । తథాచాత్ర స్వపదేన ఘటాభావోదుర్ధరః । ఘటత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాఃపూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టఘటాభావాభావత్వరూపస్వవృత్త్యవచ్ఛేదకత్వాసమానాధికరణత్వం తదవచ్ఛిన్నఘటకం యద్ఘటకత్వం తద్వృత్తిత్వోభయవత్త్వాదితి పటాభావమాదాయ తత్ర లక్షణసంగతిః । అసమానాధికరణతానుక్తౌ ధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదావతివ్యాప్తిః స్వపదేన ధూమాభావస్య ధర్తుమశక్యత్వాత్ । స్వావచ్ఛిన్నఘటకవృత్తిత్వసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టధూమత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపితప్రతియోగిత్వాత్ । శేషదలానుక్తౌ వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదావసంభవః । ఘటాభావస్య స్వపదేన ధర్తుమశక్యత్వాత్ స్వవృత్త్యవచ్ఛేదకత్వాసమానాధికరణత్వసంబంధేన తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టత్వాత్ । స్వావ్యత్వవిశిష్టస్వావచ్ఛిన్నఘటకవృత్తిత్వసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వవిశిష్టం యదవచ్ఛేదకత్వం తదనిరూపకప్రతియోగిత్వంవా స్వస్యవిశేషణం । అతివ్యాప్తివారణాయ స్వావ్యత్వవిశిష్టేతి । నవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ వహ్నినిష్ఠావచ్ఛేదకత్వం తదాప్రసిద్ధం॥ యత్తు స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యనిష్ఠప్రతియోగితాన్యాయాస్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాఉపాదానాన్నదోషఇతి। తన్న। తాదృశసత్యభావసాధ్యకవ్యభిచారిమాత్రఏవాతివ్యాప్తిసంభవాద్ధ్వంసాభావాదిరూపవిశేషానుధావనవైయర్థ్యాదితి । భట్టాచార్యమతేత్వాత్తాశంకైవనాస్తి

జకమిత్యర్థః ॥ వ్యాపకతాఘటకసాధ్యీయసంబంధేన సాధ్యాధికరణతాదృశ సాధనీయసంబంధేన సాధనస్యావర్తమానత్వగ్రహదశాయామనుమితివారణాయ సామానాధికరణ్యశరీరేపి సంబంధవిశేషనివేశనం ॥ వస్తుతస్తు విరుద్ధత్వేనజ్ఞాయమానధర్మవత్త్వాజ్ఞానస్యానుమితావేవ ప్రతిబంధకతాయాః వక్ష్యమాణతయా సామానాధికరణ్యశరీరే సంబంధవిశేషానివేశేపి నక్షతిః సామానాధికరణ్యావగాహితాయాః ప్రయోజకత్వంచ విశిష్టపరామర్శనిర్వాహయోపేయతే పర్వతీయధూమవ్యాపకో వహ్నిరితి వ్యాపకతాపరామర్శహేతుతాయా దూషితత్వాత్ ॥ నచ స్వవ్యాపకసాధ్యకహేతుమానిత్యాకారకః సామానాధికరణ్యానవగాహివిశిష్టపరామర్శ ఏవ హేతురాస్తామితివాచ్యం । బహువ్రీహ్యర్థస్య సామానాధికరణ్యపర్యవసితత్వాత్ ఇతిధ్యేయం । ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యశరీరే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధస్థానే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధనివేశనఏవ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యవద్వృత్త్యధికరణనిష్ఠసంబంధాంతరావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావమాదాయ దూషణస్యాపి నిరాకరణసంభవేప్రతియోగితాయాం

తరతి । విశేషరూపేణసంసర్గతానుపగమాత్ ।తదుపగమేప్యదోషాచ్చ। స్వప్రతియోగిత్వమిత్యాదిరీత్యా పరిష్కారోనయుక్తః పూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టఘటాభావవాన్ఘటత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తేః సంయోగేన ఘటరూపప్రతియోగివ్యధికరణఘటాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాస్సాధ్యతావచ్ఛేదకేసత్త్వాత్ స్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవత్త్వేతి తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే మహాగౌరవాత్సంసర్గవిధయానివేశః । అతఏవ యత్కించిత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగ్యనధికరణహేత్వధికరణవృత్త్యభావప్రతియోగితాధర్మికోభయాభావనివేశోపినసమ్యక్ । సంయోగసమ్బంధస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయోక్తస్థలఏవావ్యాప్తిః । అతఏవ స్వయం తత్సంబంధేనేత్యభిహితం। ఉక్తోభయస్య సంబంధతాయాఅప్రామాణికత్వాత్ ॥ * వ్యాపకతాఘటకేతి * సామాన్యతః ప్రతియోగిమత్తాగ్రహే విశేషాభావగ్రహోనవిరోధీ।ధూమవ్యాపకవహ్నిమత్కాలసంయుక్తత్వతాదృశవహ్నిసంయోగికాలవృత్తిత్వగ్రహా విరుద్ధత్వగ్రహప్రతిబధ్యావితి పృథక్సంబంధద్వయనివేశః। ఏతచ్చ విరుద్ధత్వస్య పరామర్శవిరోధిత్వమభిప్రేత్య । అనుమితివిరోధిత్వే తు సామాన్యతః సాధ్యవద్వృత్తిత్వే నివేశమాహ * వస్తుతస్త్వితి *

సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వనివేశనమఫలమిత్యాశయేనాహ * యద్వేత్యాది * తాదాత్మ్యసంబంధేన వ్యాపకతానిర్వాహాయ ప్రతియోగ్యధికరణత్వమనుక్త్వా ప్రతియోగ్యసంబద్ధిత్వమభిహితం॥ నను ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యే సంబన్ధిత్వనివేశేపి తాదాత్మ్యసంబంధేన వ్యాప్తిర్న నిర్వహతి। తాదృశసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యాధికరణాప్రసిద్ధ్యా తద్ఘటితసాధ్యసామానాధికరణ్యస్యాప్రసిద్ధేరిత్యతఆహ * ఏవంస్థితఇతి * ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యశరీరే సంబన్ధిత్వనివేశసతీత్యర్థః * సంబన్ధిత్వం నివేశనీయమితి * తథాచ సాధ్యసామానాధికరణ్యం సాధ్యసంబన్ధిసంబన్ధిత్వం। అభావస్య హేతుసామానాధికరణ్యమపి హేతుసంబన్ధిసంబన్ధిత్వం ఆదినాగ్రాహ్యం *ధర్మిణః*ధూమవదాదేర్వహ్నిమదాదేశ్చ। తదేవదర్శయతి * తథాహీతి* తాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నేతి * పూర్వకల్పాభిప్రాయేణ ధూమవద్వహ్నిమతో ర్వ్యాప్తిముక్త్వా ధర్మిణో ధూమవదాదేర్వహ్న్యాదిరూపధర్మవ్యాప్యత్వం వహ్నిమదాదిరూపధర్మిణశ్చ ధూమాదిరూపధర్మవ్యాపకత్వంచాహ * ఏవమితి *అతఏవ* తాదాత్మ్యసంబంధేన వ్యాప్తివ్యవస్థాపనాదేవ* తత్రతత్రోక్తమితి*పృథివీత్వేనేతరభేదసాధనాయేత్యాదిః * సంగచ్ఛతఇతి* అన్యథా జలాదీనాం సంయోగాదినా పృథివ్యాదివృత్తితయా తేన సంబంధేన వ్యాప్తౌజలాదిభేదసాధనానుపయోగితయాచ తదుక్త్యసంగతేరితిభావః। పృథివీత్వాభావస్య స్వరూపసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావేన పృథివీత్వస్వరూపేణ జలాదిభేదస్సిద్ధ్యతి *నతు కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావేనేత్యత్ర పృథివీత్వేన వ్యాప్యస్య జలాదేరన్యోన్యాభావఏవ సిద్ధ్యతి నత్వంతాభావ ఇత్యత్రవా కింనియామకమిత్యాశంకాయాం వ్యతిరేకిణి తత్సంబన్ధఘటితవ్యాపకత్వేన గృహ్యమాణస్య తత్సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాదేవాభావాద్ధేతోర్యేనసంబంధేన యస్యవ్యాప్యతాగృహీతా తత్సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకఏవ తదభావస్సిద్ధ్యతీతి సమాధాస్యతే అ

---

* అభిహితమితి * గురుధర్మస్య ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్య దూష్యతయా యథోక్తలక్షణే గురుభూతప్రతియోగిసంబంధిత్వావచ్ఛిన్నభేదో నివేశ్యః భవతి చైవం అన్యోన్యాభావోపి ప్రతియోగ్యసమానాధికరణఇతి దీధితిగ్రన్థతాత్పర్యః తథాచ ద్వివిధావ్యాప్తిప్రసిద్ధిరితిభావః। నను సమవాయేన జలస్య పృథివీత్వాభావవ్యాప్యత్వమేవేత్యతఆహ * తేనసంబంధేనేతి * ప్రయోజనాంత

స్వయిని వ్యాప్యతాఘటకసంబంధేన వ్యాప్యవత్తాజ్ఞానాత్ *వ్యాపకతాఘటకస
మ్బంధేనైవ వ్యాపకంసిద్ధ్యతీతి నియమం దృష్టాంతవిధయాదర్శయతి*యథాచేతి
*తాదృశేన*తాదృశేనైవ*విశిష్టజ్ఞానే* పక్షధర్మికవిశిష్టజ్ఞానే* విశిష్టానుమితిః*
వైశిష్ట్యవిషయకానుమితిః । వ్యాప్యతాఘటకసంబంధేనైవ వ్యాప్యవత్తా
జ్ఞానంహేతురితి నియమస్య వ్యాపకతాఘటకేనైవ సంబంధేనచ వ్యాపకస్యాను
మితినియమస్యచ క్రమేణ ప్రయోజనమాహ * తేనేతి *అనవతీర్ణబాధస్యా
భ్రాంతస్యేతి శేషః । ధూమావయవే నవహ్నిధీరిత్యన్వయః తస్య సమవాయేనవ
హ్నివ్యాప్య ధూమవత్త్వేపి వ్యాప్యతాఘటకేనసంయోగేన తద్వత్త్వాభావాదితి
భావః * నవాసమవాయేనేతి* పర్వతవృత్తిహేతుం ప్రతి సమవాయేన వహ్నే
రవ్యాపకత్వాదితిభావః । ప్రకృతోపయుక్తనియమద్వయమాహ * తథైవేతి *
*సంబంధేన*సంబంధేనైవ ఏతన్నియమద్వయస్య ప్రయోజనాంతరానురోధేనా
ప్యావశ్యకత్వమితి దర్శయతి * కథమన్యథేతి* ఏతాదృశనియమానభ్యుపగమే।
ఇతి కథముపపద్యత ఇత్యన్వయః ॥ మహానసే సంయోగేన ధూమోననివర్తత ఇత్య
న్వయః । మహానసధర్మికసిద్ధివిషయసంయోగాదిసంబంధావచ్ఛిన్ననివృత్తిప్ర
తియోగి నేత్యర్థః నివర్తతేచ ధూమ ఇత్యనుషజ్యతే। ప్రకృతమాహ *తథాచే
తి *వ్యాప్యత్వగ్రహాత్ *స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న పృథివీత్వాభావనిష్ఠవ్యా
పకతానిరూపితవ్యాప్యతాగ్రహాత్ *వ్యాపకనివృత్త్యా*స్వరూపసంబంధావచ్ఛి
న్నప్రతియోగితాకేనైవ పృథివీత్వాభావాభావేన*తేషాం* జలాదీనాం నన్వే
తావతాపి అత్యంతాభావసిద్ధిః కథంనిరాకృతేత్యతఆహ * సఏవచేతి * సచా
న్యోన్యాభావఏవేతియోజనా । తాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నాభావశ్చాన్యో
న్యాభావఏవ నాత్యంతాభావ ఇత్యర్థః । అతోనేతరాత్యంతాభావసిద్ధిరితిభా
వః । తాదాత్మ్యసంబంధేన వ్యాప్తౌ ప్రాచాం సమ్మతిమాహ *ఇత్థమేవచేతి*
తాదాత్మ్యసంబంధేన వ్యాప్తిస్వీకారేణైవ। ఇతిగ్రంథస్సంగచ్ఛత ఇత్యన్వయః॥
నను తాదాత్మ్యసంబంధేన వ్యాప్త్యనభ్యుపగమే కాక్షతిః పృథివ్యాం జలాది
భేదసిద్ధౌజలాదిభేదాభావవ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగిత్వేన పృథివీత్వజ్ఞా

రం* అత్యంతాభావసిద్ధిః * మహానసేతి * ప్రథమాంతార్థముఖ్యవిశేష్యకత్వ
రక్షణాయ । అత్యంతాభావరూపతాప్రతిక్షేపాయ యోజనామాహ * సచేతి *
ఘటభేదస్యాన్యోన్యాభావత్వాదప్యసంగతిరిత్యథా ! నన్వేవం ప్రత్యానుమితౌ

నాదేవ సంభవాత్, పృథివ్యేకదేశే జలాదిభేదప్రసిద్ధ్యా తాదృశవ్యాప్తిగ్రహ
సంభవస్య వ్యతిరేకిణి వక్ష్యమాణత్వాత్ । తాదాత్మ్యసంబంధేన ధర్మిణోఽను
మితేరప్యనుభవసిద్ధత్వే ధర్మితాదాత్మ్యనిష్ఠవ్యాపకతాజ్ఞానస్యైవ తద్ధేతుతా
యాస్స్వీకరణీయత్వాత్ । అసతి ప్రతిబంధకే తత్తాదాత్మ్యాదివిధేయకానుమి
తౌ తాదాత్మ్యసంబన్ధేన తస్య విధేయత్వోపగమే క్షతివిరహాదిత్యత ఆహ * అ
తఏవేతి * తాదాత్మ్యేన వ్యాప్తిస్వీకారాదేవ గోత్వత్వాగ్రహదశాయాం గౌ
స్సిద్ధ్యతీత్యన్వయః ॥ అన్యథా తత్ర గోత్వత్వరూపసాధ్యతావచ్ఛేదకానుపస్థి
త్యా గోత్వసాధ్యకానుమిత్యౌపయికవ్యాప్తేర్దుర్గ్రహతయా గోత్వసాధ్యకా
నుమితేః, గోతాదాత్మ్యస్యాపి గోత్వరూపతయా తన్నిష్ఠవ్యాపకతాయా అ
పి గోత్వత్వోపస్థితిమంతరేణ దుర్గ్రహతయా తాదాత్మ్యధర్మికవ్యాపకతా
జ్ఞానాధీనతాదాత్మ్యసంసర్గకగవానుమితేశ్చాసంభవేన అయం గౌరిత్యాకార
కానుమితేరనుభవసిద్ధాయా అపలాపప్రసంగాదితి భావః ॥ యద్యపి గోత్వాం
శే గోత్వత్వం ధర్మితావచ్ఛేదకీకృత్య వ్యాపకత్వావచ్ఛేదకత్వావగాహిగ్ర

స్తాదాత్మ్యమాత్రవిధేయకత్వాపలాపప్రసంగ ఇత్యత ఆహ * అసతీతి * తథాచ
ప్రతిబంధకస్య సద్భావ ఏవ తస్యాస్తాదాత్మ్యమాత్రవిధేయత్వం నసర్వదేతి భా
వః । నచైవం తాదాత్మ్యబాధాదిసత్త్వే తాదాత్మ్యేన గవాదివిధేయకానుమి
త్యాపత్తిః। ఇష్టత్వాత్ । ఏతన్మతే తాదాత్మ్యసంసర్గావచ్ఛిన్నతద్విధేయతా
యాస్తాదాత్మ్యవిధేయతావ్యాప్యతయా వ్యాపకసామగ్రీవిరహేణ వ్యాప్యవిధే
యకానుమిత్యాపాదానాయోగాచ్చ * అన్యథేత్యాది * సాస్నావద్వ్యక్త్య
భావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకగోత్వత్వావచ్ఛిన్నసమానాధికరణసాస్నాదిమాని
తిజ్ఞానస్య సమవాయేన గోత్వానుమితిజనకతయా తత్ర గోత్వత్వగ్రహ ఆవ
శ్యకః । ప్రాచాంమతేపి తదావశ్యకతాం దర్శయతి * గోతాదాత్మ్యస్యాపీతి *
తథాచ కేషాంచిద్గోతాదాత్మ్యాగ్రహదశాయామితి వ్యాఖ్యానమనాదేయం ।
యథాశ్రుతే నైవోపపత్తేరితి వ్యంజితం । తాదాత్మ్యేన గోర్వ్యాపకత్వమతే తు
సాస్నాదిసంబన్ధినిష్ఠభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న గోసంబన్ధిసంబన్ధిసా
స్నాదిమానితి పరామర్శస్యైవ తథాత్వేన తత్ర గోత్వత్వాగ్రహో నావశ్యక ఇ
త్యాక్షిపతి * యద్యపీతి * తథాచ గోత్వత్వాగ్రహదశాయామితి గ్రహ
పదం నభానపదం కింతూపస్థితిపరం తత్కాలోత్పన్నత్వం సప్తమ్యంతదశాప

హఏవ గోత్వేన గోసాధ్యకానుమితావపి హేతుర్వాచ్యః । నిర్ధర్మితావచ్ఛే
దకవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వగ్రహస్య వ్యభిచారజ్ఞానాప్రతిబధ్యతయాఽనుమిత్య
జనకత్వాదితి తాదాత్మ్యేన గోత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకానుమితిరపి గోత్వత్వాను
పస్థితిదశాయాం నసంభవతి ॥ తథాపి వక్ష్యమాణప్రతియోగితాధర్మికోభయా
భావఘటితలక్షణాభిప్రాయేణేదమభిహితం ॥ తన్మతే స్వరూపతస్సాధ్యతావ
చ్ఛేదకప్రకారితాయామనుమితౌ స్వరూపతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారకస్య
సాధనవన్నిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వత్వావచ్ఛేదేన సాధ్యతావచ్ఛేదకరూపావచ్ఛి
న్నత్వ సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావావగాహిజ్ఞానస్య
హేతుతయా తత్ర గోత్వత్వజ్ఞానానపేక్షణేనానుపపత్త్యభావాత్ ॥ ఈదృశ
యుక్త్యా తాదాత్మ్యేన వ్యాపకతాసిద్ధివద్గోత్వత్వాద్యగ్రహదశాయాం యత్ర

దార్థ ఇత్యవధేయం । నచ గోత్వత్వాగ్రహే గోత్వే అన్యోన్యాభావప్రతి
యోగితానవచ్ఛేదకత్వం దుర్గ్రహం । అభావప్రత్యక్షం ప్రత్యనుయోగితావ
చ్ఛేదకప్రకారోపస్థితేర్హేతుత్వాదితి వాచ్యం । అభావలౌకికప్రత్యక్షం ప్రత్యే
వ తద్ధేతుత్వాత్ । అత్ర చ వ్యభిచారజ్ఞానస్య మణిమంత్రాదిన్యాయేన ప్రతిబ
న్ధకత్వే నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకగ్రహేఽపి ప్రతిబధ్యతోపేయత ఇతి సమాధానం తు
చ్ఛం । ధర్మాంతరావచ్ఛిన్నధర్మితావచ్ఛేదకకపరామర్శస్యాపి ప్రతిబధ్యత్వాప
త్త్యా తాదాత్మ్యేన గవానుమితిహేతుత్వాపాతాత్ ॥ యదపి గోత్వత్వాతిరిక్త
ధర్మానవచ్ఛిన్నకించిదవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితతాదృ
శానవచ్ఛేదకత్వప్రకారితాశాలిజ్ఞానత్వేన ప్రతిబధ్యతోపగమాన్నదోషః ॥ ప్ర
మేయంచ తాదృశానవచ్ఛేదకమితి । ప్రమేయత్వేన గోత్వత్వావచ్ఛిన్నవిశే
ష్యకజ్ఞానవారణాయానిరూపకత్వాంతం ॥ యదిచ గవేతరాసమవేతత్వాభావవి
శిష్టగోనిష్ఠాన్యోన్యాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వం గోత్వత్వమితి గోత్వ
త్వనిష్ఠాభావావచ్ఛిన్నైవావచ్ఛేదకతా తదా తద్బుద్ధిసంగ్రహార్థం గోత్వత్వా
తిరిక్తకించిదవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వం వివక్షణీయమితిసమాధానం ॥
తదపి వినిగమకాభావేన సర్వత్ర సర్వేషాం నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకకగ్రహాణాం
ప్రతిబధ్యత్వప్రసంగః । యత్రానుభవస్తత్ర ప్రతిబధ్యత్వముపేయతే యత్ర
నస స్తత్ర తన్నేతి నిర్యుక్తికప్రవాదమాత్రమితి మనసికృత్వా స్వయం సమా
ధానమాహ * తథాపీతి * స్వరూపతఇతి * పరామర్శీయసాధ్యనిష్ఠవిషయతా

గౌ స్తత్ర సాస్నాదిరితి వ్యాప్తిగ్రహాధీనగవాదిహేతుకసాస్నాదిసిద్ధ్యనురోధా
త్ తత్సంబన్ధేన వ్యాప్యతాసిద్ధిరపి ద్రష్టవ్యా ॥ కేచిత్తు తాదాత్మ్యసంబన్ధేన
వ్యాపకత్వానుపగమేపి గవాన్యావృత్తిత్వరూపవ్యాప్తిజ్ఞానాద్గోత్వాదివిధేయ
కానుమితిర్నిష్ప్రత్యూహైవ । తథాసతి అయంగౌరిత్యాకారకతాదృశానుమితే
ర్నిర్వహతి । స్వరూపతో గోత్వావగాహినో గవాన్యావృత్తిత్వజ్ఞానాత్స్వరూప
తఏవ గోత్వవిషయిణ్యా స్తస్యాస్సంభవాత్ । నచానవచ్ఛిన్నవిధేయతాయా అక్ల
ప్తత్వాత్తాదాత్మ్యసంబన్ధేన గౌరేవ విధేయత్వముచితం । అయంగౌరిత్యాది వా
క్యజన్యబోధే తాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నగవాదివిధేయతాయాః క్లృప్తత్వాదితి
వాచ్యం । అయం గౌరిత్యాకారకే ఇదంత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యకగోత్వాదిప్రకా
రకప్రత్యక్షే యా గోత్వాదిప్రకారతా తస్యా ఏవ విధేయతాత్వోపగమే అనుమి
తౌ తతోల్పనేఽతిరిక్తవిధేయతాకల్పనాభావాత్ ॥ అస్తువా గవాన్యావృత్తి
త్వరూపవ్యాప్తిజ్ఞానాదేవ తాదాత్మ్యేన గవానుమితిః కిం తాదాత్మ్యేన వ్యా
పకతయేత్యాశంకానిరాచికీర్ష*యోక్తం గోత్వత్వాద్యగ్రహదశాయామితి । గ
వేతరావృత్తిత్వస్య హేతుభూతసాస్నాదావగ్రహదశాయామిత్యాహుః ॥ తన్న
గవేతరావృత్తిత్వమాత్రస్య గోత్వత్వశబ్దార్థతావిరహేణ ఉదక్షరతాయా ద

యాః స్వసమనియతవిధేయతానియామకత్వోపగమాత్ * అనుమితావితి * ప్ర
త్యక్షే ప్రకారతాత్వావచ్ఛిన్ననిరూప్యత్వసత్త్వేప్యనుమితావేవవిధేయతాత్వా
వచ్ఛిన్ననిరూప్యత్వమితిలాభాయ । యద్యపీత్యాదిశంకాం ప్రకారాంతరేణ ని
రస్యతాం మతాని క్రమేణాహ * కేచిత్త్వితి * నన్వేవమపి తాదాత్మ్యేనగో
స్సాధ్యతానిర్వాహాయ తాదాత్మ్యేన గోః వ్యాపకత్వమావశ్యకమిత్యతఆహ ॥
* అస్తువేతి * సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యవదన్యావృత్తిత్వస్య విశిష్టసాధ్యవి
ధేయతాప్రయోజకత్వం అవిశిష్టసాధ్యవదన్యావృత్తిత్వస్యతు తాదృశసాధ్యవద్వి
ధేయతాప్రయోజకమిత్యుపగమాత్ * ఉదక్షరతాయామితి * నచ స్వమతేపి
సకలగోవృత్తిత్వవిషయతాయాఅప్రయోజకత్వస్యోక్తత్వాద్గోత్వత్వపదేన గవే
తరావృత్తిత్వమాత్రగ్రహణే నాయందోషఇతివాచ్యం । గోత్వత్వశబ్దార్థతాయా
స్సకలగోవృత్తిత్వావచ్ఛేద్యతయా సాస్నాసాధారణగోత్వత్వస్యోదక్షరార్థత్వా
త్ । సమవాయేన గోత్వసాధనే గోత్వత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకతయా తద్వృ
త్తిధర్మాభావాపేక్షా నతు తాదాత్మ్యేన గోసాధనేఽపీతి గోత్వత్వశబ్దస్య త

వారత్వాత్ ॥*గోత్వత్వపదం తద్వృత్తిధర్మపరమితి తు న సమ్యక్ । గోత్వత్వస్య విశిష్టగోవృత్తిత్వరూపస్య స్వరూపతో భానాసంభవేన తజ్జ్ఞానదశాయాం తద్వృత్తిధర్మభానస్యావశ్యకత్వాత్*॥ అపరే తు । గోత్వత్వాద్యగ్రహదశాయామపి గౌస్సిద్ధ్యతీత్యన్వయః । యదా గోత్వత్వమనుమితౌ న భాసతే । తదాపి తత్ర గౌర్భాసత ఇత్యర్థః । స్వరూపతో గోత్వాదిప్రకారికా గవాద్యనుమితిర్భవతీతి యావత్ । తాదాత్మ్యేన వ్యాపకతానుపగమే గోత్వస్యైవ సాస్నాదిలింగకానుమితౌ భానస్యోపగంతవ్యతయా విధేయతాయాశ్చావచ్ఛిన్నత్వనియమేన స్వరూపతో గోత్వప్రకారకానుమితేరనుభవసిద్ధాయా అనుపపత్తిరిత్యుపష్టంభసంగతిరితి ప్రాహుః ॥ యత్తు అనవచ్ఛేదకాంశే తాదాత్మ్యసంబంధేన స్వరూపతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారకజ్ఞానాదనవచ్ఛేదకత్వాంశే ఆధేయతాసంబంధేన స్వరూపతస్తత్ప్రకారకజ్ఞానాద్వా స్వరూపతస్తత్ప్రకారకానుమితిరిత్యుపగమేన గోత్వత్వాగ్రహదశాయామపి తాదాత్మ్యేన వ్యాపకతా

---

* తద్వృత్తిధర్మపరతాముపేత్య సాధ్యతావచ్ఛేదకే తాదాత్మ్యేన తాదృశానవచ్ఛేదకత్వముపపాదయతాం మతమాహ * గోత్వత్వపదమితి * అనవచ్ఛేదకత్వగ్రహస్య గోత్వత్వావిషయకస్య దుర్వచత్వాత్ ॥ గోత్వత్వాగ్రహదశాయామితి గ్రహపదం భానపరం సిద్ధ్యతీత్యస్య భాసత ఇత్యర్థః । గోత్వత్వాభావకాలీనభానాశ్రయో గౌరిత్యర్థః । భానాభానయోశ్చాధికరణమనుమితిరేవేత్యాచక్షతే । తన్మతమాహ * అపరేత్వితి * అనవచ్ఛేదకత్వగ్రహానిర్వాహః ప్రకర్షః గోత్వత్వాగ్రహదశాయామిత్యధికం తాదాత్మ్యేన గౌస్సిద్ధ్యతీత్యత ఏవ గోత్వత్వావిషయకత్వస్యలబ్ధత్వాదిత్యస్వరసః । తాదాత్మ్యేన గోత్వధర్మితావచ్ఛేదకగోత్వధర్మితానవచ్ఛేదకత్వగ్రహో హేతురిత్యర్థః । తస్య తాదాత్మ్యేన గోత్వధర్మితావచ్ఛేదకగోత్వధర్మితావచ్ఛేదకస్వరూపవ్యభిచారప్రతిబధ్యత్వాదితి భావః । కల్పాంతరమాహ * అనవచ్ఛేదకత్వాంశ ఇతి * హేతువ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వాభావధర్మికఆధేయతయా గోత్వప్రకారగ్రహో హేతురిత్యర్థః । అస్యాధేయతయా గోత్వప్రకారకవ్యభిచారరూపావచ్ఛేదకత్వగ్రహప్రతిబధ్యత్వం తత్ర తావచ్ఛేదకత్వాభావగ్రహే తత్ర తావచ్ఛేదకత్వమితి గ్రహస్య విరోధిత్వాత్ । అత ఏవ వాయౌ రూపం న వేత్యస్య సంశయత్వముపపాదయతా దీధితికారేణాధేయతాసంబంధేన వాయోర్భానముక్తం । నవీనమతే తత్ర వాయుప్ర

జ్ఞానాదనుమితిర్నిర్వహతీతి నోక్తానుపపత్తిరితి ॥ తదసత్ । అయం గౌరిత్యాదిజ్ఞానానువ్యవసాయే స్వరూపతో గోత్వాదివిశేషితప్రకారితాప్రకారేణ జ్ఞానభానాత్సమవాయాతిరిక్తేన నిరూపితత్వసంబన్ధేన గోత్వాదేస్స్వరూపతః ప్రకారతాయా ఆవశ్యకత్వేపి సమవాయాతిరిక్తేనాపరసంబన్ధేన స్వరూపతఃప్రకారతాయా అప్రామాణికత్వాత్ ॥ అన్యథా వ్యాపకతాజ్ఞానహేతుతామతే స్వరూపతో జ్ఞానత్వాదేర్విధేయతావచ్ఛేదకత్వానుపపత్త్యా కేవలాన్వయిగ్రంథే తజ్జ్ఞానస్యానుమితిహేతుతాఖండనం దీధితికృతో విరుద్ధ్యేత ఉక్తక్రమేణైవ తన్నిర్వాహాత్ ॥ నచ తథా ప్రతియోగితాధర్మికోభయాభావఘటితలక్షణాభిప్రాయకతయాపి నైతద్గ్రంథసంగతిరితి వాచ్యం । ప్రకారిత్వాంశ ఇవావచ్ఛేద్యత్వాంశేపి నిరూపితత్వసంబన్ధేన జాతేః స్వరూపతఃప్రకారతాభిప్రాయేణైతద్గ్రంథసంగమనస్యాప్రామాణికత్వాభిప్రాయేణాగ్రిమవ్యాపకతాజ్ఞానహేతుతాఖం

రకరూపసామాన్యాభావగ్రహః వాయౌ రూపం నాస్తీత్యాకారకః ప్రతిబన్ధకః । నతు ప్రసిద్ధరూపాభావగ్రహ ఇతి మణికారేణ ధ్వనితం । యదిచ తన్మూలకః వాయూ రూపాభావవానిత్యేవ గ్రహః ప్రతిబన్ధక ఇతి మణికారాభిప్రాయ ఉచ్యతే । తదేహాంగతిరేవ స్యాత్ । గోత్వత్వావచ్ఛిన్నధర్మికవ్యభిచారగ్రహప్రతిబధ్యతాయాః స్వరూపతో గోత్వప్రకారకావచ్ఛేదకత్వాభావధర్మికగ్రహాదుపపాదత్వాత్ * నోక్తానుపపత్తిః * యద్యపీత్యాదినాశంకితాయా అనుమిత్యనుపయుక్తస్య వ్యభిచారప్రతిబధ్యవ్యాప్తిగ్రహస్యానుపపత్తిః సానాస్తీత్యర్థః । జాతేః వ్యక్త్యంశే ప్రకారితాంశేచ స్వరూపతో భానస్యానుభావికతయా జాతేః సమవాయస్వరూపవిశేషాతిరిక్తసంబంధేన స్వరూపతో నభానమితి నియమం పరిష్కృత్య తాదాత్మ్యేనాధేయతయా వా స్వరూపతో గోత్వభానం ఖండయతి * తదసదిత్యాదినా * అన్యథా * అన్యసంబంధేన స్వరూపతో జాతిభానే ॥ నను తాదాత్మ్యేనాధేయతయా వా జాతేస్స్వరూపతో భానస్వీకారే కేవలాన్వయిగ్రంథవిరోధో దర్శితః । సచ భవతామపి ప్రతియోగితాధర్మికోభయాభావస్వీకారే అవచ్ఛేద్యత్వాంశే నిరూపితత్వసంబంధేన జ్ఞానత్వాదిజాతేస్స్వరూపతః ప్రకారత్వోపగమాదిత్యాశయేనాశంకతే * నచేతి * అస్యాప్రామాణికత్వే జాతిం జానామీత్యనురోధాత్ప్రకారితాంశే స్వరూపతో జాతిభానస్య సర్వజనసిద్ధత్వేపి నిరూపితత్వస్యైకజాతీయ్యతావిరహేణావచ్ఛే

ఢనసంగతేః ॥ పరేతు గోత్వత్వాద్యగ్రహదశాయామపి స్వరూపతో భాసమానగోత్వావచ్ఛిన్నే హేతుమన్నిష్ఠభేదప్రతియోగితానిరూపితతాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వాభావరూపాన్యోన్యాభావఘటితతాదాత్మ్యసమ్బంధావచ్ఛిన్నవ్యాపకతాజ్ఞానాత్తాదాత్మ్యేన స్వరూపతో గోత్వప్రకారకానుమితిస్సంభవత్యేవ । ఏకరూపేణావచ్ఛేదకేపి అవచ్ఛేదకతానవచ్ఛేదకరూపేణావచ్ఛేదకత్వాభావం స్వీకృత్యైవాన్యోన్యాభావఘటితలక్షణస్య గ్రంథకృతా యద్రూపావచ్ఛిన్నమిత్యాదినా పరిష్కరణీయత్వాత్ । ఏతదభిప్రాయేణైవ తత్సంగతేః । కేవలాన్వయిగ్రంథేచ ప్రతియోగిని ప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూపేణ ప్రతియోగిత్వాభావస్యైవ అవచ్ఛేదకేప్యవచ్ఛేదకతానవచ్ఛేదకరూపేణావచ్ఛేదకత్వాభావస్యాప్రామాణికతయా వ్యాపకతాజ్ఞానే సాధ్యతావచ్ఛేదకస్య స్వరూపతోభానసంభవతీత్యభిప్రాయేణ వ్యాపకతాజ్ఞానహేతుతామతే స్వరూపతో జ్ఞానత్వాదిప్రకారకానుమితేరనుపపత్తేర్వక్ష్యమాణతయా పూర్వాపరగ్రంథవిరోధఇతి ప్రాహుః * తాదాత్మ్యేన గోవ్యతిరేకాచ్చేతి * తాదాత్మ్యసంబం

ధ్యత్వాంశే నిరూపితత్వసంబన్ధేన స్వరూపతో జాతిభానమప్రామాణికమితి కేవలాన్వయిగ్రంథసంగమనమితిభావః । అత్రచానవచ్ఛేదకత్వాంశే గోత్వవృత్తిత్వస్య ప్రకారత్వోపగమేన వృత్తితాంశే స్వరూపతో నిరూపితత్వసంబన్ధేన గోత్వభానముపగమ్యతే తదాయత్త్వితి మతం సమ్యగేవేతి తు నవాచ్యం । నిరూపితత్వస్యైకజాతీయత్వాభావాత్ లాఘవేన వృత్తిత్వసంసర్గజ్ఞానస్యైవ హేతుత్వాచ్చ ॥ మతాంతరమాహ * పరేత్వితి * హేతుసమానాధికరణభేదీయా యా తాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితా తన్నిరూపితా యా తాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతా తదభావస్య సాధ్యేనివహ్నౌనీలాభిన్నగోర్భేదస్య సాస్నాసమానాధికరణతయా నీలత్వేన రూపేణ గవి తాదృశావచ్ఛేదకతాసత్త్వాద్గోత్వేన తదభావో దుర్ఘటఇత్యాశంకాయామాహ * ఏకరూపేణేతి * అన్యథా యద్రూపావచ్ఛిన్నం హేతుసమానాధికరణభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకమితిలక్షణస్య మహానసీయవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నే అవచ్ఛేదకత్వసత్త్వేనశుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నే తదభావాసత్త్వేనాసంభవప్రసంగాత్ । నన్వన్యోన్యాభావఘటితాయావ్యాప్తేరనుమితిహేతుతాయావక్ష్యమాణకేవలాన్వయిగ్రంథవిరోధఇత్యతఆహ * కేవలేతి * అత్ర గవాభి

థావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాత్తాదాత్మ్యసంబంధఘటితవ్యాపకతావచ్ఛేదకగోత్వావచ్ఛిన్నస్య భేదరూపాభావాదిత్యర్థః । సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావస్య సాధకత్వేపి తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకగోత్వత్వాద్యగ్రహదశాయాం తదభావస్య జ్ఞానాసంభవేన తతస్సాస్నాభావసిద్ధ్యసంభవాదితిభావః)॥ (గోత్వావచ్ఛిన్నత్వప్రకారకప్రతియోగితాజ్ఞానేఅవచ్ఛేద్యతాయాం నిరూపితత్వసంబంధేన స్వరూపతో గోత్వప్రకారకత్వం దీధితికారస్యాసమ్మతమేవ।తథాసత్యపృగ్రిమగ్రంథవిరోధాదిత్యవధేయం)*ఏవంచ*అధికరణత్వస్థానేసంబన్ధిత్వనివేశేచ *గగనాదేరపీతి* తస్యాధికరణాప్రసిద్ధావపి సంయోగేన తత్సంబన్ధివృత్తిత్వస్యాభావే తత్రచ సాధ్యవత్సంబంధిత్వస్య ప్రసిద్ధ్యా యథోక్తవ్యాప్తిసత్త్వాదితిభావః । వృత్త్యనియామకసంయోగవ్యావృత్తరూపేణ సంయోగస్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధత్వేన సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధస్య గగనీయసంయోగస్యాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకతయా ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధావచ్ఛిన్నత్వనివేశకల్పే తథావిధప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధ్యా సంయోగేన గగనస్య నవ్యాపకతానిర్వహతీత్యతఉక్తం *వృత్త్యనియామకసంయోగమాత్రస్యేతి * తాదృశసంయోగసాధారణసంయోగత్వావచ్ఛిన్నస్యేత్యర్థః । యద్వేత్యాద్యుక్తకల్పే వృత్త్యనియామకసంయోగసాధారణరూపేణ తాదృశసంబన్ధత్వవిరహేపినక్షతిః । తన్మతే ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వానివేశాదిత్యాశయేనాహ * సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనేతి * పృథివీత్వాదివ్యాపకత్వమపీత్యత్ర సంయోగేన గగనాదేరిత్యనుషజ్యతే ॥ నను ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధావచ్ఛిన్నత్వానివేశే పృథివ్యాదినిష్ఠసమవాయాదిసంబంధావచ్ఛిన్నాభావప్రతియోగితయా గగనాదేర్నపృథివీత్వాదివ్యాపకతాసంభవఇత్యతఆహ * తదభావవతోపీతి* సమ

నీలభేదస్య సాస్నాసమానాధికరణతయాఽవ్యాప్తిః । ఘటభిన్నఘటాదిభేదశ్చ గురుధర్మస్య ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమతేఽప్రసిద్ధఇత్యసర్వసః ।అవగతవ్యాపకతాఘటకసంబన్ధేనేత్యాదిరీత్యా సామగ్రీముపపాదయతి * తాదాత్మ్యేతి * వృత్త్యనియామకసంబంధమాత్రవృత్త్యసాధారణరూపేణ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధతా నాస్త్యేవ । సాధారణరూపేణతు తస్యావివాదఇతి భావః ॥

* పృథివ్యావపీతి * తథాచ జన్యపృథివీత్వాదిమతి అతీతానాగతవ్యక్త్య

వాయాదినా గగనాద్యభావవత్తాపీత్యర్థః * తత్సంబన్ధిత్వాత్ * గగనాదిసంబన్ధిత్వాత్ । తథాచ తాదృశగగనాద్యభావో నసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగ్యసంబంధిహేతుమన్నిష్ఠఇత్యభావాంతరమాదాయ లక్షణసత్త్వంనిష్ప్రత్యూహమేవేతిభావః । నను సంయోగేన గగనవ్యాపకత్వే బాధాద్యనవతారదశాయాంభ్రాంతస్య వృత్తినియామకసంయోగేనైవ కథం గగనానుమితిరిత్యత ఆహ * సిద్ధిరపీతి * తత్రైవ * వృత్త్యనియామకసంయోగేనైవ * తేనాసంబంధిత్వాదితి * తథాచ తాదృశసంబంధావగాహనేఽనుమితేర్భ్రమతయా తత్ర భ్రమాత్మకపరామర్శస్యాపేక్షితత్వాదితిభావః । యద్రూపావచ్ఛిన్నయత్సంబన్ధస్య వ్యాపకతాఘటకత్వం తద్రూపావచ్ఛిన్నతత్సంబంధేనైవానుమితిరితినియమాభిప్రాయేణ దోషాంతరమాహ * అవ్యాపకత్వాచ్చేతి * వృత్త్యనియామకేనసమ్బంధేనైవ గగనాద్యభావస్య ప్రతియోగిసమానాధికరణతయా వృత్తినియామకసంయోగేన ప్రతియోగివ్యధికరణాభావప్రతియోగితాయా గగనేసత్త్వేన తత్సంబన్ధస్య వ్యాపకతాఘటకత్వాదిత్యర్థః । తథాచ వ్యాపకతాఘటకసమ్బన్ధస్యానుమితావభానాత్ న తేనానుమితిప్రసంగఇతిభావః ॥ నను వృత్తినియామకసంయోగేన గగనాదిసంబంధినోఽప్రసిద్ధ్యా కథం తేన సంబంధేన గగనాద్యభావస్య ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యమిత్యతఆహ * వ్యక్తిభవిష్యతీతి * వక్ష్యమాణోభయాభావఘటితప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యం తత్రాపిసులభమితిభావః ॥ కాలికవిశేషణతయా ఘటాదిసాధ్యకే మహాకాలత్వాదిహేతౌ అప్రసిద్ధినిబంధనావ్యాప్తిం శంకతే * నన్విత్యాదినా * ఖండకాలవృత్త్యైతత్కాలత్వాదిహేతుకస్థలే అతీతానాగతవ్యక్తీనాం తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నతాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నాభావఏవ హేతుమతి ప్రతియోగివ్యధికరణః ప్రసిద్ధఇతి

భావసంభవాన్నావ్యాప్తిరితిబోధ్యం * వృత్తినియామకసంయోగేనైవేతి * సంయోగత్వేన వృత్తినియామకసంయోగత్వేనవా రూపేణేత్యాదిః । ఉభయత్రాపి వృత్తినియామకసంయోగత్వేన రూపేణ తాదృశసంయోగేన బాధో విరోధిత్వాశంకాయాం బాధానవతారేత్యుక్తం । సంయోగత్వేన సంయోగబాధాసంభవాత్త్యాగః । అథ నను వృత్తినియామకేతి దీధితిశ్శిథిలఏవ। సంయోగత్వేన వృత్త్యనియామకేన వ్యాపకతాజ్ఞానాత్సంయోగత్వేన వృత్తినియామకసంయోగేనగగనసిద్ధేరవారణాదాహ * యద్రూపావచ్ఛిన్నేతి * తథాచ సంబన్ధధర్మి[illegible]

నావ్యాప్తిరతో ఽ ష్టద్రవ్యాతిరిక్తద్రవ్యాత్మకేతి । జన్యమాత్రస్య కాలోపాధితామతె ద్రవ్యాత్మకస్యాపి ఖండకాలస్య సంభవాన్న మహాకాలపర్యంతలాభ ఇత్యతో ఽతిరిక్తాంతం । యద్యపి గగనదిగాత్మమనసాం నిత్యతయా ఖండకాలత్వాసంభవేనైవ చతుర్ద్రవ్యాతిరిక్తేత్యుక్తావపి మహాకాలలాభః। తథాపి యత్కించిచ్చతుర్ద్రవ్యాతిరిక్తత్వస్య పృథివ్యాదావపి సత్త్వాత్పృథివ్యాదిచతుష్టయాతిరిక్తత్వస్య విశిష్యాభిధానఏవ తల్లాభః । తాంత్రికై ర్మహాకాలస్యైవాష్టద్రవ్యాతిరిక్తద్రవ్యపదేనాభిధానాత్ । తథాభిధానె విశిష్యానభిధానేపి నాన్యపగత్వశంకేతి తత్రైవాభిహితం । ఖండకాలసాధారణమహాకాలవృత్తిత్వేనహేతుత్వే ఖణ్డకాలరూపహేత్వధికరణఏవ లక్షణఘటకోక్తావప్రసిద్ధిరితి కాలమాత్రవృత్తీత్యత్ర మాత్రపదం। సమవాయాదినా కస్యచిత్సాధ్యత్వే సమవాయాదినాఘటాద్యభావఏవ మహాకాలె లేనసంబంధేన ప్రతియోగివ్యధికరణః ప్రసిద్ధ్యతీత్యతో విశేషణతావిశేషేణేతి । కాలికవిశేషణతయేత్యర్థః। వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకె ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యానుపాదానేన కేవలాన్వయినివాచ్యత్వాదావ్యాపకతాసంభవ ఇత్యతో ఽవ్యాప్యవృత్తీతి। కాలికసంబంధేనావ్యాప్యవృత్తిత్వంచ వ్యతిరేకిమాత్రస్యైవ। కేవలాన్వయినోప్యనిత్యస్య విశ్వవిషయక జన్యజ్ఞానవిషయత్వాదేరొబ్ధ్యం। ఏతత్సర్వంచ వస్తవవ్యాప్త్యభిప్రాయేణాభిహితం ॥ అన్యవృత్తిహేతుకే ఽన్యసంబంధేన సాధ్యతాయాంచ హేతుమతి సర్వత్రసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన వృత్తిమస్త్వాత్రస్యైవ లేనసంబంధేన వృత్తిత్వభ్రమదశాయా

తియోగితాధర్మికాగ్రిమకల్పయోర్వైశిష్ట్య సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధవ్యక్తిరేవనివిష్టేతి నదీధితిశైథిల్యమితిభావః । యత్సంబంధేనేత్యేతావన్మాత్రోక్త్వా నతు వృత్తినియామకేనేతి దీధితిగ్రంథఏవ విశేషరూపేణ సంసర్గత్వసాధక ఇతి భ్రమనిరాసాయ యద్రూపావచ్ఛిన్నేత్యాది * వ్యతిరేకిమాత్రస్యైవేతి * కేవలాన్వయి వాచ్యత్వాదేరనధికరణదేశాప్రసిద్ధ్యా నావ్యాప్యవృత్తిత్వం * విశ్వేతి * యద్యప్యస్య కాలికసంబంధేనావ్యాప్యవృత్తిత్వం నాయాతి అనధికరణదేశాప్రసిద్ధేః । తథాపి విశేషణతావిశేషశబ్దేన విషయత్వీయవిశేషణతాయాఅప్యుపాదానాన్నదోషః । యద్వా దైశికావ్యాప్యవృత్తేరేవావచ్ఛేదకదేశాపేక్షా నతు కాలికా వ్యాప్యవృత్తీతి నానుపపత్తిః అన్యవృత్తిహేతుకే ఖండకాలవృత్తేర త్రైకాలికత్వాదావన్యసంబంధేన సమవాయాదిసంబంధేన కాలపరిమాణాదెస్సా

మనుమితిజనకజ్ఞానానుపపత్తిరపి ద్రష్టవ్యా ॥ ఏవం కాలికసంబంధేన వ్యాప్య వృత్తిసాధ్యకేపి సాధ్యస్య తేనసంబంధేనావ్యాప్యవృత్తిత్వభ్రమదశాయాం ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాఘటితాయాః ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యఘటితాయాశ్చ వ్యాప్తేర్గ్రహాత్ మహాకాలత్వాదిహేతుకానుమిత్యనుపపత్తిరపి ॥ స్వావచ్ఛేదకసంబంధేన స్వావచ్ఛేదకవిశిష్టానధికరణహేత్వధికరణవృత్త్యభావీయ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితానివేశకల్పే తాదృశ ప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధ్యభిధానేనావ్యాప్తిం స్ఫుటీకరోతి * స్వావచ్ఛేదకేతి *స్వం*ప్రతియోగితా*కాలే*మహాకాలే*తత్సంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య*కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య । అసంభవాదితియోజనా । కాలికసంబంధేన వృత్తిమన్మాత్రస్యైవ మహాకాలె వృత్తేరవృత్తేశ్చ తేనసంబన్ధేన సంబంధినోఽప్రసిద్ధ్యా కస్యాపి కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబందేన ప్రతియోగ్యసంబంధిహేతుమద్వృత్తిత్వాసంభవేన సమవాయాదిసంబంధావచ్ఛిన్నఘటాద్యభావస్య తథాత్వే తత్ప్రతియోగితాయాశ్చ సమవాయాదిసంబన్ధేనైవావచ్ఛిన్నత్వాదితిభావః । సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన ప్రతియోగ్యసంబంధిహేతుమద్వృత్త్యభావీయసంబంధావచ్ఛిన్నత్వావిశేషితప్రతియోగితానివేశకల్పే తాదృశసంబన్ధేన ప్రతియోగ్యసంబంధిహేతుమతఏవాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిరిత్యాహ * తేనేతి *తేనసంబన్ధేన*కాలికసంబన్ధేన గగనాద్యభావప్రతియోగినస్తేనసంబన్ధేన సంబంధిరూపప్రతియోగ్యప్రసిద్ధ్యా తేనసంబన్ధేన ప్రతియోగ్యసంబన్ధిత్వాసిద్ధిం స్ఫుటీకర్తుం ప్రతియోగ్యసంబంధిత్వస్యేత్యనభిధాయ యత్ప్రతియోగిసంబంధితదన్యత్వస్యేత్యసమాసే నాభిధానం ॥ అథ కాలికసంబన్ధేన మహాకాలాన్యవృత్తిత్వవిశిష్టస్య తత్సంబంధావచ్ఛిన్నాభావఏవ మహాకాలే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టప్రతియోగివ్యధికరణః ప్రసిద్ధఃతమాదాయైవచ లక్షణసమన్వయాత్కథమవ్యాప్త్యభిధానం । నహి మహాకాలాన్యవృత్తిత్వవిశిష్టఘ

ట్యత్వే అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యానుధావనస్యాపి వస్తువభిప్రాయకతామాహ *ఏవమితి * వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకె కెవలాన్వయిసాధ్యకె వాచ్యత్వానధికరణదేశాప్రసిద్ధ్యా అవ్యాప్యవృత్తిత్వాసంభవాత్ । అత్రాన్యవృత్తిహేతుకే ఽన్యసంబంధేన సాధ్యకే హేతుమత్యతివ్యక్త్యభావగ్రహస్యాన్యసంబంధావచ్ఛిన్నగ్రహాభావస్యచాసంభవేపి గగనాద్యభావస్య యథాశ్రుత ప్రతియోగివై

టాదినిరూపితః కాలికసంబన్ధో మహాకాలే సంభవతి తద్ధర్మివృత్తిత్వవిశిష్టనిరూపితసంబన్ధానుయోగితాయాస్తద్ధర్మినియతత్వాత్ । అన్యథా సత్త్వాదిమతి గుణాదౌ ద్రవ్యాదివృత్తిత్వవిశిష్టసత్త్వాద్యభావప్రత్యయానుపపత్తేః । నచైవం హ్రదాదివృత్తిత్వవిశిష్టవహ్న్యద్యభావాదేర్విషయితాసంబన్ధిత్వం జ్ఞానే నస్యాత్ । జ్ఞానస్య హ్రదాదివృత్తిత్వవిశిష్టవహ్న్యభావత్వానిరూపకత్వాదితిహ్రదో వహ్నిమానిత్యాదౌ తాదృశవిశిష్టస్య బాధాదిరూపస్య హేత్వాభాసత్వం న స్యాత్ జ్ఞాననిష్ఠవిషయితయా యాదృశవిశిష్టవత్త్వమనుమితిప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకం తాదృశవిశిష్టస్యైవ తథాత్వాత్ । యదిచ యత్సంబన్ధేన తద్ధర్మిసంబన్ధిత్వవిశిష్టనిరూపితస్తాదృశసంబన్ధో విశేషణకోటిప్రవిష్టతద్ధర్మినియత ఇతిసంబన్ధాన్తరేణ హ్రదాదివృత్తిత్వవిశిష్టనిరూపితవిషయితాసంబన్ధో జ్ఞానే సంభవత్యేవేత్యుచ్యతే తదాపీచ్ఛాదివిషయత్వవిశిష్టఘటాదినిరూపితవిషయితాసంబన్ధస్య జ్ఞానేఽసంభవాదిచ్ఛావిషయత్వాభావాదిసాధ్యకఘటాదిపక్షకస్థలే తాదృశవిశిష్టస్య బాధాదిరూపస్య హేత్వాభాసత్వానుపపత్తిర్దుర్వారైవేతి వాచ్యం । విశిష్టనిరూపిత విషయితాతిరిక్తసంబన్ధస్యైవ విశేషణీభూతసంబన్ధితానిరూపకాధికరణత్వనియతత్వోపగమాత్ తద్ధర్మవిశిష్ట తన్నిరూపితవిషయితాయాం తదంశే తద్ధర్మప్రకారకత్వమాత్రస్య అపేక్షితత్వాదిచ్ఛావిషయో ఘటఇత్యాదిజ్ఞానే ఇచ్ఛావిషయత్వ విశిష్టఘటాదినిరూపితవిషయితాసత్త్వే బాధకాభావాత్ । నచ తదనురోధేనైవ విశేష్యవృత్తిఘటకసంబన్ధేన విశేషణవిశేష్యోభయాధికరణేపి విశిష్టాధికరణత్వం స్వీక్రియతే । ప్రకృతేచ ఇచ్ఛావిషయత్వతాదృశ ఘటయోర్ద్వయోరపి విషయితాసంబన్ధేన జ్ఞానేసత్త్వాత్ తాదృశవిశిష్టాధికరణత్వం జ్ఞానేఽక్షతమేవేతి నేచ్ఛావిషయత్వవిశిష్టఘటాదేః హేత్వాభాసత్వానుపపత్తిః । ఇత్థంచ కాలికసంబన్ధేన మహాకాలాన్యత్వస్య మహాకాలే సత్త్వాత్ విశిష్టాధికరణత్వం మహాకాలేవర్తతఏవేతి కథం విశిష్టాభావః ప్రతియోగివ్యధికరణ ఇతి వాచ్యం । విశేష్యసంబన్ధేనోభయాధికరణేపి విశిష్టాధికరణత్వాంగీకారేఽపి ఘటపటోభయసంయుక్తభూతలే ఘటసమవాయికపాలసంయుక్తత్వవిశిష్ట

య్యధికరణ్యస్య దురుపపాదత్వేపి కాలికసంబన్ధేన వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే ఽోభయాభావప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యవిషయకవ్యాప్తిజ్ఞాననిర్వాహరూపం సమాధానముత్ప్రేక్ష్యత ఇతి మనసికృత్వేదం పూరితం విశేష్యవృత్తితాఘటకీభూ

పటనిరూపితాధికరణత్వ ప్రసంగాత్ ఇచ్ఛావిషయత్వం ఘటశ్చేతి సమూహాలంబనేపి తాదృశవిశిష్టాధికరణత్వసత్త్వాపత్త్యా ప్రతిబంధకతాతిరిక్తవృత్తితయా తస్య హేత్వాభాసత్వానుపపత్తితాదవస్థ్యాదితి ॥ నచ మహాకాలే మహాకాలాన్యవృత్తిత్వవిశిష్టఘటాద్యధికరణత్వానుపగమే విశ్వాధారత్వవ్యాఘాతఇతి శంకనీయం । తాదృశవిశిష్టనిరూపితాధికరణతావిశేషస్య మహాకాలేఽసత్త్వేపి ఘటాదేర్ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్ననిరూపితాధికరణతాసత్త్వేనైవ సర్వాధారత్వోపపత్తేః ॥ అత్రకేచిత్ । కాలికసంబన్ధేనాధారతా మహాకాలస్యైవ నతు సూర్యక్రియాదేః ఇదానీం ఘటః ఇదానీం పటఇత్యాదిప్రతీత్యా క్రియాదిరూపకాలోపాధీనాం మహాకాలనిష్ఠాధారతావచ్ఛేదకత్వస్యైవావగాహనాత్ । అతఏవ తేషాం కాలవిశేషణతయా కాలోపాధిత్వప్రవాదః। తాదృశప్రతీత్యా క్రియాదావేవ ఘటాద్యాధారత్వావగాహిత్వోపగమే తాదృశప్రతీతీనాం అనుగతాధారతావగాహిత్వానుభవవిరోధాత్ కాలత్వేనాఖండోపాధినా సర్వక్రియాదీనామనుగమేన తాదృశానుభవోపపాదనే మహాకాలస్యైవాప్రామాణికతాపత్తేరితి ప్రాచీనమతాభిప్రాయేణాయమవ్యాప్త్యాశంకా । తథాచసతి కాలికసంబన్ధేన మహాకాలాన్యవృత్తిత్వస్యైవాప్రసిద్ధ్యాతద్విశిష్ట ఘటాద్యభావమాదాయ లక్షణగమనాసంభవాత్ ॥ నచ క్రియాదేః కాలత్వానభ్యుపగమేన తదభిప్రాయేణ చేదయంగ్రంథః తదాఽష్టద్రవ్యాతిరిక్తద్రవ్యాత్మకతాయా అవ్యావర్తకతయాఽభిధానాసంగతిరితివాచ్యం। తాదృశ ద్రవ్యాత్మకఏవ కాలఇతిమతవిశేషసూచనార్థకతయా తత్సంగతేః । తన్మాత్రవృత్తిత్వంచ హేతోర్లక్ష్యతాసంపాదకత్వేనాభిహితం ఇతరవృత్తేర్వ్యభిచారిత్వాత్ । అథవా భవతు కాలోపాధిరపికాలికసంబన్ధేనాధికరణం తదధికరణత్వసాధకశ్చేదానీం ఘటఇదానీంపటఇత్యాదిః ప్రత్యయోవ్యవహారశ్చ తస్యచాననుగతోపాధిమాత్రవిషయకత్వేఽనుగతాధారత్వావగాహిత్వానుపపత్త్యాక్రియారూపోపాధివిశిష్టమహాకాలస్య ఘటాద్యాధారతావగాహిత్వమావశ్యకం విశిష్టేఘటాద్యాధారత్వావగాహిత్వేవిశిష్టాంతర్గతవిశేషణేపి తదవగాహిత్వమావశ్యకమితిఖండకాలస్య కాలికసంబన్ధేనాధారతాసిద్ధిః । ఏవంచేదానీం మహాకాలాన్యవృత్తిత్వవిశిష్టో ఘటఇతి

తకాలికవిషయతాన్యతరసంబంధేనేత్యాదిరీత్యా నియమపరిష్కారేత్వాహ * ఇచ్ఛావిషయత్వంఘటశ్చేతి * క్రియారూపోపాధివిశిష్టమహాకాలస్యేతి * య

ప్రత్యయాదిః ఖండకాలే విశిష్టాధారతాయాంమానం నత్వన్యఇతి తత్ర తత్సాధ కప్రత్యయబలాదేవ మహాకాలాన్యవృత్తిత్వానిరూపకస్యాపి మహాకాలస్య విశిష్టాధారత్వసిద్ధిర్దుర్వారైవ । తథాచ మహాకాలే విశిష్టఘటాభావోఽపి విశిష్ట ప్రతియోగిసమానాధికరణః। తాదృశప్రతీత్యనభ్యుపగమేఖండకాలే నవిశిష్టప్రతియోగ్యధికరణత్వప్రసిద్ధిరిత్యుక్తస్థలేఽవ్యాప్తివారణమశక్యమిత్యాహుః ॥ అన్యేతు కాలికస్సంబంధః స్వరూపానతిరిక్తః । తథాచ ఖండకాలమహాకాలానుయోగికతాదృశసంబంధానాం తత్తత్స్వరూపాణాం అనుగమకసంబంధతావచ్ఛేదకాభావేన ప్రత్యేకమేవ సంబంధతా । తథాచ మహాకాలస్వరూపసంబన్ధేనైవ ఘటాదేః మహాకాలత్వాదివ్యాపకతావాచ్యేతి దురుద్ధరైవావ్యాప్తిః తాదృశసంబన్ధేన మహాకాలాన్యవృత్తిత్వస్యాప్రసిద్ధేరితివదంతి ॥ తదసత్ । స్వరూపాణాం ప్రాతిస్వికరూపేణ సంబంధత్వే యత్కించిత్ఖండకాలస్వరూపసమ్బన్ధేన సాధ్యతాయాం తాదృశఖండకాలమాత్రవృత్తిహేతుకేపి ప్రతియోగివ్యధికరణాభావాప్రసిద్ధిసంభవాన్మహాకాలమాత్రవృత్తిహేతుకానుధావనస్య నిర్బీజత్వాపాతాత్ ॥ పరేతు సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యవిషయకానుమిత్యోపయికవ్యాప్తావేవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టవైయ్యధికరణ్యనివేశః । నతు సాధ్యతావచ్ఛేదకోపలక్షితసాధ్యవైశిష్ట్యవిషయకానుమిత్యోపయికవ్యాప్తౌ । అన్యథా మహాకాలే పృథివ్యాదివృత్తిత్వోపలక్షితజాత్యనుమానానుపపత్తేః సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టప్రతియోగివ్యధికరణనిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాత్ ।ఇత్థంచసాధ్యతావచ్ఛేదకోపలక్షితస్య యత్రసాధ్యతా తత్రైవావ్యాప్తిశఙ్కాఽపరోఽయంగ్రన్థః । తత్ర యథాశ్రుతప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యస్యైవనివేశేనమహాకాలాన్యవృత్తివిశిష్టఘటాభావస్యాపి లక్షణఘటకత్వాదిత్యాహుః ॥ తదపినసాధు । అగ్రిమవిశిష్టపదోపాదానతద్వ్యావృత్తిప్రదర్శనాదివిరోధాత్ *తాదృశసంబంధేన*ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధేనసాధ్యతా

థా ఘటో ఘటపదవాచ్యఇతి జ్ఞానస్య ఘటత్వాదివిశిష్టే వాచ్యత్వావగాహిత్వం శుద్ధఘటే తథావగాహిత్వే ద్రవ్యం ఘటపదవాచ్యమితి ప్రత్యయోవ్యవహారశ్చ స్యాత్తథేతిభావః । అథవేత్యాదికల్పఏవ గ్రంథకారనిర్భరఇతివ్యక్తం స్వలక్షణే * విశిష్టేతి * సాధ్యతావచ్ఛేదకోపలక్షితవైశిష్ట్యవిషయకానుమిత్యోపయికవ్యాప్తిపరాచ నశంకా। సమాధానే సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టపదోపాదానవి

వచ్ఛేదకసంబన్ధేనవా*వక్తవ్యం*అభావవిశేషణతయాఽభావపూర్వప్రతీకేనవివక్షణీయం*గగనాద్యభావవ్యావృత్త్యైవేతి*తత్ప్రతియోగినః కాలికసంబంధేనాధికరణాప్రసిద్ధ్యాతదనధికరణత్వాప్రసిద్ధావపివృత్తిమతి ప్రసిద్ధాయాః కాలికసంబంధేనమహాకాలవృత్తితాయాః అభావస్య తత్ర ప్రసిద్ధత్వాదితిభావః। జ్ఞానవాన్ సత్త్వాత్ సంయోగీ సత్త్వాదిత్యాదౌ క్రమేణ సంబన్ధవిశేషనివేశ యత్కించిత్పదోపాదానయోర్వ్యావృత్తిమాహ * సత్త్వాద్యధికరణేతి * సంబన్ధవిశేషానుపాదానే కర్త్రాదౌ సమవాయేన జ్ఞానాభావప్రతియోగినోఽవృత్తావపి విషయతాసంబంధేన వృత్తేస్తాదృశాభావానలక్షణఘటకస్యాత్ కర్త్రాదౌ సంయోగాభావప్రతియోగినోఽసత్త్వేపి హేత్వధికరణద్రవ్యవృత్తితయా హేత్వధికరణవృత్తిత్వసామాన్యాభావసత్త్వాత్సోఽపి నతథాస్యాదిత్యభావాంతరమాదాయాతివ్యాప్తిప్రసక్తిరితిభావః। యద్యపి యత్కించిత్పదస్యవ్యావృత్తిః జ్ఞానసాధ్యకేపి సంభవతి జ్ఞానస్య సమవాయేనావ్యాప్యవృత్తితయా తత్సాధ్యకేపి ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యనివేశస్యావశ్యకత్వాత్। తథాపి ప్రసిద్ధావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే వ్యభిచారిణి సంయోగీసత్త్వాదిత్యాదౌ తదనుక్తౌ తత్ర వ్యావృత్తిర్నసంభవతీతిశఙ్కాస్యాత్ తన్నిరాకరణాయ తత్ర తత్ప్రదర్శనం॥ కేచిత్తు సంయోగసాధ్యకే ఆదిపదగ్రాహ్యగుణాన్యత్వవిశిష్టసత్తాహేతుకే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధస్యైవ వ్యావృత్తిప్రదర్శనపరం। సంయోగసామాన్యస్యవేత్యపి విషయితాయావృత్త్యనియామకత్వే ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యే సంబంధితానివేశపక్షే పూర్వస్థలీయవ్యావృత్త్యసంగతిరిత్యస్వరసాదేవ తదనుధావనం సంయోగాభావస్య కాలికసంబంధేనైవ సర్వత్రకర్మణి ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యసత్త్వాదతివ్యాప్తిప్రసక్తిరితివదంతి॥ తదసత్। ఉక్తాస్వరసేన పూర్వమపి జ్ఞానసాధ్యకం పరిత్య

రోధాత్। కింతు తద్విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహ్యనుమిత్యావయికవ్యాప్తిప్రైవ తత్రచోక్తరీత్యాఽవ్యాప్త్యుద్ధారో దుర్వారఇతిభావః। సత్త్వాద్యధికరణేత్యాదినాతిప్రసంగఇత్యంతగ్రంథః నయత్కించిత్పదవ్యావృత్తిప్రదర్శనపరం। కింతు సంబన్ధవ్యావృత్తిప్రదర్శనపరఇతి మతాంతరమాహ * కేచిత్త్వితి * యథాశ్రుతే జ్ఞానవాన్సంయోగీసత్త్వాదిత్యాదిస్థలద్వయంలభ్యతే। తత్రాగ్రిమాస్వరసాత్సంయోగస్య సాధ్యతానుధావనం తత్రాపి సంయోగసామాన్యే హేతుమద్యత్కించిన్నిష్ఠత్వగుణావృత్తిత్వాభావసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిరిత్యతఆహ * ఆదిపదేతి *

జ్య స్థలాంతరానుసరణాదత్ర నిర్బీజతాదృశస్థలపరిత్యాగేన సందర్భవిరోధాత్ । ఆదిపదేన హేతోస్సాధ్యస్య చ విశేషశబ్దేనోపాదానస్యాయుక్తత్వాచ్చ ॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టత్వోపాదానస్య పూర్వోక్తస్థల ఏవ వ్యావృత్తిం స్మారయతి * భూతత్వస్యేతి * యద్యపి పూర్వం విశిష్టసాధ్యకేఽతివ్యాప్తిప్రదర్శనానన్తరం విశిష్టస్యాతిరిక్తతాపక్షే తదసంగతేరస్వరసాదుభయసాధ్యకాతివ్యాప్తిర్దర్శితా । తథాపి ద్వంద్వే అల్పాక్షరపూర్వనిపాతనియమాదుభయత్వవిశిష్టాంతస్య ప్రాగభిధానం । అత్ర పూర్వస్థలే ద్విత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయా వ్యాసజ్యవృత్తిత్వోపగమేఽతివ్యాప్తిర్న సంభవతీత్యస్వరసేనైవ ద్వితీయస్థలాతివ్యాప్త్యవతారణం పూర్వా(నభిప్రాయా)భిప్రాయవిరోధా)దనుపాదేయం * నమనోగుణాదివృత్తీతి * ఏకవిశేషావచ్ఛిన్నే తద్వృత్తిత్వసత్త్వేఽపి తద్వృత్తితానవచ్ఛేదకవిశేషాంతరావచ్ఛిన్నే తత్ర తద్వృత్తిత్వాభావోఽక్షత ఏవ ॥ ఏకరూపావచ్ఛిన్న ఏవ తత్తదభావయోర్విరోధేనావృత్తేరిత్యభిమానః । న చైవం విశిష్టాం

స్థలాంతరం విశేషగుణసాధ్యకస్థలం । పూర్వం ప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యఘటితలక్షణే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధవ్యావృత్తిప్రదర్శకేన అథజ్ఞానవాన్నత్త్వాత్ విశేషగుణవాన్ మనోఽన్యద్రవ్యత్వాదిత్యాదినా విషయతాయా వృత్త్యనియామకతయా జ్ఞానసాధ్యకస్థలం పరిత్యజ్య విశేషగుణసాధ్యకమనుసృతం । తద్వదత్రాపి స్థలాంతరానుసరణసంభవాత్ తత్పరిత్యజ్య స్థలానుసరణే సందర్భవిరోధ ఇత్యర్థః ॥ నను పరస్పరగ్రంథయోః పరస్పరోపలక్షణత్వస్వీకారాత్పూర్వం సంయోగీ విశిష్టసత్త్వాదిత్యత్ర విశేషగుణవాన్ మనోఽన్యద్రవ్యత్వాదితి గ్రాహ్యమితి లభ్యత ఇతి న సందర్భవిరోధ ఇత్యత ఆహ * ఆదిపదేనేతి * విశేషశబ్దేన *సంయోగశబ్దేన* అల్పాక్షరేతి *అసతి బాధకేఽల్పాక్షరఘటితస్యైవ పూర్వముచ్చారణీయత్వం కృష్ణార్జునావిత్యేవ ప్రయోగో నార్జునకృష్ణావితి నియమాత్ । యుధిష్ఠిరార్జునావిత్యత్ర జ్యేష్ఠత్వం బాధకం । మతాంతరముపన్యస్యతి । * అత్రేతి * పూర్వేతి * పూర్వం ప్రతియోగ్యనధికరణత్వఘటితలక్షణే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టవ్యావృత్తిర్విశిష్టాతిరిక్తత్వపక్షే విశిష్టసత్తాసాధ్యకే న సంభవతీత్యుభయత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకే ప్రదర్శితా । ఇదానీం ప్రతియోగితావ్యాప్తిం స్వీకృత్య తత్రాతివ్యాప్తివారణం పూర్వమపి తథా స్వీకృత్య తద్వారణసంభవాత్ తత్ర వ్యావృత్తిప్రదర్శనం విరుధ్యతే ప్రాగభిహితవిశిష్టాతిరిక్తతా

తానుపాదానేపి సత్తాదౌ విశిష్టసత్తాత్వాదినా గుణాద్యవృత్తిత్వసత్త్వేనవిశిష్టసత్తాద్యభావస్య లక్షణఘటకతయాఽతివ్యాప్త్యప్రసక్తేర్న విశిష్టాంతవ్యావృత్తిసంభవ ఇతివాచ్యం । ప్రతియోగిని కించిద్రూపావచ్ఛిన్నే హేత్వధికరణ యత్కించిద్వ్యక్తివృత్తిత్వాభావస్య లక్షణఘటకత్వే సత్తావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదావపి సత్తాత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావస్య లక్షణఘటకత్వాదవ్యాప్త్యాపత్తేః హేత్వధికరణావృత్తిత్వస్య తద్వ్యక్తిభిన్నత్వరూపస్యైవ నివేశనీయతయా విశిష్టసత్తావాన్ జాతేరిత్యాదౌ విశిష్టసత్తాద్యభావస్య లక్షణఘటకత్వానిర్వాహేణాతివ్యాప్తివారణసంభవాద్వ్యాప్యవృత్తిసంగతేః ॥ సామాన్యపదప్రయోజనమాహ * సంయోగసామాన్యంచేతి * సంయోగీద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ సంయోగత్వావచ్ఛిన్నాభావప్రతియోగియత్కించిత్సంయోగవ్యక్తేర్హేత్వధికరణయత్కించిద్ఘటాదివ్యక్త్యవృత్తిత్వసత్త్వేపి తత్ప్రతియోగిసామాన్యే తదసత్త్వేన తాదృశాభావస్య లక్షణాఘటకతయానావ్యాప్తిరిత్యర్థః । విశేష్యవృత్తేర్విశిష్టానుయోగికాభావోఽప్రామాణిక ఇత్యాశయేన దూషయతి * విశిష్టస్యానతిరిక్తత్వాదితి * తథాచోభయత్వాదివిశిష్టస్య మూర్తత్వాదేశ్శుద్ధమూర్తత్వానతిరిక్తతయా మూర్తత్వాదివృత్తేర్మనోవృత్తిత్వాదేరభావస్య ఉభయత్వాదివిశిష్టేపి తస్మిన్నసంభవాద్భూతత్వమూర్తత్వోభయవాన్ మూర్తత్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తిర్వి

యాః త్వదుక్తమశక్యత్వాదిత్యర్థః * సంయోగీతి * అథ సామాన్యపదాసత్త్వేపి నావ్యాప్తిః ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంయోగత్వవైశిష్ట్యావచ్ఛేదేన తత్తద్ఘటవృత్తిత్వాభావస్యాసత్త్వాత్ । అన్యథా సత్తాత్వావచ్ఛేదేనాపి ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావప్రసంగాత్ ॥ మైవం । సత్తాత్వావచ్ఛేదేన ద్రవ్యవృత్తిత్వం తదభావశ్చ నసంభవతి విరోధాదతోఽవ్యాప్యవృత్తితానిర్వాహాయ తదనిరూపకాధికరణావచ్ఛేదేన తద్వృత్తిత్వావచ్ఛేదేనవా సవాచ్యః । ఇదంతు సంయోగత్వాభావావచ్ఛేదేనైవ తద్ఘటవృత్తిత్వాభావః సంయోగత్వస్య ప్రతియోగ్యవచ్ఛేదకత్వేపి తద్వ్యధికరణతదభావావచ్ఛేదకత్వేఽవిరోధాత్ । ఏవమపి తన్నిష్ఠప్రతియోగ్యనవచ్ఛేదకస్య తన్నిష్ఠాభావావచ్ఛేదకత్వనియమభంగాత్ । నచైవం సంయోగస్తద్ఘటవృత్తిరితివత్ సంయోగోనతద్ఘటవృత్తిరిత్యపి ప్రత్యయస్స్యాదితివాచ్యం । తస్య వారణీయత్వే సంయోగసామాన్యే తద్ఘటావృత్తిత్వావగాహిత్వస్యోపేయత్వాదితి ॥ వస్తుతస్తు సామాన్యపదప్రయోజనం యథాశ్రుత

శిష్టాంతోపాదానేపి దువార్హైరేవేతిభావః । నచ భూతత్వమూర్తత్వోభయం మనసి గుణాన్యత్వవిశిష్టసత్తానగుణ ఇత్యాదిసర్వానుభవసిద్ధప్రతీతిబలాద్విత్వవిశిష్టసత్తాత్వాద్యవచ్ఛిన్నె మనోగుణాదివృత్తిత్వాభావసిద్ధేరావశ్యకత్వాన్నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం । తాదృశప్రతీత్యా మనోగుణాద్యధికరణకద్విత్వవిశిష్టసత్తాత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభానస్యైవావగాహనాత్ । జాతౌనకించిత్సమవైతీతినిశ్చయదశాయాం జాతౌ నభూతత్వమూర్తత్వోభయం నవావిశిష్టసత్తాఇతి ప్రతీతివత్ మనసి గుణోనకించిత్సమవైతీతి భ్రమదశాయామపి తాదృశప్రతీతేరానుభావికతయా మనోగుణాదిసమవేతత్వాభావస్య తద్విషయకత్వాసంభవేన మనోగుణాద్యధికరణకాభావస్య తద్విషయతాయాఆవశ్యకత్వాత్ । తాదృశభ్రమాభా

వ. పరంతు తథానివేశే నిర్వాహమాలోచ్య స్వయమేవతాదృశోనిష్కర్షః ప్రదర్శితఇతి । అథవా అవ్యాప్యవృత్తితానిర్వాహకావచ్ఛేదకవృత్తిత్వ వైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నత్వమధికరణతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వం నచైకజాతీయం తథాచానాయ్యాత్యా యాదృశప్రతియోగితాశ్రయె కించిదధికరణవృత్తిత్వాభావోనవచ్ఛిన్నవృత్తికస్తత్ర తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నత్వం యత్రతు సోనవచ్ఛిన్నవృత్తికః తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వంచ తత్ర వివేశ్య తాదృశతాదృశప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వకూటం సాధ్యతావచ్ఛేదకే నివేశ్యం సంయోగీసత్త్వాదిత్యాదౌ తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకవద్వృత్తిత్వనివేశేన తిప్రసంగాద్వ్యాపకత్వస్య సద్ధేతుసంగ్రహార్థత్వసంగతిః * జాతావితి * జాతౌ నభూతత్వమూర్తత్వోభయమితిప్రతీతేః జాత్యనుయోగికసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాభావావగాహిత్వం నసంభవతి । జాతౌనకించిత్సమవైతీత్యాకారకస్య సమవేతప్రతియోగికసమవాయధర్మికజాత్యనుయోగికత్వాభావనిశ్చయస్య సమవాయాంశే జాత్యనుయోగికత్వగ్రహవిరోధాదితిభావః * జాతౌనకించిత్సమవైతీతి * జాతిధర్మికసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నసమవేతత్వావచ్ఛిన్నాభావగ్రహః సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నజాతివృత్తిత్వాగ్రహః సమవేతత్వే జాత్యనిరూపితత్వగ్రహోవా జాతిసమవేతత్వాంశభానవిరోధీతి యథాశ్రుతమేవ సమ్యక్ నచ భూతలే నఘటఇత్యాదౌ తాత్పర్యవశాత్కాపిద్ఘటాభావబోధః క్వచిద్భూతలవృత్తిత్వాభావబోధఇతి నఞ్ దీధితిలిఖనాసంగతిః। సంయుక్తం కించిన్నభూతలఇతి భ్రమదశాయాం సంయుక్తప్రతియోగికసంయో

వకాలీనతదాకారప్రతీతావపి తస్యైవ విషయత్వౌచిత్యాత్ । అన్యథాకల్పనాగౌరవాపత్తేః। భూతత్వమూర్తత్వోభయం నమనోవృత్తి గుణాద్యన్యత్వవిశిష్టసత్తానగుణవృత్తిరిత్యాదిప్రత్యయాశ్చ తాదృశోభయత్వవిశిష్టసత్తాత్వాదౌ మనోగుణాదివృత్తిత్వావచ్ఛేదకత్వాభావం తాదృశవృత్తిత్వే తాదృశోభయత్వవిశిష్టత్వాద్యవచ్ఛేద్యత్వాభావంవాఽవగాహంతే। తత్ర తాదృశాభావస్య క్లృప్తత్వాత్। నచ యత్కించిద్ధర్మాధికరణవృత్తితానవచ్ఛేదక స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకకత్వమేవ వివక్షణీయం. ఉభయత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకోభయత్వాదేశ్చ మనోగుణాదివృత్తితానవచ్ఛేదకత్వాత్తాదృశాభావసంగ్రహేణ నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం ॥ గుణాన్యత్వవిశిష్టసత్తాద్యభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకస్య వైశిష్ట్యసహితసత్తాత్వస్య గుణాదివృత్తితావచ్ఛేదకశుద్ధసత్తాత్వాద్యనతిరిక్తతయా తదనవచ్ఛేదకత్వాసంభవేనోక్తవివక్షయాపి తాదృశాభావసంగ్రహాసంభవాత్ ॥ యదభావీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం యత్కించిద్ధర్మాధికరణవృత్తితావచ్ఛేదకత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపర్యాప్తతావిరహః తాదృశాభావనివేశే దర్శితాతివ్యాప్తిపరిహారస్సంభవతీత్యాశంక్య దూషణాంతరమాహ * సమవాయేనేతి * జాతిమన్నిష్ఠతాదృశాభావేతి * జాతిమన్నిష్ఠో యో ఘటత్వాద్యభావః తస్యైవ పటాద్యసమవేతప్రతియోగికత్వేన తత్ప్రతియోగితాయాం జాతిత్వస్యానవచ్ఛేదకత్వాదిత్యర్థః । జాతిమదవృత్తేర్జాతిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య తాదృశత్వం నసంభవతీతి స్ఫుటయతి * జాతిశూన్యేచేతి * తాదృశసంబంధేన * సమవాయేన * అప్రసిద్ధేరితి * తథాచ జాతిమదవృత్తిర్యోఽభావస్తత్ప్రతియోగిసామాన్యే హేతుమద్యత్కించిత్పదేన జాతిశూన్యమేవోపాదాయావృత్తిత్వాంతం ఘటనీయం. తచ్చ నసంభవతి ప్రతియోగ్యప్ర

గే భూతలానుయోగికత్వస్య గృహీతుమశక్యతయా భూతలానుయోగికసంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాభావావగాహితాయా దుర్లభత్వాదితి వాచ్యం । ఘటాదౌ భూతలవృత్తిత్వాభావబోధకస్య స్యానభిమతత్వాత్ ॥ ననుజాతౌ నకించిత్సమవైతీతి నిశ్చయానుత్తరస్యాభావో భూతత్వమూర్తత్వోభయప్రతియోగిక ఇతి నిశ్చయోత్తరస్య చ మనసి భూతత్వమూర్తత్వోభయం నేతి ప్రత్యయస్యానాయత్యా మనోవృత్తిత్వాభావావలంబనత్వముపగంతవ్యమిత్యత ఆహ ॥ * అన్యథేతి * తథాచ తాదృశప్రత్యయాలాప ఏవ సముచితఇతిభావః * వ్యా

సిద్ధ్యా తదప్రసిద్ధిరితి నాసౌలక్షణఘటక ఇతిభావః ॥ జాతేర్వ్యాప్యవృత్తితయా తత్సాధ్యకే ప్రతియోగివైయధికరణ్యవిశేషణస్య ప్రయోజనవిరహేణానివేశేనోక్తదోషానవకాశ ఇత్యవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యక ఏవాతివ్యాప్తిమాహ * సంయోగాదీతి * అతివ్యాప్తిరితి * సంయోగత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య హేత్వధికరణయత్కించిద్వ్యక్త్యసమవేతప్రతియోగిసామాన్యకత్వాసంభవేన లక్షణాఘటకత్వాదితిభావః॥ తదసంభవమేవ స్ఫుటయతి* అద్రవ్య ఇతి *హేతుమతీతి* సామాన్యాదావిత్యర్థః * అప్రసిద్ధేరితి * తథాచ యత్కించిద్వ్యక్తిత్వంతేన నసామాన్యాద్యుపాదానసంభవ ఇతిభావః * ద్రవ్య ఇతి * తథాచ ద్రవ్యమపి యత్కించిద్వ్యక్తిపదేనోపాదాయ తాదృశాభావస్య నతథాత్వం శక్యోపాదానమితిభావః । సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్యే ఉభయాభావస్య వివక్షితత్వాదితియోజనా ॥ తథాచ స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టప్రతియోగికత్వహేత్వధికరణీభూత యత్కించిద్వ్యక్త్యనుయోగికత్వసామాన్యోభయాభావవత్సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధసామాన్యకత్వమభావే; స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వత్ర స్వావచ్ఛేదకత్వంప్రక్షిప్య† తాదృశాభావవత్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్యకత్వం ప్రతియోగితాయాంవా విశేషణం దేయమితిభావః ॥ జలాదిసంయో

ప్యవృత్తితయేతి * జాతేరుక్తావ్యాప్యవృత్తిత్వేపి లాఘవేన తత్రావ్యాప్తివారణాయ ప్రకారాంతరమేవాలంబ్యం నతు ప్రతియోగివైయధికరణ్యప్రవేశ ఇతిభావః * స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకేత్యాది * అత్ర స్వపదస్యాభావపరత్వే నిరుక్తసంబంధసామాన్యకాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వంలభ్యతే తతోక్తాస్వరసాత్ప్రతియోగితానిష్కర్షేణైన స్వప్రతియోగితావదకర్మధారయేణవా నిరుక్తసంబంధసామాన్యకప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వం దేయమిత్యర్థః । ప్రతియోగితాంతర్భావాసహిష్ణుతాయాంతు స్వావచ్ఛేదకస్థానే స్వంప్రక్షిప్య తాదృశాభావవత్సంబంధసామాన్యకత్వం ధర్మవిశేషణంబోధ్యం । సాధ్యతావచ్ఛేదకసమ్బంధత్వవ్యాపకతావచ్ఛేదకీభూతనిరుక్తోభయత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయా, ఉక్తసంబంధేనావచ్ఛేదికా తాదృశోభయత్వస్య నిరుక్తసంబంధేన దర్శితావచ్ఛేదికావా ప్రతియోగితేతి బహువ్రీహ్యర్థః॥ సామాన్యపదప్రయోజనం ఫలతో దర్శయతి * జలాదీతి * సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్య ఇత్యేతావన్మాత్రోక్తౌ సమవాయివహ్నేస్సంయోగేన సాధ్యతాయాం పర్వతవహ్న్యభావయావాన్యత్ర

గే వహ్న్యాదిప్రతియోగికత్వధూమవదనుయోగికత్వోభయాభావసత్త్వేపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్యాంతర్గత తత్తద్ధూమాధికరణానుయోగిక వహ్నిసంయోగే వహ్నిప్రతియోగికత్వతత్తదధికరణానుయోగికత్వోభయాభావాసత్త్వాన్న వహ్న్యభావస్య లక్షణఘటకతేతి ఘటాద్యభావమాదాయ వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ లక్షణసమన్వయః । ఘటవాన్ మహాకాలత్వాదిత్యాదౌ పునరవృత్తిగగనాదేరభావఏవ లక్షణఘటకః కాలికసంబంధసామాన్యే తత్ప్రతియోగికత్వాభావేనైవోభయాభావసౌలభ్యాత్ । హేత్వధికరణానుయోగికసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్యే నిరుక్తప్రతియోగిప్రతియోగికత్వాభావనివేశే జాతిమాన్ మేయత్వాదిత్యాదౌ ఉక్తాతివ్యాప్తివారణమశక్యం సామాన్యానుయోగికసమవాయాప్రసిద్ధ్యా జాత్యాశ్రయానుయోగికసమవాయేచ జాత్యాదిప్రతియోగికత్వసత్త్వేన జాతిత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావస్య ప్రతియోగివ్యధికరణత్వానుపపత్తేః. ఏవం నిరుక్తప్రతియోగికసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్యే హేత్వధికరణీభూతయత్కించిద్వ్యక్త్యనుయోగికసామాన్యాభావనివేశే ఘటవాన్ మహాకాలత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తివారణమశక్యం। గగనత్వవిశిష్టప్రతియోగికకాలికసంబంధాప్రసిద్ధేర్గగనాభావస్య ప్రతియోగివ్యధికరణత్వానుపపత్తేరిత్యుభయాభావానుసరణం ॥ యత్కించిత్పదప్రయోజనమాహ * ధూమసంయోగ ఇతి * అయోగోళకానుయోగికత్వస్యేతి * విరహాన్నాతిప్రసంగ ఇత్యగ్రితనేన సంబన్ధః॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్యాంతర్గతధూమసంయోగే ధూమప్రతియో

కత్వాదిహేతావతివ్యాప్తిః । సమవాయసంయోగయోరేవసాధ్యతావచ్ఛేదకత్వేన సమవాయే సాధ్యప్రతియోగికత్వవహ్న్యవయవానుయోగికత్వోభయస్య సంయోగే సాధ్యప్రతియోగికత్వపర్వతానుయోగికత్వోభయస్యచ సత్త్వేన తాదృశోభయాభావస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వవ్యాపకత్వాసంభవాదతస్సంబంధపద్రోపాదానం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధపదం సామానాధికరణ్యఘటకసాధ్యసంబంధపరం అన్యథా తత్పదనివేశేప్యుక్తదోషతాదవస్థ్యాత్ * ఉభయాభావేతి* జ్ఞానవానాత్మగగనాన్యతరత్వాదిత్యాదౌ జ్ఞానప్రతియోగికగగనానుయోగికసంబంధాప్రసిద్ధేరతివ్యాప్తిః గగనప్రతియోగికత్వస్య తాదాత్మ్యవిషయితయోరేవ సత్త్వాన్మహాకాలానుయోగికత్వవిశిష్ట గగనప్రతియోగికత్వాప్రసిద్ధేరవ్యాప్తిశ్చేత్యతో విశిష్టాభావత్యాగః॥ నన్వేవం దండిమాన్ ఘటాదిత్యాదౌ నగగనాభావా

గికత్వవహ్నిమదనుయోగికత్వయోరుభయో రేవసత్త్వేన తత్సామాన్యాభయా
భావస్య దుర్ఘటత్వాత్ + యత్కించిత్పదానుపాదానె ధూమవాన్వహ్నేరి
త్యత్రాతివ్యాప్తిస్స్యాత్॥ హేత్వధికరణస్య హేతుమత్త్వేన ననివేశః కింతు త
ద్వ్యక్తిత్వేన. యత్కించిదేక హేతుమద్వ్యక్తేర్నివేశఇత్యేతల్లాభార్థకతదుపా
దానే పునస్తాత్వధికరణాయోగోళకానుయోగికత్వస్య ధూమసంయోగేఽభా
వాదన్యసంయోగేచ ధూమప్రతియోగికత్వస్యాభావాత్ । సంయోగసామాన్య
స్యైవనోభయాభావవత్త్వాత్ ధూమత్వావచ్ఛిన్నాభావోపి లక్షణఘటకఇతి నా
తిప్రసంగఇత్యర్థః ॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టార్థకనిరుక్తపదప్రయోజనం
సంయోగేన చైత్రాన్యత్వవిశిష్టైతద్దండత్వేన చైత్రనిష్ఠదండసాధ్యకే ఏతద్దండహే
తౌ సమవాయేన విశిష్టసత్తాసాధ్యకె జాత్యాదిరూపహేతౌ చాతివ్యాప్తివారణ
రూపం దర్శయతి * చైత్రాన్యత్వేతి * నిరుక్తపదానుపాదానే సంయోగ
సామాన్యాంతర్గతచైత్రనిష్ఠైతద్దండసంయోగ హేత్వధికరణచైత్రానుయోగిక
త్వవిశిష్టైతద్దండాభావ ప్రతియోగ్యేతద్దండ ప్రతియోగికత్వయోస్సమవాయసా
మాన్యాంతర్గతగుణానుయోగికసత్తాసమవాయేచ హేత్వధికరణగుణానుయో
గికత్వవిశిష్టసత్తాభావప్రతియోగిసత్తాప్రతియోగికత్వయోర్ద్వయో రెవసత్త్వేన
తాదృశాభావస్య లక్షణఘటకతానస్యాదితి ప్రసక్తాతిప్రసక్తే స్తదుపాదానా
న్నావకాశః । చైత్రే గుణాదౌచ సంయోగేన సమవాయేనచ విశిష్టదండ విశిష్ట
సత్తావైశిష్ట్యప్రత్యయాత్ తదనుయోగికసంయోగసమవాయయోర్విశిష్టదండవిశి
ష్టసత్తాత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగికత్వానభ్యుపగమేనఅన్యానుయోగికయోశ్చ త
యోశ్చైత్రగుణాద్యనుయోగికత్వాభావేనోభయాభావస్యాక్షతతయా విశిష్టసా
ధ్యాభావస్యాపి లక్షణఘటకత్వాదిత్యర్థః ॥ అథాత్ర సంయోగేన ఘటాదౌ
సాధ్యే ఘటత్వాదావతివ్యాప్తిః సంయోగసామాన్యాంతర్గత ఘటపటాదిసం
యోగే ఘటాద్యనుయోగికత్వఘటాదిప్రతియోగికత్వోభయసత్త్వేన ఘటాదినిష్ఠ
ఘటాద్యభావస్య లక్షణాఘటకత్వాత్ । నచ స్వస్మిన్ సంయోగేన స్వవిశిష్టబు
ద్ధ్యనుదయాదన్యత్ర ఘటాదివిశిష్టబుద్ధిమాత్రనియామకే ఘటసంయోగె ఘటప్ర

లక్షణఘటకః వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ ఘటత్వాదినిష్ఠకాలికసంబంధావచ్ఛి
న్నావచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితాకత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధవృత్తితయా
ఽప్రసిద్ధిభయేన యాదృశయాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగి

తియోగికత్వమాత్రం ఘటేఽన్యవిశిష్టధీమాత్రనియామకసంయోగేచ తదనుయోగికత్వమాత్రమితి ఘటానుయోగికత్వతత్ప్రతియోగికత్వోభయం నకుత్రాపి సంయోగేఽస్తి. నహి సమవాయేన సంయోగాధికరణత్వమేవ సంయోగానుయోగిత్వం। తథాసతి తత్సంబంధానుయోగితాయా ఏవ తద్విశిష్టబుద్ధివిషయతాప్రయోజకత్వేన స్వస్మిన్నపి స్వవిశిష్టబుద్ధ్యాపత్తేర్దుర్వారత్వాత్ కింతు సంబంధాంతరమేవేతి వాచ్యం। యేనసంబంధేన ఘటేఽన్యవిశిష్టధీస్తేనాపి సంబంధేనాన్యత్ర కదాచిద్ఘటవిశిష్టబుద్ధిజననాదేకత్రైవ సంయోగే ఘటానుయోగికత్వఘటప్రతియోగికత్వయోరావశ్యకత్వాత్. యస్మిన్ సంబంధే యత్ప్రతియోగికత్వవిశిష్టే యదనుయోగికత్వం తత్సంబంధేన తస్యైవ తద్విశిష్టప్రమితేః స్వప్రతియోగికత్వవిశిష్టేచ సంయోగే స్వానుయోగికత్వానుపగమేన స్వస్మిన్ తేనస్వవిశిష్టప్రమాపత్త్యనవకాశాదితి చెన్న॥ సంయోగేసాధికరణాంశే ఆధేయస్యైవ విశిష్టబుద్ధిర్జన్యతే నత్వాధేయాంశే ఆధారస్య। ఆధారాధేయభావాపన్నయోర్వృత్త్యనియామకసంయోగినోశ్చ సంయోగేన విశిష్టబుద్ధేరప్రామాణికత్వాత్ ఆధేయత్వానుపస్థితికాలీనే భూతలే ఘట ఇత్యాదిప్రత్యయే ఘటాద్యంశే భూతలాదేః ప్రకారత్వేపి ఆధేయతాయా ఏవ సంసర్గతోపగమాత్ నతుసంయోగస్య। ఏవంసతి వృత్త్యనియామకస్య గగనాదిసంయోగస్య సంబంధానుపపత్తిః విశిష్టబుద్ధినియామకస్యైవ తథాత్వాదితిచేత్ న క్షతిః। ఏవంచ యేనసంయోగేనాన్యత్రఘటవిశిష్టబుద్ధిర్జన్యతే ఘటస్యతత్సంయోగాశ్రయానాధారత్వేన ఘటేన తేనాన్యవిశిష్టబుద్ధిర్జన్యత ఇతి సంయోగమాత్ర ఏవ తత్ప్రతియోగిక

త్వేత్యత్ర సంబంధప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య వాచ్యతయా గగనమాత్రసంయుక్తద్రవ్యాప్రసిద్ధేః। నచ యాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాసంబంధప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయోరేకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వమేవ నివేశ్యం। ఏవంచ గగనాభావయోస్సమవాయాది సంబంధావచ్ఛిన్న తదుభయప్రసిద్ధిరితి వాచ్యం। తథాసతి సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నతత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాప్రసిద్ధేః। ఏవం కాలికసంబంధేన దండాదివిశిష్టస్య కాలికాదిసంబంధేన సాధ్యత్వేఽవ్యాప్తిః। నచేయమవ్యాప్తిరస్వరసమధ్యం నివిశేత। వృత్తిమత్త్వేత్యతితు శబ్దవిరోధాత్॥ నైవం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాసంబంధావచ్ఛిన్న

త్వ తదనుయోగికత్వోభయాభావస్యాక్షతత్వాత్ ॥ అథ యద్ఘటస్య అధోవస్థితపటే యేనసంయోగేన ఘటవిశిష్టబుద్ధిర్జనితా తేనైవచ సంయోగేన పటేన సమం పరివృత్య స్థాపితే తద్ఘటే పటవిశిష్టబుద్ధిరపిజన్యతే తత్సంయోగే ఘటానుయోగికత్వఘటప్రతియోగికత్వోభయోరావశ్యకతయా సంయోగేన ఘటసాధ్యకేతద్ఘటతత్పటాన్యతరత్వాదావతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి చేత్. ఏవంసతి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధానుయోగితాసామాన్యే నిరుక్తప్రతియోగికత్వవిశిష్టనిరూపితత్వహేత్వధికరణీభూతయత్కించిద్వ్యక్తి నిష్ఠత్వోభయాభావఏవ వివక్ష

తాదృశప్రతియోగిత్వాభావస్యైవ యో యదీయేత్యాదిసామాన్యనియమవదిహాపి నివేశాత్ । రూపత్వవిశిష్టజ్ఞానాభావమాదాయ దోషస్యైవమపి వారణీయత్వాత్ । తర్కాలంకారాణాంతు నాయంపూర్వపక్షః । తైస్సర్వత్రాపి సాధ్యతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వీయ తదవచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వీయస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాసామాన్యాభావస్యోపాదానాత్. ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యఘటకావచ్ఛేదకత్వేతుపూర్వవత్ ॥ వస్తుతోవచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధేనావచ్ఛేదకతావిశిష్టావృత్తిసాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవృత్తివిషయతానివేశాన్నదోషః ఇత్యేతల్లాభార్థకేత్యనేనావచ్ఛేదకత్వకూటనివేశ ఉక్తః ॥ ప్రతియోగిత్వస్య సంబంధాంతరత్వేప్యనుయోగికత్వస్య సంబంధాంతరాధికరణత్వరూపత్వమిత్యాశయేనశంకతే * అథేతి * అనుయోగిత్వస్యాపి సమ్బంధాంతరత్వేపి పటే ఘటఇతి ప్రత్యయస్య సంయోగమాత్రావగాహితయా దర్శితదోషోదుర్వారఇత్యాహ * యేనసంబంధేనేతి * తద్ఘటేతి * యద్ఘటస్యాధోవస్థితపటఇత్యాదిరీత్యా వ్యభిచారస్థలాంతరసంభవేన ఘటత్వరూప పూర్వోక్తహేతావతివ్యాప్తిర్నసంభవతీతి తత్పటేతి । నచ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్యే నిరుక్తప్రతియోగికత్వవిశిష్టత్వతాదృశయత్కించిదనుయోగికత్వవిశిష్టత్వోభయాభావస్య వివక్షితత్వాన్నదోషః । ప్రతియోగికత్వానుయోగికత్వయోః విశిష్టబుద్ధికాలీనతయా తదుభయాభావస్య సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధత్వవ్యాపకత్వాదితివాచ్యం । తయోరవ్యాప్యవృత్తిత్వాత్ । అన్యథా వహ్నిమత్త్వాబుద్ధ్యభావదశాయాం సంయోగసామాన్యే వహ్నిప్రతియోగికత్వమహానసానుయోగికత్వయోరభావేనావ్యాప్త్యాపత్తేః * వివక్షణీయఇతి * ఘటవాన్పటే

ణీయః ॥ స్వస్మిన్ స్వవిశిష్టబుద్ధ్యనుదయేన స్వప్రతియోగికత్వవిశిష్టసంయోగని
రూపితత్వస్య స్వనిష్ఠానుయోగితాయామసత్త్వాత్ । సంయోగీయానుయోగితా
సామాన్యే ఘటప్రతియోగికత్వవిశిష్టనిరూపితత్వతద్ఘటనిష్ఠత్వోభయాభావోఽ
క్షతఏవేతి । ఏవంచ యదత్రకల్పే సమవాయైక్యమతేఽతివ్యాప్తిముద్భావయి
ష్యతి తదన్యథా శ్రుతాభిప్రాయేణేతి ధ్యేయం ॥ అథ ద్రవ్యత్వాదికంప్రతి ప
ర్యాప్తిసంబంధేన ద్విత్వాదేర్వ్యాపకత్వాపత్తిః । హేతుమత్యేకైకద్రవ్యస్యప
ర్యాప్తిసంబంధేన ద్విత్వాద్యనధికరణత్వేపి ద్విత్వాదిపర్యాప్త్యా హేత్వధికర
ణతత్తద్వ్యక్త్యనుయోగికత్వాభావాసత్త్వాదితి ద్రవ్యత్వాదినాపర్యాప్తిసంబం
ధేన గగనాదౌ ద్విత్వాద్యనుమానాపత్తిః । నచేష్టాపత్తిః । ఏకమాత్రవిశేష్యక
పర్యాప్తిసంసర్గకవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మప్రకారకబుద్ధేర్భ్రమతయా సల్లింగకప
రామర్శాత్తాదృశానుమిత్యభ్యుపగమాసంభవాత్ ॥ నచైకమాత్రవృత్తిధర్మావ
చ్ఛేదేన ద్విత్వాదిపర్యాప్తేరేకైకస్మిన్నసత్త్వేప్యుభయవృత్తిధర్మావచ్ఛేదేన త
త్పర్యాప్తిసత్త్వాత్ తేనసంబంధేన తద్వతి తత్ప్రకారకత్వరూపప్రమాత్వం
దుర్వారమితివాచ్యం । తదావ్యవృత్తప్రమాలక్షణస్యాపి కథంచిన్నిర్వచనసం
భవాదిచేన్న ॥ ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకానతిరిక్తవృత్తిత్వావిశేషితపర్యాప్తేః

కాలత్వాదిత్యాదౌ గగనత్వవిశిష్టప్రతియోగికత్వవిశిష్టగగనతాదాత్మ్యరూపస
మ్బంధనిరూపితత్వస్య మహాకాలనిష్ఠతాదృశానుయోగితాయామసత్త్వాల్లక్షణ
సంగతిః ॥ నన్వేవం సమవాయైక్యేపి అనుయోగితాయాభిన్నత్వాత్తద్ధర్మిణోరుభ
యాభావోఽక్షతఇతి ద్రవ్యం జాతేరిత్యాదావగ్రిమాతివ్యాప్త్యలగ్నతాపత్తేరిత్య
తఆహ * ఏవంచేతి * యథాశ్రుతేతి * సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధధర్మితోభయా
భావఘటితపరిష్కారాభిప్రాయేణేత్యర్థః । తథాచతదతివ్యాప్తేః ప్రతియోగితా
ధర్మికోభయాభావఘటితపరిష్కారబీజత్వవదనుయోగితాధర్మికోభయాభావఘటి
తపరిష్కారబీజత్వోపగమాన్నాసంగతిరితిభావః * తదావ్యవృత్తేతి * మూలే వృ
క్షః కపిసంయోగవానితిజ్ఞానస్య ప్రమాత్వవారణాయ యదవచ్ఛేదేన యద్వ
త్త్వంతదవచ్ఛేదేనతత్ప్రకారకత్వంవాచ్యం । ఏవంచగగనంద్వే ఇత్యనుమితేరుభ
యాదివృత్తిధర్మావచ్ఛేదేన ద్విత్వవతి తదవచ్ఛేదేనతత్ప్రకారకత్వాభావాన్నాతి
వ్యాప్తిః । తదవచ్ఛేదేన తత్ప్రకారకత్వంచ తదవచ్ఛేద్యసంబంధావచ్ఛిన్నతత్ప్ర
కారితాశాలిత్వం । ద్విత్వస్య ద్రవ్యత్వాదివ్యాపకత్వేఇష్టాపత్తేః సిద్ధాంతఇష్య
మాణతయాగగనాద్యుద్దేశ్యకద్విత్వాద్యనుమానాపత్తింనిరస్యతి * ఉద్దేశ్యేతి *

క్వచిదపిసంబంధత్వానభ్యుపగమేన తాదృశపర్యాప్తిసంసర్గకానుమితేరాపా
దనాసంభవాత్ । గగనత్వాద్యనతిరిక్తవృత్తిత్వవిశేషితపర్యాప్తేర్ద్విత్వాదిప్ర
తియోగికత్వాభావేన ద్విత్వాదినిష్ఠవ్యాపకతాఘటకతయా తాదృశసంబంధేనా
పి తదనుమానాపత్త్యనవకాశాత్ ॥ యత్తు హేత్వధికరణయత్కించిద్వ్యక్త్య
నుయోగికత్వస్థలే హేతుమత్త్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకయత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నా
నుయోగికత్వం నివేశ్యం. ద్విత్వాదిపర్యాప్తౌ చ ద్రవ్యత్వాదిపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకై
కమాత్రధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగికత్వవిరహాత్ న తేన సంబంధేన ద్విత్వాదేః ద్ర
వ్యత్వాదిరూపప్రత్యేకపర్యాప్తధర్మవ్యాపకతాపత్తిః। హేతుమద్వృత్తియత్కిం
చిద్ధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగికత్వనివేశే ఇమే బహవస్త్రిత్వాదిత్యాదౌ పర్యాప్తి

నచోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప్యత్వవిశిష్టపర్యాప్తేః సర్వత్ర సంసర్గత్వోపగమే
ఇమౌ ద్వౌ ద్రవ్యత్వాదిత్యనుమానానుపపత్తిః ఘటత్వాదిరూపోద్దేశ్యతావచ్ఛే
దకవ్యాప్యత్వవిశిష్టపర్యాప్తిత్వేన వ్యాపకతాఘటకత్వాదితి వాచ్యం। తత్ర ఘ
టపటోభయత్వాదేరేవోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకత్వాత్। నానోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకస్థలే
శాబ్దబుద్ధివత్ శుద్ధపర్యాప్తేః సంబంధత్వసంభవాచ్చ * క్వచిదపీతి * నచ
శుద్ధపర్యాప్తిఘటిత వ్యాపకతావిషయకపరామర్శాత్తాదృశపర్యాప్తిసంబంధేన
ద్విత్వభానం దుర్వారమితివాచ్యం । ఏకోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకకద్విత్వభానస్యై
వ తద్వ్యాప్యత్వవిశిష్టపర్యాప్తిభాననైయత్యాత్తదసత్త్వే శుద్ధతత్సంసర్గక
ద్విత్వప్రతీత్యసిద్ధేః వ్యాపకతాఘటకతావచ్ఛేదక సంబంధతావచ్ఛేదకరూపే
ణైవ సాధ్యభానమితితు న నియమః । అన్యథావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన హేతుమ
త్తావగాహిశుద్ధసంబంధఘటితవ్యాపకతాపరామర్శాదవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సా
ధ్యభానానుపపత్తిప్రసంగాత్ । తద్వ్యాపకత్వపర్యాప్తిసంబంధేనైవాకాశౌ
ద్వావిత్యనుమితిరస్తు ఇత్యాశంకాంవారయతి * గగనత్వేతి * తాదృశసంబంధే
న * ఆకాశత్వవ్యాప్యత్వవిశిష్టైకత్వపర్యాప్తిసంబంధేన। వ్యాపకతాఘటకసంబం
ధేనైవ సాధ్యభాననియమాదితిభావః । ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదక వ్యాప్యత్వవిశిష్టప
ర్యాప్తేః సాధ్యతావచ్ఛేదకతయా తత్సజాతీయపర్యాప్తీనామేవ సాధ్యతావచ్ఛే
దకసామాన్యపదేన గ్రహణాత్ ఘటౌ ద్వావిత్యనుమితిజనకపరామర్శవిరహా
హః । శుద్ధపర్యాప్తేస్సంసర్గత్వముపగమ్య ద్విత్వాదేర్వ్యాపకతాపత్తిం వా
రయతాం మతముపదర్శయతి * యత్త్వితి * ప్రతియోగిమద్వ్యక్తీతి * యా

సంబంధేన హేతుసాధ్యభావేఽవ్యాప్తిః హేతుమదేకమాత్రవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకత్వస్య బహుత్వాదిపర్యాప్తావసత్త్వేన తాదృశసాధ్యాభావే నిరుక్తప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యస్య దుర్వారత్వాత్ అతో హేతుపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకయత్కించిద్ధర్మనివేశ ఇతి ॥ తన్న మనోరమం ॥ ఏతాదృశరీత్యా ఉక్తకల్పవతిష్కారేపి ప్రతియోగిమద్భేదే హేతుపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానుయోగికత్వస్యాగ్రిమకల్పే వివక్షణే ఆకాశః ఆకాశఘటోభయత్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ ఆకాశత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదస్య దర్శితహేతుపర్యాప్త్యవచ్ఛేదక తదుభయవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నేఽసత్త్వాత్ । ప్రతియోగివృత్తిధర్మస్య భేదాధికరణతానవచ్ఛేదకత్వాత్ । నచ వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మసాధ్యకే ఈదృశరీతిరుపాదేయా నాన్యత్రేతి వాచ్యం । ఆకాశత్వాదేరాకాశఘటాదౌ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వభ్రమదశాయాం తదవచ్ఛిన్నభేదస్య ప్రత్యేకహేత్వధికరణవృత్తిత్వగ్రహేపి ఆకాశఘటోభయత్వాదిహేతునా ఆకాశత్వాద్యనుమిత్యుత్పత్త్యా తన్నిర్వాహాయ తత్రాపి సాధనపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణతాకప్రతియోగిమద్భేదఘటితవ్యాప్తిజ్ఞానహేతుతాయా వాచ్యతయా తత్రాప్యనుమిత్యాపయికవ్యాప్తిప్రసిద్ధ్యాపత్తేః ॥ తస్మాద్ద్విత్వాదిసాధ్యకద్రవ్యత్వాకాశత్వాదికం సద్ధేతురేవ ॥ ఇమే బహవస్త్రిత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తివారణాయ పర్యాప్త్యతిరిక్తస్వరూపసంబంధేన ప్రతియోగ్యధికరణత్వావచ్ఛిన్నస్య భేద ఏవ హేతుమతి నివేశనీయః । నతు ప్రతియోగ్యవచ్ఛిన్నభేదః ॥

శప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణత్వావచ్ఛిన్నభేదః * హేతుపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకయత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగికః * [తా]దృశ ప్రతియోగితాసామాన్యే హేతుపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకయత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగిక భేదప్రతియోగితాయాం స్వావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నాధికరణత్వ[సం]బంధేనావచ్ఛేదకీభూతప్రతియోగితాసామాన్యే వా నిరుక్తోభయాభావ ఇత్యర్థః । తేన త్రిత్వాద్యధికరణే ప్రత్యేకం బహుత్వావచ్ఛిన్నభేదసత్త్వేపి ఇమే బహవస్త్రిత్వాదిత్యాదౌ నావ్యాప్తిరితి భావః * తస్మాదితి * ఉత్తరలక్షణస్యోక్తరీత్యాతివ్యాప్తిగ్రస్తత్వాదిత్యర్థః * సద్ధేతురేవేతి * తదసద్ధేతుత్వే వక్ష్యమాణవివక్షాయా ఆవశ్యకతాయా అతివ్యాప్త్యాపత్తేః । తథాచ పూర్వకల్పేపి ద్విత్వాదిసాధ్యకస్య సద్ధేతుత్వావశ్యంభావేన వివక్షావైయర్థ్యమితి భావః । అనుగతోక్తిమప్యాహ

ప్రతియోగిమదవృత్తిధర్మవత్త్వం వా । తేన ప్రత్యేకవృత్తిబహుత్వావచ్ఛిన్నభేదమాదాయ న తదభావస్య ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యమిత్యేవసారం ॥ ఇదం తు బోధ్యం ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావనిరూపితత్వవిశిష్టసాధ్యవన్నిష్ఠాధికరణతాభిన్నహేతుమన్నిష్ఠాధికరణతాకత్వమేవ ప్రతియోగివ్యధికరణహేతుసమానాధికరణత్వాభిప్రేతార్థః మహాకాలో ఘటవాన్ మహాకాలత్వాదిత్యాదౌ చ నైతాదృశవిశేషణాక్రాన్తాభావాప్రసిద్ధిః । కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నపటాద్యభావస్యైవ తథాత్వాత్ । హేతుమన్నిష్ఠతదధికరణతాయాం సాధ్యాభావాధికరణతాభిన్నత్వసత్త్వేన విశిష్టభేదసత్త్వాదిత్యుభయాభావఘటితప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యానుధావనం దీధితికృతామఫలమేవ॥ ఏవం చ ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యస్య యాదృశ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణత్వం హేతుమత ఇత్యాదిక్రమేణ నిర్వచనేఽననుగమాత్. ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వతావచ్ఛిన్నాభావకూటనివేశనే వ్యాప్తేర్దుర్జ్ఞేయతేతిదూషణాంతరస్యానవకాశమితిదిక్ ॥ నను గగనాదేరపి కాలికసంబంధేన కాలవృత్తిత్వమావశ్యకం అన్యథా తేషాం *పరమార్థసత్త్వానుపపత్తిః తస్య కాలవృత్తిత్వరూపత్వాత్ ఏవం కారణత్వానుపపత్తిశ్చ తస్య పూర్వకాలవృత్తిత్వఘటితత్వాత్ ॥ అవ్య

---

* ప్రతియోగిమదితి * సాధ్యేతి * కపిసంయోగీ ఏతత్త్వాదిత్యాదిసంగ్రహాయ భిన్నాంతం । సంయోగీసత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తివారణాయ సాధ్యవన్నిష్ఠేతి॥ సద్వైతౌ భిన్నాంతప్రసిద్ధయే విశిష్టాంతం । ప్రమేయవాన్వాచ్యత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావనిరూపితసాధ్యవన్నిష్ఠాధికరణతాన్యహేతుమన్నిష్ఠాధికరణతాయా అప్రసిద్ధిరతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావనివేశః।విశిష్టపదం చానుగతాధికరణతాభేదనివేశలాభాయ। తేన నవక్ష్యమాణరీత్యా భేదకూటనివేశనదుర్జ్ఞేయతాపత్తిరితి * ఏవం చేతి * హేతుమన్నిష్ఠభేదప్రతియోగితాయాం స్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవత్త్వసంబంధేనావచ్ఛేదకీభూతప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వకల్పకూటనివేశాభావేప్యుక్తపరంపరాయాస్సంబంధత్వమప్రామాణికమితిభావః । ఏవం సతి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య ప్రతియోగితాయామనివేశనలాఘవం । హేతుమన్నిష్ఠసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నవహ్న్యభావాధికరణతాయాం తాదృశాధికరణతాన్యత్వాసత్త్వాత్ సాధ్యవన్నిష్ఠత్వఘటకసాధ్యసంసర్గకభానస్యైవానుమితౌ తద్భాసకత్వాత్ ॥ దిగర్థస్తు ప్రతియోగితా

త్తిత్వప్రవాదశ్చ తత్ర కాలికాతిరిక్తసంబంధేనావృత్తిత్వపరః । ఇత్థంచ కాలిక సంబంధసామాన్యే గగనాదిప్రతియోగికత్వమహాకాలానుయోగికత్వోభయాభావోఽపి దుర్లభః తదభావేఽపి ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యం దుర్ఘట(మిత్యత ఆహ * స్వరూపసంబంధేనేత్యాదినా * యద్యపి గగనాదేః కాలికసంబంధేన సంబంధిత్వేపి ఈశ్వరజ్ఞానపక్షకే విషయితయా ఘటాదౌ సాధ్యే నిత్యజ్ఞానత్వాది హేతావపి ప్రతియోగివ్యధికరణాభావాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిర్దుర్వారైవ హేతుమతి భగవజ్జ్ఞానే విషయితాసంబంధేన వస్తుమాత్రస్యైవ సంబంధిత్వాత్ ॥ తథాపి వృత్త్యనియామకసంబంధేన వ్యాపకత్వానభ్యుపగంతౄణాం తత్ర తాదృశాభావాప్రసిద్ధేరదోషతయా కాలికసంబంధేన గగనాదేర్వృత్తిమత్త్వమతే తేన సంబంధేన ఘటాదిసాధ్యకమహాకాలత్వాదిహేతావవ్యాప్తిరేవ కల్పాంతరబీజతయోపదర్శితా)॥(మేవంవిషయితయా ఘటాదిసాధ్యకే నిత్యజ్ఞానత్వాదిహేతావపి ప్రతియోగివ్యధికరణాభావాద్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిర్దుర్వారైవ । హేతుమతి భగవజ్జ్ఞానాదౌ విషయితాసంబంధేన వస్తుమాత్రస్యైవ సంబంధిత్వాద్విషయితాసంబంధసామాన్యే హేత్వధికరణానుయోగికత్వఘటితోభయాభావస్య దుర్ఘటత్వాదిత్యాలోచ్య కల్పాంతరమాహ *స్వరూపసంబంధేనేత్యాదినా*

మిర్ఘకోభయాభావకల్పేప్యనావశ్యక ఇతి * ఘటేతి* ఏతస్య వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకతయా ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యం నాస్త్యేవేతి కింతు తాదృశాభావీయ విషయితాసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధ్యా తదఘటితలక్షణఏవావ్యాప్తిః । సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వీయ స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నతాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వసామాన్యాభావనివేశాద్వారణీయేతి తర్కాలంకారాః ॥ అత్ర ఘటవన్నిత్యజ్ఞానత్వాదిత్యాదిస్థలే వృత్త్యనియామకవిషయతాసంబంధేన వ్యాపకతానంగీకారాదవ్యాప్తేరదోషతయా కాలికసంబంధేన గగనస్య వృత్తిమత ఇత్యేవాభిహితమితి క్వచిత్పుస్తక ఏతన్నతోత్తరందృశ్యతే । క్వచిత్తు తాదృశస్థలోపలక్షణత్వమివ గగనాదేర్వృత్తిమత్త్వమిత్యస్యేతి తత్ విషయితాయావృత్తినియామకత్వ నియామకత్వమతే బోధ్యం । కాలోఘటవాన్మహాకాలత్వాదిత్యాదావేవావ్యాప్తిరుక్తా నతు ఘటవాన్నిత్యజ్ఞానత్వాదిత్యాదావితిదీధితౌ న్యూనత్వమాశంక్య మహాకాలత్వహేతుకఏవావ్యాప్తిర్న నిత్యజ్ఞానత్వహేతుకే ఇతివదతాం పరిష్కారముపన్యస్యతి ॥

॥ అత్ర కేచిత్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్యే నిరుక్తప్రతియోగిప్రతియోగిత్వమేతద్వ్యధికరణీభూతయత్కించిద్వ్యక్త్యనుయోగికత్వ సాధ్యప్రతియోగికత్వైతత్త్రితయావచ్ఛిన్నాభావస్య వివక్షణాన్న విషయితాసంబంధేన ఘటాదిసాధ్యకే నిత్యజ్ఞానత్వాదిహేతావవ్యాప్తిః ఘటాద్యభావస్యైవ తేనసంబంధేన ప్రతియోగివ్యధికరణత్వాత్ । ఘటపటవిషయిత్వయోర్భిన్నత్వేనవిషయితాసంబన్ధసామాన్యే తాదృశత్రితయావచ్ఛిన్నాభావస్య సత్త్వాత్ । నచైతాదృశత్రితయావచ్ఛిన్నాభావనివేశే స్వరూపసంబంధేన గగనాదేర్వృత్తిత్వేపి నఘటాదిసాధ్యకకాలత్వాదిహేతావవ్యాప్తిః ప్రతియోగిభేదేన కాలికసంబంధస్యాపి విభిన్నతయా గగనాద్యభావస్యైవ తాదృశప్రతియోగివ్యధికరణత్వాదితివాచ్యం । కాలికసంబంధేన ప్రమేయసామాన్యసాధ్యకస్థలే వ్యాప్తేః । తత్ర సర్వస్యైవ సాధ్యతయా కాలికసంబంధసామాన్యఏవ సాధ్యప్రతియోగికత్వసత్త్వేన ఉపదర్శితత్రితయావచ్ఛిన్నాభావస్యాసత్త్వాత్ . ప్రమేయసామాన్యస్య వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యత్వేపి తస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వభ్రమదశాయామనుమిత్యుత్పత్త్యర్థం తత్ర ప్రతియోగివ్యధికరణత్వఘటితవ్యాప్త్యుపపాదనస్యావశ్యకత్వాత్ । ఏతత్క్షణాన్యక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టప్రమేయసామాన్యసాధ్యకకాలత్వాదిహేతౌ రవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకత్వేన తత్రావ్యాప్తేశ్చ । నచ తథాపి విషయితాసంబంధేన ప్రమేయసామాన్యసాధ్యకే నిత్యజ్ఞానత్వాదిహేతావవ్యాప్తేస్సంభవాత్కథం తదుక్తిసంగతిరితి వాచ్యం । సాధ్యప్రతియోగికత్వేత్యనేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టప్రతియోగిత్వవివక్షణాత్ప్రమేయత్వవిశిష్టఘటవిషయితాతో ఘటత్వవిశిష్టఘటవిషయితాయాభి

---

* అత్ర కేచిదిత్యాదినా * ఏతత్త్రితయావచ్ఛిన్నేతి * వ్యభిచారిణి సాధ్యప్రతియోగికత్వప్రతియోగిప్రతియోగికత్వయోరభేదేపి విషయితావిశేషలక్షణం తత్సంబంధేన బుద్ధివిశేషలక్షణంవా త్రిత్వమవ్యాహతం । అత్ర స్వరూపసంబంధేన గగనాదేః వృత్తిమత్త్వపక్షే ఘటాదిసాధ్యకకాలత్వేఽవ్యాప్త్యసంభవాత్ ప్రమేయసాధ్యకే తత్రావ్యాప్తిః తత్ర గగనాభావస్యాపి ప్రతియోగివ్యధికరణత్వాసంభవాదితినిశ్చితం । పర్యాప్తినివేశేచ ఘటాదిసాధ్యకేపి కాలికసంబంధప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః ప్రమేయత్వాద్యంతర్భావేణ పర్యాప్తతయా కాలికసంబంధస్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకపర్యాప్తప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకత్వాభావేన సాధ్యాభావస్యాపి ప్రతియోగివ్యధికరణతయాఽవ్యాప్తి

న్నత్వేన ఘటాద్యభావస్య ప్రతియోగివ్యధికరణత్వాత్ । నచేశ్వరజ్ఞానీయప్ర మేయత్వవిశిష్టఘటవిషయతాయాం తాదృశ త్రిత్వావచ్ఛిన్నస్యాసత్త్వేన క థం తత్ర ఘటాద్యభావస్య ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యమితివాచ్యం । నిరుక్తప్ర తియోగి ప్రతియోగికత్వేన యదభావీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకపర్యాప్తప్రతి యోగితావచ్ఛేదకతాకత్వస్య వివక్షణాదీశ్వరజ్ఞానీయ తాదృశవిషయితాయాం ప్ర మెయత్వస్యాపినిరూపకతావచ్ఛేదకత్వేన ఘటత్వపర్యాప్తప్రతియోగితావచ్ఛే దకతాకత్వాభావేన ఘటాద్యభావస్య ప్రతియోగివ్యధికరణత్వాత్ ॥ ఇత్థంచస్వ రూపసంబంధేన గగనాదేర్వృత్తిమత్త్వే కాలికసంబంధేన ఘటాదిసాధ్యకస్థ లేవ్యవ్యాప్తిస్సంభవతి ప్రమేయత్వాదివిశిష్టఘటనిరూపిత కాలికవిశేషణతా తొఘటత్వవిశిష్టఘటనిరూపితకాలికవిశేషణతాయా అభిన్నత్వేన కాలికసంబం ధసామాన్యే ఘటత్వపర్యాప్త్యావచ్ఛేదకత్వాభావేన ఘటాద్యభావస్యాపి ప్రతి యోగివ్యధికరణతయాతత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్యఘటత్వేనసత్త్వాత్ ।ఇదానీం ప్రమేయఘటః ఇదానీం ఘటఇత్యాది ప్రత్యయానామేకేనైవ కాలికవిశేషణ త్వేనోపపత్తేః । నిరూపకతావచ్ఛేదకభేదేన తాదృశసంబంధభేదస్యానభ్యుప గమాత్ అతఃకల్పాంతరమనుసరతి స్వరూపసంబంధేనేత్యాహుః ॥ తదసత్ ॥

రిత్యాహ * ఇత్థంచేతి * ఇదమాపాతతః ప్రమేయత్వవిశిష్టవహ్నినిరూపిత సంయోగాదన్యస్య వహ్నిత్వవిశిష్టనిరూపితసంయోగాదన్యస్య వహ్నిత్వవిశిష్ట నిరూపితసంయోగస్యాభావాత్ తత్రాపి వహ్నిత్వపర్యాప్తప్రతియోగితా వచ్ఛేదకతాకత్వాభావేన వహ్న్యభావాదేర్లక్షణఘటకత్వస్య దుర్వార త్వాత్ । కించ స్వరూపసంబంధేన గగనాదేర్వృత్తిమత్త్వపక్షఇత్యసంగతం । తదవృత్తిత్వపక్షేపి ప్రమేయత్వవిశిష్టఘటత్వపర్యాప్తప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా కే కాలికసంబంధే ఘటాభావీయత్రిత్వావచ్ఛిన్నాభావసత్త్వేన ఘటాదిసాధ్య కేఽవ్యాప్త్యాపత్తేర్దుర్వారత్వైవ । తస్మాత్ ప్రమేయత్వస్య కాలికసంబంధప్ర తియోగితాసామానాధికరణ్యమాత్రం నతు తదవచ్ఛేదకత్వం విషయితాస్థలేత్వ నాయత్త్యా తదవచ్ఛేదకత్వమితిసిద్ధాంతఃకార్యః । తథాచ ఘటాదిసాధ్యకేనా వ్యాప్తిః కింతు ప్రమేయసాధ్యకఏవేతి * అవ్యాప్తేరితి * ఘటవానేతజ్జ్ఞాన త్వాదిత్యాదౌ సాధ్యనిరూపితవిషయితాయాం ఘటత్వపర్యాప్తప్రతియోగితా వచ్ఛేదకత్వాభావేన ఘటాభావస్య ప్రతియోగివ్యధికరణత్వాత్ ॥

తథాసతి స్వరూపసంబంధేన గగనాదేరవృత్తిత్వేపి నిత్యజ్ఞానీయప్రమేయత్వవిశిష్టపటనిరూపితవిషయితాతో నిత్యజ్ఞానీయ ఘటత్వవిశిష్టనిరూపితవిషయితాయా అభిన్నత్వేపి క్షతివిరహేణ విషయితాసంబంధేన ఘటాదిసాధ్యకేశ్వరీయజ్ఞానమాత్రవృత్తిహేతావవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ (విషయితాసంబంధేన ఘటాదిసాధ్యకే ప్రమేయత్వాదివిశిష్టఘటాదిమాత్రవిషయక జ్ఞానమాత్రవృత్తి హేతావవ్యాప్తేశ్చ) ఏతేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టప్రతియోగికసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్యే నిరుక్తోభయాభావస్య వివక్షణాన్న ఘటవన్నిత్యజ్ఞానత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిః । తత్ర ఘటత్వవిశిష్టనిరూపితవిషయితాసామాన్యే *ఘటప్రతియోగికత్వాభావేన పటాభావస్యైవ ప్రతియోగివ్యధికరణత్వాత్ । స్వరూపసంబంధేన గగనాదేర్వృత్తిత్వేతు ఘటవాన్మహాకాలత్వాదిత్యాదౌ ఉక్తక్రమేణ పర్యాప్తినివేశస్యావశ్యకతయా ఘటాద్యభావస్యాపి ప్రతియోగివ్యధికరణతయా వ్యాప్తిరతః కల్పాంతరానుసరణమిత్యపిపరాస్తం ॥ ఉక్తస్థలే సాధ్యనిరూపితవిషయితాసంబంధసామాన్యాంతర్గతప్రమేయత్వవిశిష్టఘటనిరూపితవిషయితాయాం ఘటత్వపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకత్వాభావేన శుద్ధఘటత్వవిశిష్టనిరూపితవిషయితాయాంచ హేత్వధికరణానుయోగికత్వాభావేన సాధ్యనిరూపితవిషయి

---

* నిత్యజ్ఞానీయేతి * ప్రమేయత్వవిశిష్టఘటత్వావచ్ఛిన్నవిషయితాదితఏవ సర్వవిషయకత్వనిర్వాహేణ పృథక్ శుద్ధఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయితాయాం మానాభావాదితిభావః । ఏవంచ యదత్ర తత్ర ప్రమేయత్వవిశిష్టఘటవిషయితాయాః ప్రమేయత్వావిశేషితఘటసంబంధతా న్నాస్తీతి వచనం తజ్జన్యజ్ఞానపరమేవేతి ఘటవన్నిత్యజ్ఞానత్వాదిత్యస్యవ్యభిచారిత్వం । పాఠాంతరంతు రమణీయం॥ గగనాదౌ సంయోగేన ఘటసత్త్వాన్నాత్రికాలికసంబంధేన ప్రమేయాభావసంభవ ఇతి జన్యత్వవిశిష్టేతి ॥ నన్వత్ర ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వవాన్ఘటత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తేః హేత్వధికరణే కేనాపిసంబంధేన సాధ్యానధికరణత్వస్యాసత్త్వాత్సంయోగాదిసంబంధేన ప్రతియోగిమత్తాయా అప్రసిద్ధ్యా తదభావస్య దుర్ఘటత్వాత్ । మహాకాలనిరూపితవిశేషణతాసంబంధేన సాధ్యానధికరణతాయాస్తుతే సత్త్వాదవ్యాప్తిర్న స్యాదతో ద్రవ్యత్వే ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టత్వంవిశేషణంచ తాదృశవిశిష్టాధికరణతాంగీకారాన్న దోషః । నచ తద్ఘటానుయోగికత్వావిశిష్టసమవాయసంబంధేన హేతుమతస్సాధ్యానధికరణత్వసంభవే తద్ఘటవృత్తిత్వవైశిష్ట్యస్య

తాసామాన్యే ఉభయాభావస్యసత్త్వాదవ్యాప్తిః అతఃకల్పాంతరమనుసరతి * స్వరూపసంబంధేనేత్యాది * కేచిత్తు పూర్వకల్పె ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్ట ప్రతియోగిత్వసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టప్రతియోగికత్వహేతుమద్వృత్తి_ంచిద్వ్యక్త్య నుయోగికత్వైతత్త్రిత్వావచ్ఛిన్నాభావవివక్షణే ఘటవన్నిత్యజ్ఞానత్వాదిత్యా దౌ నావ్యాప్తిసంభవః పటత్వాదివిశిష్టనిరూపితాయాం ఈశ్వరజ్ఞానానుయోగిక విషయతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటత్వాదివిశిష్టప్రతియోగికత్వవిరహాత్ ఉప దర్శితత్రిత్వావచ్ఛిన్నాభావసత్త్వేన పటత్వావచ్ఛిన్నప్రత్యాభావస్యైవ లక్షణఘ టకత్వాత్ ॥ నచ ఉక్తత్రిత్వావచ్ఛిన్నాభావవివక్షణె మహాకాలో ఘటవాన్మ హాకాలత్వాదిత్యాదౌ పటత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావస్య ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యా సంభవేనావ్యాప్త్యప్రసక్త్యా కల్పాంతరానుసరణాసంగతిరితివాచ్యం ॥ మహా కాలః ప్రమెయవాన్ మహాకాలపరిమాణాదిత్యాదౌ ప్రమేయత్వరూపసాధ్య తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగికకాలికసంబంధస్య ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్ర తియోగితాకసంబంధానతిరిక్తతయా ఘటపటాద్యవచ్ఛిన్నాభావే తాదృశప్రతి యోగివైయ్యధికరణ్యస్య దుర్ఘటత్వాత్. ఘటత్వాదివిశిష్టకాలికసంబంధవత్త్రి

వాచ్యత్వాత్ తద్ఘటత్వస్య హేతుత్వాత్ । యదిచ దురుధర్మస్యప్రతియోగితా వచ్ఛేదకత్వోపగమాత్సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నభేదః వృత్త్యనియామకసంబ న్ధస్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వోపగమాద్వా తదభావః ప్రసిద్ధఇత్యుచ్య తే । తదాపి ధధిత్వవిశిష్టప్రమేయవాన్ధ్వ్సాలదధిత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిః।హే తుమతః కెనాపిసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణత్వాసంభవా త్ । అత్ర ధధిత్వవైశిష్ట్యం సామానాధికరణ్యసంబంధేన తచ్చ సమవాయసం బంధేన దధిత్వాధికరణె సమవాయేన వృత్తిత్వం। తాదృశంచ ప్రమేయం త్రస రేణ్వాదిరూపం దధి దధిత్వాదికంచ ।తదభావో హేత్వధికరణె నసమవాయేన నతాదాత్మ్యేనేత్యవ్యాప్తిః । సాధ్యతాచతాదాత్మ్యేన । సమవాయేనసాధ్యత్వే వ్యభిచారావాకరత్వేన స్థూలపదవైయర్థ్యాన్నమతు ద్వ్యణుకతాదాత్మ్యేన తాదృశసాధ్యస్య త్రసరేణ్వాదేరసత్త్వేన వ్యభిచారాపత్త్యా స్థూలపదమర్థవ త్ । నచ సమవాయేనైవ సాధ్యత్వమస్తుంకిం స్థూలపదేనేతివాచ్యం । తథాస త్యవ్యాప్త్యసంభవేన ప్రకృతానుపయోగప్రసంగాత్ । ద్వ్యణుకరూపేహే త్వధికరణె తాదాత్మ్యేన సాధ్యాభావసత్త్వాత్ । నచ మహాకాలనిరూపితవృత్తే

త్వావచ్ఛిన్నాభావసత్త్వాత్ । నహి రూపభేదేన ఏకైకవస్తునఏవ కాలికసంబంధభేదః ప్రామాణికః । ఇదానీం ప్రమేయః ఇదానీం ఘటఇత్యాదిప్రతీత్యోరేకసంబంధావగాహిత్వే బాధకాభావాత్। తథాచ యత్ర కాలికసంబంధేన ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగికత్వం తత్ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగికత్వంమహాకాలానుయోగికత్వంచేతి త్రిత్వావచ్ఛిన్నాభావ ఇతి విషయత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితా[illegible]తోనైవ ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావైలక్షణ్యమంతరేణ ఘటఇత్యాదిజ్ఞానానాం ప్రమేయఇత్యాదిజ్ఞానవైలక్షణ్యానిర్వాహాత్ । అతః ప్రమేయజ్ఞానత్వాదిత్యాదౌ ఘటత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య త్రిత్వావచ్ఛిన్నాభావఘటితోక్తప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యానిర్వాహః ॥ నచ ప్రమేయసాధ్యకస్య వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకతయా తత్ప్రతివ్యాప్తౌ ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాప్రవేశాత్ కాలపరిమాణాదిత్యాదౌ నోక్తాప్రసిద్ధినిబంధనావ్యాప్త్యవకాశః । అతఏవోక్తమవ్యాప్యవృత్తికమపి వ్యాప్తకంనస్యాదితి। తథాచ కాలికవిశేషణతయా ఘటత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకే దోషవారకకల్పాంతరానుసరణం వ్యర్థమితివాచ్యం ॥ వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేసాధ్యస్యా

షణతాసంబంధేన సాధ్యాధికరణం మహాకాలఏవ తదన్యత్వంచ హేత్వధికరణ ఇతివాచ్యం । మహాకాలనిరూపితవిశేషణతాసంబంధేన తాదృశసాధ్యాధికరణత్వానంగీకారాత్ । ఏవం భూతలాదౌ తాదృశసాధ్యస్య సంయోగేనాప్యధికరణతానంగీకారో బోధ్యః । నచ తథాప్యేతద్ఘటానుయోగికసమవాయసంబంధమాదాయ నావ్యాప్తిః । ఏతద్ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టప్రమేయవానేతద్ఘటత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిః ఏతద్ఘటవృత్తిత్వం సమవాయతాదాత్మ్యాన్యతరసంబంధేన। నచతత్రాపి విషయతాసంబంధేనాధికరణం సాధ్యవిషయకజ్ఞానం తదన్యత్వంచ హేత్వధికరణఇతివాచ్యం । తజ్జ్ఞానవృత్తిత్వవిశిష్టప్రమేయవాన్ తజ్జ్ఞానత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తేః । నచ తత్రాపి ప్రకృతసాధ్యజ్ఞానీయ విషయతాసంబంధేన ప్రకృతసాధ్యాధికరణం ప్రకృతసాధ్యవిషయకజ్ఞానం తద్భిన్నం హేత్వధికరణమతోనాతివ్యాప్తిరితివాచ్యం ॥ సర్వమిత్యాకారకయత్కించిజ్జ్ఞానస్య హేతుసాధ్యఘటకత్వాత్ । నచ తత్రాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాదిసంబంధేన ప్రకృతసాధ్యానధికరణత్వసంభవాన్నావ్యాప్తిః । తజ్జ్ఞానపదేన ఈశ్వరజ్ఞానస్యవివక్షణాత్ । తచ్చ సర్వవిషయకమితి తాదృశవిషయతాసంబంధేనాపి తత్ర సాధ్యసత్త్వం । నచ తత్రాన్యథాపి సర్వవిషయకత్వా

వ్యాప్యవృత్తిత్వభ్రమదశాయామనుమితినిర్వాహాయ ప్రతియోగివైయధికరణ్య
విషయకవ్యాప్తిహేతుతాయాః స్వీకరణీయతయా తత్రాపి ప్రతియోగివైయ్య
౪౦ ధికరణ్యప్రవేశస్యావశ్యకత్వాత్ । అన్యథా ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాఘటిత
వ్యాప్తిజ్ఞానస్య దుర్ఘటత్వాత్ । అవ్యాప్యవృత్తికమపీత్యాదేర్వ్యాప్యవృత్తి
త్వేన జ్ఞాతం కిమపి వ్యాపకం న స్యాదిత్యర్థః ॥ వస్తుతస్తు ఏతత్క్షణాన్యవృత్తిత్వ
విశిష్టప్రమేయవాన్ కాలపరిమాణాదిత్యాదేరపి కాలికావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకత
యా తత్ర ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యనివేశస్యావశ్యకతయా తత్రైవాప్రసిద్ధిని
బంధనావ్యాప్తిః కల్పాంతరానుసరణబీజమిత్యాహుః ॥ తచ్చింత్యం ॥ ఈశ్వర
జ్ఞానానుయోగికప్రమేయ ఘటత్వావచ్ఛిన్న నిరూపితవిషయతాయాం సాధ్య
తావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్యాంతర్గతాయాం సాధ్య
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగికత్వస్య ఘటత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగికత్వస్య
చ సత్త్వేన ప్రమేయవాన్ నిత్యజ్ఞానత్వాదిత్యాదావపి ఘటత్వావచ్ఛిన్నాభావే
ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యస్య దు[illegible]తయా ఉక్తరీత్యా వారణాసంభవాత్ ॥
నచ స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగికత్వస్య త్రిత్వావచ్ఛిన్నా
భావప్రతియోగితయా వివక్షణాత్ ప్రమేయఘటత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితవిషయ

షపత్తిసంభవాత్తాదృశవిషయితానమన్యత ఇతి నావ్యాప్తిః॥ తథాపి తాదృశవి
షయితాశాలిసత్త్వమిత్యాకారకసమూహాలంబనమేవ తజ్జ్ఞానశబ్దేన వివక్షితమితి చే
న్నైవం ॥ మహాకాలాన్యత్వవిశిష్టఘటస్య మహాకాలేంగీకారపక్ష ఏవ ప్రతియోగి
తాధర్మికోభయాభావఘటితకల్పానుధావనసంభవాత్ । దధిత్వవిశిష్టప్రమేయవా
న్ స్థూలదధిత్వాదిత్యాదౌ సంయోగాదిసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నానధికరణతామంగీకృత్య తాదృశోభయాభావపర్యంతోపాదానప్రయో
జనవర్ణనస్య సందర్భవిరుద్ధత్వాత్ ॥ యత్తు దధిత్వవిశిష్టప్రమేయవాన్ స్థూ
లదధిత్వాదిత్యాదిహేతుమతో దధ్యంతరానుయోగికత్వవిశిష్టసమవాయసంబంధే
న ప్రకృతసాధ్యానధికరణతాసత్త్వేనావ్యాప్తివిరహాదుక్తవివక్షాసామంజస్యే
పి ప్రమేయమిత్యాకారకజ్ఞాననిష్ఠం యత్తద్వ్యక్తిత్వం స్వరూపసమవాయైత
దుభయఘటితసామానాధికరణ్యసంబంధేన తాదృశతద్వ్యక్తిత్వవిశిష్టసత్తా స్వ
రూపతాదాత్మ్యోభయఘటితసామానాధికరణ్యసంబంధేన తద్వ్యక్తిత్వవిశిష్ట త
ద్వ్యక్త్యేతదన్యతరత్వావచ్ఛిన్నస్య తాదాత్మ్యేన సాధ్యతాయాం తద్వ్యక్తిత్వ
రూపసద్ధేతౌ సమవాయతాదాత్మ్యోభయసంబంధేన హేతుమతస్సాధ్యవత్త్వా

తాయాం ఘటత్వావచ్ఛిన్నాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకఘటత్వాదిన్నావచ్ఛిన్నత్వాత్ తాదృశవిషయతాయాం ఉక్తత్రిత్వావచ్ఛిన్నాభావో ఽ క్షతపవేతివాచ్యం ॥ ఏవంసతి ఈశ్వరజ్ఞానస్య ప్రమేయత్వాదిసహితఘటత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితవిషయతామాదాయైవ తస్య సత్వనిర్వాహే శుద్ధఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్ననిరూపితవిషయతాయాః తజ్జ్ఞానేఽప్రామాణికతయా శుద్ధఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్నసాధ్యకే నిత్యజ్ఞానత్వాదిహేతౌ శుద్ధఘటత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యసత్త్వేనావ్యాప్తేః ఈశ్వరజ్ఞానానుయోగికవిషయతాసామాన్యే శుద్ధఘటత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగికత్వవిరహేణ విషయతాసామాన్యే త్రిత్వావచ్ఛిన్నాభావసత్త్వాత్ ॥ అస్తువా ఈశ్వరజ్ఞానేపి శుద్ధఘటత్వావచ్ఛిన్నవిషయతా తథాపి ఘటత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకే ప్రమేయత్వసహితనిత్యజ్ఞానత్వేనైవ యద్యజ్ఞానంతద్ఘటంవిషయీకురుతేతాదృశజ్ఞానమాత్రవృత్తిహేతుకస్థలేఽవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ తద్ఘటవిషయకేపి జ్ఞానే తద్ఘటాన్యధికరణకాలావచ్ఛేదేన తద్ఘటాభావస్యసత్త్వాత్ తాదృశాభావస్యచ శుద్ధఘటత్వరూపప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగికత్వం తజ్జ్ఞానానుయోగికవిషయతాయాంనాస్తీతి ఉక్తత్రిత్వావచ్ఛిన్నాభావసత్త్వేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టప్రతియోగివ్యధికరణత్వాత్ *స్వరూపసంబంధేన* కాలికవిశేషణతాసంబంధేన*నిరుక్తప్రతియో

త్తదుభయసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్య సంయోగాదివ్యధికరణసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యచ స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతతాదృశసంయోగసంబంధేన స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణాప్రసిద్ధ్యా లక్షణఘటకతయా ప్రతియోగివ్యధికరణహేతుమన్నిష్ఠాభావీయ యద్ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాప్రసిద్ధ్యా అవ్యాప్తిః। నచ తత్రాపీశ్వరజ్ఞానానుయోగికత్వవిశిష్టవిషయితాసంబంధేన నిరుక్తసాధ్యాభావస్య తేనసంబంధేన ప్రతియోగివ్యధికరణస్య ప్రసిద్ధ్యా తదీయప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వాభావసత్త్వాల్లక్షణసంగతిరితివాచ్యం । తథాపి విషయతాసంబంధేన నిరుక్తస్య సాధ్యతాయాముపదర్శితాభావీయప్రతియోగితాయాః లక్షణఘటకత్వేపి తస్యాం విషయతాసంబంధావచ్ఛిన్నత్వసత్త్వేనావ్యాప్తేః । నచ యాదృశ సంబంధావచ్ఛిన్నత్వాభావస్యైవ నివేశాదీశ్వరజ్ఞానానుయోగిత్వవిశిష్టవిషయతాసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాం శుద్ధవిషయతాత్వావచ్ఛిన్నత్వాభావసత్త్వాన్నావ్యాప్తి

గ్యనధికరణేతి* ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేనప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణేత్యర్థః । ఏవంచ స్వావచ్ఛిన్నత్వసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావవత్తాదృశప్రతియోగితాసామాన్యకో యోధర్మః తదవచ్ఛిన్నసామానాధికరణ్యం తద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిధేయకానుమిత్యౌపయికవ్యాప్తిరితి పర్యవసితం ఘటవాన్మహాకాలత్వాదిత్యాదౌ సమవాయాదినా ఘటాద్యభావీయప్రతియోగితైవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యానిరూపికాప్రసిద్ధా। తాదృశప్రతియోగితాసామాన్యేకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నత్వాభావాదేవ నిరుక్తోభయాభావత్వమక్షతమితి లక్షణసమన్వయః । ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదౌ సంయోగాదినా ఘటాద్యభావప్రతియోగితాయాం సమవాయాదినా ధూమాద్యభావప్రతియోగితాయాంచ ధూమత్వాద్యవచ్ఛిన్నత్వసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావసత్త్వేపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాఅపి నిరుక్తప్రతియోగితాసామాన్యాంతర్గతత్వేనతత్రోభయాభావాసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిః।ధూమాదిసమానాధికరణస్య సమవాయాదినా వహ్న్యద్యభావస్య సంయోగాదినా ఘటాద్యభావ

రితివాచ్యం । తథాపి యాదృశాంకురాదిరూపవ్యక్తేస్తద్వ్యక్తిత్వేన ఈశ్వరభిన్నస్య కస్యాపిజ్ఞానంనాసీత్। తాదృశాంకురాదినిష్ఠం యత్తద్వ్యక్తిత్వం తద్విశిష్టవిషయకత్వతాదృశతద్వ్యక్తిత్వీయస్వవిషయకత్వస్వరూపోభయఘటితసామానాధికరణ్యసంబంధేనేశ్వరీయత్వవిశిష్టతాదృశాంకురాదిరూపనిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వతదన్యతరవిశిష్టస్య తాదాత్మ్యసంబంధేన సాధ్యతాయామీశ్వరజ్ఞానీయతద్వ్యక్తిత్వహేతావవ్యాప్తేః ॥ తత్ర జీవజ్ఞానస్య ప్రమేయత్వాదిరూపేణ తాదృశాంకురాదిరూపవత్త్వేపి తద్వ్యక్తిత్వేనరూపేణ జీవానాం తజ్జ్ఞానాభావేన తేనరూపేణ తద్వత్త్వాసంభవాత్ । తదనుయోగికత్వవిశిష్టవిషయితాసంబంధేన తాదృశాంకురాదిరూపవ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాధికరణాప్రసిద్ధ్యా తాదృశాంకురాదిరూపనిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్న తద్వ్యక్తినిష్ఠవిషయతాశాలీశ్వరజ్ఞానమిత్యపి జీవానాం జ్ఞానాభావేన జీవీయజ్ఞానానుయోగికత్వవిశిష్టవిషయతాసంబంధేన తాదృశవిషయితాశాలిత్వావచ్ఛిన్నస్యచాధికరణాప్రసిద్ధ్యా తేన తదన్యతరవిశిష్టాభావస్య లక్షణాఘటకత్వాత్ । ఈశ్వరజ్ఞానానుయోగికత్వ విశిష్టవిషయితాసంబంధేన హేతుమతః తదన్యతరవిశిష్టవత్త్వాత్తేనసంబంధేన నిరుక్తసాధ్యాభావస్య

స్యచ ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వతాదృశధర్మావచ్ఛిన్నత్వయోరైకైకసత్త్వేప్యేకైకాభావేన ద్విత్వావచ్ఛిన్నాభావసత్త్వాల్లక్షణసమన్వయః । యద్యపి తాదృశాభావీయసాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాసామాన్యే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వమాత్రస్యాభావనివేశేపి సామంజస్యం। ఇదం వాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదౌ వాచ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నభేదాదిప్రతియోగితాయాంసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య, విరహమాదాయ, ప్రమేయసామాన్యసాధ్యకే సంయోగేన జన్యత్వవిశిష్టఘటాదిహేతౌ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నభేదస్య సంయోగసమవాయకాలికవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్న తదవచ్ఛిన్నాభావస్యచ హేతుమత్యసంభవేపి, విషయితాసంబంధావచ్ఛిన్న తదవచ్ఛిన్నాభావస్య, జ్ఞానమాత్రవృత్తిహేతౌచ సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్న తదవచ్ఛిన్నాభావస్య తద్వతిప్రసిద్ధ్యా తదీయసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాం ఉక్తసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య విరహమాదాయ లక్షణసమన్వయసంభవాత్ ॥ తథాపి హేతుమతి సర్వైరేవ సంబంధైః సాధ్యంవర్తతే । నతు కస్యామపి తాదృశాభావప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వమితి భ్రమదశాయామపి అనుమితేరానుభావికతయా తదానీంచ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వేన తాదృశాభావప్రతియోగిత్వజ్ఞానాసంభవాత్తావద్విశేషిత ప్రతియోగితాధ

సమవాయేన తదన్యతరవిశిష్టాధికరణాప్రసిద్ధ్యా తాదాత్మ్యేనేశ్వరజ్ఞానస్య తదన్యతరవిశిష్టవత్త్వేనచ తదుభయాభావస్య లక్షణాఘటకత్వాన్నిరుక్తప్రతియోగివ్యధికరణాప్రసిద్ధ్యా హేతుమన్నిష్ఠాభావీయప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధేరితి తదస్యైతేన పరాస్తం * హేతుమతీతి * ఏతేన యద్యత్సంబంధేన యద్ధర్మావచ్ఛిన్నానధికరణం హేతుమత్తత్సంబంధాన్యసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన తద్ధర్మావచ్ఛిన్నసామానాధికరణ్యం వ్యాప్తిస్తేన ఘటవాన్మహాకాలత్వాదిత్యాదౌ నావ్యాప్తిరితి ప్రత్యుక్తం । ఉక్తభ్రమదశాయామానుభావికానుమిత్యపలాపప్రసంగాత్ ॥ యత్తు ఈదృశవ్యాప్త్యంగీకారే ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వవాన్ఘటత్వాదిత్యాదౌ అవ్యాప్తిః హేతుమతః కేనాపిసంబంధేన ప్రకృతసాధ్యానధికరణత్వాభావాత్ । పటానుయోగికసమవాయేన ద్రవ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నానధికరణత్వం ఘటఇతిఘటవృత్తిత్వవైశిష్ట్యానుధావనం । నచ తద్ఘటానుయోగికసమవాయమాదాయ నావ్యాప్తిః తద్ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వవాన్ తద్ఘటత్వాదిత్యా

ర్మికసంబంధవిశేషావచ్ఛిన్నత్వాభావజ్ఞానస్యానుమితిహేతుతాసంభవతీత్యు
భయాభావానుసరణం ॥ వస్తుతస్తు ॥ అభావజ్ఞానజ్ఞానత్వాన్యతమవాన్యోగిజ్ఞా
నత్వాదిత్యాదౌ వస్తవవ్యాప్తిరోత్పేధ్యా ॥ తత్ర ప్రతియోగివ్యధికరణహేతుస
మానాధికరణాభావీయసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధేః । ఏ
వం నిరుక్తప్రతియోగ్యనధికరణహేతుమన్నిష్ఠాభావీయసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబ
న్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాసామాన్యే నిరుక్తధర్మావచ్ఛిన్నత్వాభావనివేశే కా
లోఘటవానిత్యాదావవ్యాప్తేరపరిహారో బోధ్య ఇతి । ప్రమేయత్వాద్యవచ్ఛిన్న
సాధ్యకస్థలే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావాప్రసిద్ధ్యా తదవచ్ఛిన్నత్వమ
ప్యసిద్ధమితిశంకాం పరిహరతి * సమవాయేతి * యద్యపి విషయతాదావపి త
దవచ్ఛిన్నత్వప్రసిద్ధిసంభవః । తథాపి విషయతాదినిష్ఠతత్ప్రకారకత్వాదిరూపత
దవచ్ఛేద్యతాయా ప్రతియోగితానిష్ఠాయా అన్యూనానతిరిక్తవృత్త్యగురుధర్మాని

దావవ్యాప్తిః । మహాకాలానుయోగికకాలికసంబంధేన ప్రకృతసాధ్యాధికరణ
తా నోపేయత ఇతి నావ్యాప్త్యసంగతిః । నచతథాపి తాదాత్మ్యసంబంధమాదా
య ప్రసిద్ధిః తాదాత్మ్యేన సాధ్యతాయాం వ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తివారణాయాధి
కరణత్వస్థానే సంబంధిత్వనివేశాదితివాచ్యం । ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టప్రమేయవా
న్ఘటత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తేః । ఘటవృత్తిత్వం సమవాయతాదాత్మ్యాన్యతర
సంబంధేన నచ త(త్రా)పి విషయితాసంబంధమాదాయ నావ్యాప్తిః సర్వమిత్యా
కారకయత్కించిజ్జ్ఞానవృత్తిత్వవిశిష్టప్రమేయవాన్ జ్ఞానత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తే
రితి ॥ తన్న । ఉక్తరీత్యా ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వాదిసాధ్యకే అనుయోగితావి
శేషసంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణతామాదాయ దోషాదిదృశానాం కోలాహలా
నాం భట్టాచార్యాణాం అనిర్భరపవ నిర్భరాత్ * అభావజ్ఞానజ్ఞానత్వాన్యతమ
వానితి * యోగిపదంచ కాలికసంబంధేన సాధ్యశూన్యనిత్యజ్ఞానవ్యావృత్త్య
ర్థం । అత్ర హేతుమతి దైశికవిషయితాసంబంధేన కాలికవిశేషణతాసంబంధే
న విషయితాసంబంధేన సమవాయసంబంధేన తాదాత్మ్యసంబంధేనచ సాధ్యం
వర్తతే సంయోగేనతు ప్రతియోగ్యధికరణమేవాప్రసిద్ధమితిభావః । నచ దైశి
కవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నజ్ఞానజ్ఞానత్వాన్యతరాభావస్య ప్రతియోగివైయ్య
ధికరణ్యాభావాదభావపదం వ్యర్థమితివాచ్యం । ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛి
న్ననిరూపితవిలక్షణానుయోగితాయా అపి సంబంధతాయా ఉక్తత్వాత్తత్వం

రూపిత విలక్షణావచ్ఛేద్యతాయా ఏకజాతీయత్వస్యాప్రామాణికత్వే ఉభయవ్యాప్తిభయేన ప్రతియోగితాయాం యాదృశమవచ్ఛిన్నత్వం తస్యైవ లక్షణే నివేశః కార్య ఇత్యభిప్రాయేణ తాదృశావచ్ఛిన్నత్వస్యైవ ప్రసిద్ధిర్దర్శితా ॥

భావచ్ఛిన్నజ్ఞానత్వాన్యతరాభావస్య ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాసంభవేనావ్యాప్త్యభావః స్యాదితి అభావపదోపాదానాత్ । తథాచ జ్ఞానాభావస్య జ్ఞానాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకానుయోగితారూపసంబంధేన హేతుమతి సత్త్వేన కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకానుయోగితాసామాన్యసంబంధేనాభావత్వావచ్ఛిన్నస్య కేవలాన్వయిత్వస్య నిర్వాహామరోధేన తథావిధసంబంధేనాభావత్వావచ్ఛిన్నాధేయతావచ్ఛేదకత్వస్వీకారేణ విశిష్యజ్ఞానాభావస్య సాధ్యమధ్యప్రవేశేనవా జ్ఞానోత్తరపదార్థాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాఘటితసంబన్ధస్య సంయోగాదితుల్యతయా నిరుక్తసంబంధేన తాదృశసాధ్యాభావస్య హేతుమత్యసత్త్వేనావ్యాప్తేర్నిష్ప్రత్యూహత్వమితి ॥ అభావఘటజ్ఞానజ్ఞానత్వాన్యతమం తు నసాధ్యం సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్న తదభావస్య హేతుమతి సత్త్వాత్ * ఏకజాతీయత్వస్యేతి * విషయితానిష్ఠావచ్ఛేద్యతాఽన్యూనానతిరిక్తవృత్తిగురుధర్మసాధారణ తత్ప్రకారకత్వరూపా । ప్రతియోగితానిష్ఠా తు అన్యూనానతిరిక్తవృత్తిగురుధర్మనిరూపితావిలక్షణావచ్ఛేద్యతారూపేత్యర్థః । క్వచిత్తథాపాఠోఽపి * ధర్మితేతి * అతశ్చ యద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వశరీరే ధర్మవిధయా అవచ్ఛేదకత్వనివేశలాభాయ ధర్మపదం । అన్యథా సమవాయినః సమవాయేన సాధ్యతాయాం సంయోగినస్సమవాయేన సాధ్యతాయాం సంయోగినస్సమవాయేనాభావమాదాయావ్యాప్తేః తత్ప్రతియోగితాయాం సంబంధవిధయా అవచ్ఛేద్యత్వ సమవాయావచ్ఛేద్యత్వోభయసత్త్వాత్ । యత్సంబంధావచ్ఛిన్నత్వశరీరే సంబన్ధవిధయా అవచ్ఛేదకత్వనివేశాయ సంబన్ధపదం । అన్యథా సంయోగినస్సంయోగేన సాధ్యతాయాం సమవాయేన సంయోగినోఽభావమాదాయావ్యాప్తేరిత్యపి ద్రష్టవ్యం । సంయోగేన రూపసాధ్యకే ఘటాదౌ విరుద్ధే సంయోగేన రూపాభావాప్రసిద్ధ్యా అవ్యాపకత్వేఽపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యసామానాధికరణ్యాప్రసిద్ధ్యా తత్ర సంబంధానివేశనే అవ్యాపకే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన వృత్తిమత్త్వం నివేశ్య పరామర్శ

॥అన్యత్స్వయమూహ్యం॥ పూర్వకల్పే దోషాంతరమపి దర్శయతి* అతఏవేతి* పూర్వకల్పం పరిత్యజ్య ఏతత్కల్పావలంబనాదేవేత్యర్థః । సమవాయస్యోభయవత్త్వే హేతురేకత్వేనేతి।ఉభయవత్త్వేపీత్యనేన ద్రవ్యత్వాభావే హేత్వధికరణగుణాదౌ ఉభయాభావఘటితప్రతియోగివైయధికరణ్యాసంభవస్సూచితః * ద్రవ్యంజాతేరిత్యాదావితి * నాతివ్యాప్తిరిత్యగ్రిమేణాన్వయః ॥ యద్యపీప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగ్యనధికరణత్వం ప్రతియోగినిరూపితతాదృశసంబంధానుయోగిత్వం అధికరణతానివేశే తాదాత్మ్యేనసాధ్యతాయాం వ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తేః । తథాచ సమవాయైక్యపక్షే గుణాదేరపి ద్రవ్యత్వప్రతియోగికసమవాయానుయోగితా నిష్ప్రత్యూహైవేత్యేతత్కల్పేపి సమవాయేన ద్రవ్యత్వాభావస్య లక్షణఘటకత్వానిర్వాహః । తథాపి స్వప్రతియోగిప్రతియోగికత్వవిశిష్టతాదృశసంబంధనిరూపితవిలక్షణానుయోగితాయాఏవ నివేశనీయతయా గుణాదినిష్ఠసమవాయానుయోగితాయాశ్చ ద్రవ్యత్వీయత్వవిశిష్టానిరూపితత్వేన నదోషః ॥ వస్తుతః ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన విశిష్టప్రతియోగ్యవచ్ఛిన్నభేదోహేతుమద్విశేషణం ॥ ఏవంచ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవి

భ్రమత్వముపపాద్యమిత్యాహ * అన్యత్స్వయమూహ్యమితి * యద్యపీతి * యద్యపి విశిష్టసత్తాదిసాధ్యకావ్యాప్త్యతివ్యాప్తివారణాయ ప్రాక్ యాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదోవివక్షితః । తథాప్యాధారే ఆధేయస్యైవ సంబంధో భాసతే నతు ఆధారతేతి సిద్ధాంతే తథావివక్షితుమశక్యతయేత్థమభిధానం । నను ద్రవ్యం జన్యత్వేసతి సత్త్వాదిత్యాదౌ తాదృశానుయోగితాయాః కాలికసంబంధేన సత్త్వాదతివ్యాప్తిరతః స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నతదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదోనివేశ్యస్తథాచగౌరవం । ప్రతియోగినారూపేణైవాధికరణభేదనివేశస్య సుకరత్వాదిత్యత స్తథైవాహ *వస్తుతఇతి * ప్రతీతి * ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న యాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితాకభేదనివేశే విశిష్టసత్తాసాధ్యకే కథం హేతుమతి తత్ప్రసిద్ధిః విశిష్టసత్తాభావప్రతియోగిరూప ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసత్త్వాదతః తాదృశభేదసత్త్వనియా[illegible]మాహ * ఏవంచేతి * నను పర్వతోధూమవాన్మహానసో ధూమవానిత్యాదిప్రతీతీనాం పర్వతత్వమహానసత్వాదివిశిష్టధూమాధికరణతావ్యక్తిభిరేవోపపత్తౌ ధూమత్వావచ్ఛిన్నాధిక[illegible]

శిష్టప్రతియోగికత్వవిశిష్టసంబంధాననుయోగిన్యేవ భేదాభ్యుపగమాత్. సము
వాయైక్యమతేపి సమవాయేన ద్రవ్యత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదస్య గుణాదావక్షత

ణతాయాం మానాభావాత్ ధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదౌ ధూమాదిసామాన్యా
భావస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకం యద్ధూమత్వాదికం తదవచ్ఛిన్నాధికరణత్వా
ప్రసిద్ధేరవ్యాప్తిమాశంక్య యాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మే స్వాశ్రయాధికర
ణీభూతయద్వ్యక్తినిష్ఠాధికరణతానవచ్ఛేదకత్వస్యాధికరణతావచ్ఛేదకత్వస్య
చ ద్వయోర్వ్యతిరేకః తత్తద్వ్యక్తిభేదకూటవత్త్వమేవప్రతియోగితావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నానధికరణత్వమిత్యస్యార్థః ఇతి జగదీశోక్తం । ఏవం హేతుసామానా
ధికరణ్యదలే హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణతానివేశే వహ్నిమాన్ ధూ
మాదిత్యాదావుక్తరీత్యాఽప్రసిద్ధిరతో హేతుతావచ్ఛేదకధర్మే స్వాశ్రయాధికర
ణీభూత యద్వ్యక్తినిష్ఠాధికరణతానవచ్ఛేదకత్వాధికరణతావచ్ఛేదకత్వోభయా
భావః తత్త్వంహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణత్వమిత్యస్యార్థః ఇతి కైశ్చి
దుక్తం ॥ అస్మైతదయుక్తం । పర్వతత్వాదివిశిష్టధూమత్వస్యాధికరణతావచ్ఛేదక
త్వస్యావశ్యకత్వాత్ । నచ ధూమత్వోపలక్షితవ్యక్తినిరూపితాధికరణతాయాం
పర్వతత్వవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నత్వభానోపగమేపి ధూమత్వావచ్ఛిన్నత్వభానం నో
పగమ్యతఇతి నధూమత్వావచ్ఛిన్నత్వమితివాచ్యం । స్వసమానాధికరణవృత్తి
త్వసంబంధేన పర్వతత్వాదేః ధూమత్వే విశేషణతయాధూమత్వస్యోపలక్షణత్వే
తత్పుచ్ఛలగ్నపర్వతత్వస్యాప్యుపలక్షణత్వాపత్త్యా మహానసాదావతిప్రసంగా
పాతాత్ । తథాచ కేవలధూమత్వాధికరణత్వాప్రసిద్ధావపి ధూమత్వనిష్ఠావచ్ఛే
దకతాకాధికరణత్వప్రసిద్ధేస్సంభవాత్ కథమేతేఽవ్యాప్త్యతివ్యాప్తీస్యాతాం।
॥మైవం । ఏవంసతి విశిష్టసత్తావాన్జాతేః ద్రవ్యం విశిష్టసత్త్వాదిత్యాదౌ సత్తా
త్వే గుణాద్యన్యత్వవిశిష్టత్వస్య విశేషణత్వే సత్తాత్వస్య గుణాద్యన్యత్వవిశిష్టస
త్తాత్వాభేదాత్ గుణాద్యన్యత్వవిశిష్టసత్తాత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకాధికరణత్వస్య
గుణాదావపి సత్త్వాదతివ్యాప్త్యవ్యాప్త్యోర్వారణాయ ప్రతియోగితాయా హే
తుతాయావాఽవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకీభూతధర్మావచ్ఛిన్నపర్యాప్తి
కావచ్ఛేదకతాకాధికరణతాకత్వంనివేశ్యం గుణాద్యన్యత్వవైశిష్ట్యఘటితధర్మఏ
వచ పర్యాప్త్యవచ్ఛేదక ఇతి గుణాదౌ తదవచ్ఛిన్నపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకాధి
కరణత్వాభావాన్నదోషః సత్తాయాం గుణాద్యన్యత్వవైశిష్ట్యస్య హేతుతావచ్ఛే

త్వాత్ । ద్రవ్యత్వాద్యభావస్య గుణాదౌ సమవాయేన ప్రతియోగివైయధికర
ణ్యమవ్యాహతమేవేతి ॥ఇదమత్రావధేయం॥ సమవాయకాలికవిశేషణతాద్యభ

దకత్వేతు సత్తాత్వం నహేతుతావచ్ఛేదకకోటౌ ప్రవేశ్యతే ప్రయోజనాభావా
దితి తత్ర వైశిష్ట్యమాత్రస్యావచ్ఛేదకత్వేనైవోపపత్తౌ సత్తాత్వస్యాధికరణతా
నవచ్ఛేదకత్వేపి నక్షతిః । ఇత్థంచోక్తస్థలే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్య
నవచ్ఛేదకత్వాదుక్తదోషోస్యాతామితి ॥ ఏవంసతి యద్యపి ఘటవృత్తిత్వవిశిష్ట
సత్తావానిత్యాదిప్రతీతివిషయాభిః ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టసత్తాత్వావచ్ఛిన్నాధికరణ
తావ్యక్తిభిరేవోపపత్తౌ విశిష్టసత్తాత్వావచ్ఛిన్నాధికరణతాయాం మానాభావా
దుక్తస్థలేఽవ్యాప్తిః తాదృశహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణతాయా గుణే
సత్త్వాత్ । ఏవం సాధ్యాభావే నిరుక్తప్రతియోగివైయధికరణ్యాభావాద్విశిష్ట
సత్తాసాధ్యకేఽతివ్యాప్తిః ॥ ఏవం వహ్నిమాన్మహానసత్వచత్వరత్వోభయస్మాది
త్యాదౌ తాదృశోభయత్వే చత్వరత్వనిష్ఠాధికరణతానవచ్ఛేదకత్వాదధికరణతా
వచ్ఛేదకత్వోభయాభావసత్త్వేన చత్వరత్వస్య పారిభాషికహేతుతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నతయా తత్ర వహ్న్యభావసత్త్వాదతివ్యాప్తిః ।. ఏవం పర్వతత్వమ
హానసత్వోభయవాన్ధూమాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావస్య ప్రతియోగివైయధికర
ణ్యాభావాదతివ్యాప్తిరితి । తథాపి ద్రవ్యం విశిష్టసత్తావదితి ప్రతీతేర్ఘటాదివృ
త్తిత్వవిశిష్టసత్తాత్వావచ్ఛిన్నయత్కించిదధికరణతావ్యక్తివిషయకత్వే పటాద్యంశే
ఽప్రామాణ్యాపత్తిః యావద్విషయకత్వే మహాగౌరవమితి విశిష్టాధికరణతాం
గీకారేతి నప్రథమదోషః । మిథోవ్యధికరణద్వయవృత్తివ్యాసజ్యవృత్తిభిన్నత్వ
స్య హేతుతావచ్ఛేదకాదివిశేషణత్వాన్నద్వితీయోదోషఇతి ॥ అత్రవదంతి ।
అయోగోళకవృత్తిత్వవిశిష్టవహ్నితరవహ్నిమాన్ధూమవానిత్యాదౌ యత్కించి
ద్ధూమాద్యధికరణతాభానే భ్రమత్వం యావద్భానంచ గౌరవగ్రస్తమితిశుద్ధధూ
మత్వావచ్ఛిన్నాధికరణతాయాఅప్యవశ్యమంగీకరణీయతయా అతివ్యాప్త్యవ్యా
ప్త్యోరేవ సత్త్వాదుక్తస్థలయోర్వివక్షావైయర్థ్యం దుర్వారమేవేతి ॥ గదాధ
రభట్టాచార్యస్తు తత్తదధికరణతాపేక్షయా అతిరిక్తాధికరణతానుపగమేపి అతి
ప్రసక్తధూమత్వే నిరూపకతావచ్ఛేదకతాయాం బాధకాభావాత్ప్రతియోగితా
ధ్యవచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నాధికరణతాత్వేనానుగతరూపేణ నివేశః సంభవతీతి
మనసి కృత్య కుమూలకుసృష్టిమహాకలకలమేనముజ్ఝాంచకార । ఇదానీం దీ
ధితికారోక్తద్వితీయకల్పావతారబీజందూషయతి * ఇదమితి * గగనావృత్తి

యిసంబంధేన యత్ర ద్రవ్యత్వాదేః సాధ్యతా కేవలసమవాయాదినా ద్రవ్యత్వా-
దేర్హేతుతా తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్యాంతర్గతగగనానుయో-
గికసమవాయాదౌ ఉక్తోభయాభావాసత్త్వేనాతివ్యాప్తిర్దుర్వారా సాధ్య-
తావచ్ఛేదకసంబంధతావచ్ఛేదకరూపవిశిష్టనిరూపితానుయోగితాసామాన్యే ని-
రుక్తప్రతియోగిప్రతియోగికసంబంధనిరూపితత్వహేత్వధికరణీభూత యత్కించి-
ద్వ్యక్తినిష్ఠత్వోభయాభావవివక్షణేన తాదృశదోషవారణేచ నిరుక్తప్రతియోగి-
ప్రతియోగికసంబంధనిరూపితత్వస్థానే నిరుక్తప్రతియోగిప్రతియోగికత్వవిశిష్టస-
మ్బంధనిరూపితత్వనివేశేన ద్రవ్యంజాతేరిత్యాదావవ్యాప్తిః శక్యతే వార-
యితుమిత్యుక్తమితి ॥ ఇదంత్వవధేయం ॥ స్వసమవాయిసంయోగాదిసంబంధేన
యత్ర లౌహిత్యాదేః సాధ్యతా తత్ర సద్ధేతావేతస్ఫటికత్వాదావుభయాభావఘ-
టితప్రతియోగివైయధికరణ్యనివేశపక్షే స్ఫటికాద్యనుయోగికజపాదిసంయోగ-
లౌహిత్యాదినిరూపితపరంపరాసంబంధఘటకే సాక్షాల్లౌహిత్యప్రతియోగిక-
త్వాభావేన హేతుమన్నిష్ఠసాధ్యాభావే ప్రతియోగివైయధికరణ్యం దుర్వా-
రం । సాక్షాత్పరంపరాసాధారణం తత్ప్రతియోగికత్వంచానుగతం దుర్వచం ॥
తాదృశస్య తస్య నివేశే అయోగోళకాద్యనుయోగికవహ్నిసంయోగాదేరపి
ధూమాదేఃపరంపరాసంబంధఘటకత్వ సంభవేన ధూమాదిప్రతియోగికతయా
తన్నిష్ఠధూమాద్యభావేపి ప్రతియోగివైయధికరణ్యానుపపత్తేః । నచ తాదృశ
సంయోగే సంయోగత్వపురస్కారేణ సాక్షాల్లౌహిత్యప్రతియోగికత్వవిరహేపి
సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధతావచ్ఛేదకస్వసమవాయిసంయోగత్వపురస్కారేణ
తత్ప్రతియోగికత్వం స్వీక్రియతఇతివాచ్యం । మానాభావాత్ । సమవాయస్య త-
త్ప్రతియోగిత్వయైవ తద్ఘటితపరంపరాయాస్సంబంధతోపపత్తేః ॥ కించిద్రూపే

త్వకల్పే స్వయం ద్వితీయాకల్పావతారబీజమాహ * ఇదంత్వితి * దుర్వచమి-
తి * తథాచోక్తపరంపరాసంబంధే నిరుక్తప్రతియోగికత్వసామాన్యాభావో
నావహతీతి వక్తుమశక్యమితిభావః । సాక్షాత్పరంపరాసాధారణప్రతియోగిక-
త్వాభావేపి తత్ప్రకారకప్రమీయసాంసర్గికవిషయతాశ్రయత్వం యది వివ-
క్షం తదా నిరుక్తాప్రతియోగికసంబంధఘటితత్వసామాన్యనివేశేచ దోషమాహ
* తాదృశస్యతస్యేతి * సంబంధతోపపత్తేరితి * సంబంధత్వస్య తత్ప్రతియో-
గికత్వవ్యాపకత్వైవాపేయతే న వ్యాప్యతాపీతిభావః । బాధకమప్యాహ * కించి-

ణాపి సంయోగాదేర్లౌహిత్యప్రతియోగికత్వేపి సంయోగాదినా కించిత్సమవాయినిరూపితత్వ విశిష్ట సంయోగాదినావా సాక్షాత్సంబంధాత్మకేన స్ఫటికాదౌ లౌహిత్యాది బుద్ధేర్భ్రమత్వానుపపత్తేశ్చ । యాదృశ సమ్బంధే యత్ప్రకారక ప్రతియోగికత్వ యద్విశేష్యానుయోగికత్వోభయాభావస్తాదృశసంబంధేన తత్ప్రకారకతద్విశేష్యకజ్ఞానాన్యజ్ఞానస్యైవ ప్రమాత్వాత్ । స్వసమవాయిసంయోగేచోభయసత్త్వేనోభయాభావాసత్త్వాత్ । నచ సంబంధభేదేన వ్యాపకతాభేదాత్స్వసమవాయిసంయోగరూప పరంపరాసంబంధేన యత్ర సాధ్యతా తత్ర పరంపరాఘటకవిశేష్యాంశే స్వప్రతియోగిప్రతియోగికత్వముపేక్ష్య స్వప్రతియోగిప్రతియోగికపరంపరాఘటకవిశేషణ సమవాయాదిమత్ప్రతియోగికత్వస్యైవాభావో నివేశనీయః పరంపరాభివృద్ధావపి ఈదృశరీత్యోహ్యమితి నానుపపత్తిరితివాచ్యం । యత్ర కాలికసంబంధఘటిత సామానాధికరణ్యసంబంధేన ఘటాదికం సాధ్యం మహాకాలవృత్తిత్వాదికంహేతుః తత్ర కాలికసంబంధేన గగనాదేరవృత్తిత్వపక్షే ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాప్రసిద్ధేర్దుర్వారత్వాత్ గగనాదినిరూపితస్య తాదృశసామానాధికరణ్యరూపపరంపరాసంబంధఘటకవిశేషణస్య కాలికసంబంధస్యాప్రసిద్ధేః । విశేషణీభూత సంబన్ధం విశిష్యానివేశ్య నిరుక్తప్రతియోగిప్రతియోగిక సంబన్ధ

చిదితి * తథాచ భవన్మతే లోహితః స్ఫటిక ఇతి జ్ఞానఘటకప్రమాత్వభ్రమత్వయోరవ్యవస్థాస్యాత్ । అస్మాకంమతేచ సమవాయనిష్ఠసంసర్గతాలౌహిత్యప్రకారతానిరూపితాసంయోగనిష్ఠసంసర్గతా స్ఫటికనిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితా యత్ర తజ్జ్ఞానం ప్రమా యత్ర సంయోగనిష్ఠసంసర్గతైవోక్తప్రకారతావిశేష్యతోభయనిరూపితా తజ్జ్ఞానం భ్రమఇతివ్యవస్థా । త్వన్మతేచ తాదృశసంయోగస్య లౌహిత్యప్రతియోగికత్వస్ఫటికానుయోగికత్వోభయవత్త్వాదుభయవిధజ్ఞానస్య భ్రమత్వం నస్యాదిత్యర్థః తత్ప్రతియోగిత్వావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్ననిరూపితత్వపర్యంతస్యానుయోగితాధర్మికోభయాభావప్రవేశత్వాహ * కించిదితి * స్వీయత్వస్య సంబంధఘటకత్వలాభాయ యాదృశసంబంధఇతి । సమవాయభేదపక్షే పరంపరాయాస్సంబంధత్వే ప్రమాలక్షణమన్యాదృశమేవ ॥ పరంపరాభివృద్ధావపి స్వసమవాయిసంయుక్తసమవాయాదావపి * విశేషణీభూతేతి * నచ మహాకాలత్వనిష్ఠకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాయాః గగని

త్వేన సంబన్ధనివేశ్య తద్వత్ప్రతియోగికత్వనివేశే కాలికవిశేషణతావత్సమవే
తత్వరూపపరంపరాసంబన్ధేన ద్రవ్యత్వాదిసాధ్యకే ద్రవ్యవృత్తిత్వాదిహేతావతి
వ్యాప్తిః తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకపరంపరాసంబన్ధఘటకవిశేష్యీభూత సమవేత
త్వాంశే వ్యభిచారనిరూపకాధికరణశబ్దజ్ఞానాద్యనుయోగిక త్వద్రవ్యత్వప్రతి
యోగికసంబన్ధత్వావచ్ఛిన్నద్రవ్యత్వసమవాయవత్ప్రతియోగికత్వోభయసత్త్వే
న ద్రవ్యత్వాభావాసంగ్రహాత్। హేత్వధికరణానుయోగిక విశేష్యీభూతసంబన్ధ
ప్రతియోగ్యనుయోగికత్వ నిరుక్తప్రతియోగిప్రతియోగికత్వోభయావస్య
సంబన్ధఘటకవిశేషణాంశే నివేశే స్వసమవాయిసమవేతత్వసంబన్ధేన జాతిసా
ధ్యక మేయత్వాదిహేతావతివ్యాప్తిః । తత్ర తాదృశసంబంధఘటకవిశేషణాంశే
తాదృశసంబంధేన సాధ్యాధికరణహేత్వధికరణవ్యక్త్యనుయోగికవిశేష్యీభూత
సంబంధప్రతియోగ్యనుయోగికత్వఘటితోభయసత్త్వాత్. వ్యభిచారనిరూపకీభూ
త హేత్వధికరణానుయోగికవిశేష్యీభూతసంబంధాప్రసిద్ధేః సాధ్యాభావస్యల
క్షణాఘటకత్వేనాభావాంతరస్యైవ లక్షణఘటకత్వాత్ । నచ పరంపరాసంబన్ధ
ఘటకవిశేష్యాంశే హేత్వధికరణానుయోగికత్వపరంపరాసంబన్ధఘటకవిశేషణీ
భూతసంబన్ధవన్నిరూపితత్వనిరుక్తప్రతియోగిప్రతియోగికసంబన్ధవన్నిరూపిత
త్వానాంత్రయాణామభావవిశేషణాన్నదోషః । గగనాదినిరూపితకాలికసంబం
ధాప్రసిద్ధావపి తన్నిరూపితతాదాత్మ్యవిషయితాదిసంబన్ధవన్నిరూపితత్వప్ర
సిద్ధ్యా త్రిత్వావచ్ఛిన్నాభావసౌలభ్యాదితి వాచ్యం । కాలికసంబన్ధఘటితసామా
నాధికరణ్యసంబన్ధేనజన్యజ్ఞానాదేస్సాధ్యత్వే వ్యభిచారిణికాలవృత్తిత్వాదావతి
వ్యాప్త్యాపత్తేః। వ్యభిచారనిరూపకాధికరణప్రళయత్వాదినిష్ఠాయాముక్తసంబన్ధ

షయిక జన్యజ్ఞాననిరూపితతయోభయాభావో దుర్ఘటఇతి వాచ్యం । కాలిక
సంబన్ధావచ్ఛిన్న మహాకాలవృత్తిత్వస్య హేతుత్వాత్ । నచైవమపి హే
త్వధికరణఘటపటాద్యనుయోగికతాదృశాధేయతాయాం తాదృశజన్యజ్ఞాననిరూ
పితత్వమేవేతి వాచ్యం । హేతుమత్ప్రలయానుయోగికతాదృశాధేయతాయాం
తాదృశజన్యజ్ఞానానిరూపితత్వసత్త్వాదితి *విశేష్యభూతసంబన్ధేతి* అత్ర వ్యభి
చారనిరూపకాధికరణే గగనాదౌ సమవేతత్వేన ప్రవేశే సంబంధస్యాప్రసి
ద్ధావనసంబంధత్వేన తత్ప్రవేశే తాదాత్మ్యాది ప్రసిద్ధిరితితు నశంక్యం । తథాపి
తత్ర సత్వవిషయితారూపసంబంధప్రతియోగిజ్ఞానానుయోగికత్వస్య సమవాయే

ఘటకాధేయతాయాం కాలికసంబన్ధవన్నిరూపితత్వసాధ్యీయవిషయతాసంబన్ధవన్నిరూపితత్వయోస్సత్త్వేనాధేయతాసామాన్యేదర్శితత్రిత్వావచ్ఛిన్నాభావాసత్త్వేనసాధ్యాభావస్యప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యానిర్వాహాత్ ॥ ప్రతియోగితాధర్మికోభయాభావఘటితలక్షణేచనేయమనుపపత్తిః। హేత్వధికరణస్ఫటికాదినిష్ఠస్య సమవాయాదినా ప్రతియోగివ్యధికరణస్యాభావస్య సమవాయాదిసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాం సమవాయిసంయోగాదిరూపపరమ్పరాయాఅవచ్ఛేదకత్వాభావేనోభయాభావాక్షతేః ॥ నచ స్వసమవాయిసమవాయాదిసంబన్ధేన ఘటరూపాదిసాధ్యకే సమవాయాదినా ఘటాదిహేతావవ్యాప్తిః । తత్ర కించిత్సమవాయినిరూపితత్వవిశిష్టస్వసమవాయాదిసంబంధావచ్ఛిన్నాయాం హేతుమత్కపాలాదినిష్ఠసాధ్యాభావప్రతియోగితాయాం సమవాయి సమవాయరూపసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వసత్త్వాత్। నహి తత్ర దర్శితప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధయోః శరీరవైలక్షణ్యం కిమపి శక్యతే వక్తుం। స్వాంశస్య సంబంధాప్రవేశాదితరాంశస్యావిశేషాత్ ॥ ఇయాంస్తువిశేషః । దర్శితసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధస్య సంబన్ధతయా భానే ప్రథమసమవాయవిషయతాప్రకారతానిరూపితా ద్వితీయసమవాయవిషయతావిశేష్యతానిరూపితా । ఉక్తప్రతియోగితావచ్ఛేదకస్యసంబన్ధస్య సంబన్ధతయా భానే ద్వితీయసమవాయవిషయతైవ ప్రకారతావిశేష్యతోభయనిరూపితేతి సచానుపయుక్తఏవేతివాచ్యం । పరంపరాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యహి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధతా పరమ్పరాఘటకయావద్వస్తుషు విశేష్యవిశేషణభావా

సత్త్వేనోభయసత్త్వాదతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాదితి * అనిర్వాహాదితి * అథ పరంపరాఘటకసాధ్యవదనుయోగికత్వవిశిష్టవిశేష్యాంశే స్వప్రతియోగికప్రతియోగికసంబంధవత్ప్రతియోగికత్వ హేత్వధికరణానుయోగికత్వోభయాభావనివేశాన్నకోపిదోషఇతి ॥ మైవం । స్వవిషయకజ్ఞానవిషయతాసంబన్ధేనఘటాదేస్సాధ్యత్వే పటాదావవ్యాప్తేః । తత్ర తాదృశవిశేష్యాంశే నిత్యజ్ఞానఘటితసంబన్ధేన గగనాదేరపి సత్త్వేనాభావాప్రసిద్ధేః ॥ దిగర్థస్తు యద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వమిత్యత్ర యద్ధర్మావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తినివేశః కార్యఇతి । సంబన్ధధర్మికోభయాభావఘటితవ్యాప్తేర్వృత్త్యనియామకసంబన్ధేన సాధ్యతాయాం నావ్యాప్తిరతః ప్రతియోగితాధర్మికోభయాభావఘటితకల్పే తదాశంకా [illegible]

పన్నేషు పర్యాప్తా. విశిష్టసాక్షాత్సంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యతు తాదృశసంబన్ధతావిశేష్యఏవ పర్యాప్తా. విశేషణంతు సంబంధవిధయాఅవచ్ఛేదకతాయామవచ్ఛేదకమేవ నతు తదంతర్భావేన సంబంధవిధయా ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య పర్యాప్తిః ఈదృశరీత్యైవాభావవైలక్షణ్యనిర్వాహాత్ । తథాచ పరంపరా సంబంధేన యత్ర సాధ్యతా తత్ర పరంపరాపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకత్వరూపం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం నివేశనీయం ఉక్తస్థలేచాధికరణవిశేషణీభూతసమవాయస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయామేవావచ్ఛేదకతయా ప్రతియోగితాయాం తదంతర్భావేన పర్యాప్తావచ్ఛేదకత్వాభావాదితిదిక్॥(నను ప్రతియోగితాధర్మికోభయాభావఘటితలక్షణె విషయతాదివృత్త్యనియామకసంబంధేన సాధ్యతాయాం సద్ధేతావవ్యాప్తిస్తాదృశసంబంధస్య వృత్త్యనియామకతయా అభావప్రతియోగితాయామనవచ్ఛేదకత్వేన తత్సంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్యాసిద్ధేః। నచ తాదృశసంబంధస్య ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వేపి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయామేవ తత్సంబంధావచ్ఛిన్నత్వప్రసిద్ధిః ప్రతియోగిత్వతదవచ్ఛేదకత్వనిష్ఠావచ్ఛేద్యత్వయోః భిన్నత్వేప్యేకజాతీయతయా తాదృశానుగతరూపేణైవ నివేశాత్ ఇతివాచ్యం । తథాసతి తాదృశసంబంధేన సాధ్యతాయాం వ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తేః ప్రతియోగివ్యధికరణహేతుమన్నిష్ఠాభావీయాన్యసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాం తత్సంబంధావచ్ఛిన్నత్వాభావేన తత్సంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్యచాప్రసిద్ధత్వేన తాదృశప్రతియోగితాసామాన్యేఉభయాభావసత్త్వాదితిచేన్నైవం। ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకానధికరణహేతుమన్నిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాసామాన్యేభయాభావస్య వివక్షితత్వాత్ । విషయితాదిసంబంధేన సాధ్యతాయాం సద్ధేతౌ తత్సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకాభావానప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా ఘటకతత్సంబంధేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వానధికరణహేత్వధికరణకః వ్యభిచారిణి తాదృశాభావో తాదృశఇతి తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాముభయసత్త్వేన నాతివ్యాప్తిఃవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ సంయోగాదినాఘటాదిమదభావసమవాయాదినా వహ్నిమదభావశ్చ లక్షణఘటకస్తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాంభావఇతి * ఇదంతు చింతనీయం । భూతత్వమూర్తత్వోభయవాన్మూర్తత్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తిం వారయితుమేవ విశిష్టాంతోపాదానమిత్యుక్తం ।

యాం చోభయాభావసత్త్వాల్లక్షణసమన్వయః। ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదౌ తు
సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనసాధ్యవదభావవత్తాదృశఇతితత్ప్రతియోగితావచ్ఛే
దకతాయాముభయస్యైవసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిః। అన్యత్సర్వంస్వయమూహ్యం)॥
సంయోగస్య ద్విత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగికత్వవిరహేఽపి వహ్నిధూమోభయవాన్
వహ్నేరిత్యాదౌ నాతివ్యాప్తిరితియోజనా ॥ అయంభావః ప్రత్యేకసంయో
గస్యద్విత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగికత్వవిరహేణవహ్నిధూమోభయవాన్ధూమాది
త్యత్రసంయోగసంబన్ధసామాన్యేవహ్నిధూమోభయత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగికత్వ
హేత్వధికరణానుయోగికత్వోభయాభావసత్త్వాత్తాదృశోభయత్వావచ్ఛిన్నా
భావోఽపి సంయోగేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవ్యధికరణతయా లక్షణ
ఘటకఇత్యవ్యాప్తిస్స్యాదతస్సంయోగేనోభయసాధ్యకస్థలే ప్రతియోగితావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నత్వం పరిత్యజ్య ప్రతియోగితాశ్రయప్రతియోగికత్వమేవ నివేశనీ
యం। తథాచ వహ్నిధూమోభయవాన్ వహ్నేరిత్యాదావపి వహ్నిధూమోభ
యత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య లక్షణాఘటకతయా పూర్వకల్పేఽతివ్యాప్తిస్స్యా
దితి ॥ అథ సాధ్యతావచ్ఛేదకాదిభేదేనచేద్వ్యాప్తిపదార్థభేదః తదైవ ప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వపరిత్యాగః స్థలవిశేషేసంభవతి తథాచ సాధ
నభేదేనాపి తుల్యయుక్త్యా తద్భేదాద్ధూమరూపహేతువహ్నిధూమోభయాత్మ
కసాధ్యఘటితవ్యాప్తిపదార్థప్రసిద్ధినిర్వాహాయ తచ్ఛరీరే ప్రతియోగితాశ్ర
యవైయ్యధికరణ్యనివేశనస్య వహ్నిహేతుకతదుభయసాధ్యకస్థలే కథమతివ్యా
ప్తిప్రసంజకత్వమితిచేత్ ॥ యథా సంయోగసామాన్యే ద్విత్వావచ్ఛిన్నప్రతి
యోగికత్వాభావనిశ్చయదశాయామపి ధూమేన వహ్నిధూమోభయానుమితిర్భ
వతీతి ప్రతియోగితాశ్రయప్రతియోగికత్వఘటితోభయాభావవిషయకం జ్ఞానం
ధూమలింగకతాదృశోభయానుమితిజనకమంగీక్రియతే తథాతాదృశనిశ్చయదశా
యాం సకలవహ్నిమతామేవ ధూమవత్త్వమితిభ్రాంతానాం వహ్నిహేతుక త

చ సమవాయైక్యమతే తదుపాదానేన సా వారయితుంశక్యతే। అపితు తద్భే
దమతఏవేతి కథంకారమవచ్ఛిన్నత్వాంశం పరిత్యజ్యైతద్గ్రంథలాపనం కథం
కారం క్రియతఇతి। తృతీయాంతోభయత్వ బోధకపదసమభివ్యాహృతవ్యా
పకపదాద్యాదృశప్రతియోగితాశ్రయప్రతియోగికత్వఘటిత వ్యాపకతావచ్ఛే
దకతా బోధఇతి వ్యుత్పత్త్యంగీకారబీజంప్రదర్శ్యప్రోక్తవాక్యస్య ప్రమాణ

దుభయానుమితిరప్యనుభవసిద్ధేతి తత్రాపి ప్రతియోగితాశ్రయప్రతియోగికత్వఘటితోభయాభావవిషయకమేవానుమితిజనకం వాచ్యం । తథాచ తద్ధేతుకతత్సాధ్యకానుమితిజనకజ్ఞానస్య ప్రమాత్వప్రసంగ ఇత్యేవాతివ్యాప్త్యర్థః॥ ఏవం యథా వహ్నిధూమోభయత్వేనోభయం ధూమవ్యాపకమితి వాక్యాద్యథోక్తనిశ్చయదశాయాం శాబ్దబోధో జాయతే తథా వహ్నిధూమోభయత్వేనోభయం వహ్నివ్యాపకమితి అనాప్తోక్తవాక్యాదపి యోగ్యతాభ్రమాచ్ఛాబ్దబోధః సర్వానుభవసిద్ధ ఇతి ప్రతియోగితాశ్రయప్రతియోగికత్వమేవ తత్ర శాబ్దధీవిషయస్స్వీకరణీయః। తథాచ తద్విషయకధియః ప్రమాత్వేన తాదృశవాక్యస్య ప్రమాణతాపత్తిరిత్యపీతి॥ వహ్నేరిత్యత్ర ధూమాదితి. నాతివ్యాప్తిరిత్యనంతరం అవ్యాప్తిర్వేతిపాఠం కేచిత్కల్పయంతి యథాసంఖ్యేనచ స్థలద్వయేఽతివ్యాప్త్యవ్యాప్తీ యోజయంతి ॥ ఇదమత్రావధేయం ॥ ఘటద్వయవద్భూతలమిత్యాదౌ ద్విత్వోపలక్షితఘటాదివైశిష్ట్యం తద్విశిష్టవైశిష్ట్యం వా భాసతే । ఆద్యే ఏకఘటాదిమత్యపి తత్ప్రసంగః । నచ ద్విత్వోపలక్షితస్యాపి వ్యక్తిద్వయస్యైవ వైశిష్ట్యద్వయం తత్ర భాసత ఇతి నాతిప్రసంగ ఇతి వాచ్యం । ఏకస్మిన్నపి ధర్మిణి భేదభ్రమేణ ద్విత్వభ్రమాత్ తత్ప్రకారకప్రతీతౌ ఉభయభానానియమాత్ తాదృశబుద్ధేర్ద్విత్వవిశిష్టాభావజ్ఞానవిరోధితానుపపత్తిశ్చ । విశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞానస్యైవ విశిష్టాభావబుద్ధివిరోధిత్వాత్ । ద్వితీయే సంయోగసంసర్గక తాదృశ జ్ఞానమాత్రస్యైవ భ్రమత్వాపత్తిః సంయోగరూపవైశిష్ట్యే ద్విత్వవిశిష్టప్రతియోగికత్వస్య బాధాత్ తస్మాద్ద్విత్వాదివిశిష్టప్రతీతౌ సంయోగమాత్రం నసంబంధః అపితు ద్విత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితా సంయోగావచ్ఛిన్నాధికరణతైవ అధికరణతా చ పదార్థాంతరం అధికరణత్వరూపం వా ఉభయథైవ నిరూపకభేదేపి నిరూపకతావచ్ఛేదకద్విత్వస్యైక్యాత్తదైక్యేన సంయోగప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేన న తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా ద్విత్వేఽనుపపత్తిరిత్యూహ్యేయం । ఏవంచ వహ్నిధూమోభయత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకే సంయోగావచ్ఛిన్నాధికరణతాయా ఏవ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధత్వాత్తత్రచోభయత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వ

త్వం ప్రసంజయతి ✱ ఏవమితి ✱ అత్ర నిరుక్తపద పరిత్యాగేపి వహ్నిధూమోభయవాన్ధూమాదిత్యాదావవ్యాప్తిముద్ధరన్సంయోగస్యేత్యాద్యతివ్యాప్తిప్రదర్శకదీధితిఖండనమారభతే ✱ ఇదమత్రేతి ✱ ద్వితీయకల్పేపీతి ✱ నచ వస్తుత

త్త్వాన్నావ్యాప్తిప్రసక్తిః। అన్యథా ద్వితీయకల్పేపి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్ననిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధానుయోగికత్వనివేశాత్ ఉభయత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగికసంయోగాప్రసిద్ధ్యాసంయోగేనోభయత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకే వ్యభిచారిణి తత్సంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయా లక్షణాఘటకత్వేనాతివ్యాప్తేర్వజ్రలేపత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తుపర్వతో వహ్నిమానిత్యాదావపి సంయోగావచ్ఛిన్నాధికరణతైవ సంబంధో నతుసంయోగమాత్రం ।అన్యథాపర్వతో వహ్నిమానిత్యత్రేవ పర్వతేవహ్నిరిత్యత్రాపి సంయోగమాత్రస్యైవతథాత్వాపత్త్యా అవిశేషప్రసంగాత్। తాదృశప్రతీత్యోర్విశేషాయ ప్రథమాయాంసంయోగో ద్వితీయాయాం తదవచ్ఛిన్నాధేయతా సంసర్గ ఇత్యుపేయతే కింవా ప్రథమాయాం సంయోగావచ్ఛిన్నాఽధికరణతా ద్వితీయాయాం సంయోగః తత్రైత్యత్ర వినిగమకస్య దుర్లభత్వాత్ । నచ తాదృశప్రతీత్యోస్సంసర్గాంశేఽవిలక్షణత్వేపి విశేష్యవిశేషణభావభేదాద్వైలక్షణ్యోపపత్తిసంభవఇత్యుభయత్రైవ సంయోగమాత్రస్య సంబంధతాస్త్వితివాచ్యం । పర్వతోవహ్నిమాన్ వహ్నౌ పర్వతఇత్యనయోః పర్వతేవహ్నిః పర్వతవాన్ వహ్నిరిత్యనయోశ్చ ప్రతీత్యోర్వైలక్షణ్యానిర్వాహాత్ । నచైవం రూపవానిత్యాదావపి సమవాయావచ్ఛిన్నాధారతైవ సంబంధస్స్యాత్ । నతు సమవాయః ఉక్తయుక్తేరవిశేషాదితివాచ్యం। సమవాయాతిరిక్తసమవాయావచ్ఛిన్నాధారతానభ్యుపగమాత్ । అథ సమవాయావచ్ఛిన్నాధారతాయాః సమవాయరూపత్వే సమవాయావచ్ఛిన్నాధేయతా అవశ్యమతిరిక్తా స్వీకరణీయా । అన్యథా రూపవాన్ ఘటః ఘటేరూపమితి ప్రతీత్యోః సంసర్గవైలక్షణ్యానుప

ఇత్యాదిస్వోక్తరీతిరాదరణీయా । తాదృశానుయోగికత్వరూపనియామకసత్త్వేన తాదృశభేదస్యాసంభవాత్. ఇదానీం సర్వత్రాపి సంయోగస్య సంసర్గతాం నిరాకరోతి * వస్తుతస్త్వితి * ఇత్యనయోరితి * ఉభయత్రాపి వహ్నేఃప్రకారత్వాత్పర్వతస్య విశేష్యత్వాత్సంయోగస్య సంసర్గత్వాత్ । ఏవముత్తరత్రాపి స్వమతేచ సంయోగావచ్ఛిన్నాధేయతా సంయోగావచ్ఛిన్నాధారతా చ సంబంధౌ ఆద్యః సప్తమ్యుల్లేఖిప్రత్యయే ద్వితీయో మతుబుల్లేఖిప్రత్యయే సంయోగశ్చ నకుత్రాపిసంబంధఇతిభావః * సమవాయేతి * సమవాయ పదార్థస్యైవ సమవాయావచ్ఛిన్నాధారతా పదార్థాన్తరోపగమాదిత్యర్థః ॥

పత్తేః । తథాచ సమవాయావచ్ఛిన్నాధేయతా ఆధారతా వా అతిరిక్తేత్యత్ర వి
నిగమకం దుర్లభమితి, సమవాయాతిరిక్తాధారతాసిద్ధిర్నిష్ప్రత్యూహైవేతిచే
న్న॥ ఘటానుయోగికరూపప్రతియోగికసంబన్ధో రూపానుయోగికఘటప్రతి
యోగికసంబన్ధః పరస్పరం విలక్షణఏవ । అన్యథా దర్శితస్థలేసంసర్గవైలక్ష
ణ్యానిర్వాహాదితిసత్యం॥ తత్రచాధారానుయోగికః సంబన్ధఏవసమవాయఇతి
పరిభాషితః నత్వాధేయానుయోగికః । సత్వాధేయతైత్యేవ పరిభాష్యతే ॥ తత్ర
కోవినిగమకానుయోగః । (నచైవం సంయోగిన్యపి సంయోగఏవాధారతాస్తు స
చానుయోగితాసంబన్ధేనాధారపదప్రవృత్తినిమిత్తమితి సంయోగస్య ద్విష్ఠత్వేపి
నాధేయే తద్వ్యవహారఇతివాచ్యం సంయోగీయసమవాయాతిరిక్తాయా ఆధేయ
వ్యావృత్తానుయోగితాయాః స్వీకారే తస్యాఏవ సంయోగినిరూపితాధారతా
త్వోపగమేనాతిరిక్తాధారతాయా నిష్ప్రత్యూహత్వాత్ । నచ తత్ర సంయో
గప్రతియోగికత్వం కల్పనీయమితి గౌరవం। భవన్మతేపిసంయోగే తత్సమవేతత్వా
తిరిక్తస్య తత్ప్రతియోగికత్వస్య కల్పనీయతయా సామ్యాత్ । అన్యథా భూత
లాదేః స్వసమవేతఘటాదిసంయోగానుయోగితయా స్వాధారత్వాపత్తేః ॥ ఏతేన
సంయోగిన్యాధేయతాపి సంయోగఏవ ప్రతియోగితాసంబన్ధేన తస్యాధేయపద
ప్రవృత్తినిమిత్తతయానాధారే తద్వ్యవహారఇత్యపి నిరస్తం ॥ ఆధేయనిష్ఠాధార
వ్యావృత్తపదార్థాన్తరకల్పనాయాఆవశ్యకత్వాత్ । ఆధారాధేయయోః సం
యోగానుయోగిత్వప్రతియోగికత్వకల్పనే విపరీతకల్పనాయామపి బాధకాభా
వాచ్చేతిదిక్ (నచైవం సంయోగిన్యపి సంయోగఏవాధారతాస్తు సచానుయోగి
తాసంబన్ధేనాధారపదప్రవృత్తినిమిత్తమితి సమవాయవత్సంయోగస్యాపి సంబ
న్ధత్వం దుర్వారం సచానుయోగిన్యేవ ధర్మస్య విశిష్టబుద్ధినియామకోతస్సం
యోగసంసర్గకఘటోభూతలవానిత్యాదిబుద్ధేర్న ప్రమాత్వం । భూతలే ఘట
ఇత్యాదిబుద్ధౌచ స్వనిష్ఠసంయోగప్రతియోగికత్వం ధర్మే ధర్మిసంసర్గతయా
భాసతే ఇతివాచ్యం ॥ సంయోగో ధర్మ్యేవ ధర్మిణస్సంసర్గః ధర్మ్యేఏవ తద
నుయోగిత్వం ధర్మిణి తత్ప్రతియోగిత్వమేవేతి భూతలే ఘటఇత్యాదావేవసం
యోగస్య సంబన్ధతయాభానం । ఘటవద్భూతలమిత్యాదౌతు స్వనిష్ఠసంయోగ

* కోవినిగమకానుయోగఇతి * నచ ఘటానుయోగికరూపప్రతియోగికసంబ
న్ధేన ఘటోరూపవానిత్యేవ యథాప్రయోగోజాయతే తథా రూపానుయోగిక

ప్రతియోగిత్వం ధర్మిణి ధర్మసంబంధ ఇత్యస్యాపి సువచత్వేన వినిగమనావిరహాత్ । తస్మాత్సంయోగేన ధర్మత్వధర్మిత్వయోరేవ ధర్మధర్మిసంబంధతా తయోశ్చ సంయోగావచ్ఛిన్నత్వేన సంబంధాంతరేణ ధర్మధర్మిభానాద్వైలక్షణ్యం గురుమతే సమవేతసమవాయినోరపి ధర్మధర్మిభావ ఏవ విశిష్టధీవిషయః తన్మతేఽతీంద్రియతయా సమవాయ ఏవ నతథేతి మిశ్రాః । సమవాయస్య ధర్మిమాత్రనియతతయా తస్య ధర్మిత్వరూపత్వసంభవేన అతీంద్రియసమవాయస్యాతిరిక్తస్య కల్పనే గౌరవం బోధ్యమితిదిక్) । ఏకానుయోగికసంయోగద్వయప్రతియోగితయోః ప్రత్యేకముభయత్వావచ్ఛిన్నత్వవిరహేఽపి తదుభయత్వేనోభయత్వావచ్ఛిన్నత్వోపగమాన్న సంయోగేనోభయసాధ్యకేఽతివ్యాప్తిరిత్యప్యాహుః ॥ ప్రతియోగిత్వావచ్ఛేదకత్వాదేః స్వరూపసంబంధరూపతయా సంబంధత్వేన తన్నివేశే సంబంధత్వస్య నియమఘటితతయా అనవస్థేత్యాశంకాం నిరస్యతి * ప్రతియోగిత్వాదిశ్చేతి * సంబంధవిశేషోఽపి న సంబంధత్వేన లక్షణఘటకః, అపితు ప్రతియోగితాత్వాదినా కుత్రచిత్సంబంధవిధయా స్వరూపత ఏవేత్యర్థః ॥ నను సామానాధికరణ్యం తత్సంబంధిసంబంధిత్వం తత్ర సంబద్ధత్వేనైవ సంబద్ధనివేశ ఇత్యాశంక్యాహ * సామానాధికరణ్యేపీతి * సంయోగత్వాదినైవేతి * సాధనతావచ్ఛేదకాదిభేదేనేవ సంబంధాదిభేదేనాపి వ్యాప్తిభేదస్యేష్టత్వాదితి భావః ।సాధ్యసామానాధికరణ్యశరీరే సాధ్యవత్సంయుక్తత్వాదిరూపే హేతౌ సంబద్ధస్య ప్రకారతయా తస్యైవ సంయోగత్వాదినా నివేశః సాధ్యసంబంధస్య చ ధర్మ్యంశే తత్సంసర్గవిధయైవ లాఘవేన నివేశాత్. తస్య స్వరూపత ఏవ నివేశః సంభవతి జాత్యతిరిక్తస్యాపి సంసర్గతయా భానే స్వరూపతోఽపి తదుపగమాదిత్యవధేయం । సంబద్ధత్వనివేశేఽపి న క్షతిరిత్యాహ * దర్శితం చేతి * నియమాఘటితమితి * తత్ప్రతియోగికత్వవిశేష ఏవ తదీయసంబద్ధత్వం నతు తద్విశిష్టబుద్ధినియామకత్వం అతీంద్రియసంబంధే జనకత్వరూపనియామకత్వా

సంయోగేన ఘటప్రతియోగికసంబద్ధేన రూపం ఘటవదితి కుతో న జాయత ఇతి వాచ్యం । మతుబుల్లిఖిత ప్రత్యయే ఆధేయతాయా అభానాత్ ॥ న చైవం సంయోగిస్యపీత్యాదిపాఠద్వయమపి సమ్యక్ * అతీంద్రియసంబద్ధే * అతీంద్రియయోః సంబద్ధే । లౌకికప్రత్యక్ష ఏవ విషయస్య కారణతా న త్వలౌకిక ఇత్యతీంద్రియసంబంధస్యాలౌకికప్రత్యక్షవిషయత్వప్రసిద్ధావపి విషయస్య న కారణతేత్యాశయః

సంభవాత్. తత్ప్రతీతివిషయత్వరూపనియామకత్వనివేశే వ్యాప్తేరేవానన్తర్భావాత్ప్రమేయమాత్రేఽతిప్రసంగాచ్చ । నచ విశేష్యతాన్యతత్ప్రకారతానిరూపితవిషయతాయావివక్షణీయతయానాతిప్రసంగ ఇతి వాచ్యం।ఏవమపిసంయోగాదినా ద్రవ్యత్వాదిభ్రమవిషయతామాదాయ తస్యాపి తత్సంబన్ధత్వాపాతాత్। నచ విషయతాయాం ప్రమాప్రతియోగికత్వనివేశాన్నాయమతిప్రసంగ ఇతి వాచ్యం । ప్రమాత్వస్య తత్సంబంధానుయోగివిశేష్యకత్వావచ్ఛిన్న తత్ప్రకారకత్వరూపతయా సంబన్ధత్వఘటితత్వాత్ । ఏవం తదనుయోగికత్వవిశేష ఏవ తత్ర సంబన్ధత్వమితి భావః । ఇత్థంచ సామాన్యతస్సాధ్యవత్సంబన్ధత్వరూపసాధ్యసామానాధికరణ్యం సాధ్యవదనుయోగికప్రతియోగిత్వం ప్రతియోగితాసంబన్ధేన సాధ్యవదనుయోగికవత్త్వంవా తచ్చ సంయోగత్వాదినా తద్ఘటితాత్సాధ్యవదనుయోగికసంయోగప్రతియోగికత్వాదిరూపాల్లఘుశరీరమితి తదేవవ్యాప్తిఘటకంవాచ్యం । అతిప్రసంగస్య వ్యాపకతాయాం విశిష్య సంబన్ధనివేశనైవ వారణసంభవాత్ । హేతౌ సాధ్యవదసంయుక్తత్వాదినిశ్చయదశాయాంసంయోగాదినా పక్షే హేతుమత్తానిశ్చయస్య సాక్షాదనుమితిప్రతిబన్ధకతాయాఅగ్రే వక్తవ్యతయా తత్రానుమిత్యాపత్త్యనవకాశాదితి సూచితం ॥ అభావత్వంచేదత్ర భావభిన్నత్వం తదా ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నత్వ తాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావనివేశపక్షే దైశికవిశేషణతయా ఘటత్వాభావాదిసాధ్యకే వ్యభిచారిణ్యతిప్రసంగః తాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నతదభావస్య ఘటత్వాదిరూపతయా భావభిన్ననిరూపితప్రతియోగితాయాం తత్సంబంధావచ్ఛిన్నత్వ ఘటత్వాభావత్వావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావస్యాక్షతత్వాదిత్యాశంకాంనిరస్యతి ఇదమిహనాస్తి ఇదమిదంనభవతీతి । ద్వివిధప్రతీతికథనేనాభావత్వస్య సంసర్గాభావాన్యోన్యాభావోభయసాధారణ్యే ప్రమాణముపదర్శితం తస్యాన్యోన్యాభావసాధారణ్యవిరహేఽభావాంతరప్రతియోగితాసామాన్యే తాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నత్వవిరహేణ తేన సంబంధేన సాధ్యతాయాం వ్యభిచారిణ్యతిప్రసంగాత్ * భావాభావసాధారణఇతి * భావోఽపి ఘటే ఘటత్వాభావో నాస్తి ఘటోనఘటభిన్న ఇతి ప్రతీతేర్జననాదితి భావః ।

న జనకత్వరూపం నియామకత్వంపరిత్యజ్య విషయత్వరూపం నియామకత్వమాహ * విషయత్వరూపేతి * ప్రతియోగ్యవచ్ఛిన్నానుయోగితావిశేషస్యేతి *

తదవచ్ఛిన్నే చాభావపదస్య రూఢిశ్శక్తిః పరిభాషైవవా। అతోఽనభావోఽభావఇ
త్యవయవవ్యుత్పత్త్యా తద్ధర్మాప్రత్యయేపి నక్షతిః *స్వరూపసంబన్ధవిశేషఇతి*
అభావే తత్స్వరూపప్రతియోగినిరూపితానుయోగిత్వనామ్నా సంబన్ధవిశేషఇత్య
ర్థః । నచాభావత్వస్య స్వరూపసంబన్ధరూపత్వేఽననుగమాదనుగతప్రత్య
యానుపపత్తిః తదనుగమకరూపాంతరాభ్యుపగమాత్। పదార్థాంతరత్వేపి ని
రూపకభేదేన సంబంధాంతరవత్తద్భేదస్యావశ్యకతయా అనుగమకరూపాంతరా
పేక్షణాత్ ॥ యత్తు ప్రతియోగినిరూపితసంబంధానామననుగమేపి ప్రతియో
గిధర్మితావచ్ఛేదకస్య నఞ్పదప్రవృత్తినిమిత్తాఖండధర్మాంతరస్యసత్త్వాత్।
ఘటోనాస్తి పటోనాస్తీత్యాద్యనుగతప్రమితి నిర్వాహఇతి । తన్నసాధీయః॥
ఘటాదౌ ఘటాభావాదేః కాలికాదిసంబంధస్యాపి స్వరూపతయా తత్సంసర్గ
కప్రతీతితో ఘటాభావోనాస్తీత్యాద్యనుయోగితాసంసర్గకప్రతీతేర్వైలక్ష
ణ్యాయ సంసర్గతా వైలక్షణ్యస్యావశ్యకతయా సంసర్గతావచ్ఛేదకధర్మవి
శేషస్వీకారస్య తన్నిర్వాహకస్యావశ్యకత్వాత్తేనానుగతీకృతానుయోగితాయావి
వ సంసర్గతావద్ధర్మితావచ్ఛేదకతాయాఅపి సంభవేనాభావనిష్ఠాఖండధర్మాం
తరే మానాభావాత్ నఞ్పదప్రవృత్తినిమిత్తతాయాఅపి తస్యామేవోపగమా
త్ ॥ అథ నాస్తీత్యాదావనుయోగితారూపసంబన్ధవిశేషప్రకారేణాభావభానో
పగమే తదంశేఏవ స్వనిరూపితత్వసంబంధేన ప్రతియోగినః ప్రకారత్వసంభ
వాదభావాంశే తత్సంబంధేన ప్రతియోగినోభానే మానాభావాదనుయోగితా
యాః సంబన్ధత్వమేవ నసిద్ధ్యేదితిచెన్న ॥ మణ్యాద్యభావస్య దాహాదిహేతు
తాయాం మణ్యాదిరూప ప్రతియోగ్యవచ్ఛిన్నానుయోగితా విశేషస్యావచ్ఛేద
స్వనిరూపితత్వసంబన్ధేన ప్రతియోగివిశిష్టానుయోగిత్వవిశేషస్యేత్యర్థః । న
న్వేతావతా ఉభయాభావవ్యావర్తకతాసంభవేపి విశిష్టాభావస్య వ్యావర్తకతాన
సంభవతీత్యాశంకతే * నచేతి * అథ రూపవాన్పృథివీత్వాదిత్యాదౌ రూప
త్వవిశిష్టజ్ఞానాభావమాదాయావ్యాప్తిః సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావ
చ్ఛిన్నత్వేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతావిశేషణేపి కాలికసంబన్ధేన మహానసీ
యత్వవిశిష్టో యః సమవాయసంబన్ధేన వహ్నిత్వవిశిష్టస్తస్య సంయోగేనసాధ్య
తాయాం సంయోగేన ధూమరూపసద్ధేతౌ హేత్వధికరణీభూత పర్వతాదివృ
త్తిర్యః మహానసీయవహ్న్యభావః తమాదాయావ్యాప్తిః। నచ ప్రతియోగితా

కత్వాపేక్షయా అనుయోగితాసంబన్ధేన మణ్యాదేస్తథాత్వే లాఘవేన తత్సం బన్ధతాసిద్ధేః । నచోభయాభావాదివారణాయ మణిత్వాద్యవచ్ఛిన్ననిరూపితాను యోగితా మణ్యాదేస్సంబన్ధో వాచ్యః । తథాచ తాదృశానుయోగితాయాః స్వాశ్రయతాసంబన్ధేనావచ్ఛేదకత్వేపి గౌరవమితివాచ్యం । ఉభయత్వావచ్ఛి న్ననిరూపితానుయోగితాయా మణిత్వాదివిశిష్టసంబన్ధతావిరహాత్ । శుద్ధాను

యాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబన్ధానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వానిరూపక త్వం విశేషణం । తథాపి మహానసానుయోగికసంయోగవైశిష్ట్యరూప మహానస వృత్తిత్వఘటితసాధ్యతావచ్ఛేదకకోక్తస్థలఏవావ్యాప్తేః సమవాయేనోభయసా ధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యాభావసంభవాత్ । నచ తత్రైవ సాధ్యతావచ్ఛేదక తాఘటకో యోయః సంసర్గః తావత్సంసర్గావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వం విశేషణం । ఏవమపి తత్రైవ యస్సమవాయసంబన్ధేన మహానసీయత్వవిశిష్ట స్య కాలికసంబన్ధేన వహ్నిత్వవిశిష్టస్యాభావ స్తదీయసాధ్యతావచ్ఛేదక సంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితానిరూపితాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకీభూతసమ వాయకాలికోభయసంబన్ధావచ్ఛిన్నాయా అవచ్ఛేదకతాయాస్సాధ్యతావచ్ఛే దకీభూత మహానసీయత్వవహ్నిత్వయోః సత్త్వేనావ్యాప్తేః । నచ మహానసీయ త్వనిష్ఠసమవాయసంబన్ధావచ్ఛిన్నే వహ్నిత్వనిష్ఠకాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నావ చ్ఛేదకతానిరూపితప్రతియోగితాకాభావస్య స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతమ హానసీయత్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాఘటకీభూతకాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నా వచ్ఛేదకతా తాదృశవహ్నిత్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాఘటకసమవాయసం బన్ధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపితాచయాధేయతాతన్నిరూపితాధికరణతాయా హేత్వధికరణమాత్రే సత్త్వేనప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాభావేన లక్షణాఘటకత యా తమాదాయ నావ్యాప్తిరితి కిమర్థం చింత్యత ఇతివాచ్యం । ఏవంసత్యపి కాలికసంబన్ధేన వహ్నిత్వవిశిష్టస్య సమవాయేన మహానసీయత్వవిశిష్టస్యచ వ హ్నేస్సంయోగేన సాధ్యతాయాం వ్యభిచారిణి ధూమే కాలికసంబన్ధావచ్ఛి న్నవహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపక సమవాయసంబన్ధావచ్ఛిన్న మహానసీ యత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపక వహ్నినిష్ఠప్రతియోగితాకాభావసమవాయసం బన్ధావచ్ఛిన్నవహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపిత కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నమ హానసీయత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకవహ్నినిష్ఠప్రతియోగితాకాభావస్య సమ

యోగితాసంబంధేనైవ మణిత్వాదివిశిష్టస్యోభయత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావవ్యావర్తకతాసంభవేన తాదృశానుయోగితాత్వేన సంబంధతానుపగమాత్ । నచ తాదృశస్య విశిష్టమణిత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావవ్యావర్తకతానసంభవతి విశిష్టమణిత్వాద్యవచ్ఛిన్ననిరూపితానుయోగితాయామప్యధికంత్విత్యాదిన్యాయేన మణిత్వాదివిశిష్టనిరూపితత్వసత్త్వేన తస్యాఅపి తత్సంబంధత్వాదితివాచ్యం । కారణతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణపరిసమాప్తప్రతియోగితాకసంబంధినఏవ కారణతయా మణిర్నాస్తీత్యాకారకశుద్ధమణిత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రకారకప్రతీత్యవిషయవి

వాయిసంబంధావచ్ఛిన్నవహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపిత కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నమహానసీయత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపితాధేయతానిరూపితాధికరణతావదన్యహేత్వధికరణాప్రసిద్ధ్యా ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాభావేన లక్షణాఘటకతయా అభావాంతరమాదాయాతివ్యాప్తేః । నచ యద్యద్ధర్మనిష్ఠాయద్యత్సంబంధావచ్ఛిన్నా స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా తత్తత్సంబంధేన తత్తద్ధర్మవిశిష్టానధికరణత్వం వివక్షితం । తథాసత్యుక్తస్థలేఽవ్యాప్తేః ॥ అథ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః స్వావచ్ఛిన్నభిన్నవృత్తిత్వ స్వానవచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్వసామానాధికరణ్యైతత్త్రితయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతావదన్యత్వేన విశేషణీయత్వాన్నదోషః। స్వం తత్తత్సాధ్యతావచ్ఛేదకతా । అతఏవ కాలికసమ్బంధేన జాతివిశిష్టసమవాయేన ధూమత్వవిశిష్టస్య సాధ్యత్వేతివ్యాప్తిః జాతినిష్ఠసాధ్యతావచ్ఛేదకతాయాః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నతయా స్వానవచ్ఛేదకీభూతసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ స్వసమానాధికరణత్వైతదుభయసంబంధేన లఘుభూతధూమత్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకతావిశిష్టత్వాదితి ప్రథమసంబన్ధనివేశః । నచ కాలికసంబంధేన జాతివిశిష్టస్య సమవాయేన ద్రవ్యత్వధూమత్వోభయవిశిష్టస్య సాధ్యత్వేఽతివ్యాప్తిః ద్రవ్యత్వనిష్ఠసాధ్యతావచ్ఛేదకతాయాః సమవాయావచ్ఛిన్నతయా తదవచ్ఛిన్నద్రవ్యత్వభిన్నవృత్తిత్వస్యానవచ్ఛేదకీభూతకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నత్వఘటితసంబన్ధత్రయేణసాధ్యతావచ్ఛేదకవృత్తిప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః తద్విశిష్టత్వాదితివాచ్యం । ఉక్తసాధ్యభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య లాఘవేన ధూమత్వమాత్రనిష్ఠతయా తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకతావిశిష్టాన్యత్వసత్త్వాత్ । యత్ర విషయతాసంబంధేన జ్ఞానత్వజాతిమత్త్వోభయవిశిష్టం సాధ్యం తత్ర వ్యభిచారి

శేషణాంతరసహితమణిత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావనిష్ఠ తాదృశమణిత్వాద్యవచ్ఛిన్నని రూపిత సంబంధేచ శుద్ధమణిత్వాదివిశిష్టపరిసమాప్తప్రతియోగితాకత్వవిరహేణ తాదృశాభావవ్యావర్తనసంభవాత్ ॥ ఏతేన విశిష్టమణిత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావవారణాయ శుద్ధమణిత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వేన హేతుతావాచ్యా శుద్ధమణిత్వాద్యవచ్ఛిన్నత్వంచ మణిత్వాన్యధర్మానవచ్ఛిన్నత్వం తదపి యది తాదృశధర్మావచ్ఛేద్యత్వత్వావచ్ఛిన్నాభావస్తదా కించిద్విశిష్టతాదృశావచ్ఛేద్యత్వత్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయాతిప్రసంగ ఇతి శుద్ధతాదృశావచ్ఛేద్యత్వత్వావచ్ఛిన్నాభావ ఏవ నివేశనీయః శుద్ధతాదృశావచ్ఛేద్యత్వత్వమపి తదతిరిక్తానవచ్ఛిన్నత్వమితి విశేషణానవస్థాప్రసంగ ఇత్యపి నిరస్తమిత్యలమప్రస్తుతాధికజల్పనయా* తదపి*

న్యాతివ్యాప్తిరతో ద్వితీయసంబన్ధనివేశః సమవాయకాలికసంబంధాభ్యాం క్రమేణ వహ్నిత్వమహానసీయత్వవిశిష్టస్య సాధ్యత్వేఽతివ్యాప్తిరతః తృతీయసంబన్ధనివేశ ఇతి ॥ నైవం । సమవాయేన జ్ఞానత్వవిశిష్టస్య విషయితాసంబందేన జాతివిశిష్టస్య సాధ్యత్వేఽతివ్యాప్తేః । రూపవాన్పృథివీత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తేశ్చ ॥ అత్రాహుః । హేతుసమానాధికరణాభావప్రతియోగితాయాః స్వావచ్ఛిన్నత్వ స్వావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకతాసమానాధికరణత్వైతదుభయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధవిశిష్టాన్యాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయా అనిరూపకత్వం విశేషణం । ఉక్తస్థలే మహానసీయత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాస్సమవాయరూపస్యావచ్ఛిన్నత్వేపి స్వావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకతాసామానాధికరణ్యస్య వహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాః కాలికసంబన్ధరూపస్వావచ్ఛిన్నత్వసత్త్వేపి స్వావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకతాసామానాధికరణ్యస్యచ విరహాత్తయోర్నిరుక్తోభయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబన్ధవిశిష్టాన్యత్వేన తాదృశాభావీయప్రతియోగితాయాస్తన్నిరూపకత్వేన లక్షణాఘటకత్వాత్ । వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠ విషయతాసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరుక్తోభయసంబంధేన తాదృశసంబన్ధవిశిష్టాన్యేతి సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా యాం వ్యర్థమేవేతి । గదాధరభట్టాచార్యాశ్శాంతు నైతాదృశపరిష్కారాదరస్తే [illegible] రవచ్ఛేదకతాయాం సంబంధవిశేషావచ్ఛిన్నత్వానపవర్గాత్ । యద్ధర్మ [illegible] త్సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకాధేయతాకానధికరణత్వం నిష్ఠ [illegible]

తాదృశాభావత్వమపి * నోపాదేయం * హేతుసామానాధికరణ్యాంశే విశేషణత
యా ననివేశనీయం * ప్రయోజనాభావాదితి * స్వావచ్ఛేదకవిశిష్టానధికరణ
హేతుమన్నిష్ఠత్వమాత్రపురస్కారేణాభావం నివేశ్య తదీయత్వేన ప్రతియోగితా
నివేశాదేవ సర్వసామంజస్యాదితిభావః ॥ ప్రసంగాత్ప్రతియోగిత్వాదీనాం ప
దార్థాంతరత్వం వ్యవస్థాపయతి * విషయతేతి * తత్త్వం * విషయతాత్వం ప్రా
చీనైకదేశిభిర్విషయతాయా అతిరిక్తపదార్థత్వోపగమాత్ దృష్టాంతత్వేన త
దుపన్యాసః । యథా విషయతాయాః విషయరూపత్వే ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నఘట
విషయకజ్ఞానాద్ఘటత్వావచ్ఛిన్నతద్విషయకజ్ఞానస్య విషయతావైలక్షణ్యవిరహా
దవైలక్షణ్యాపత్తిః । నచ ద్రవ్యత్వఘటత్వయోరపి తత్రవిషయతయాతద్వైలక్ష

వచ్ఛేదకనిష్ఠ తత్తత్సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపితాధేయతాధికరణ
తాయాం తత్తత్సంబంధేన తత్తద్ధర్మనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకాధేయతానిరూపకాన్య
త్వస్య వివక్షణీయతయా అదోషాత్ ఏవం సంబంధధర్మికోభయాభావఘటితే
పారిభాషికావచ్ఛేదకత్వైర్ఘటితే ప్రతియోగితాధర్మికోభయాభావఘటితేవా
నిష్కర్షే కుశలమతిభిరవధానేన వివక్షణీయేతి న్యూనతావిరహాత్తమపే
క్ష్య పారిభాషికావచ్ఛేదకత్వలక్షణగ్రంథవ్యాఖ్యారంభః సాధురితి ॥ ఇదమిదా
నీముచ్యతే । యది రూపత్వవిశిష్టజ్ఞానాభావవారణాయ ప్రతియోగితాయాం సా
ధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం నివేశ్యం తదా తథావిధావచ్ఛే
దకతానిరూపకప్రతియోగితాశూన్య సాధ్యసామానాధికరణ్యస్యైవ వ్యాప్తిత్వ
సంభవాన్నఞ్ వ్యత్యాసో వ్యర్థః వ్యర్థశ్చావచ్ఛేదకత్వ నిరుక్త్యారంభః ।
నచ రూపత్వవాన్నాస్తీతిప్రతీతివిషయాభావస్య రూపత్వతదితరోభయానవచ్ఛి
న్నప్రతియోగితాకత్వేప్యవచ్ఛేదకతాయా నిరవచ్ఛిన్నత్వాభావాదవ్యాప్త్యుద్ధా
రాత్కిమవచ్ఛేదకతాయాం సంబంధావచ్ఛిన్నత్వేనేతివాచ్యం । జగదీశేన సా
మాన్యలక్షణాయాం విషయితయా రూపత్వవిశిష్టజ్ఞానాభావప్రతీతేరపి రూపం
నాస్తీత్యాకారకతాయా నిశ్చితత్వాత్ । రూపత్వే నిరవచ్ఛిన్నతదవచ్ఛేదకతా
స్వీకారాదుపపాదితంచైతదన్యత్ర ॥ మైవం । ప్రమేయవాన్ధూమాదిత్యాదౌ
స్వరూపసంబంధస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకతయా తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛి
న్నాభావవారణార్థం నఞ్ వ్యత్యాసస్వీకారాదితిదిక్ * ద్రవ్యత్వేతి * విశే
ష్యత్వైవ విషయతేత్యాశయేన ప్రకారతానామపి విషయతాత్మకత్వమిత్యాశయః

ణ్యాదేవ వైలక్షణ్యమితివాచ్యం । తావతాపి ద్రవ్యత్వేన ఘటవిషయకాద్ఘటత్వేనచ పటవిషయకాజ్జ్ఞానాద్ఘటత్వేన ఘటం ద్రవ్యత్వేన పటమవగాహమానస్య జ్ఞానస్య వైలక్షణ్యాద్వ్యావర్తనస్యాశక్యత్వాత్ । జ్ఞానస్వరూపత్వే ఘటపటావిత్యాదిసమూహాలంబనీయ ఘటపటాదివిషయతానామభిన్నతాపత్త్యా తాదృశజ్ఞానస్య ఘటత్వావచ్ఛిన్నపటాదినిష్ఠవిషయతాశాలితయా భ్రమత్వాపత్తిః । జ్ఞానవిషయోభయరూపత్వేచ జాతిమాన్ ఘటఇత్యాదిజ్ఞానీయ ఘటత్వాదివిషయతాయా ద్వైవిధ్యానుపపత్తిః జ్ఞానవిషయయోరవిశేషాదితి జాతిమానిత్యాద్యాకారికైకవిధఘటత్వాదివిషయతాశాలి జ్ఞానాత్తాదృశబుద్ధేర్వైలక్షణ్యాకాంక్షతానస్యాదిత్యాదియుక్త్యా విషయతాయా విషయాదిభేదభిన్నవిషయతానామనుగమకతయాచ విషయతాత్వస్యాతిరిక్తతాసిద్ధిస్తథా ప్రతియోగితాయాః ప్రతియోగిస్వరూపత్వే ఘటాదినిష్ఠానాం ఘటత్వద్రవ్యత్వాదిరూపవిభిన్నధర్మావచ్ఛిన్నానాం సంయోగసమవాయాదిరూపవిభిన్నసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితానాం అవైలక్షణ్యేనాభావవైలక్షణ్యానుపపత్తిః । అభావస్వరూపత్వే ఘటాద్యభావీయఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వకించిద్విశిష్టఘటాభావాభావత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితానామవైలక్షణ్యాపత్తిః । ఘటత్వాదేః ప్రతియోగిత్వన్యూనవృత్తితయా తదవచ్ఛేదకత్వానుపపత్తిః । ఘటాద్యభావస్యపటాదిసాధారణ్యేన పటాదేరపి తత్ప్రతియోగితాపత్తిశ్చేత్యాదియుక్త్యా ప్రతియోగిత్వమప్యతిరిక్తంసిద్ధ్యతి । ఏవమధికరణత్వం నాధికరణస్వరూపమాధేయస్వరూపం వా భూతలే ఘటసంయోగదశాయామివ పరస్పరాసంయుక్తఘటభూతలసత్త్వదశాయామపి ఇదానీం భూతలం ఘటవదితి ప్రత్యయప్రసంగాత్ । సంయోగరూపత్వే ఆధేయత్వస్యాపి తుల్యయుక్త్యా తద్రూపతయా ఆధారతాధేయత్వ

న శంకతే * నచేతి * వైలక్షణ్యాదీత్యాదినా భ్రమప్రమావ్యవస్థానుపపత్తిః; ద్రవ్యత్వాత్మకవిషయతానిరూపితఘటాత్మకవిషయతాయాః ఘటత్వాత్మకవిషయతాయాః పటాత్మకవిషయతాయాశ్చ ద్వితీయజ్ఞానే ఏవం ద్వితీయజ్ఞానీయవిషయతాయాశ్చ ప్రథమజ్ఞానేసత్త్వాత్ నిరూప్యనిరూపకభావస్య విషయతాత్మకతయా విషయరూపత్వాత్ * జ్ఞానేతి * ప్రథమే జ్ఞానభేదాద్ద్వితీయే విషయభేదాత్తదోషవ్యుదాసః । ఇత్యాదీత్యాదినా జ్ఞానవిషయయోరభేదప్రసంగఃస్వాత్మకవిషయతాత్మకత్వస్య విషయేసత్త్వాత్సంయోగేతి । ఏతేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూపత్వమపి నిరాకరోతి * ఇత్యాదీతి * ఘటభేదప్రతియోగితాభేదస్వ

యోరభేదప్రసంగేన వైపరీత్యేనాధారాధేయభావప్రత్యయప్రసంగాదితి తద్వ్యతిరిక్తః పదార్థః। సంబన్ధత్వమపి క్లృప్తపదార్థాన్తర్భావేన దుర్వచమితి పదార్థాన్తరమేవేతి భావః। ఆదిపదాదభావత్వాదిపరిగ్రహః। ఇదమిత్యాది బోధ్యం। అభావత్వం ప్రతియోగిత్వాన్నాతిరిచ్యతే తదభావస్య తత్ప్రతియోగిత్వనియమాత్। న చైవం ఘటాదేర్ఘటాభేదాభావత్వాపత్త్యా ఘటవత్యపి భూతలే ఘటభేదో నాస్తీత్యాదిప్రతీత్యాపత్తిరితి వాచ్యం। సంసర్గావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయా ఏవాఽభావత్వరూపతోపగమాత్। ఘటాదిభేదస్య ఘటత్వాద్యత్యన్తాభావసమనియతత్వేన తదభిన్నతయా ఘటత్వాదౌ తదీయసంసర్గావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాసత్త్వాత్తేనైవ తదభావప్రత్యాయనాత్। న చైవమపి ఘటభేదాదేః ఘటాద్యభావత్వానుపపత్తిః తదప్రతియోగిత్వాదితి వాచ్యం। అత్యన్తాభావత్వాత్మకానుయోగితావిశేషస్యైవ ప్రతియోగితానతిరిక్తత్వోపగమాదితి॥

ఇతి మహామహోపాధ్యాయగదాధరభట్టాచార్యవిరచితాయాం
దీధితిటిప్పణ్యాం సిద్ధాన్తలక్షణమ్

రూపేతి తదభావాద్ఘటే తస్యాఽనుపపత్తిరాదిపదార్థః * దుర్వచమితి * సకలసంబన్ధేషు అనుగతస్యానతిప్రసక్తస్య క్లృప్తపదార్థాన్తర్గతస్యాసత్త్వాత్। అన్యతమత్వస్య యుగపదసంస్థితానాప్యగ్రాహ్యతాపత్తిః * అభావత్వాదీతి * ప్రతియోగిరూపత్వేఽభావవైలక్షణ్యానుపపత్తిః। అనుయోగితారూపత్వే ఘటాదేర్ఘటాభావత్వాపత్తిః ప్రతియోగిత్వస్వరూపత్వం తు సంభవతీత్యాహ * ఇదమితి *

ఇతి ఆరడోపనామకేన మహామహోపాధ్యాయేన
కృష్ణభట్టేన ప్రణీతాయాం గాదాధరీవ్యాఖ్యాయాం
సిద్ధాన్తలక్షణవివరణం సంపూర్ణం.

శ్రీయై నమః

